

SABIEDRISKĀ AIVSARDĪJĪBA

Civilian-Based Defense

Latvian

Džēs
Šārps

Džīns Šārps

SABIEDRISKĀ AIZSARDZĪBA

Postmilitāra ieroču sistēma

Grāmatu sarakstīt palīdzējis Brūss DŽENKINSS

Latviski tulkojis Oļģerts EGLITIS

Rīga 1995

UDK-p 355/359
Sa 650

**CIVILIAN-BASED DEFENSE
A Post-Military Weapons System**

GENE SHARP
With the assistance of Bruce Jenkins

**Publication of this edition sponsored
by The Albert Einstein Institution
Šo izdevumu sponsorējis Alberta Einšteina
institūts ASV**

**Mākslinieces Laimas VANADZINAS vāks.
Ilgvara GRADOVSKA foto: sabiedriskā
aizsardzība 1991. gada janvārī Rīgā.**

Copyright © 1990 by Princeton University Press
Translation copyright © 1994 by Gene Sharp
© Laima Vanadzina, vāks

ISBN 9984-01-011-2

S A T U R S

Ievadam	5
Priekšvārds angļu izdevumam	9
Priekšvārds latviešu izdevumam	12
Pirmā nodaļa	
AIZSARDZIBA BEZ KARA?	17
Aizsardzības nepieciešamība	17
Sabiedriskā aizsardzība	20
Vēsturiskie prototipi	22
Improvizētās cīņas pret valsts apvērsumiem	25
Improvizētās cīņas pret iebrucējiem	29
Pamats sistematiskai izstrādei	34
Piezīmes	35
Otrā nodaļa	
SPĒKA AVOTU ATBRIVOŠANA	37
Negaidītās iespējas	37
Atkarīgie valdītāji	38
Varas avotu veidi	40
Atkarība no pārvaldāmajiem	41
Represijas nav visspēcīgas	43
Kolektīvās pretošanās iespējamība	45
Istenošanas nosacījumi	46
Tautas varas strukturālais pamats	47
Brīvības strukturālais pamats	48
Aizsardzības sabiedriskā izcelšanās	49
Piezīmes	51
Trešā nodaļa	
SPĒKA IZMANTOŠANA	53
Nevardarbīgo ieroču izmantošana	53
Nevardarbīgās rīcības metodes	56
Spēka lietošana	65
Stratēģijas nozīme	68
Spēka centru nozīme	69
Pretinieku problēmas	70
Represijas	71
Nevardarbīgās cīņas disciplīna	73
Politiskais džiudžitss	75
Cetri pārmaiņu mehānismi	77
Faktori, kas letekmē plespiešanu un izršanu	82
Spēka avotu atraušana	83
Neveiksme vai panākumi?	89

Pārmaiņas cīņas grupā	93
Pat pret diktatūrām	93
Piezīmes	95
Ceturta nodaļa	
SABIEDRISKĀ AIZSARDZĪBA	100
Jaunas aizsardzības politikas izstrāde	100
Agresija zemes sagrābšanas vai genocīda nolūkā	101
Kā uzbrucēji plāno savus mērķus un panākumus	103
Atturēšana ar sabiedrisko aizsardzību	104
Sabiedriskās aizsardzības kaujasspēja	106
Leģitimitātes un pašpārvaldes spējas saglabāšana	108
Aizsardzības stratēģijas izvēle	110
Pretošanās agresora vardarbībai	113
Sākumposma divas stratēģijas	114
Turpmākās aizsardzības cīņas stratēģijas	121
Starptautiskais atbalsts sabiedriskajai aizsardzībai	129
Panākumi un neveiksme	130
Piezīmes	135
Piektā nodaļa	
UZ PĀRBRUNOŠANOS	137
Improvizēta nevardarbīgā cīņa un sabiedriskā aizsardzība	137
Sabiedriskās aizsardzības motīvi	138
Vai sabiedriskā aizsardzība ir iespējama bez fundamentālām izmaiņām	139
Virspartijiskā pieeja sabiedriskajai aizsardzībai	144
Pārbrunošanās process	146
Politikas apsvēršanas un pārbrunošanās modeļi	150
Sabiedriskā aizsardzība un lielvalstis	162
Sabiedriskās aizsardzības politikas iespējamās priekšrocības	165
Sabiedriskās aizsardzības tālākā izpēte	170
Piezīmes	172
Sabiedriskās aizsardzības un ar to sajistīto terminu vārdnīca	175
Ko vēl lasīt par sabiedrisko aizsardzību	187
Priekšmetu un personu rādītājs	189

IEVADAM

I

Viens no katras valsts pamatzdevumiem ir savas valstiskās neatkarības un suverenitātes nodrošināšana. Valsts institūcijas cenšas to panākt gan ar politiskiem līdzekļiem, gan arī veidojot bruņotos spēkus. Bet, ja pienāk brīdis, kad valsts varai nepietiek līdzekļu vai spēka, lai nosargātu sevi ar tradicionāliem līdzekļiem — armiju, policiju u. c., valstij ir jāorganizē visas tautas pretošanās un cīņa par izdzīvošanu un neatkarību.

Latvija ir valsts ar ierobežotiem materiālajiem un cilvēku resursiem un tādēļ nevar atļauties lielus bruņotos spēkus. Tāpēc Latvijas aizsardzības sistēmas veidošanā uzsvars likts uz nelielām, labi sagatavotām un mobilām aizsardzības spēku vienībām un uz zemessardzi, kas sadarbibā ar aizsardzības spēkiem veiks teritoriālo aizsardzību. Tomēr arī šādi, atbilstoši mūsu apstākļiem veidoti bruņotie spēki nevar garantēt Latvijas aizsardzību ilgstošas ārvalsts agresijas gadījumā. Tad var palīdzēt starptautiskās garantijas. Bet, ja arī tās nedarbojas efektīvi vai — vēl ļaunāk — ja tādu nav, tad tikai tauta pati var nosargāt sevi un savu valsti.

Nav noliedzams fakts, ka tikai organizēta pretestība var gūt uzvaru, tikai organizēts spēks ir spēks. Nevardarbīgā pretošanās ir sagatavotu un izplānotu politisko, ekonomisko, sociālo un psiholoģisko pasākumu kopums, kas neļauj uzbrucējam īstenot savus nodomus. Šis grāmatas uzdevums ir iepazīstināt lasītājus ar šādiem aizsardzības pasākumiem un to lietošanu, palīdzēt izprast nevardarbīgās pretošanās principus un mērķus, kā arī izvērtēt iespējas to organizēt un kontrolēt.

Grāmatas autors Dr. Džīns Šārps ir pasaulē atzīta autoritāte un tiek dēvēts par «nevārdarbīgā kara Klauzevicu». Viņš ir izanalizējis daudzus tādus konfliktus, kur barikāžu vienā pusē atrodas armija, bet otrā tiek īstenota nevardarbīgā pretošanās. Vēl vairāk — autors ir ne tikai vācis un klasificējis faktus, bet arī izstrādājis apjomīgu nevardarbīgās pretošanās sistēmu.

Viens no mūsu galvenajiem uzdevumiem pašlaik ir Rietumu pieredzes apgūšana visās jomās, kas saistītas ar politiku, aizsardzību un citiem valsts suverenitātes nodrošināšanai aktuāliem jautājumiem. Lai tas būtu iespējams un lai Rietumu zināšanas būtu pieejamas plašam lasītāju lokam, ir nepieciešamas grāmatas latviešu valodā. Šī ir viena no tām.

Mums ir jāpateicas Alberta Einšteina institūtam no ASV, kuru pārstāv arī grāmatas autors, jo institūts ne tikai piedāvā mums iespēju tulkot šo grāmatu, bet arī sponsorē tās izdošanu.

Šī grāmata ir arī labas sadarbības piemērs starp Latvijas Aizsardzības ministriju un zinātnisku organizāciju, un esmu pārliecināts, ka nākotnē mūsu sadarbība ar Alberta Einšteina institūtu un citām Latvijas un ārvalstu organizācijām vēl daudzkārt paplašināsies.

Nobeigumā gribu izteikt cerību, ka šī grāmata atradīs savu lasītāju un to savā darbā izmantos gan Latvijas politiķi un militārie speciālisti, gan arī plašs citu interesentu loks.

1994. gada jūnijā

*Valdis V. Pavlovskis,
aizsardzības ministrs*

II

Šī ir jau otrā Džīna Šārpa grāmata latviešu valodā. 1992. gadā apgāds «Junda» izdeva viņa darbu «Patstāvīga valsts aizsardzība bez kara un posta», kurā atspoguļoti arī autora secinājumi par 1991. gada janvāra un augusta notikumiem Baltijā un toreizējā Padomju Savienībā. Vēl pirms augusta puča 1991. gada vasarā laikraksts «Atmoda» daudzos turpinājumos publicēja izvilkumus no Džīna Šārpa grāmatas «Sabiedriskā aizsardzība». Tagad latviešu lasītājiem ir iespēja iepazīties ar pilnu šīs grāmatas tekstu, kuru, tāpat kā iepriekšējo Dž. Šārpa darbu, ir tulkojis Oļģerts Eglītis, filozofs pēc izglītības un viens no nevardarbīgās pretošanās problēmu pētišanas entuziastiem Latvijā.

Džīns Šārps savā grāmatā piedāvā nevardarbīgu pretošanos kā galveno sabiedriskās aizsardzības līdzekli bruņota konflikta gadījumā. Pēc viņa teorijas, sabiedriskā aizsardzība ir savlaciņi sagatavota un izplānota politisko, ekonomisko, sociālo un psiholoģisko sankciju izmantošana, kas neļauj agresoram iestenot viņa nodomus un piespiež atkāpties. Dž. Šārps uzskata, ka nevardarbīgā pretošanās ir efektīvāka nekā militāra aizsardzība gan ārēja uzbrukuma, gan iekšēja apvērsuma gadījumos. Pēc viņa domām, īpaši svarīga tā ir mazajām valstīm, kuru militārās iespējas ir visai ierobežotas attiecībā pret lielvalstīm.

Svarīgi izprast Dž. Šārpa teoriju Latvijas apstākļos, kur turpinās diskusijas par optimālu valsts aizsardzības modeli. Pretēji Dž. Šārpa viedoklim Latvijā pārsvarā valda uzskats, ka sabiedriskā aizsardzība varetu tikai papildināt militāro pretestību. Tas atspoguļojas arī valsts aizsardzības koncepcijā, kur paredzēta nemilitāro aizsardzības institūciju darbība blakām Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem. Tomēr tas nemazina Dž. Šārpa grāmatas nozīmi, jo tā vispusīgi izskaidro sabiedriskās aizsardzības stratēģiju un taktiku. Jau sabiedrības gatavība vien to

lietot var atturēt potenciālo agresoru vai pučistus. Bruņota pārsvara gadījumā tā var izrādīties par vienīgo glābiņu mūsu tautai.

Gribētos cerēt, ka Dž. Šārpa grāmata sekmēs nemilitārās pretestības sistēmas izveidošanu Latvijā. Sajā sakarā svarīgi būtu izstrādāt vienotu sabiedriskās aizsardzības koncepciju vi-sām Baltijas valstīm kopā. Latvijā ātrāk jāpanāk nemilitārās pretestības centra izveidošana, kurš varētu strādāt Nacionālās drošības padomes pakļautībā un risinātu visus praktiskos ne-vardarbīgās pretestības organizācijas jautājumus. Dž. Šārps un citi Alberta Einšteina institūta darbinieki ir izteikuši gata-vību sniegt praktisku palīdzību Latvijai šo jautājumu risinā-šanā.

Būtu labi, ja šī grāmata ieinteresētu ne tikai zinātniekus, karavīrus un zemessargus, bet arī plašāku sabiedrību.

1994. gada jūnijā

Tālavс Jundzis,
juridisko zinātņu doktors,
Latvijas Zinātņu akadēmijas
Baltijas stratēģisko pētījumu
centra direktors

PRIEKŠVĀRDS ANGLU IZDEVUMAM

Šī grāmata ir iecerēta kā izvērsts ievads pašlaik veidojamajā sabiedriskās aizsardzības¹ politikā. Militārā bruņojuma vietā sabiedriskā aizsardzība izmanto pašas sabiedrības spēku, lai novērstu uzbrukumus un aizsargātos pret iekšējām usurpācijām un ārvalstu iebrucējiem. Tās ieroči ir psiholoģiski, sociāli, ekonomiski un politiski. Tos liek lietā visi iedzīvotāji un sabiedrības institūcijas.

Šī grāmata satur divus ierosinājumus: ir iespējams izstrādāt sabiedriskās aizsardzības politiku pret iekšējiem apvērsumiem un ārvalstu agresiju un — diktatūru un apspiešanu var novērst un noārdīt, izmantojot spēju sekmīgi cīnīties ar nevardarīgiem līdzekļiem. Lai kavētu uzbrucējus² nostiprināt savu varu pār sabiedrību, kas aizstāvas, tiktu izmantota masveida nesadarbošanās un pretošanās, kas nelautu uzbrucējiem sasniegt viņu mērķus, kā arī demoralizētu uzbrucēju ierēdņus un militāros spēkus³.

Sabiedriskā aizsardzība tiek piedāvāta pētījumiem, studijām, kā arī lai to varētu izvērtēt sabiedrība un valdības. Dažās valstis atsevišķi šīs politikas aspekti jau ir iekļauti pastāvošajā aizsardzības politikā.

Daļēji mans mērķis bija sagatavot grāmatu, kas veicinātu to sabiedrības pārstāvju domu, kuri meklē labākus mūsu aizsardzības problēmu risinājumus. Mans nolūks bija arī sniegt jaunu informāciju, koncepcijas un alternatīvas, kuras pelna aizsardzības analītiku, drošības speciālistu, valdības amatpersonu, armijas virsnieku, nevardarbigās ciņas stratēģu, zinātnieku, studentu un brīvprātīgo sabiedrības organizāciju biedru ievēribu, kuriem būtu neaizstājama loma sabiedriskajā aizsardzībā.

¹ Sabiedriskā aizsardzība — šis un citi darbā sistematiski izmantoti jēdzieni tiek skaidroti turpmāk tekstā, kā arī «Sabiedriskās aizsardzības un ar to saistīto terminu vārdnīcā» šīs grāmatas beigās. Autora domas labākai izpratnei lasītājiem ir ieteicams pastāvīgi izmantot minēto vārdnīcu. — *Tulk.*

Atšķirībā no manas agrākās grāmatas — «Kā padarīt Eiropu neiekarojamu» — šis sējums pievērš uzmanību plaša spektra drošības problēmām, ar kurām var saskarties daudzas zemes, nevis tikai kādas noteiktas pasaules daļas valstis. Tā kā centieni pēc demokrātijas un neatkarības pastāv visur, tad šis sabiedriskās aizsardzības izklāsts var interesēt cilvēkus ļoti atšķirīgās valstīs. Visām valstīm, neatkarīgi no to politiskā un ekonomiskā statusa, ir jābūt gatavām ārēja iebrukuma vai iekšējas usurpācijas gadījumiem. Izmantojot šo plašo izklāstu, faktiski ikkatras valsts iedzīvotāji var izvērtēt sabiedriskās aizsardzības iespējamo nozīmi savā zemē, nemot vērā tikai tai raksturīgās tradīcijas, draudus drošibai un militāro konfliktu varbūtības.

Šo grāmatu sarakstīt pirms dažiem gadiem ierosināja Sanfords Tečers no izdevniecības «Princeton University Press». Viņa iedrošinājums, vērigie ierosinājumi, kritiskie komentāri, atbalsts un pacietība ļāva šo projektu beidzot iestenot dzīvē. Kopš Tečera kunga aiziešanas no izdevniecības Geila Ulmanes kundze, sabiedrisko zinātnu nodaļas redaktore, prasmīgi palīdzēja manuskriptam iziet tā pēdējos posmus. Čārlzs Olti no šīs pašas izdevniecības palīdzēja ar lieliskiem redakcionāliem ieteikumiem.

Pēdējā gada laikā man ļoti paveicās ar to, ka Alberta Einšteina institūtā es varēju izmantot Brūsa Dženkinsa nevainojamo palīdzību šīs grāmatas sagatavošanā. Viņa pētījumi, vērigās un būtiskās kritiskās piezīmes un ierosinājumi, kā arī viņa redaktora prasme ļāva to padarīt daudz labāku, nekā tā būtu izdevusies citādi.

Esmu pateicīgs Alberta Einšteina institūtam un tā atbalstītājiem un līdzstrādniekiem par iespēju šim darbam iznākt. Palašinot atbalstu šādām organizācijām, kļūs iespējami vēl daudzi citi pētījumi par nevardarbīgās ciņas būtību un iespējām, aizstājot ar to vardarbību ciņā pret agresiju, diktatūrām, genocīdu un apspiešanu.

Astoņdesmitajos gados mēs esam bijuši liecinieki tam, ka nevardarbīgās ciņas praktiska izmantošana izplatījusies pasaulē

² **Uzbrucēji** — kopīgs apzīmējums uzurpatoriem un svešzemju iebrucējiem. Līdzīgi tam, ar uzbrukumu jāsaprot tiklab iekšējs (kā apvērsuma gadījumā), kā arī ārējs (citu valstu) uzbrukums. Savukārt ar aizstāvjiem autors kopīgi apzīmē konstitucionālās iekārtas aizstāvus un cīnītājus pret iebrucējiem. — *Tulk.*

³ Autors parasti lieto terminu militārie spēki tradicionālā bruņotie spēki vietā, jo uzskata, ka arī nevardarbīgie aizstāvji var būt bruņoti — ar psiholoģiskiem, sociāliem, ekonomiskiem un politiskiem ieročiem. — *Tulk.*

vairāk nekā jebkad. No Tallinas līdz Nablusai, no Rangūnas līdz Santjago, no Pretorijas līdz Prāgai — cilvēki visā pasaule arvien vairāk izmanto nevardarbīgo cīņu, lai apliecinātu savas tiesības uz brīvību, neatkarību un taisnību. Tagad ir nepieciešami zinātniski pētījumi, lietišķi izvērtējumi un izsmalcināta stratēģiskā analīze, lai vēl labāk saprastu šo tehniku⁴ un palieeinātu tās iedarbīgumu. Šī grāmata ir tikai viena no daudzām, kas jāraksta par nevardarbīgās cīņas būtību, problēmām un iespējām. Tās mums palīdzēs novērtēt, kādu lomu var spēlēt nevardarbīgā cīņa un sabiedriskā aizsardzība, lai stātos pretī un risinātu diktatūras un genocīda, apspiešanas un kara problēmas.

Džīns Šārps
Alberta Einšteina institūtā,
Kembridžā, Masačūsetsā,
1990. gada 10. janvāri.

⁴ Ar jēdzienu tehnika autors visbiežāk apzīmē kādu noteiktu, izplānotu un sagatavotu rīcības veidu, šai gadījumā — nevardarbīgo rīcību. Sk. arī «Sabiedriskās aizsardzības un ar to saistīto terminu vārdnīcu» (turpmāk paskaidrojumos — Vārdnīca). — *Tulk.*

PRIEKŠVĀRDS LATVIEŠU IZDEVUMAM

Kopš «Sabiedriskās aizsardzības» angļu izdevuma nobeigšanas 1990. gadā pasaulē daudz kas ir mainījies: Padomju Savienība ir beigusi pastāvēt, tās republikām iegūstot neatkarību; Austrumu-Rietumu Aukstais karš ir beidzies, dramatiski samazinot militāro spriedzi Eiropā, un abas Vācijas ir apvienojušās.

Tie ir daži pozitīvo pārmaiņu piemēri. No otras puses, ir arī atskurbinoši notikumi. Bijušo Dienvidslāvijas Sociālistisko Federatīvo Republiku ir saplosījis asīnains karš, kurā pret Bosnijas un citu apgabalu tautām tiek pastrādātas neaprakstāmas neģēlibas. Prasības Apvienotajām Nācijām veikt militāru iejaukšanos visā pasaulē notiekošajos konfliktos ir dramatiski pieaugušas. Aukstā kara beigas diemžēl nav mazinājušas asīnainos konfliktus pasaulē. Vienā pašā 1992. gadā notika 29 lieļāki kari, kas šajā ziņā ir rekordskaitlis. Nogalināto skaits šajā gadā sasniedza līmeni, kas nebija pieredzēts 17 gadus.¹ 1992. gadā notika vismaz 6 sekmiņi valsts apvērsumi un vairāk nekā 10 apvērsumu mēģinājumi.² Globālā mērogā aizsardzības un drošības problēmas nav mazinājušās.

Šiem notikumiem, no kuriem daži vieš cerības, bet citi izraiisa dziļu satraukumu, vajadzētu likt pārdomāt tradicionālos priekšstatus par drošību un aizsardzību. Kāda veida drošības draudi ir sagaidāmi tuvākajā nākotnē? Kā nodrošināt vai pat nostiprināt atturēšanu un aizsardzību laikā, kad daudzas valstis, grīžodamās zem milzīgu militāro izdevumu sloga, samazina militāros budžetus? Kā valstīm, jo sevišķi tām, kurās notiek straujas sociālās pārmaiņas, vai arī tām, kuras cīnās ar pieaugošu nabadzību, izvairīties no lamatām, kas slēpjās spēcīgā militārā sektora izveidē un novēd pie tā, ka varu savās interesēs sagrābj kāda militāra kliķe? Kā valstīm labāk izvairīties

no apvērsumiem? Kā tām kļūt pašpaļāvīgākām savas aizsardzības nodrošināšanā, nekļūstot atkarīgām no citu valstu bieži mainīgās politikas?

Mēs uzskatām, ka sabiedriskās aizsardzības politika pelna, lai to rūpīgi izskatītu, aplūkojot šos un citus būtiskus jautājumus. Lielāka paļāvība uz sabiedrības sociālajiem, politiskajiem un ekonomiskajiem spēkiem, tiem tieši nodrošinot atturēšanu un aizsardzību, var ļoti palīdzēt atrisināt daudzas drošības problēmas, ar kurām sastopas valstis visās pasaules daļās.

Sabiedriskā aizsardzība — iepriekš sagatavota un plānotā sociālo, ekonomisko, politisko un psiholoģisko «ierōču» (tādu kā streiki, boikoti un masveida nesadarbošanās) izmantošana, lai atturētu un aizsargātos pret ārējo agresiju un iekšējo uzurpāciju, — pēdējos gados ir guvusi visai lielu ievērību, sevišķi Baltijas valstis. Šai ievadā mēs vēlētos ieskicēt dažus no šiem notikumiem, lai parādītu sabiedriskās aizsardzības politikas nozīmi šodienas problēmu risināšanā.

Savā nesenajā cīņā par neatkarību no padomju virskundžības igaunji, latvieši un lietuvieši noraidīja terora vai partizānu kara taktikas izmantošanu un lika lietā dažādas sabiedriskās, nevardarbigās metodes. Dažkārt neatkarīgās Baltijas valdības institūcijas mēģināja jau laikus noorganizēt šo metožu izmantošanu. Piemēram, 1991. gada janvāri Igaunijas valdības amatpersonas un Tautas frontes darbinieki sagatavoja pretestības plānu, kas saucās «Pilsoniskā nepakļaušanās». Padomju uzbrukuma gadījumā šis plāns mudināja ļaudis «izturēties pret visām pavēlēm, kas ir pretrunā ar Igaunijas likumiem, kā pret nelikumīgām; izrādīt pilnīgu nepakļaušanos un nesadarboties ar visiem padomju mēģinājumiem nostiprināt savu varu; atteikties sniegt svarīgu informāciju padomju varas iestādēm un, ja tas var noderēt, noņemt plāksnītes ar ielu nosaukumiem, ceļa zīmēm, māju numuriem utt.; neļaut sevi provocēt uz neapdomīgu rīcību; dokumentēt padomju darbības, tās aprakstot un filmējot, un izmantot visus iespējamos kanālus, lai saglabātu un starptautiski izplatītu tādus dokumentālus materiālus; saglabāt Igaunijas politisko un sociālo organizāciju darbību, piemēram, vei-

¹ Sk.: Ruth Leger Sivard. World Military and Social Expenditures 1993. — Washington, DC: World Priorities, 1993, p. 20.

² Ziņas par apvērsumiem ir ņemtas no Reitera telegrāfa agentūras ziņojumiem par 1992. gadu.

dojot dublējošas organizācijas un slēpjot svarīgu inventāru; uzsākt masveida darbību, kad tā ir piemērota, un sākt radošu saziņu ar potenciāli naidīgiem spēkiem.»³

Lietuvā Landsberģa valdība aicināja palīgā pilsoņus, lai aizstāvētu neatkarīgo parlamentu pret padomju uzbrukumu 1991. gada janvārī. Pēc tam, kad padomju spēki bija nogalinājuši 14 cilvēkus pie Viļņas televīzijas torņa un turpināja pārņemt noteiktas celtnes visā Lietuvā, Lietuvas Augstākā Padome paziņoja, ka pilnīgas padomju militārās okupācijas gadījumā visu valsts institūciju «pienākums ir nesadarboties ar okupācijas spēkiem un cilvēkiem, kas kalpo viņu režimam», un pilsoņi tika aicināti «ievērot nepakļaušanās, nevardarbīgās pretestības un politiskās un sociālās nesadarbošanās principus kā primāros ciņas līdzekļus par neatkarību» (retinājums mūsu).⁴

Ari Latvija, paredzot iespējamu padomju uzbrukumu, veica pasākumus, lai ieviestu sabiedriskās aizsardzības politiku. 1991. gada jūnijā Augstākā Padome akceptēja Nevardarbīgās aizsardzības centra izveidi. Centra izstrādātajos «Latvijas Republikas nevardarbīgās aizsardzības pamatprincipos» bija teikts, ka «nevārdarbīgā aizsardzība ir paredzēta Latvijas valsts aizsardzībai, mobilizējot nevardarbībai cīņai visus tos Latvijas iedzīvotājus, kas atbalsta neatkarību (...) Tās pamats: pilnīga nesadarbošanās un pretinieka centienu nepieļaušana.» Tika izstrādātas instrukcijas valsts iestādēm, privātām organizācijām un atsevišķiem cilvēkiem par to, ko darīt padomju atbalstīta valsts apvērsuma gadījumā un kā turpināt pretošanos, ja valsts tiek pilnīgi okupēta. Šīs rekomendācijas tika nodrukātas un izplatītas ap 1991. gada 18.—21. augusta apvērsuma mēģinājuma laiku Padomju Savienībā. Latvijas, tāpat kā Lietuvas un Igaunijas, valsts un politiskās organizācijas ātri uzsāka nesadarbošanos un pretošanos pučam, bet, tā kā Maskavā apvērsums drīz tika sakauts, turpmākā pretošanās vairs nebija vajadzīga.⁵

³ Kā aprakstījis Stīvens Hakslijs nepublicētajā rakstā «Pilsoniskā nepakļaušanās un Igaunijas aizsardzība» (1991. gada 21. februārī), 3. lpp.

⁴ Parlamenta Informācijas biroja ziņu biļetens, laidiens Nr. 14, 1991. g. 28. februārī, Lietuvas informācijas centra Nujorkā, ASV, tulkojumā.

⁵ Latviešu rīcības aprakstu un dokumentu, kas saistīti ar sabiedrisko aizsardzību, tulkojumus sk. Olgerta Eglīša darbā «Nevardarbīgā rīcība Latvijas atbrīvošanā» (*Nonviolent Action in the Liberation of Latvia*, Monograph Series No. 5. — Cambridge, MA: The Albert Einstein Institution, 1993).

Šīs neatkarīgo Baltijas valdību darbības pieder pie pirmajiem valdības organizētiem pasākumiem, kuru mērķis bijis ieviest sabiedrisko aizsardzību, paredzot krīzes iestāšanos. Ja pastāvētu jau izveidota sabiedriskās aizsardzības politika, tad tādi valdības lēmumi balstītos uz organizētu pretestības infrastruktūru un uz iedzīvotājiem, kas apmācīti nesadarbošanās un pretošanās prasmē. Visās trijās Baltijas valstīs 1990. un 1991. gadā (pilnīgi saprotamu iemeslu dēļ) nepastāvēja izveidota institucionāla bāze sabiedriskajai aizsardzībai. Vēl ir jānogaida, lai redzētu, vai Baltijas valstis turpinās attīstīt savu sākotnējo paļaušanos uz sabiedrisko aizsardzību.

1991. gada konservatīvo spēku apvērsuma mēģinājuma sakāve Padomju Savienībā liecina par sabiedriskās aizsardzības iespējām nodrošināt aizsardzību pret iekšējiem uzbrukumiem. Padomju Savienības viceprezidenta, premjerministra, aizsardzības ministra, VDK priekšsēdētāja un iekšlietu ministra vadībā apvērsums tika rīkots ar nodomu gāzt prezidentu Gorbačovu un ieviest neostaļinisku režīmu. Par spiti plašajiem militārajiem un ekonomiskajiem resursiem, kas bija pučistu rīcībā, apvērsums tika sakauts, pateicoties masveida sabiedriskai pretestībai un atklātai nepaklausībai padomju bruņoto spēku pārstāvju vidū. Kaut arī sabiedriskā pretestība bija neplānotā un neorganizēta (kādēļ to nevar uzskatīt par sabiedriskās aizsardzības piemēru, jo pēdējā nozīmē iepriekš veiktu plānošanu un apmācību), tā izrādījās pietiekami spēcīga, lai pierādītu, ka pučistu pretenzijas uz legitimitāti ir pilnīgi nepamatotas, un šķiet, ka tai bija būtiska nozīme nepaklausības veicināšanā armijā.

Augstāk aplūkotie dramatiskie sabiedriskās pretošanās gadījumi ir daži no jaunākajiem piemēriem ilgā, bet bieži vien neievērotā vēsturiskā tradīcijā, kura var daudz ko mācīt visām valstīm, kurām draud varbūtēja ārēja vai iekšēja agresija. Kopā ar gadījumiem, kas aplūkoti šai grāmatā, šie piemēri var tikt uzlūkoti par prototipiem potenciāli varenam jaunam aizsardzības veidam.

Šīs grāmas nodoms ir parādīt, ka, balstoties uz izvērstiem pētījumiem, analīzi, plānošanu un apmācībām, sabiedriskās aizsardzības politika varētu ļoti lielā mērā stiprināt valsts spēju atturēt un sakaut ārzemju iebrukumus un okupāciju, kā arī iekšējo varas usurpāciju. Mēs aicinām lasītāju kritiski izvērtēt šo teoriju.

«Sabiedriskās aizsardzības» latviešu izdevums ir nedaudz izmainīts, salīdzinājumā ar angļu izdevumu, lai atspoguļotu zināmas politiskās pārmaiņas dažos pēdējos gados. Mēs gribētu joti pateikties šī sējuma tulkotājam Olgertam Eglitam par rūpīgu un pacietīgu darbu pie šīs grāmatas bieži vien sarežģītajiem terminiem un koncepcijām. Tāpat mēs esam pateicību parādā aizsardzības ministram Valdim Pavlovsikim un Tālavam Jundža kungam par viņu priekšvārdiem šai grāmatai. Mēs vēlamies ar pateicību pieminēt arī majoru Andreju Kasparoviču, iepriekšējo «Jundas» direktoru, kurš piekrita izdot šo darbu, bet kura diemžēl vairs nav mūsu vidū. Taču mums ir laimējies sadarboties ar viņa darba turpinātāju Zigurdu Siliņa kungu, kā arī Ivaru Tirana kungu. Bez viņu pūlēm šī grāmata netiku piedāvāta Latvijas sabiedrības vērtējumām.

Džins Šārps
Brūss Dženkinss
Alberta Einšteina institūtā
50 Church Street
Cambridge, MA 02138
ASV
1994. gada 4. augustā.

Pirmā nodaļa

AIZSARDZĪBA BEZ KARA?

AIZSARDZIBAS NEPIECIEŠAMIBA

Divas lietas ir skaidri zināmas par politikas un starptautisko attiecību nākotni, proti: konflikti ir neizbēgami un efektīva aizsardzība būs nepieciešama gan pret iekšējiem varas uzurpatoriem, gan arī pret starptautiskiem agresoriem.

Visām politiskām sabiedrībām, kuru locekļi negrib klūt par šo uzbrukumu upuriem, ir nepieciešama — starp citām lietām — drošības politika un kāda noteikta tipa ieroču⁵ sistēma, lai pret tiem cīnītos. Šai politikai un ieroču sistēmai ir jābūt gatavām veikt divus uzdevumus: atturēt pretiniekus no uzbrukuma un aizstāvēties uzbrukuma gadījumā.

Pirmkārt, ieroču sistēmai ir jābūt pietiekoši stiprai un labi sagatavotai, lai būtu augsta varbūtība, ka tā atturēs no iekšējas varas uzurpācijas un starptautiskas agresijas. Atturēšanas⁶ mērķis ir pārliecināt varbūtējos uzbrucējus, lai tie neuzbruktu, jo sekas varētu būt viņiem nepieņemami dārgas, ieskaitot ieceļēto mērķu nesasniegšanu. Atturēšana ir daudz plašāka procesa — pretpārliecināšanas⁷ — būtiska sastāvdaļa, kuras mērķis ir panākt, lai varbūtējie uzbrucēji atmestu nolūku uzbrukt, izmantojot jebkuru no vairākiem ietekmēšanas līdzekļiem — tādus kā racionāli argumenti, morāli aicinājumi, uzmanības novēršana, neprovocējoša politika, kā arī atturēšana.

Tomēr pastāv nopietna problēma. Pretpārliecināšana var neizdoties, un nav tādu līdzekļu, kas pilnīgi droši atturētu pretinieku no uzbrukuma. Tāpēc atturēšanas neveiksmes gadījumā ir jāspēj pārvarēt tās sekas un jāspēj atjaunot un izmantot izraudzīto ieroču sistēmu.

Otrkārt, ja un kad pretinieku neizdodas atturēt no uzbrukuma, tad ieroču sistēmai ir jābūt gatavai iedarbīgai aizsardzībai. Aizsardzība jāsaprot burtiski: kā aizstāvēšana, saglabāšana un briesmu novēršana. Aizsardzības līdzekļiem jābūt tādiem, kas uzbrukumu neutralizē un izbeidz, bet ne sagrauj pašu aiz-

^{5, 6, 7} Sk. arī Vārdnīcu — *Tulk.*

sargājamo sabiedrību. Aizsardzības potenciālam jāspēj likt uzbrucējiem apstāties un atkāpties vai arī viņus sakaut un atjaunot sākotnējo mieru un patstāvību šajā sabiedrībā un tās izvēlēto konstitucionālo sistēmu.

Tautu un valdību lielākā daļa līdz šim ticējušas, ka tikai militārie līdzekļi var atturēt ārvalstu agresiju un aizstāvēt sabiedrību pret to. Uzskati atšķiras jautājumā par nepieciešamo militāro politiku, lai to paveiktu, un ar to saistīto problēmu smagumu. Starp šiem uzskatiem viens no galējiem viedokļiem apgalvo, ka vienīgā reālā iespēja starptautisko draudu priekšā ir spēcīgi militārie līdzekļi un ka šo līdzekļu vājināšana vai, vēl jaunāk, likvidēšana ir politiska un morāla bezatbildība. Otra galējība ir pacifisti, kuri uzskata, ka karš ir sliktāks par jebkuru citu politisko jaunumu un ka gan indivīdiem, gan veselām sabiedrībām vajadzētu pretoties un atteikties piedalīties jebkādās militārās akcijās un nevajadzētu arī tādām gatavoties. Starp šīm divām galējībām pastāv daudzi citi uzskati un uzskatu kombinācijas.

Šī grāmata nav par kādu no šiem uzskatiem, un tās satura un analīzes dzīluma vērtējums nav atkarīgs no lasītāja domām par militāro līdzekļu nepieciešamību un viņa pārliecības par «taisnīgiem kariem» vai par «pacifismu». Patiesām — abi šie galējie viedokļi šodien var likties neatbilstoši vai nepilnīgi kā politisku, tā arī morālu apsvērumu dēļ. Jāuzsver, ka šodien faktiski neviens neapgalvo, ka militārie līdzekļi būtu nevainojami, un nenoliedz, ka tie saistīti ar ļoti nopietnām problēmām un briesmām. Turklat neviens neapgalvotu, ka militārie līdzekļi vienmēr nodrošina iecerēto mērķu sasniegšanu. Nemaz nerunājot par masveida postījumiem, sakāve vienmēr ir iespējama.

Mūsdienu militārās tehnoloģijas milzīgais ārdošais potenciāls ir veicinājis dažādas reakcijas un alternatīvus priekšlikumus. Tikai nedaudzi no tiem mēģina novērst vai ierobežot uzbrukumus un postījumus un reizē nodrošināt aizsardzību, kā mēs to definējām.

Viens no risinājumiem izpaužas aicinājumā pārveidot militāros spēkus tā, lai tie kalpotu tikai aizsardzībai. Šī pieeja, ko dēvē par «aizsargājošo aizsardzību», «neuzbrūkošo aizsardzību» vai «neprovocējošo aizsardzību», ir labi attīstīta Rietumeiropā, un tai ir līdzība ar tradicionālo aizsardzības politiku Šveicē. Šveices politikā gan ieroči, gan stratēģiskā plānošana ir domāti tikai un vienīgi aizsardzības vajadzībām, negatavojoties un neradot potenciālu pretuzbrukumam varbūtējā agresora teritorijā.

Dažādu šīs pieejas variantu aizstāvji ir likuši priekšā militāro spēku apgādi ar ieročiem, kuriem ir mazāks ārdošais spēks, mazāks kustīgums un sniedzamība, kas tos padara nepiemērotus uzbrukumam. Piemēram, prettanku ieročiem tiek dota priekšroka pār pašiem tankiem, neliela darbības rādiusa iznīcinātājiem — pār stratēģiskajiem bumbvedējiem un rakētēm. Daži šīs pieejas aizstāvji ir arī ieteikuši ieturēt stingru aizsardzības stratēģiju, lietojot šos ieročus, un iztikt bez situatīvajiem plāniem⁸ un gatavošanās uzbrukumiem vai pat tikai pretuzbrukumiem. Viņi apgalvo, ka šāda uz aizsardzību orientēta spēku struktūra mazinās bailes no uzbrukuma citās zemēs un līdz ar to padarīs apsteidzošos uzbrukumus mazāk iespējamus. Dažās valstīs, kā, piemēram, Vācijā, šīs idejas ir iemantojušas zināmu uzticību. Tās ir pelnījušas nopietnu kritisku analīzi kā politika, kuras nolūks būtu atturēt un aizsargāties pret uzbrukumiem bez masu iznīcināšanas ieročiem.

«Aizsargājošās aizsardzības» detalizēta kritiska analīze šeit nav iespējama, tomēr jāatzīmē, ka šai pieejai noteikti piemīt dažas nopietnas problēmas. Pirmkārt, vienmēr būs iespējama kara eskalācija. Kas attiecas uz agresoriem — ja ierobežotie militārās aizsardzības līdzekļi izrādītos esam nopietns šķērslis sekmīgai agresijai, tad iebrucēji droši vien pastiprinātu sava trieciena nezēlību un ārdošo spēku. Savukārt, ja viņu ierobežotie militārie aizsardzības līdzekļi izrādītos nepietiekoši, aizstāvju pusē rastos prasība lietot ieročus ar lielāku ārdošo spēku — ja tādi ieroči būtu šās zemes rīcībā vai arī tos varētu īsā laikā radīt vai sagādāt. Otrkārt, «aizsargājošās aizsardzības» līdzekļi gan drīz noteikti izraisītu plašus zaudējumus civiliedzīvotāju vidū. Militārs konflikts bez tradicionālās frontes un ar daudzām mazām militārām vienībām, kas plaši izkliedētas pa visu zemi, radītu iespaidīgus zaudējumus. Priekšlikums mazināt šīs briesmas, pasludinot urbanizētos apgabalus par «atklātajām pilsētām», kuras netiku militāri aizsargātas, šo problēmu neatrisinās. Dažos aspektos «aizsargājošā aizsardzība» būtībā ir partizānu cīņas paveids valsts aizsardzībā, kas papildināts ar augstas tehnoloģijas militāriem ieročiem, domātiem precīziem uzbrukumiem iebrucējiem. Tās pašas problēmas, kas piemīt aizsardzības partizānu karam, piemīt arī «aizsargājošai aizsardzībai». Tāpēc šai politikai, ja tā tiktu īstenota, būtu daudz līdzību ar partizānu cīņas pieredzi dažādās zemēs, to skaitā Dienvidslāvijā, vācu nacistu okupētās Padomju Savienības daļās, Alžīrijā un Vjetnamā. Šajos gadījumos upuru skaits civiliedzīvotāju vidū

⁸ Sk. Vārdnīcu. — *Tulk.*

bija ārkārtīgi augsts un bieži pārsniedza 10% no kopējā iedzīvotāju skaita. Raksturīgi bija arī plaši materiālie un sociālie postījumi. Biezi apdzīvotajā Centrāleiropā, kur būtu jālieto «aizsargājošās aizsardzības» priekšlikumi, upuru un postījumu līmenis varētu būt katastrofāls. Visbeidzot, pat uzvaras gadījumā pašam šādam konfliktam būtu ilgstošas sociālas, ekonomiskas, politiskas un psiholoģiskas sekas, ieskaitot sabiedrības institūcijām nodarīto ļaunumu un militāro sistēmu izbūvi.

Tādējādi militārā «aizsargājošā aizsardzība» nešķiet apmierinošs risinājums mūsu kopīgai dilemmai par nepieciešamību pēc atturēšanas un aizsardzības, no vienas puses, un mūsdienu militārās tehnoloģijas masveidīgi postešo raksturu — no otras. Lai kādi būtu uzskati par militāriem līdzekļiem vispār, ir ļoti nepieciešams izpētīt, kādas nemilitārās alternatīvas pastāv vai arī var tikt radītas, lai apmierinātu sabiedrību vajadzības pēc atturēšanas un aizsardzības pret ārējiem uzbrukumiem un iekšējas uzurpācijas.

Mums patiešām ir zināmas ierobežotas iespējas atrast tādus nemilitārus atturēšanas un aizsardzības līdzekļus. Plaša mēroga nesadarbošanās un pretošanās ir jau vairākos gadījumos improvizēti izmantotas, aizstāvoties pret ārvalstu agresiju un iekšējām uzurpācijām. Sie gadījumi parasti nav tik labi zināmi, un to potenciālais nozīmīgums reti ir tīcīs nopietni pētīts. Un tomēr tādi ir, kas ļauj uzskatīt, ka vismaz noteiktos apstākļos pastāv alternatīvas militāriem un paramilitāriem nacionālās aizsardzības līdzekļiem. Tādēļ ir svarīgi noskaidrot, kā nemilitārās cīņas potenciālu attīstīt tā, lai tā spēks dažādos gadījumos varētu patiešām atturēt uzbrukumus vai arī, ja tas būtu nepieciešams, veiksmīgi pret tiem aizsargāties. Vai ir iespējama iedarbīga postmilitārā aizsardzības politika, kas spējīga nodrošināt atturēšanu un aizsardzību, izvairoties no mūsdienu kara briesmām?

SABIEDRISKĀ AIZSARDZĪBA

Šī tipa alternatīvā politika Savienotajās Valstīs tiek dēvēta par **sabiedrisko aizsardzību**, bet Eiropā parastīgi par **civilistu aizsardzību** vai **sociālo aizsardzību**.⁹ Šis termins izsaka to, ka aizsardzību īsteno civiliedzīvotāji (atšķirībā no militārā personāla), izmantojot civilos cīņas līdzekļus (atšķirībā no militāriem un paramilitāriem līdzekļiem). Tā ir politika, kuras mērķis ir atturēt un sakaut ārzemju militāros iebrukumus, okupācijas un iekšējās uzurpācijas. Ar pēdējām tiek saprasta gan izpild-

⁹ Angliski: **civilian defense** un **social defense**. — *Tulk.*

varas izdarīta usurpācija, gan arī biežāk sastopamie valsts apvērsumi, tas ir, fiziskās un politiskās pārvaldes sagrābšana pār valsts aparātu, ko bieži vien izdara elitāras politiskas, militāras un paramilitāras grupas, kas nāk no valdības aprindām vai āpus tām. Šādi apvērsumi var būt gluži iekšēji vai arī notikt ar ārvalstu pamudinājumu un palīdzību.

Atturēšana un aizsardzība pret ārēju agresiju un iekšēju usurpāciju ir panākama, paļaujoties uz sociāliem, ekonomiskiem, politiskiem un psiholoģiskiem ieročiem. Ar «ieročiem» mēs saprotam tos instrumentus vai līdzekļus — ne obligāti materiālas dabus, kurus var lietot cīņā gan militāros, gan arī nevardarbīgos konfliktos. Sabiedriskajā aizsardzībā šie nevardarbīgie ieroči tiek lietoti, lai īstenotu plašu nesadarbošanos un masveida sabiedrisku pretošanos. To izmantošanas nolūks ir neļaut iebrucējiem sasniegt viņu mērķus un nepieļaut viņu varas nostiprināšanos vienalga kādā formā — kā ārvalstu administrācijai, kā marionešu režīmam vai kā usurpatoru valdībai. Šī nesadarbošanās un pretošanās tiek kombinēta arī ar citām rīcības formām, kuru nolūks ir graut iebrucēju karavīru un funkcionāru lojalitāti, mazināt viņu uzticamību, pildot pavēles un represijas, un pat pamudināt viņus uz dumpi.

Sabiedriskā aizsardzība ir vispārējās nevardarbīgās rīcības tehnikas — vai nevardarbīgās cīņas — attīrīts un izstrādāts pielietošanas veids attiecībā uz nacionālās aizsardzības problēmām. Šī aizsardzības politika ir domāta, lai to izmantotu gan visi iedzīvotāji, gan noteiktas grupas, pret kurām īpaši vērstos uzbrucēju mērķi un darbība, gan arī sabiedrības institūcijas. Tas, kam piekritīs svarīgāka loma, būs atkarīgs no tā, vai uzbrucējiem būs ekonomiski, ideoloģiski, politiski vai citādi mērķi.

Sabiedriskā aizsardzība ir domāta, lai to īstenotu sabiedrība un tās institūcijas, balstoties uz iepriekšēju sagatavošanos, plānošanu un treniņiem. Tie, savukārt, būtu jābalsta uz nevardarbīgās pretestības izpētes rezultātiem, uz uzbrucēju politiskās sistēmas dziļu analīzi, kā arī uz pamatīgu izpēti par to, kā palielināt iedzīvotāju spēju turpināt pretošanos nežēlīgu represiju apstākļos vai kā vislabāk nodrošināt efektīvus sazinās kanālus uzbrukuma laikā. Izpratne par to, kā padarīt šīs nevardarbīgās cīņas formas cīk vien iespējams iedarbīgas, un priekšstati par veidiem, kā izmantot uzbrucēju vājās vietas, ir pamata sabiedriskās aizsardzības sekmīgas stratēģijas izstrādei.

Sabiedriskā aizsardzība balstās uz teoriju, ka politiskais spēks — pašu vai ārzemnieku — nāk no avotiem, kas ir katras sabiedrības iekšienē. Atraujot šos spēka avotus vai apturot tās, iedzīvotāji var ietekmēt valdītājus, kā arī sakaut ārzemju agre-

sorus. Šo atziņu tuvāk iztirzāsim otrajā nodaļā. Trešajā nodaļā mēs aplūkosim šīs «atkarīgo valdītāju» teorijas izmantošanu nevardarbīgās rīcības tehnikā, kas ir aptverošāka par sabiedrisko aizsardzību, bet no tās pēdējā ir aizguvusi daudz ideju. Tad ceturtajā nodaļā tiks ieskicētas iespējamās sabiedriskās aizsardzības politikas aprises. Šo politiku, līdzīgi vairumam citu aizsardzības pasākumu, ir domāts likt lietā, balstoties uz savlaicīgu sagatavošanos, plānošanu un apmācību. Piektajā nodaļā tiks iztirzāti tie praktiskie soļi, kuri var tikt sperti (vai, dažos gadījumos, jau ir sperti), lai izpētītu, sagatavotu un ieviestu dzīvē sabiedriskās aizsardzības politiku.

VĒSTURISKIE PROTOTIPI

Mums ir zināmi vēsturiskie improvizēto cīņu piemēri, no kuriem varam mācīties, kā sagatavot sabiedrisko aizsardzību pret agresoriem nākotnē. Mēs varam saprast nevardarbīgās cīņas būtību un iespējas, izpētot gadījumus, kas saistīti ar ļoti dažādiem konfliktiem.

Kā atklāj sekojošie piemēri, nevardarbīgo cīņu mantojums ir visai dažāds un tas ir daudz plašāks par valsts aizsardzības cīņām. Nevardarbīgai rīcībai ir bijusi ļoti svarīga loma pretestībā diktatūrām, cīnoties par lielāku brīvību, kampaņās pret sociālo apspiešanu, pretestībā nevēlamām politiskām izmaiņām un cīņās pret koloniālo varu un par nacionālo neatkarību. Preteji ierastajiem priekšstatiem, nevardarbīgās cīņas līdzekļi — protesti, nesadarbošanās un graujoša iejaukšanās — ir spēļjuši ļoti svarīgu vēsturisku lomu visās pasaules daļās. Starp šiem piemēriem ir gadījumi, kuros vēsturnieku uzmanība ir vispirmām kārtām bijusi pievērsta vardarbībai, kas notika vienlaičīgi vai vēlāk tai pašā konfliktā.

Sajā sakarā var minēt tādus pretošanās kustību un revolūciju piemērus pret iekšējo apspiešanu un diktatūru pēdējos gadu desmitos kā kustības Polijā 1956., 1970.—1971. un 1976. gadā; poļu strādnieku kustību par neatkarīgu arodbiedrību un politisko demokratizāciju no 1980. līdz 1989. gadam; 1944. gada nevardarbīgās revolūcijas pret autoritāro militāro diktatūru Salvadorā un Gvatemalā; cilvēktiesību cīņas Savienotajās Valstīs 1950.—1960. gados; 1978.—1979. gada revolūciju pret šahu Irānā; 1953. gada sacelšanos Austrumvācijā; svarīgus 1956.—1957. gada Ungārijas revolūcijas aspektus; 1963. gada budistu kampaņu pret Ngo Dinh Djema valdību Dienvidvjetnamā un 1966. gada budistu kampaņu pret Saigonas režīmu; 1953. gada streiku kustību Vorkutā un citās ieslodzīto nometnēs Padomju Savie-

nībā un cilvēktiesību aizstāvju un ebreju aktīvistu cīņas Padomju Savienībā 1970. un 1980. gados.

Kā senākus piemērus politiski nozīmīgai nevardarbīgai cīņai pret pašmāju tirāniju un svešzemju varu var minēt Amerikas kolonistu nevardarbīgo revolūciju (1765.—1775.), kas nodrošināja amerikāņiem svarīgas uzvaras un panāca britu pārvaldes lielākās daļas nomaiņu Ziemeļamerikas kolonijās; ungāru pasīvo pretošanos Austrijas varai, jo sevišķi no 1850. līdz 1867. gadam; Somijas nepakļāvību un politisko nesadarbošanos ar Krieviju no 1898. līdz 1905. gadam; svarīgus Krievijas 1905. gada un 1917. gada revolūciju aspektus (pirms Boļševiku oktobra apvērsuma); Korejas nevardarbīgos protestus (kas cieta neveiksmi) pret Japānas varu 1919.—1922. gadā un vairākas Gandija vadītās Indijas neatkarības kampaņas, jo sevišķi no 1930. līdz 1931. gadam.

Nozīmīgas nevardarbīgās cīņas 1970. un 1980. gados notika tādās valstīs kā Čīle, Irāna, Brazīlija, Meksika, Ķīna, Padomju Savienība, Haiti, Filipīnas, Indija, Dienvidāfrika, Birma, Ungārija, Dienvidkoreja, Jaunkaledonija, Čehoslovakija, Pakistāna, Panama un Izraēlas okupētās Palestīnas teritorijas.

Par pārsteigumu daudziem cilvēkiem, nevardarbīgā cīņa 1989. gadā kļuva par vienu no galvenajām iezīmēm Ķīnas kustībā par demokrātiju. Vairākas nedēļas ilgais masveida bādstreiks, ielu demonstrācijas un Tjananmenas laukuma nevardarbīgā okupācija simboliski izaicināja Ķīnas komunistiskās partijas autoritāti. Negēlīgais 4. jūnija slaktiņš parādīja gan to, cik nopietni komunistiskās partijas vadītāji uzņēma šo nevardarbīgo izaicinājumu, gan arī to, cik milzīga nozīme ir tam, lai nevardarbīgās rīcības organizētāji rūpīgi plānotu savas darbības.

Vēlāk 1989. gadā nevardarbīgās revolūcijas ar pārsteidzošu straujumu satricināja Austrumvāciju, Čehoslovakiju un Bulgāriju, novedot pie komunistisko partiju varas sabrukuma šajās valstīs (un beigās — pie Austrumvācijas likvidācijas, tai atkal apvienojoties ar Rietumvāciju).

Astondesmito gadu beigās nacionālās neatkarības kustības Padomju Savienībā izmantoja galvenokārt nevardarbīgus līdzekļus cīņā pret komunistiskās partijas varu un Maskavas pārvaldi. Šie centieni jo sevišķi spilgti izpaudās Baltijas republikās, kur tie izaicinoši tika izteikti 1990. gada 11. marta Lietuvas neatkarības deklarācijā. Kad pilsoņu masveida nevardarbīgās pretestības un padomju bruņoto spēku nesadarbošanās rezultātā tika sakauts padomju konservatīvo spēku apvērsuma mēģinājums 1991. gada augustā, citas nacionālās kustības Pa-

domju. Savienībā guva iespēju nostiprināt savu neatkarību, kas noveda pie Padomju impērijas sabrukuma. Lielākā daļa cilvēku nezina, ka — līdzās augšminētajiem gadījumiem — nevardarbīgās cīņas formas bez speciālas gatavošanās ir tikušas izmantotas, arī kā galvenais aizsardzības līdzeklis pret svežemju iebrucējiem un pašmāju uzurpatoriem.

Sajā grāmatas nodalā mēs īsumā aplūkosim četrus gadījumus, kad improvizētā nevardarbīgā cīņa izmāntota valsts aizsardzībā, divus — pret iekšējiem valsts apvērsumiem, un divus — pret ārvalstu militāro invāziju un okupāciju. Pirmie divi piemēri ir: pretošanās Kapa pučam Veimāras Vācijā 1920. gadā un pretestība franču virsnieku mēģinājumam Alžīrijā gāzt prezidenta Sarla de Golla valdību 1961. gadā. Cīņas pret agresiju piemēri ir: vāciešu mēģinājums aizstāvēt Rūras reģionu no franču un belģu invāzijas un okupācijas 1923. gadā un nacionālās aizsardzības cīņa Čehoslovakijā pret padomju un Varšavas līguma spēku invāziju un okupāciju 1968.—1969. gadā.

Sie gadījumi ir izraudzīti kā tīrakie no mums zināmajiem nevardarbīgās cīņas izmantošanas piemēriem konstitucionālās iekārtas aizsardzībā un valsts aizsardzībā, kā arī tāpēc, ka par tiem ir pieejams pietiekošs vēsturisks materiāls. Tomēr visos četros gadījumos pretošanās bija improvizēta, un sabiedrībai, tās institūcijām un valdībai acīmredzami trūka sagatavotības, organizētības, apmācību, piemērota inventāra un nevardarbīgās pretestības situatīvās plānošanas (visas šīs lietas parasti pie mīt militārajai aizsardzībai). Tas viiss ir šo četru gadījumu nopietns trūkums. Iedomāsimies, cik neveiksmīgi būtu kari, ja nebūtu iepriekš organizētu armiju, karavīru apmācību, ieroču un muņīcijas izstrādes un uzkrāšanas, militārās stratēģijas pētījumu, virsnieku korpusa sagatavošanas, transporta un sakaru nodrošinājuma, ne arī asins krājumu pārliešanai un medicīniskās apkalpošanas sagatavošanas. Zemāk aplūkotie četri gadījumi notika šādos apstākļos.

Ir bijuši arī citi gadījumi, kad improvizētā nevardarbīgā cīņa izmāntota valsts aizsardzībā. Starp tiem ir svarīgi holandiešu antinacistiskās pretošanās aspekti laikā no 1940. līdz 1945. gadam; svarīgi dāņu pretošanās aspekti vācu okupācijai no 1940.—1945. gadam (tai skaitā arī 1944. gada Kopenhāgenas vispārējais streiks); lielākā daļa no norvēgu pretestības cīņām pret Kvislinga režīmu, kā arī valdību un tautu pretošanās antisemītiskiem pasākumiem vairākās Hitlera Vācijas sabiedrotajās un okupētajās zemēs — tādās kā Bulgārija, Itālija, Francija un Dānija.

Visi šie improvizētās aizsardzības piemēri pēlna rūpīgus pē-

tījumus un analīzi. Ne visi bija veiksmīgi (tāpat arī ne visas iepriekš sagatavotās bruņotās aizsardzības cīņas ir bijušas sekmīgas, jo sevišķi — stādīto mērķu sasniegšanā). Šie gadījumi apliecina — jau tādēļ vien, ka tie ir notikuši, ka šāda veida aizsardzības cīņa ir iespējama. To rezultāti rāda, ka nevardarbīgā cīņa var būt varena un efektīva. Šie piemēri sniedz arī svarīgas atziņas par tādu konfliktu dinamiku un problēmām.

IMPROVIZĒTĀS CIŅAS PRET VALSTS APVĒRSUMIEM

Divi šeit aprakstītie sabiedriskās cīņas gadījumi pret valsts apvērsumiem ir ļoti atšķirīgi. Tomēr abi parāda, ka legitīmo¹⁰ valdību var glābt vienkāršo cilvēku rīcība, valsts kalpotāji, kā arī regulārās armijas karavīri, rīkojoties nevardarbīgi. Turklat šie vācu un franču cīņas piemēri nav vienīgie tāda veida gadījumi.

Interesanti, ka Leñinam vairāku gadu garumā pēc viņa vadītā 1917. gada oktobra apvērsuma nācās sadurties ar vecās ierēdniecības nesadarbošanos. Valsts kalpotāji radīja ļoti nopietnas problēmas jaunajai komunistu valdībai pēc tam, kad lielinieki bija sagrābuši valsts aparātu, atņemdam i to pagaidu valdībai un vairākām konkurējošām revolucionārajām partijām. Šīs problēmas vēl arvien bija ievērojamas četru gadus vēlāk. 1922. gada martā Krievijas komunistiskās partijas 11. kongresā Leñins paziņoja, ka 1921. gada «politiskā mācība» ir bijusi: kontrole pār varas krēsliem vēl obligāti nenozīmē kontroli pār ierēdniecību. Viņš konstatēja, ka komunisti «dala pavēles pa labi un pa kreisi, tomēr rezultāts ir pavisam atšķirīgs no viņu gribētā».

Citi gadījumi, kas pelna, lai tos pētītu un analizētu, ir vispārējais streiks Haiti pret pagaidu prezidentu Pjēru Luisu 1957. gadā, veiksmīgā nesadarbošanās kampaņa pret militāro apvērsumu Bolīvijā 1978. gadā un poļu tautas nesadarbošanās ar ģenerāla Jaruzeljska režīmu pēc 1981. gada apvērsuma (kaut arī pretestība nebija plaši izplatīta ierēdniecībā, policijā un militārajos spēkos).

¹⁰ Šai darbā parasti lietotais jēdziens legitīms ir dziļāks par mūsu biežāk izmantoto likumīgs, piemēram, savienojumā «legitīmā (likumīgā) valdība». «Likumīga» var būt arī kolaborantu valdība, ko iecēluši okupanti — tajā nozīmē, ka tās darbība atbilst okupējošās valsts likumiem. Legitīms, turpretim, ir tas, kas atbilst būtiskākiem varas tiesiskuma principiem — tautas pašnoteikšanās tiesībām, tautvaldības normām, konkrētās valsts satversmei un tradīcijām, kā arī starptautisko tiesību normām. Sk. arī Vārdnīcu. — Tulk.

Vācija, 1920

1920. gadā jaunajai Veimāras Republikai, kas jau sadūrās ar ļoti nopietnām ekonomiskām un politiskām problēmām, nācās cīnīties pret valsts apvērsuma mēģinājumu, ko rīkoja Dr. Wolfgang Kaps un ģenerālis Valters fon Litvics un atbalstīja ģenerālis Ēriks Ludendorfs, kurš 1917. gadā bija faktiskais Vācijas diktators. Kamēr Vācijas armijas lielākā daļa palika «neitrāla» — ne piedalīdamās, nedz arī pretodamās apvērsumam, no bijušajiem karavīriem un civilistiem sastāvošās «Freikorps» vienības okupēja Berlīni 12. martā. Likumīgā demokrātiskā valdība, kuras priekšgalā bija prezidents Fridrihs Eberts, aizbēga uz Štutgarti.

Kamēr Kapa atbalstītāji Berlīnē pasludināja jaunu valdību, likumīgā aizbēgusī valdība paziņoja, ka visu pilsoņu pienākums ir pakļauties vienīgi tai. Vācijas pavalstis (Länder) saņēma rīkojumu nesadarboties ar tiem, kas sākuši uzbrukumu Republikai.

Pēc tam, kad Berlīnē izcēlās pret pučistiem vērstīs streiks, sociāldemokrātiskā partija izlaida proklamaciju, kurā prezidenta Eberta un citu sociāldemokrātijas ministru vārdā (bet bez viņu oficiāla akcepta) aicināja uz vispārējo streiku. Kapa atbalstītāji drīz vien sastapās ar plašu nesadarbošanos. Valsts kalpotāji un konservatīvie valdības ierēdņi atteicās sadarboties ar uzurpatoriem. Cilvēki ar atbilstošu sagatavotību atteicās no posteņiem iznireļu režīmā. Visos līmenos cilvēki neatzina uzurpatoru varu un atteicās viņiem palīdzēt. 15. martā likumīgā valdība noraidīja uzurpatoru piedāvāto kompromisu un Kapa piekritēju vara turpināja irt. Virs galvaspilsētas aeroplāni izkaisīja daudzas skrejlapas ar nosaukumu «Militārās diktatūras krahs», kuras aicināja uz pretošanos. Represijas bieži vien bija nežēlīgas. Daži streiku dalībnieki tika nošauti.

Tomēr nesadarbošanās iespāids auga. 17. martā Berlīnes drošības policija pieprasīja Kapa atkāpšanos. Tai pašā dienā Kaps atkāpās un aizbēga uz Zviedriju. Tajā naktī daudzi no viņu palīgiem atstāja Berlīni civilās drēbēs, un ģenerālis fon Litvics atkāpās no amata. Pārsvarā nevardarbīgās nesadarbošanās apstākļos bija notikušas dažas asiņainas sadursmes. Tad «Freikorps» vienības atjaunoja pakļautību likumīgajai valdībai un devās prom no Berlīnes. Tomēr to darot, viņi nogalināja dažus viņiem netikamus civiliedzīvotājus. Apvērsumu likvidēja ar strādnieku, valsts kalpotāju, ierēdņu un visas tautas kopīgu rīcību, viņiem vienoti atsakoties no sabiedriskās un administratīvās iestāžu.

tīvās sadarbības, kas bija vajadzīga uzurpatoriem, lai īstenotu savas pretenzijas uz varu.

Veimāras Republika turpināja sadurties ar citām nopietnām iekšējām problēmām. Tomēr pirmo frontālo uzbrukumu tā bija izturējusi, izmantojot tautas un valdības nesadarbošanos un pretestību iekšējiem agresoriem.

Francija, 1961

1961. gada aprīļa sākumā Francijas prezidents Šarls de Golls norādīja, ka viņš atsakās no mēģinājuma paturēt Alžīriju Francijas pakļautībā. Tad, naktī uz 22. aprīli, franču pārvaldītajā Alžīrijā sacēlās Pirmā franču ārzemju legiona Izpletņu lēcēju pulks un sagrāba varu Alžīras pilsētā, atņemot to likumīgajai Francijas ieceltajai administrācijai, kamēr citas dumpīgās militārās vienības ieņēma tuvējos stratēģiskos punktus. Nopietnas pretestības nebija. Dumpinieki arestēja vismaz trīs likumīgajai valdībai lojālus franču ģenerāļus, tai skaitā arī Virspavēlnieku. Tā bija kulminācija jau iepriekš notikušajiem politiskajiem konfliktiem starp franču armiju Alžīrijā un Francijas civilo valdību Parīzē.

22. aprīlī dumpinieku «militārā pavēlniecība» izsludināja aplenkuma stāvokli Alžīrijā un paziņoja, ka tā pārņem visu varu no civilās valdības un ka tā salauzis jebkuru pretestību. Sazvērestību bija organizējuši četri pulkveži, bet šis paziņojums parādījās četru nesen atvaļinātu ģenerāļu (Salla, Žuo, Cellera un Salana) vārdā. Nākošā dienā dumpinieku pusē nostājās arī generālis Niko (Francijas gaisa spēku štāba priekšnieka vietas izpildītājs), generālis Bigo (Gaisa spēku komandieris Alžīrijā) un trīs citi ģenerāļi. Uzurpatori pārņēma savā pārraudzībā laikrakstus un radio, kas viņiem (kā viņi domāja) nodrošināja saziņas līdzekļu monopolu franču Alžīrijā.

Francijas valdība Parīzē bija satraukumā. Alžīrijā atradās pusmiljons franču karavīru, bet pašā Francijā tikai ļoti nedaudzas operatīvās vienības. Uz divām Vācijā izvietotām franču divīzijām nevarēja paļauties. Arī paramilitārās «Gendarmerie Nationale» un «Compagnies Republicaines de Securite» lojalitāte bija apšaubāma. Bija bažas, ka paralēls apvērsums var notikt pret valdību Parīzē, vai ka ar gaisa spēku palīdzību dumpīgās karaspēka daļas varētu iebrukt Francijā un gāzt de Golla valdību. Alžīrijas apvērsuma liktenis bija atkarīgs no tā, vai izdosies nomainīt likumīgo valdību Parīzē.

Svētdien, 23. aprīlī, Francijas politiskās partijas un arod-

biedrības rīkoja masu mītinus, aicinot uz vienu stundu ilgu vispārējo streiku nākamajā dienā, lai demonstrētu savu gatavību pretoties apvērsumam. Naktī uz pirmdienu radio pārraidīja de Golla uzrunu franču tautai, kurā viņš aicināja iedzīvotājus pretoties un nepakļauties dumpiniekim: «Francijas vārdā es pavēlu likt lietā visus līdzekļus, es atkārtoju — visus līdzekļus, lai visur aizšķērsotu ceļu šiem cilvēkiem, līdz viņi nebūs savaldīti. Es aizliedzu ikviensam francūzim, un pirmām kārtām ikviensam karavīram, izpildīt jebkuru viņu doto pavēli.»

Tajā pašā naktī premjerministrs Debrē savā radiorunā brīdināja, ka tiek gatavots gaisa uzbrukums Francijai, un slēdza Parīzes lidostas. Kaut arī viņš uzsvēra: «visus līdzekļus», kas, protams, nozīmēja arī militāru rīcību, Debrē tomēr paļāvās uz nevardarbīgu rīcību, aicinādams cilvēkus uz masveida pasākuumiem, lai pierunātu karavīrus, kas varbūt ierastos Parīzē, atjaunot lojalitāti likumīgajai valdībai: «Līdzko sāks skanēt sirēnas, dodieties turp [uz lidostām] ar kājām vai auto, lai pārliecinātu karavīrus, ka viņi ir ļoti klūdījušies.»

Alžīrijā de Golla runu no Francijas pa tranzistoruztvērējiem dzirdēja gan iedzīvotāji, gan arī bruņoto spēku dalībnieki, starp tiem daudzi — obligātā karadienesta karavīri. Viņa runas teksts tika pavairots un plaši izplatīts. Vēlāk de Golls izteicās, ka viņa vārdi noskaņojuši cilvēkus uz masveidīgu nesadarbošanos un nepakļāvību: «No tā brīža dumpis sastapās ar pasīvu pretestību, kas kļuva ar katru stundu izteiktāka.»

24. aprīlī piecos pēcpusdienā 10 miljoni strādnieku piedalījās simboliskajā vispārīgajā streikā. De Golls izmantoja prezidentam pienākošās ārkārtējās konstitucionālās pilnvaras. Daudzi labējo spēku atbalstītāji tika apcietināti. Lidostās ļaudis sagatavoja automašīnas novietošanai uz skrejceļiem, lai neļautu lidmašīnām nosēsties. Pie sabiedriskajām iestādēm tika izvietoti sargposteņi. Pret Alžīriju Francija ieviesa finansiālo un jūras blokādi. Naktī ģenerālis Krepēns paziņoja, ka franču bruņotie spēki Vācijā ir lojāli valdībai un nākošajā rītā tie saņēma pavēli doties uz Parīzi.

Franču karavīri Alžīrijā centās sniegt atbalstu de Golla valdībai un izjaukt dumpinieku nodomus. Līdz otrdienai divas trešdaļas no izmantojamām transporta lidmašīnām un daudzas kaujas lidmašīnas jau bija atstājušas Alžīriju, lai ar tām nevarētu veikt iebrukumu Francijā. Citi piloti aizbildinājās ar mehāniskiem bojājumiem vai arī blokēja aerodromus. Armijas kareivji vienkārši palika kazarmās. Bija daudzi tīšas neizdarības gadījumi: dumpinieku virsnieku pavēles ceļā pazuda, ziņojumi nebija atrodami, aizkavējās sakari un transports. Ierindnieki

labi apzinājās savas nesadarbošanās spēku, atbalstot likumīgo valdību. Apvērsuma vadoņiem vajadzēja pielietot daudzas no viņiem uzticīgajām karaspēka daļām, lai mēginātu atjaunot paklausību un uzturētu kārtību franču karavīru vidū pašā Alžīrijā. Daudzi virsnieki pagaidām izturējās neitrāli, nogaidot, kā beigsies konflikts, un bija gatavi nostāties uzvarējušo pusē.

Franču civiliedzīvotāji Alžīrijā, ieškaitot Alžīrijas policiju, sākotnēji atbalstīja apvērsumu. Taču valsts ierēdņi un vietējie valdības kalpotāji Alžīras pilsētā bieži vien pretojās, gan slēpjot dokumentus, gan arī neierodoties darbā, lai viņus neuzskaitītu par apvērsuma atbalstītājiem. Otrdienas, 25. aprīļa, vakarā Alžīras policija atjaunoja savu lojalitāti de Golla valdībai. Starp dumpja vadītājiem radās nesaskaņas, un daži no viņiem prasīja vardarbīgu pasākumu uzsākšanu. Tajā naktī de Golls no jauna uzstājās radio un deva pavēli lojālajām karaspēka vienībām šaut uz dumpiniekiem. Tomēr tas vairs nebija vajadzīgs. Apvērsums jau bija neatgriežami zaudējis spēku.

Vadītāji nolēma atsaukt apvērsuma mēginājumu. Naktī uz 26. aprīli Pirmā ārzemju leģiona Izpletņu lēcēju pulks atstāja Alžīras pilsētu un dumpinieki pameta valdības ēkas. Generālis Šalē padevās, pārējie trīs generāļi, kas dumpi vadīja, paslēpās. Bija arī daži upuri, šķiet, trīs nogalinātie un vairāki ievainoti Alžīrijā un Parīzē. Apvērsuma sakāve bija pārliecinoša, pateicoties pretestībai un usurpatoru varas sairdināšanai. De Golls palika Francijas prezidents un Alžīrija kļuva neatkarīga 1962. gadā.

IMPROVIZĒTĀS CIŅAS PRET IEBRUCĒJIEM

Ir bijuši daudzi gadījumi, kad nevardarbīgas cīņas vērstas pret svešzemju okupāciju — pret režīmiem, kas iedibināti pirms dažiem gadiem, gadu desmitiem vai pat gadsimtiem. Starp šiem gadījumiem var minēt, piemēram, daudzas īru pretestības formas Anglijai, ungāru pretestību Austrijas varai no 1850. līdz 1867. gadam un indiešu kampaņas pret britu okupāciju divdesmitā gadsimta pirmajā pusē. Tomēr zemāk aprakstītie gadījumi ir visvairāk atbilstoši mūsu izklāsta tēmai. Pirmkārt, pretestība tajos faktiski sākās tieši invāzijas brīdī un turpinājās okupācijas laikā. Otrkārt, abos gadījumos cīņu atbalstīja valdība un svarīgākās sabiedrības institūcijas. Tāpēc tie vislabāk der kā iepriekš sagatavotas aizsardzības prototipi.

Vācija, 1923

Iespējams, ka vācu cīņa pret franču un belģu okupāciju 1923. gadā Rūrā ir pirmais gadījums vēsturē, kad nevardarbīgā pretošanās bijusi oficiālā valdības politika cīņā pret svešzemju iebrukumu.

Rūras cīņa bija sevišķi sarežģīta, un tā ilga no 1923. gada 11. janvāra līdz 26. septembrim. Šeit ir iespējams pieminēt tikai dažus šīs cīņas aspektus. Franču un belģu iebrukums tika uzsākts, lai nodrošinātu reparāciju saņemšanu par Pirmo pasaules karu, neskatoties uz Vācijas īpaši smago finansiālo stāvokli, un lai sasniegta citus politiskus mērķus (kā, piemēram, Reinas apgabala atdalīšanu no Vācijas).

Vācieši atbildēja uz okupāciju ar nesadarbošanās politiku, kuru uzsākt tika ātrumā izlemts tikai dažas dienas pirms paša iebrukuma. Nekāda sagatavošanās nenotika, bet Vācijas valdība apņēmās finansēt pretošanos. Arodbiedrības bija uzstājušas sākt šādu cīņu. Viens no to pārstāvjiem sacīja: «Ja valsts kalpotāji un strādnieki pārtrauks darbu visur, kur parādīsies iebrucēji, un uzņēmēji atteikties pildīt franču un belģu komisiju prasības, tad šīs komisijas un militārie spēki nespēs pildīt savus uzdevumus».

Reālā nesadarbošanās ar iebrucēju spēkiem izveidojās pakāpeniski. Starp tās paņēmieniem bija tādi kā: atteikšanās pildīt okupācijas spēku pavēles; nevardarbīgi pretošanās akti; raktuvju īpašnieku atteikšanās kalpot iebrucējiem; masveida demonstrācijas pie tiesām lai laikā, kad tur notika prāvas pret pretošanās aktīvistiem; vācu policistu atteikšanās sveicināt iebrucēju ierēdņus; vācu strādnieku attteikšanās apkalpot dzelzceļus franču interesēs; dzelzceļa iekārtu demontāža; veikalnieku atteikšanās apkalpot ārzemju karavīrus; vienkāršo cilvēku atturēšanās, pat izsalkumā; apmeklēt okupantu izveidotās zupas virtuves; uzdrīkstēšanās izdot laikrakstus par spīti daudziem aizliegumiem; pretošanās proklamāciju un plakātu izlīmēšana un atteikšanās iegūt ogles.

Represijas bija nežēlīgas. Tās ietvēra tādus pasākumus kā aplenkuma stāvokļa ieviešana; pretestības aktīvistu izsūtīšana uz neokupēto Vācijas daļu; kara tiesas; iecietība pret huligānu un laupītāju bandām; ieslodzīšana bez tiesas un tiesas procesi, piespriežot ilgus ieslodzījuma termiņus; pēršana; nonāvēšana; naudas un personīgā īpašuma atņemšana; uzraudzība pār presi; armijas daļu izvietošana mājās un skolās; personības aplicēibu ieviešana; un milzum daudzu represīvu noteikumu izziņošana. Pretošanās un represiju dēļ izplatījās pārtikas trūkums, kā rezultātā sākās bads.

Pretošanos sarežģīja dažādi sabotāžu veidi, ieskaitot demolēšanu, kas dažkārt noveda pie okupantu personāla bojāejas. Šī sabotāža bija saistīta ar spiegiem, informatoriem, kā arī aizdomās turēto informatoru slepkavībām. Demolēšanas rezultātā mazinājās arī starptautiskais atbalsts Vācijai. Prūsijas iekšlietu ministrs Zēverings, arodbiedrības un okupētā apvidus iedzīvotāji lielākoties nosodīja sabotāžu, jo tā ārdīja sākotnējo pretošanās vienotību. Pie tam sabotāžai sekoja nežēlīga atmaksa un sodi — gan no okupācijas varas pārstāvju, gan arī no sāniknoto karavīru puses. Viens no represīvajiem pasākumiem bija aizliegums lietot satiksmes ceļus. Lielas grūtības radīja arī plašais bezdarbs un bads, līdzās ārkārtējai inflācijai. Pretestības vienotība, un lielā mērā pat griba pretoties, beigās bija salauzta.

Vācijas valdība 26. septembrī atsauca nesadarbošanās kampanju, bet iedzīvotāju ciešanas pastiprinājās. Notika daudzpusējas sarunas. Vācija beidzot stabilizēja valūtu, tai pat laikā vairākās pavalstīs saduroties ar komunistu un galēji labējo dumpiem un apvērsumu mēģinājumiem.

Belgī ļoti plaši protestēja pret savas valdības rīcību. Daži francūži kļuva par vāciešu aizstāvjiem, tā saucamajiem «avocats des boches». 1923. gada beigās Puankarē bija spiests atzīt Francijas Nacionālajai Asamblejai, ka viņa politika ir cietusi neveiksni. Vācieši gan to nevarēja uzskatīt par uzvaru, tomēr iebrucēji beidzot izvācās un Reinas apgabals netika atrauts no Vācijas. Iebrucēji nebija sasnieguši ne savus ekonomiskos, ne politiskos mērķus.

Konfliktā iejaucās Lielbritānija un Savienotās Valstis, kuras panāca reparāciju nomaksas termiņu izmaiņu. Tika izstrādāts Doza (Dawes) Plāns, kas paredzēja atrisināt jautājumus par reparācijām, okupācijas nestajiem zaudējumiem un Vācijas finansiālo maksātspēju, kā arī piešķīra Vācijai aizdevumu — to visu ar nosacījumu, ka Vācija paliks vienota.

Visi okupācijas spēki tika atvilkti līdz 1925. gada jūnijam.

Čehoslovakija, 1968.—1969.

Pēckara desmitgadēs Padomju Savienības hegemonijai Austumeiropā problēmas radīja civiliedzīvotāju nemieri, dažreiz pat apdraudot padomju virsvaldību vairākās zemēs. Šie nemieri izpaudās dažādās formās — gan nevardarbīgās (streiki, parades, izaicinošas demonstrācijas un varas pārņemšana ar iedzīvotāju spēkiem), gan arī vardarbīgās (grautiņi un pat militāras darbības). Starp visnozīmīgākajām sabiedriskās cīnas formām

minama kustība par demokratizāciju Čehoslovakijā 1968. gadā, kā arī čehu un slovaku pretošanās, aizstāvot savu valsti 1968. un 1969. gadā.

Čehoslovakijas notikumi 1968.—1969. gadā bija ļoti nepārasts gadījums un iespējams, ka tas ir līdz šim visnozīmīgākais mēģinājums izmantot improvizētu sabiedrisko cīņu valsts aizsardzības nolūkā. Šī cīņa gan beidzās ar sakāvi, tomēr tas ne-notika ātri. Pirmā protestības nedēļa bija sevišķi spilgts nesadarbošanās un nepakļaušanās paraugs. Arī pēc tam, astoņus mēnešus ilgi, čehi un slovaki neļāva padomju ierēdņiem īstenot viņu politisko mērķi, proti, izveidot padomju vēlmēm pakļāvīgu režīmu. Ir bijušas ziņas par to, ka padomju ierēdņi sākotnēji bija gaidījuši militāru pretošanos un plānojuši to salauzt, izveidot marionešu valdību, pēc tam izvākt savu karaspēku, un paveikt to visu — dažu dienu laikā.

Padomju vadītāji iedomājās, ka gandrīz pusmiljonu lielā Varšavas pakta karaspēka iebrukums pilnībā sagraus Čehoslovakijas armiju, bet iedzīvotājos radīs apjukumu un sakāves apziņu. Iebrukumam vajadzēja nodrošināt apstākļus valsts apvērusmam, lai nomainītu Dubčeka reformu režīmu. Tāpēc, cik drīz vien iespējams, tika arestēti vairāki ievērojami Čehoslovakijas vadītāji, ieskaitot komunistiskās partijas pirmo sekretāru Alekandru Dubčeku, premjerministru Oldrihu Černiku, kā arī Nacionālās Asamblejas prezidentu Josefu Smrkovski un Nacionālās Frontes priekssēdētāju Františeku Krīgelu. Republikas prezidents Ludvigs Svoboda netika arestēts, taču viņam neatļāva atstāt Hradčanas pili.

Tas tomēr nenozīmēja Čehoslovakijas sakāvi. Ja Čehoslovakijas vadītāji būtu izlēmuši pretoties militāri, tad viņu armiju gandrīz noteikti drīz vien sakautu daudzkārt lielākais Varšavas pakta karaspēks. Tā vietā Čehoslovakijas karavīriem tika dota ārkārtas pavēle palikt kazarmās un tika īstenota pavisam cita veida protestība.

Šīs nevardarbīgās pretošanās īpašais raksturs radīja nopietnas taktiskas un morālas problēmas iebrucēju karaspēkam. Tika ziņots, ka īsā laikā nācies nomainīt sākotnējo iebrucēju spēku ievērojamu daļu, bet atsevišķas vienības — pat dažu dienu laikā.

Pateicoties protestībai dažos stratēģiski svarīgos politiskos punktos, kolaborantu valdības izveide netika pieļauta. Pretošanās sākās jau iebrukuma pirmajās stundās, kad valdības informācijas aģentūras darbinieki atteicās izlaist ziņojumu presei par to, ka zināmi Čehoslovakijas komunistiskās partijas un valdības vadītāji prasījuši karaspēka ievešanu. Prezidents Svoboda

atteicās parakstīt dokumentu, kuru viņam iesniedza stalinisko komunistu grupa. Slepens aizsardzības radioraidītāju tīkls aicinaja uz īermīlīgu pretošanos, ziņoja par pretošanās aktivitātēm un sasauca vairāku oficiālu institūciju sanāksmes, kuru nolūks bija pretoties okupācijai.

Valdības ierēdņi, partijas vadītāji un organizācijas nosodīja iebrukumu, un Nacionālā Asambleja pieprasīja arestēto vadītāju atbrīvošanu un tūlītēju ārvalstu karaspēku izvākšanu. Pirmās nedēļas laikā aizsardzības radioraidītāju tīkls organizēja un virzīja daudzus nesadarbošanās un pretestības veidus. Ar radio palīdzību tika sasaukts partijas 14. ārkārtas kongress un organizēti vienu stundu ilgi vispārējie streiki, dzelzceļa strādnieki pa radio tika aicināti palēnināt krievu radiosignālu pārtveršanas un traucēšanas iekārtu transportēšanu, bet varbūtējos kolaborantus raidītāji atturēja no nodevības. Radio centās pārliecināt par vārdarbīgas pretošanās nelietderību un nevardarbīgās cīņas priekšrocībām. Padomju ierēdņiem nebija iespējams atrast pietiekami daudz kolaborantu, lai izveidotu savu marionešu valdību.

Kaut arī militārā ziņā pilnīgi uzvarējuši, padomju ierēdņi konstatēja, ka viņi nespēj pārvaldīt valsti. Sastapušies ar vietnotu sabiedrisko pretošanos un savu karavīru pieaugošo demoralizāciju, padomju vadītāji aizveda prezidentu Svobodu uz sarunām Maskavā, taču, kolīdz tur nokļuvis, Svoboda pieprasīja, lai klāt būtu arestētie Čehoslovakijas vadītāji.

Tika panākts kompromiss, kas, iespējams, bija viena no lielākajām stratēģiskajām klūdām un kas leģitimēja padomju karaspēka klātbūtni un upurēja dažas no Čehoslovakijā ieviestajām reformām. Tomēr daudzas no galvenajām reformām palika spēkā un reformu ieviesēju grupa atgriezās Prāgā savos oficiālos posteņos. Vienkāršā tauta šo kompromisu uzskatīja par sakāvi un nedēļu ilgi negribēja to pieņemt.

Neskatoties uz piekāpšanos un kompromisiem, reformkomunistu režīms un daudzas no reformām palika spēkā no augusta līdz nākamajam aprīlim, kad dažas pretpadomju demonstrācijas, ieskaitot vardarbīgus uzbrukumus «Airoflot» birojam Prāgā, deva ieganstu lielākam padomju spiedienam. Šoreiz Čehoslovakijas vadība kapitulēja, atceļot Dubčeka reformu grupu no partijas un valdības amatiem un aizstājot viņus ar konservatīvo Husaka režīmu.

Padomju varasvīriem nācās mainīt savu sākotnējo militāro līdzekļu taktiku un pāriet pie pakāpeniska politiskā spiediena un manipulācijām, pie kam viņu galvenā mērķa sasniegšana aizkavējās pār astoņiem mēnešiem. Ja Čehoslovakija tik ilgu

laiku būtu aizkavējusi pilnīgas padomju kontroles ieviešanu ar **militāru** pretestību tik milzīgam pārspēkam, tad šo cīņu varētu pielīdzināt kaujai pie Termopilām, kurā neliels skaits grieķu cīnījās līdz pēdējam vīram pret daudzkārt lielāko persiešu armiju.

Čehoslovākijas pretošanās raksturu un sasniegumus daudzi jau ir aizmirsuši, bet ja arī piemin, tad bieži vien — sagrozīti. Aizsardzība beigās cieta neveiksni Čehoslovākijas vadības kapitulācijas, bet nevis pretestības sakāves dēļ. Tomēr tā neļāva ieviest pilnīgu padomju kontroli astoņus mēnešus ilgi — no augusta līdz aprīlim, kas nebūtu iespējams ar militāriem līdzekļiem.

Tas viss tika paveikts bez sagatavošanās un apmācībām, nemaz jau nerunājot par situatīvo plānošanu. Tādos sevišķi nelabvēlīgos apstākļos un par spīti sakāvei beigās Čehoslovākijas panākumi liek domāt, ka tieši **aizsardzībai** izstrādāta, attīrīta un labi sagatavota nevardarbīgā cīņa var izrādīties pat iedarbīgāka par militāriem līdzekļiem.

PAMATS SISTEMĀTISKAI IZSTRĀDEI

Šajā nodaļā aprakstītie un minētie gadījumi var kalpot par pamatu, lai sistemātiski izstrādātu jauna tipa aizsardzību, kas būtu spējīga atturēt svešzemju iebrukumus un pašmāju uzurpācijas, kā arī nodrošināt aizsardzību pret tiem.

Līdz šim izmantotā nevardarbīgā rīcība ir bijusi nepietiekami attīstīta politiskā tehnika. Tā ir bijusi tik neattīstīta kā militārā cīņa pirms kādiem pieciem gadu tūkstošiem. Kā norādīts iepriekš, nevardarbīgo cīņu dalībniekiem arvien ir trūkusi savlaicīga organizēšanās, sagatavošanās, mūsdienīgs inventārs, apmācības, kā arī dzīlākas zināšanas par konfliktiem pagātnē un stratēģiskajiem principiem — zināšanas, kuras militārajiem speciālistiem ir bijušas gadu tūkstošiem ilgi. Tikai apzināti pūliņi uzlabot militārās cīņas ieročus, organizāciju, aptmācību un stratēģiju daudzkārt vairoja tās iedarbīgumu kaujā un graujošo potenciālu.

Tādi pūliņi vēl nebūt nav ieguldīti sabiedriskās cīņas uzlabošanā. Neraugoties uz šo būtisko trūkumu, nevardarbīgās cīņas izmantotāji valsts aizsardzībā ir sasnieguši ievērojamus panākumus. Tagad mums jāpievēršas jautājumam: kādā veidā tik daudz bija iespējams sasniegt un vai (un ja tā, tad kā) nākotnē, balstoties uz šeit aplūkotajiem prototipiem, būtu iespējams radīt vēl iedarbīgāku atturēšanas un aizsardzības politiku.

PIEZĪMES

Plašāku analīzi un informāciju par šajā nodaļā aplūkotajiem jautājumiem sk.: Gene Sharp, **Social Power and Political Freedom** (Boston: Porter Sargent, 1980), pp. 263—284 un Gene Sharp, **The Politics of Nonviolent Action** (Boston: Porter Sargent, 1973), pp. 63—105.

Šeit aplūkotajā diskusijā par «aizsargājošo aizsardzību» pieminēti visvairāk izplatītie daudzie priekšlikumi šajā jomā. Starp šīs pieejas galvenajiem aizstāvjiem ir Horsts Afhelds, Anderss Bozerups, Norberts Hannigs, Johens Lēzers, Albrehts fon Millers un Lucas Unterzeers. Šīs pieejas ievadaprakstus sk.: Jonathan Dean, «Alternative Defence: Answer to NATO's Central Front Problems?» **International Affairs**, vol. 64, no. 1 (Winter 1987/1988), pp. 61—88, un Stephen J. Flanagan, «Nonprovocative and Civilian-Based Defenses», in Joseph S. Nye, Jr., Graham T. Allison, and Albert Carnesale, editors, **Fateful Visions: Avoiding Nuclear Catastrophe** (Cambridge, Mass.: Ballinger Publishing Co., 1988), pp. 93—109. Sk. arī Frank Barnaby and Egbert Boeker, «Defence Without Offence—Non-nuclear Defence for Europe» (Bradford, England: University of Bradford, Peace Studies Paper No. 8, 1982). Starp svarīgākajām publikācijām šajā jomā minamas: Horst Afheldt, **Defensive Verteidigung** (Reinbek, Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag, 1983); Anders Boserup, «Non-Offensive Defense in Europe,» (University of Copenhagen; Centre of Peace and Conflict Research, Working Paper No. 5, 1985); Norbert Hannig, «Verteidigung ohne zu Bedrohen,» (Universität Stuttgart: Arbeitsgruppe Friedensforschung und Europäische Sicherheit, Paper No. 5, 1986); Hans-Heinrich Nolte and Wilhelm Nolte, **Ziviler Widerstand und Autonome Abwehr** (Baden-Baden: Nomos Verlag, 1984); Lutz Unterseher, **Defending Europe: Toward a Stable Deterrent** (Bonn: Studiengruppe Alternative Sicherheitspolitik, 1986).

Diskusiju par «aizsargājošo aizsardzību» Šveices aizsardzības kontekstā sk.: Dietrich Fischer, «Invulnerability Without Threat: The Swiss Concept of General Defense,» in Burns H. Weston, editor, **Toward Nuclear Disarmament and Global Security — A Search for Alternatives** (Boulder, Colo.: Westview Press, 1984), pp. 504—532.

Par «aizsargājošo aizsardzību» attiecībā uz Lielbritānijas aizsardzību sk.: Alternative Defence Commission, **Defence Without the Bomb** (London and New York: Taylor and Francis, 1983).

Citāts no Ļeņina ir ņemts no «Krievijas Komunistiskās partijas (boļševiku) Centrālās Komitejas politiskā ziņojuma», nolasīta 1922. gada 27. martā Krievijas Komunistiskās partijas (boļševiku) 11. kongresā, grāmatā **V. I. Lenin: Selected Works in Three Volumes** (New York: International Publishers, 1967), vol. 3, pp. 692—693.

Stāstījums par pretošanos Kapa pučam ir balstīts uz Wilfred Harris Crook, **The General Strike** (Chapel Hill, N. C.: University of North Carolina Press, 1931), pp. 496—527; Donald Goodspeed, **The Conspirators** (New York:

Viking, 1962), pp. 108—188; Erich Eyck, *A History of the Weimar Republic* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1962), vol. 1, pp. 129—160; Karl Roloff (pseud.: Karl Ehrlich), «Den Ikkevoldelige Modstand: den Kvalte Kapp-Kupet,» in K. Ehrlich, N. Lindberg and G. Jacobsen, *Kamp Ulden Vaaben* (Copenhagen: Levin & Munksgaard, Einar Munksgaard, 1937), pp. 194—213; un John Wheeler-Bennett, *The Nemesis of Power* (New York: St. Martin's Press, 1953), pp. 63—82. Sk. arī Sharp, *The Politics of Nonviolent Action*, pp. 40—41 and 79—81.

Stāstījums par pretošanos apvērsumam franču Alžīrijā ir balstīts uz: Adam Roberts, «Civil Resistance to Military Coups,» *Journal of Peace Research* (Oslo), vol. XII, no. 1 (1975), pp. 19—36. Visi citāti nemti no šī avota.

Rūras cīņu apraksts ir balstīts uz Wolfgang Sternstein, «The Ruhrkampf of 1923,» in Adam Roberts, editor, *Civilian Resistance as a National Defense* (Harmondsworth, England, and Baltimore, Md.: Penguin Books, 1969), pp. 128—161.

Stāstījums par pretošanos Čehoslovakijā ir balstīts uz: Robert Littell, editor, *The Czech Black Book* (New York: Praeger, 1969); Robin Remington, editor, *Winter in Prague* (Cambridge, Mass.: M. I. T. Press, 1969); Philip Windsor and Adam Roberts, *Czechoslovakia 1968* (New York: Columbia University Press, 1969), and Vladimir Horsky, *Prag 1968: Systemveranderung und Systemverteidigung* (Stuttgart: Ernst Klett Verlag and Munich: Kösel-Verlag, 1975). Sk. arī H. Gordon Skilling, *Czechoslovakia's Interrupted Revolution* (Princeton, N. J.: Princeton University Press, 1976).

Otrā nodaļa

SPĒKA AVOTU ATBRĪVOŠANA

NEGAIDITĀS IESPĒJAS

Kā varēja rasties tās nevardarbīgās cīņas formas pret uzurpāciju un agresiju, kas aprakstītas iepriekšējā nodaļā, ja tās nav tikai īpašs gadījums vai arī izņēmuma apstākļu rezultāts? Vai tādiem gadījumiem ir kāda dzīlāka nozīme papildus tam, ka tie ir vēstures fakti, kas notika tajā noteiktajā laikā un vietā? Bet varbūt ir iespējams, ka šie gadījumi ir tāda vispārēja rīcības veida izpausmes, kam ir plašāka nozīme? Tad rodas arī citi jautājumi. Vai nevardarbīgā cīņa var nākotnē uzveikt diktatūras, un, ja var, tad kā? Vai cilvēki, lietojot šo tehniku, patiešām varētu novērst jaunu apspiešanas sistēmu rašanos? Vai vesela sabiedrība varētu sekmīgi attīstīt un izmantot uz šīs tehnikas balstītu aizsardzības politiku, lai atturētu un sakautu apvērsumus un svešzemju agresiju?

Cilvēku lielākajai daļai savāda, ja ne absurda šķiet doma, ka tauta bez armijas, tankiem, lidmašīnām, bumbām un rakētēm varētu gāzt diktatūru, atņemt spēku iebrucēju armijām, nepieļaut nekonstitucionālu varas sagrābšanu valstī un sakaut agresorus.

Tomēr tā nebūt nav dīvaināka doma par to, kas trīsdesmitajos gados bija prātā tikai ļoti nedaudziem zinātniekim. Viņi aizstāvēja hipotēzi, ka sīksīkās matērijas daļīnas, ko sauc par «atomiem», satur tādu enerģijas krājumu, kuru atbrīvojot var radīt cilvēces vēsturē vēl nepieredzētu eksplozīvo spēku. Tagad šī doma var likties pašsaprotama, turpretī 1939. gadā vairums cilvēku ar «veselo saprātu» gan nacistu, gan sabiedroto nometnē to būtu noraidījuši. Tādu ieroču prototipu nebija bijis, un pat visbarbariskākie vai tehniski visattīstītākie agresori nebija izmēģinājuši mazākus līdzīga veida ieroču modeļus. Ja nebūtu toreizējā kara īpašo apstākļu, tad doma, ka sīksīku atomu miljonus var pārvērst par bumbām, iespējams, arī turpmāk tiktuzskatīta par dažu intelektuālu prāta kaprīzi. Tomēr, cenšoties atrisināt smagu starptautisku krīzi, zinātnieku un tehniku rīcībā nonāca milzīgi cilvēku un materiālie resursi, lai mēģinātu

pārveidot sīko atomu energijas potenciālu pasaules visārdošākajā ieroci. Rezultāti ir labi zināmi.

Pastāv priekšstats par politisko spēku, kam varētu būt tikpat liela, toties pozitīva nozīme. Līdz šim šis spēks ir tīcīs atbrīvots tikai ļoti nelielā mērā. Minētais priekšstats ir par to, ka sabiedrībai piemīt iekšējs spēka potenciāls, kuru var izmantot apspiešanas un tirānijas likvidēšanai, kā arī lai atturētu un sakautu agresorus, pie tam tik veiksmīgi, ka militāro ieroču lietošana vairs nebūtu vajadzīga. Domājams, ka turpmākajos gados un gadu desmitos šis spēka potenciāls iegūs daudz lielāku nozīmi politikā un starptautiskajos konfliktos, nekā to kāds ir spējis paredzēt. Šis ir tas spēka potenciāls, kas ļoti nelielā mērā tika izmantots pirmajā nodaļā aprakstītajos notikumos.

Kā tas būs redzams nākamajās nodaļās, šo spēka potenciālu iespējams attīrīt un daudzkārt palielināt tā iedarbīgumu. Šo palielināto spēka potenciālu tad varēs izmantot nākamajos ākūtajos konfliktos, un tas, jādomā, izrādīsies noderīgs tiklab atturēšanai, kā aizsardzībai, iztieket gan bez masu iznīcināšanas ieročiem, gan arī bez konvencionālajiem militārajiem arsenāliem, kuriem šodien pietrūkst spēju **aizsargāt**.

Četros iepriekšējā nodaļā aprakstītajos gadījumos iedzīvotāji īstenībā nebija bezpalīdzīgi un neapbruņoti. Viņi patiešām bija «brūnoti», bet tikai ar citādiem ieročiem — psiholoģiskiem, sociāliem, ekonomiskiem un politiskiem. Šie ierōci bija spējīgi dot triecienu pašiem uzurpatoru un agresoru spēka avotiem. Tas lielā mērā izskaidro šo nevardarbīgo cīņu kaujasspēju.

Nesadarbošanās un pretestības kustības reizēm tāpēc ir spējūšas gāzt varenus valsts vadītājus, ka šādas kustības trāpa visu valdību Ahilleja papēdī, proti — valdība ir atkarīga no tās tautas un sabiedrības, kuru tā pārvalda. Ja tauta un sabiedrības institūcijas pārtrauc sadarboties ar agresoriem un diktatoriem, tad samazinās vai pavisam pārtrūkst spēka pieplūde no tiem avotiem, no kuriem visi valdītāji ir atkarīgi. Ja šie avoti nav pieejami, tad valdītāju spēks vājinās, līdz beidzot izsīkst. Tāds būtībā ir priekšstats par politisko spēku, kas izklāstīts šajā nodaļā.

ATKARĪGIE VALDITĀJI

Pastāv kāda acīmredzama, vienkārša, bet bieži vien neievērota atziņa ar lielu teorētisko un praktisko nozīmi, kura pauž, ka tas spēks, ko izmanto atsevišķi cilvēki un grupas augstākajās varas un lēmumu pieņemšanas pozīcijās jebkurā valdībā — isuma la-

bad turpmāk viņus sauksim par **valdītājiem** — nepieder viņiem pašiem. Viņi nepiedzimst ar šo spēku, tas viņiem nepieder un viņi to nelieto personīgi. Drīzāk var sacīt, ka viņi šo spēku izmanto tikai tik ilgi, kamēr tas viņiem ir pieejams.

Ar «politisko spēku» mēs saprotam visu to iespaidu un spiediena līdzekļu summu, ieskaitot sankcijas (vai sodus), kas pieejami lietošanai, lai sabiedrībā noteiktu un ieviestu zināmu politiku. Politiskais spēks var būt valdībām, valstij, institūcijām, opozīcijas kustībām un citām grupām. Tādu spēku var izmantot tieši vai arī taupīt rezervē. Tāpēc spēks ir klātesošs, piemēram, tiklab sarunās, kā karā. Konfliktos spēks ir gan uzvarošai, gan zaudējošai pusei. Politisko spēku var mērīt, nosakot relatīvo spēju lietot spiediena līdzekļus, kontrolēt situāciju, cilvēkus un institūcijas, kā arī iesaistīt cilvēkus un institūcijas darbībā noteikta mērķa saņiegšanai.

Valdītāji nav visvareni, un viņiem arī nepieder spēks, kas rastos pats no sevis. Jau pēc savas dabas politiskajam spēkam jānāk no ārpuses, bet ne no valdītāju personām. Valdītājiem vieniem pašiem nav nedz fizisko, ne arī intelektuālo iespēju, lai paveiktu visu, ko viņi vēlas. Lai valdītāji varētu likt lietā politisko spēku, tad nepieciešams, lai tauta viņus uztver kā apveltītus ar autoritāti, viņiem jāspēj virzīt citu ļaužu rīcību, iesaistīt lielus cilvēku un materiālos resursus, rīkot ierēdņus tā, lai viņi īsteno valdītāju iecerēto, un komandēt represiju un kaujas organizācijas. Vai būs pieejams katrs no šiem avotiem — to nosaka iedzīvotāju un daudzo pārvaldāmās sabiedrības grupu un institūciju sadarbība un pakļāvība. Tas nozīmē, ka šie komponenti automātiski nav to cilvēku rīcībā, kas grib valdīt.

Pilnīga sadarbība, pakļāvība un atbalsts palielinās nepieciešamo spēka avotu pieejamību un līdz ar to — valdītāju spēka potenciālu. No otras puses — sadarbošanās ierobežošana vai pārtraukšana tieši vai netieši ierobežos vai pārtrauks vajadzīgo spēka avotu pieejamību. Līdzīgi kā ar krāna pagriešanu var regulēt ūdens strumes stiprumu, tā arī sadarbošanās vai nesadarbošanās maina valdīšanai nepieciešamo resursu pieejamību.

Valdītāji, protams, ir jūtīgi pret mēģinājumiem ierobežot viņu spēju rīkoties pēc savas patikas. Viņi var labi saredzēt briesmas šādu ideju izplatīšanā. Tādēļ nav brīnums, ka varasvīri, lai salauztu pretestību, piedraud vai soda tos, kuri nepakļaujas, streiko un nesadarbojas. Tomēr ar to šis stāsts nebeidzas.

Ja, par spīti represijām, spēka avotus var ierobežot, apturēt vai pārtraukt uz pietiekoši ilgu laiku, tad tā pirmais rezultāts var būt režīma nenoteiktība un apjukums. Tam visdrīzāk seko jūtama valdītāju spēka vājināšanas. Ja spēka avoti nav pie-

ejami ilgāku laiku, tad beigās režīmu pārņems paralīze un bezspēks, bet smagākos gadījumos iestāsies tā sabrukums. Valdītāju vara lēnāk vai ātrāk nomirs politiskā badā.

Šo pašu politiskā spēka principu izteica Etjēns de la Betī 1548. gadā. Runājot par tirānu, viņš rakstīja: «Tam, kurš jūs tā pazemo, ir tikai divas acis, ne vairāk par divām rokām, viens ķermenis un arī citādi viņam nav nekā tāda, kas nebūtu pašam nenozīmīgākajam cilvēkam kādā no jūsu bezgalīgi daudzajām pilsētām, izņemot jūsu doto privileģiju dzīt jūs postā.» Betī uzsvēra, ka tieši no ciešanu nospiestās tautas tirāns saņem visu, kas viņam vajadzīgs valdīšanai: legitimitāti, naudu, palīgus, karavīrus un pat jaunās sievietes, ar kurām viņš pavada naktis. Tātad, Betī secināja, ja tirāniem «nekas netiks dots, ja tauta viņiem neklausīs, tad bez kaujas, bez viena sitiena viņi paliks kaili un bezpalīdzīgi un neko vairs nespēs darīt, gluži tāpat kā saknēm paliekot bez augsnes un barības, zari nokalst un mirst».

VARAS AVOTU VEIDI

Politiskais spēks rodas no visu vai vairāku sekojošo avotu savstarpējas iedarbības.

Autoritāte. Valdītāju autoritātes, vai legitimitātes, pakāpe un intensitāte pavalstnieku vidū ir būtisks faktors, kas ietekmē valdītāju spēku. Cik plaša, dziļa un noturīga ir tautas ticība valdītāju tiesībām viņus pārvaldīt? Ja valdītāju autoritāte ir stipra, tad citi spēka avoti parasti viņiem kļūst vieglāk pieejami un vajadzība pēc draudiem vai sankcijām piespiedu paklausības un sadarbības nodrošināšanai mēdz būt maza.

Cilvēku resursi. Valdītāju spēku ietekmē to cilvēku un grupu skaits, kas pakļaujas, sadarbojas vai nodrošina īpašu palīdzību, šo cilvēku procentuālais daudzums kopējā iedzīvotāju skaitā un viņu organizāciju lielums, veidi un spēks. Cik daudz cilvēku un kādas institūcijas palīdz vai atsaka palīdzību?

Prasme un zināšanas. Valdītāju varu ietekmē arī to cilvēku un grupu prasme, zināšanas un spējas, kas ir gatavi paklausīt un palīdzēt valdītājiem, kā arī viņu spējas apmierināt valdītāju vajadzības. Vai viņiem piemīt tās spējas, kas valdītājiem vajadzīgas? Cik liela ir valdītāju atkarība no viņu prasmes, zināšanām un spējām?

Netaustāmie faktori. Psiholoģiski un ideoloģiski faktori, emocijas un pārliecība arī ir svarīgi valdītāju atbalstam. Starp šiem faktoriem ir ieradumi un attieksme pret pakļāvību un paklausību, kā arī tas, vai pastāv kopēja ticība, ideoloģija vai sūtības,

apziņa. Ja šie faktori ir stipri, tad valdītājiem, droši vien, būs vieglāk pieejami arī citi spēka avoti, bet ja netaustāmie faktori ir vāji vai to vispār nav, tad pieja citiem spēka avotiem būs problemātiskāka.

Materiālie resursi. Valdītāju spēka robežas palīdz noteikt tas, cik lielā mērā viņi tieši vai netieši kontrolē īpašumu, dabas resursus, finansu resursus, ekonomisko sistēmu, saziņas un transporta līdzekļus. Vai šie materiālie resursi ir vienmēr pieejami valdītāju mērķu sasniegšanai vai nē?

Sankcijas. Pēdējais valdītāju spēka avots ir viņiem pieejamo sankciju (vai sodu) veids un daudzums. Ar šādām sankcijām var draudēt — vai arī tās izmantot — gan pret pašu valdītāju pavalstniekiem, ja tie ir nepakļāvīgi vai arī nevēlas sadarboties, gan pret to citzemju valdītāju zemēm un spēkiem, ar kuriem viņiem ir konflikti. Tāpēc rodas šādi jautājumi: Kādi spiediena līdzekļi, sodi un cīņas līdzekļi ir valdītāju rīcībā tādās situācijās? Vai tie ir gatavi lietošanai, vai uz tiem var paļauties, vai tie vienmēr ir pieejami vai arī ir ierobežoti?

Gandrīz vienmēr tas ir jautājums par pakāpi, kādā daži vai visi šie spēka avoti ir pieejami. Tikai reti, ja vispār, tie visi ir pilnībā pieejami valdītājiem vai arī pilnīgi nepieejami. Šo avotu pieejamība nepārtraukti mainās. Šīs maiņas nosaka valdītāju varas pieaugumu vai atslābumu. Valdītāju spēka pakāpi, plašumu un ilgumu nosaka tas, cik lielā mērā valdītājiem ir netraucēta pieja šiem avotiem.

ATKARĪBA NO PĀRVALDĀMAJIEM

Tuvāk aplūkojot šos valdītāju spēka avotus, klūst skaidrs, ka tie lielā mērā vai pilnīgi (atbilstoši situācijai), ir atkarīgi no pārvaldāmo pakļāvības un sadarbības. Palūkosimies tālāk — kas notiek, ja šie spēka avoti tiek atrauti valdītājiem.

Ja pavalstnieki noliedz valdītāju tiesības valdīt, tad viņi lauž to kopējo vienošanos vai kolektīvo piekrišanu, kas padara iespējamu pastāvošo valdību. Ar šo autoritātes, vai leģitimitātes, zaudēšanu, sākas valdītāju spēka vājināšanās vai sabrukums. Ja autoritāte zūdusi ļoti lielā mērā, tad dotās valdības pastāvēšana ir apdraudēta. Tādēļ pašmāju uzurpatoru vai svešzemju agresoru autoritātes neatzīšana ir galvenais elements sabiedriskās aizsardzības cīņā, lai nepieļautu jaunas iekšējo vai ārējo apspiedēju valdības nodibināšanu. Ja reiz iedzīvotāji neatzīst valdītāju autoritāti, tad domājams, ka viņi arī ierobežos vai pilnīgi pārtrauks sadarbību, pakļāvību un palīdzību viņiem. Nepakļāvība un nesadarbošanās ir nopietnas problēmas jebkuram režimam.

Katram valdītājam ir vajadzīga viņa pavalstnieku ievērojamas daļas prasme, zināšanas, padoms, darbs un administratīvās spējas. Jo plašāka un pamatīgāka ir valdītāju vāra, jo lielāka šāda veida palīdzība viņiem ir vajadzīga. Valdītāju spēku vairo plašs pakalpojumu diapazons — piemēram, sākot ar tehniskā eksperta speciālajām zināšanām, zinātnieku pētījumiem un departamenta vadītāja organizatoriskām spējām, un beidzot ar mašīnrakstītāju, rūpniecas strādnieku, skaitlotāju speciālistu, sakaru tehniku, transporta strādnieku un fermeru darbu. Tiklab ekonomiskās, kā politiskās sistēmas funkcionē, pateicoties daudzu cilvēku, organizāciju un apakšgrupu ieguldījumam.

Valdītāju spēks ir atkarīgs no visas šīs palīdzības pastāvīgas pieejamības un ne tikai no tās, ko sniedz atsevišķi eksperti, ierēdņi, kalpotāji u. tml., bet arī no to pakļauto organizāciju un institūciju palīdzības, kas veido sistēmu kopumā. Starp tām var būt departamenti, biroji, nodaļas, komitejas u. tml. Tāpat kā atsevišķi cilvēki un neatkarīgas grupas var atteikties sadarboties, tā arī šīs pakļautās organizācijas var atteikties sniegt pietiekošu palīdzību, lai nodrošinātu valdītāju stāvokli un īstenoju valdītāju politiku.

Ja vairākums no tiem pavalstniekiem un sabiedrības institūcijām, kas iepriekš ir palīdzējušas valdītājiem dažādu spēka avotu nodrošināšanā, pārstāj atzīt valdītāju autoritāti, tad šo avotu pieejamība ir apdraudēta. Iedzīvotāji un institūcijas, kas kādreiz uzticīgi kalpoja, tagad tā vietā varbūt vienīgi neefektīvi pildīs valdītāju gribu, varbūt paši uz savu roku ierobežos noteiktu lēmumu izpildi vai arī nepārprotami atteiksies turpināt savu agrāko palīdzību, sadarbību un pakļāvību valdītājiem.

Bez daudzu darbinieku apzinīga un uzticama darba zudīs tā prasme, zināšanas un cilvēku resursi, kas ir tik būtiski, lai varētu darboties pārvalde un ierēdniecība. Bez daudzo strādnieku, fermeru, tehniku, menedžeru, transporta strādnieku, sakaru darbinieku un zinātnieku uzticamas līdzdalības ekonomiskā sistēma nefunkcionēs efektīvi. Un ja policija un karavīri paklausīgi nepildīs savu virsnieku pavēles, tad rēpresiju institūcijas nespēs iedarbīgi vērsties pret pretestībniekiem.

Spēja atteikties darīt to, ko mums liek, nav atkarīga no cītīgas Henrika Deivida Toro vai Mohandas K. Gandija rakstu studēšanas. Loti mazi bērni, kā arī daudzi jaunieši un pieaugušie gluži dabīgā ceļā iegūst prasmi nepakļauties un nesadarboties. Tā ir mūsu sabiedrībā labi zināma parādība, kuru pauž vecais sakāmvārds: «Var aizvest zirgu pie ūdens, bet nevar piespiest viņu dzert». Spēja nepakļauties un atteikties no politiskās sadarbības drīzāk saknojas mūsu cilvēciskajā nosliecē uz

ietiepību — kad tas mums ir izdevīgi, un nav obligāti atkarīga no politiskās teorijas pamatīgas izpratnes, no reliģijas priekšrakstiem vai augstāka morālās attīstības līmeņa. Tomēr, ja to liek lietā tautas masas, kuras rīkojas kopīgi tāda mērķa saņiegšanai, kuram tās tic, tad šāda rīcība iegūst varenu spēku, jo tā atbilst tādai rīcībai, ko iesaka politiskā spēka būtības izpratne.

REPRESIJAS NAV VISSPĒCĪGAS

Valdītāji nebūs ne iepriecināti, nedz arī viņi piekāpsies, sastopoties ar izaicinošu nepaklausību. Drīzāk, kā iepriekš atzīmēts, atteikšanās atbalstīt valdītājus, ar viņiem nesadarbojoties, tiks uzskatīta par ļoti nopietnu draudu. Sastopoties ar nopietniem politiskiem nemieriem, ja režīms nav gatavs piekāpties tautas prasībām, tad tam vajadzēs arvien vairāk paļauties uz piespiešanas līdzekļiem.

Lai atgūtu un nodrošinātu viņiem nepieciešamo palīdzību, pakļāvību un sadarbību, varasvīri var draudēt vai pielietot sodus, starp kuriem var būt piekaušana, ieslodzīšana, spīdzināšana un nāvessods. Tādas sankcijas parasti ir iespējamas par spīti plašai neapmierinātībai ar režīmu, jo ļoti bieži viena iedzīvotāju daļa paliek lojāla un ir gatava palīdzēt režīmam saglabāt sevi un īstenot tā politiku. Tādā gadījumā valdītāji var izmantot lojālos pavalstniekus kā policiju vai karavīrus, lai izdarītu represijas pret pārējo tautas daļu. Tomēr arī tad represijas vēl nebūs izšķirošais spēks režīma saglabāšanā divu iemeslu dēļ. Valdošo grupu (svešzemju vai pašmāju) arvien vēl vienos nevis sankcijas, bet kaut kas cits, piemēram, reliģiskā ticība, savītīgas ekonomiskās intereses, ideoloģija, ticība savai sūtībai u. tml. Turklat valdītāju spēja likt lietā sankcijas iekšzemē vai aiz robežām rodas un ir atkarīga no ievērojamas pašu pilsoņu palīdzības pakāpes.

Represijas ir svarīgas valdītāju politiskā spēka saglabāšanā — jo sevišķi krīžu laikā. Tas tomēr **nenozīmē**, ka šiem so diem vienmēr izdosies atjaunot padevību un pakļaušanos ilgākā vai īsākā laikā.

Pat ja valdītāju lietotie sodi sākotnēji patiešām nodrošina ārēju pakļāvību, ar to vēl nepietiek, lai tiem būtu pakļeša iedarbība. Valdītājiem ir vajadzīgs kas vairāk par negribīgu, tīri ārēju paklausību. Uzspiesta padevība ļoti bieži novēdīs pie neefektīvas pienākumu pildīšanas vai pat pie tīšas neizdarības. Tik ilgi, kamēr valdītāju autoritātes pakāpe un

spēks savu pavalstnieku vidū ir ierobežoti, tīkmēr ar draudiem un sodiem uzspiestā padevība nenovēršami būs nepietiekoša, lai nodrošinātu ilgstošu un pilnu spēka potenciālu.

Valdītāji pat nevar būt pārliecināti, ka nepaklausīgo iedzīvotāju sodīšana noteikti ļaus atjaunot padevību, un pat ne par to, ka iespēja īstenot sankcijas viņiem vienmēr būs pilnībā pieejama. Pat tad, kad represīvās institūcijas uzticīgi pilda savas soda funkcijas pret izaicinoši nepaklausīgiem iedzīvotājiem, to iedarbība paklausības un sadarbības atjaunošanā nav garantēta. Vai sodi būs vai nebūs iedarbīgi — tas ir atkarīgs no pavalstnieku paklausības konkrētā rakstura. To nosaka ne tikai tas, cik pilnīgi iedzīvotāji ir raduši izpildīt pavēles un instrukcijas mierīgos laikos. Tas ir atkarīgs arī no tā, vai šajā konkrētajā laikā un šajos īpašajos apstākļos pavalstnieki ir noskaņoti paklausīt un sadarboties, vai arī ir gatavi turpmāk ignorēt valdītājus **par spīti** sodu draudiem vai to lietošanai.

Pat ja pretestībnieki¹¹ sastopas ar represijām, viņiem paliek iespēja gribas aktam, izvēlei. Viņi var izlemt pakļauties, līdz ar to izvairties no draudošajām sankcijām par nepakļaušanos. Vai arī viņi var izvēlēties nepakļaušanos un riskēt saņemt sodu. Tas nav obligāti lielas politiskas izgudrinātības jautājums. Daudzi ietiepīgi bērni, kā arī spītīgi pusaudži jo bieži riskē saņemt sodu — kaut arī ne tik bargu.

Ja ļaudis nevar citādi piespiest pakļauties, kā vien ar sodu draudiem, tad viņiem patiesām arī ir **jābaidās** no šīm sankcijām, jo citādi tās nebūs efektīvas. To sekām jāšķiet nevēlamākām nekā sagaidāmajiem paklausības rezultātiem. Sodu draudi vai to īstenošana vienīgi tad nodrošina pakļaušanos un padevību, kad pavalstnieki baidās no sankcijām un negrib no tām ciest. Sankcijas pašas par sevi nerada gribētos rezultātus: piekauts protestētājs var atgriezties nākamajā dienā, ieslodzīts streikotājs turpina nestrādāt, un nogalināts nemieriņeks nekad vairs nevar pildīt pavēles. Sodi dod gaidīto rezultātu vienīgi tad, ja tie palielina padevību līdz tādai pakāpei, kas ir pietiekoša, lai valdītāji spētu sasniegt savus mērķus.

Svarīgi uzsvērt, ka tad, kad bailes no sodiem **nav** pārņēmušas pavalstnieku prātus, represijas parasti nedod gribētos rezultātus. Arī kara laikā ievainojums vai nāves iespēja neliek karavīriem bēgt vai padoties. Ja «*kaujas spēki*» — militāri vai civili, vardarbīgi vai nevardarbīgi — pietiekoši tic savam mērķim, tad tie parasti turpinās cīnīties, neraugoties uz to dalīb-

¹¹ Pretestībnieki (resisters) — kopīgs apzīmējums cilvēkiem, kas aktīvi pretojas varas uzurpatoriem savā zemē vai svešzemju iebrucējiem. — *Tulk.*

niekiem draudošajām briesmām. Tādos apstākļos represijas var pat vēl vairāk noskaņot tautu pret režīmu un palielināt pretestībnieku skaitu.

Valdītāju vara ir ievainojama arī vēl vienā ziņā. Kā mēs atzīmējām, iespēja likt lietā sankcijas ir atkarīga vismaz no dažu pavalstnieku pakļaušanās un sadarbības. Lai būtu iespējami aresti, ieslodzīšana, piekaušana un citas represiju formas, ir nepieciešama policijas, armijas, paramilitāro vai citu spēku rīcība, un bieži vien arī visu iedzīvotāju sava veida palīdzība. Represiju izpildītājiem ir jāgrib tās uzticami veikt. Zināmos apstākļos tas tā nebūs.

Var gadīties, ka policija, armija un citi spēki vairs neatzīst, ka bijušajiem valdītājiem vai tiem, kas par tādiem grib kļūt, ir kādas tiesības dot šādas pavēles. Vai arī šo spēku dalībnieki var simpatizēt vai sākt simpatizēt pretojošos iedzīvotāju mērķiem un līdz ar to svārstīties, ja viņiem jāsoda cilvēki, kas rīkojas šo mērķu vārdā. Policija un karaspēks var tīšām pildīt pavēles neefektīvi, ja viņi domā, ka vismaz jārada paklausības **iespaids** saviem komandieriem. Turklat policijas un karaspēka pieredzētais, varmācīgi apspiežot **nevardarbīgus** pretestībniekus, daudzos gadījumos ir mazinājis viņu pašu vēlēšanos paklausīt. Reizēm tā rezultātā pat sākusies plaša neapmierinātība, slēpta nepaklausība vai atklāti dumpji pret pavēlēm, kas liek turpināt nevardarbīgu cilvēku brutālu apspiešanu. Šis ir svarīgs iemesls, kādēļ ir tik svarīgi stingri ievērot nevardarbības disciplīnu, par ko būs runa trešajā nodaļā.

Visus trīs šos svarīgos faktorus — autoritātes noliegšanu, simpātijas pretestībnieku mērķiem un nepatiku lietot varmācību pret nevardarbīgiem cilvēkiem — var apzināti iespaidot tādā veidā, lai ievērojami vājinātu vai pat sagrautu valdītāju spēku.

KOLEKTĪVĀS PRETOŠANĀS IESPĒJAMĪBA

Ja valdītāju spēks jāieteknē ar palīdzības un pakļaušanās pārtraukšanu, tad ir jāturpina plaša nesadarbošanās un nepakļaušanās par spīti represijām, kuru nolūks ir ar spēku atjaunot padevību. Ja reiz ir ievērojami samazinājušās vai beigušās pavalstnieku bailes un ja reiz pastāv gatavība paciest sankcijas kā maksu par politiskām pārmaiņām, tad plaša nepakļaušanās un nesadarbošanās kļūst iespējama.

Tāda rīcība tad kļūst politiski nozīmīga un valdītāju vara samazinās proporcionāli nepakļāvīgo pavalstnieku skaitam un valdītāju atkarībai no viņiem. Tādēļ atbilde uz šķietami nekon-

trolējamā politiskā spēka problēmu ir atrodama, iemācoties, kā ierosināt plašu sadarbības pārtraukšanu un kā to saglabāt par spīti represijām.

Teorija par to, ka politiskais spēks rodas no vardarbības un ka uzvaru nenovēršami gūs puse ar lielāko vardarbības potenciālu, ir nepareiza. Īstenībā lēmums nepakļauties, griba mest izaicinājumu un spēja pretoties klūst sevišķi svarīgi, lai nodrošinātu uzvaru pār apspiedējiem, tirāniem un agresoriem, kuriem ir gandrīz neierobežotas iespējas graut un nonāvēt.

1943. gada jūlijā Hitlers atzina, ka «cilvēku pārvaldīšana ie-karotajos apgabalos ir, es varētu sacīt, protams, psiholoģiska problēma. Nav iespējams valdīt ar spēku vien. Taisnība, spēks ir izšķirošais, tomēr vienlīdz svarīgs ir šis psiholoģiskais kaut kas, kas ir vajadzīgs arī dzīvnieku dresētājam, lai viņš spētu zvēru pakļaut. Viņiem jābūt pārliecinātiem, ka mēs esam uzvara-tāji».

Kas tad notiek, ja tauta atsakās atzīt militāri uzvarējušos ie-brucējus par saviem politiskajiem kungiem? Kas notiek, ja cil-vēki neatzīst savas zemes militāro spēku pretenzijas, kad tie ir okupējuši galvaspilsētu, arestējuši vai nošāvuši vēlētās amat-personas un deklarējuši, ka sadumpojušies militārie spēki ir jaunā valdība? Ja vienkāršie iedzīvotāji saprot paši savas iespē-jas, kas saknējas tieši politiskā spēka dabā, tad šie jautājumi rada reālas, kaut arī reti pētītas alternatīvas.

ĪSTENOŠANAS NOSACIJUMI

Ja jāīsteno šī teorija par politisko spēku, tad svarīgākais jau-tājums ir — kā? Zināšanu trūkums par to, kā cīnīties pret pie varas esošiem tirāniskajiem valdītājiem un kā aizkavēt jaunu rašanos, ir viens no vissvarīgākajiem iemesliem, kāpēc cilvēki nav biežāk rīkojušies saskaņā ar šo teoriju un jau sen gāzuši visus tirānus un apspiedējus. Lai rīkotos saskaņā ar šo teoriju, ir jāievēro vismaz divi svarīgi nosacījumi.

Pirmkārt, cilvēkiem ar savu atteikšanos sadarboties jāparāda tirāniskās valdības neatzīšana. Šī neatzīšana var izpausties da-zādās formās. Tikai dažas no tām būs viegli izpildāmas, dau-dzas būs bīstamas un katras no tām prasīs piepūli, drosmi un prātu.

Otrkārt, ir nepieciešama grupveida vai masveida rīcība. Ja valdošais mazākums ir vienots un labi organizēts, bet pārvaldī-tais vairākums ir sašķelts un bez savas neatkarīgās organizāci-jas, tad cilvēki parasti ir vāji un nav spējīgi kolektīvi pretoties.

Viņus tad var pieveikt pa vienam. Lai rīcībai būtu panākumi, tai jābalstās uz **kolektīvu** pretestību un izaicinošu nepaklausību. Parasti valdītāju spēka avoti tiek nopietni apdraudēti vienīgi tad, ja palīdzību, sadarbību un pakļaušanos vienlaicīgi pārtrauc liels pavalstnieku skaits, tas ir — sociālās grupas un institūcijas.

Tā, piemēram, atsevišķa dumpīga mācītāja spredīki var ietekmēt tikai dažus viņam uzticīgus vietējās draudzes locekļus, kamēr visas baznīcas nostāšanās pret pastāvošo režīmu kā neliķumīgu, uzrunājot visu nāciju, var novest pie valdības sabrukuma. Neliela strādnieku grupa, ja tā protestējot pamet darbu, var vienkārši tikt atlaista, kamēr labi organizēts streiks, ko veic daudzu tūkstošu liela, ietekmīga arodbiedrība, var panākt nopietnu piekāpšanos. Dažus valdības darbiniekus, kas ignorē pavēles, ir grūti pamanīt, kamēr ierēdniecības lielākās daļas nesadarbošanās var padarīt izpildvaru rīcības nespējīgu.

Tāpēc tieši organizāciju un institūciju, nevis atsevišķu cilvēku, nesadarbošanās un nepakļaušanās ir tik svarīga, un šo institūciju spēja apturēt tās piegādātos spēka avotus ir būtisks nosacījums.

TAUTAS VARAS STRUKTURĀLAIS PAMATS

Iedzīvotāju spēja kolektīvi rīkoties, lai ietekmētu valdītājus, būs ļoti atkarīga no sabiedrības nevalstisko organizāciju un institūciju stāvokļa, jo tieši ar šo veidojumu starpniecību cilvēki var kolektīvi rīkoties. Šīs no valsts neatkarīgās organizācijas un iestādes ir spēka centri. Tās ir «vietas», kurās sabiedrībā izvietojas, uzkrājas un izpaužas spēks.

Šo spēka centru konkrētā forma un raksturs ir dažādās sabiedrībās atšķirīgi, un arī vienā un tai pašā sabiedrībā tie mainās atkarībā no situācijas. Tomēr to vidū parasti ir tādas sociālas grupas un institūcijas kā ģimenes, sabiedrības šķiras, reliģiskās grupas, kultūras un nacionālās grupas, amata grupas, ekonomiskās grupas, ciemi un pilsētas, provinces un reģioni, mazākas valdības iestādes, brīvprātīgās organizācijas un politiskās partijas. Visbiežāk tās ir tradicionālas, nostiprinājušās un formālas sociālās grupas un institūcijas. Tomēr dažkārt spēka centri var būt mazāk formāli veidoti. Tos pat var radīt vai atjaunināt kāda mērķa sasniegšanas procesā, vai arī pretestības cīņas izvēršanās laikā.

Jebkurā gadījumā šo organizāciju un institūciju kā politiskā spēka centru statusu nosaka to spēja neatkarīgi rīkoties, iedar-

bīgi izmantot spēku, regulēt pārējo centru vai arī valsts aparātu pārvaldošo valdītāju spēku.

Sis neatkarīgo vienību un spēka attiecību komplekss ir «strukturālais» pamats iespējamai ietekmei uz valdītājiem un varas tīkotājiem. Sabiedrības kā veseluma «strukturālo stāvokli» nosaka trīs faktori. Pirmais ir šo spēka centru daudzums un vitalitāte. Tas nozīmē — vai tādas neatkarīgas grupas un institūcijas pastāv, kāds ir to skaits, to iekšējā stipruma un vitalitātes līmenis, cik centralizētas vai decentralizētas tās ir un kāds ir lēmumu pieņemšanas process tajās.

Otrs faktors ir attiecības starp šīm sabiedrības neatkarīgajām grupām un institūcijām. Vai šie spēka centri var strādāt vienoti kopēju mērķu sasniegšanai? Vai tie var koordinēti plānot un rīkoties?

Trešais faktors ir attiecības starp šiem centriem un valdītājiem. Vai tie tiešām ir spējīgi rīkoties neatkarīgi no valdītājiem, tas ir — spējīgi nepakļauties un nesadarboties ar viņiem, līdz ar to ierobežojot vai pārtraucot valdītāju spēka avotus? Vai arī to rīcības patiesās neatkarības pakāpe ir gluži ierobežota?

Strukturālais stāvoklis noteiks valdītāju potenciālā spēka iespējamās robežas, kuras viņi nevarēs pārkāpt bez strukturālām pārmaiņām vai bez pieaugušas autoritātes, kā arī pavalstnieku un viņu institūciju brīvprātīgas piekrišanas un palīdzības. Ja spēks ir ļoti decentralizēts starp stiprām un vitālām neatkarīgām institūcijām, tad ārkārtējā situācijā šis stāvoklis ļoti stiprinās pavalstnieku un viņu institūciju spēku kolektīvi atņemt valdītājiem vai varas tīkotājiem viņu spēka avotus un tādējādi ieviest tautas varu.

BRĪVĪBAS STRUKTURĀLAIS PAMATS

Ja spēks ir patiešām sadalīts visā sabiedrībā starp spēcīgiem centriem, tad valdītāju spēks parasti ir pakļauts kontrolei un ierobežojumiem, līdz ar to dodot sabiedrībai iespēju pretoties apspiešanai, uzurpācijai un agresijai. Šis stāvoklis saistās ar politisko «brīvību». Ja, savukārt, tādi centri ir nopietni vājināti, vai arī ja tie vairs nespēj neatkarīgi rīkoties, un pavalstnieki visi ir vienlīdz bezspēcīgi, un sabiedrības spēks ir tīcis stingri centralizēts, tad valdītāju vara, visticamāk, būs nekontrolējama. Šis stāvoklis saistās ar «tirāniju». Nav nejaušība, ka pagātnes totalitārās sistēmas ir mēģinājušas vai nu likvidēt visas neatkarīgās grupas vai arī tās pakļaut pilnīgai partijas un valsts pārvaldei.

Tādējādi brīvība patiesībā nav kaut kas tāds, ko valdītāji «dod» saviem pavalstniekiem. Īstenībā nevar arī sacīt, ka formālās institucionālās valdības struktūras un procedūras (kas, piemēram, var būt izklāstītas konstitūcijā) pašas par sevi noteiktu brīvības pakāpi vai valdītāju varas robežas. Patiesībā sabiedrība var būt brīvāka vai apspiestāka nekā tas atspoguļojas konstitūcijā un likumdošanā. Drīzāk var sacīt, ka valdītāju spēka apjomu un intensitāti un reālo sabiedrības brīvības pakāpi nosaka pavalstnieku spēks un visas sabiedrības institūciju stāvoklis. Savukārt, valdītāju spēks un sabiedrības brīvības pakāpe var palielināties vai samazināties atkarībā no savstarpējās ietekmes starp valdītāju un pavalstnieku rīcību: daži valdītāji var izlemt būt ne tik lieli apspiedēji kā to pieļauj strukturālais stāvoklis, un citi valdītāji var saņemt lielāku atbalstu nekā to prasa strukturālais stāvoklis, tādējādi klūstot varenāki.

Valdītāju spēka palielināšanos tieši vai netieši nosaka, no vienas puses, pavalstnieku gatavība valdītājus atzīt, pakļauties, sadarboties un izpildīt viņu pavēles un vēlmes. No otras puses, valdītāju spēka samazināšanos nosaka pavalstnieku nevēlēšanās viņus atzīt, kā arī viņu spējas nepakļauties, pārtraukt sadarbību, izaicinoši nepildīt pavēles un atteikties pildīt viņiem izteiktās prasības.

Tas nozīmē, ka brīvības un tirānijas pakāpe jebkurā politiskā sabiedrībā lielā mērā ir atspulgs pavalstnieku relativai apņēmībai būt brīviem, viņu gatavībai un spējai organizēties dzīvei brīvībā, kā arī, kas ir ļoti svarīgi, viņu spējai pretoties jebkādiem mēģinājumiem viņus pakļaut vai paverdzināt. Citiem vārdiem, iedzīvotāji var izmantot pašu sabiedrību kā instrumentu savas brīvības iegūšanai un aizsardzībai. Sociālais spēks, un nevis tehnoloģiskie iznīcināšanas līdzekļi, ir stiprākais cilvēku brīvības garants.

AIZSARDZĪBAS SABIEDRISKĀ IZCELŠANĀS

Šīs atziņas par politiskā spēka dabu un par veidiem, kā ierobežot vai noārdīt valdītāju spēku, ir ļoti svarīgas, lai risinātu problēmu par iedarbīgas valsts aizsardzības nodrošināšanu gan pret iekšējiem uzurpatoriem, gan svešzemju agresoriem. Tās norāda, ka gan vienkāršie iedzīvotāji, gan arī sabiedrības institūcijas var spēlēt svarīgāko lomu iedarbīgas aizsardzības nodrošināšanā.

Iedzīvotāji un institūcijas var to paveikt, atsakoties sniegt atzīšanu, padevību un sadarbību, kas vajadzīga uzbrucējiem. Šīs rīcības princips, kā mēs redzējām, ir vienkāršs: spēka avotu —

autoritātes, cilvēku resursu, prasmes un zināšanu, netaustāmo faktoru, materiālo resursu un sankciju — ierobežošana vājina, bet to pārtraukšana sagrauj valdītāju spēku.

Šī satziņa rāda ceļu, kā lāzstāvjiem cīnīties pret uzbrucējiem, tieši vēršot sabiedrības iekšējo spēku pret uzbrukumu. Saglabājot pati savas legitimitātes normas, savu dzīves veidu, savu institūciju autonomiju un savus konstitucionālos principus, sabiedrība var neutralizēt uzbrukumu un sevi saglabāt. Mobilizējot visu sabiedrības spēku, lai nesadarbotos ar uzbrucējiem centienos sasniegt viņu mērķus, sabiedrība var padarīt neveiksmīgus uzbrucēju centienus piespiest sabiedrību sniegt viņiem jebkādu ekonomisku, politisku vai ideoloģisku palīdzību. Psihologisks, sociāls, ekonomisks un politisks visas sabiedrības spiediens un sankcijas var tikt izmantoti, lai beigās sakautu uzbrukumu, padarot neefektīvus pašu uzbrucēju administratīvos un represīvos spēkus.

Zināmos apstākļos dažādas valsts aparāta daļas, kas uzticīgi kalpojušas iepriekšējiem valdītājiem, konflikta situācijā var klūt mazāk uzticamas. Reizēm tās ir veselas valdības institūcijas — tādas kā valsts banka, augstākā tiesa vai vietējās pašpārvaldes. Citos gadījumos tie var būt grupējumi šajās institūcijās — tādi kā ierēdniecības un valsts kalpotāju vai policijas un karaspēka grupas.

Ja veselas institūcijas vai to ievērojamas daļas sāk pieņemt pašas savus lēmumus un rīkojas autonomi, ignorējot valdītāju vai varas tīkotāju pavēles, tās klūst par nestabilu elementu centralizēti pārvaldītajā valsts aparātā. Tad tās iegūst svarīgas sabiedrības **neatkarīgo spēka centru** iezīmes. Ja šādas atšķelušās valsts aparāta daļas turpina palielināt savu patstāvību, tad tās veicinās dotā valsts aparāta iziršanu. Tas, protams, ir pamīgs drauds grupai, kura mēģina noturēties pie varas vai klūt par «valdītājiem», un kuru sabiedrība nepieņem kā despotus, uzurpatorus vai agresorus.

Šī uzbrucēju vājināšana un graušana ir iespējama bez ārdošiem militāriem ieročiem. Ja sabiedrība ir iekšēji stipra, ja tā augsti vērtē savu pašnoteikšanos un ir labi sagatavota pretoties uzbrucējiem un aspiedējiem, tad tās vislabākā atbilde pašmāju uzurpācijas un svešzemju agresijas mēginājumiem ir aizsardzība ar sabiedrisko spēku.

Starptautiskas agresijas gadījumos par aizsardzības centienu nozīmīgu sastāvdaļu klūst arī mēginājumi veicināt vai izmantot šķelšanos un opozīciju uzbrucēju zemē, kā arī ierosināt starptautiskas, politiskas, diplomātiskas un ekonomiskas sankcijas pret uzbrucējiem. Tās sabiedrības, kura aizsargājas, spēja iegūt

atbalstu uzbrucēju dzimtenē un starptautiskajā sabiedrībā būs dalēji atkarīga arī no šīs zemes iepriekšējās politikas.

Apkopojošo izklāstu, var sacīt, ka ar stipriem spēka centriem apveltītas sabiedrības spēju pretoties uzurpatoriem un agresoriem ietekmē dažādi faktori. Starp tiem ir tādi kā: (1) iedzīvotāju relatīvā vēlēšanās pretoties uzbrucējiem, (2) sabiedrības organizāciju un institūciju skaits, stiprums un patstāvība, (3) šo spēka centru spēja kopīgi strādāt, lai aizsargātu sabiedrību, (4) tā sociālā spēka daudzums, kuru centri var patstāvīgi izmantot, (5) to pārvaldītie spēka avoti un uzbrucēju relatīvā vajadzība pēc šiem avotiem, (6) aizstāvju relatīvā spēja pārtraukt sadarbību par spīti represijām un (7) viņu prasme iedarbīgi izmantot nevardarbīgo cīnu.

Ja aizstāvji grib pretoties, ja viņiem ir spēcīgas neatkarīgās institūcijas, kas spējīgas pārvaldīt nozīmīgus politiskā spēka avotus un organizēt prasmīgu nesadarbošanās un izaicinošas nepaklausības kampaņu, tad aizsardzība ar sabiedrisko spēku ir reāla iespēja atsist uzbrukumu. Tomēr ar vispārinātu spītību un kolektīvu stūrgalvību vien nepietiek. Pirms tās uzsāktas, cilvēkiem ir jāzina, kā vest cīnu pēc viņu sākotnējās izaicinošās nepaklausības akta. Viņiem vajadzēs saprast nevardarbīgās rīcības tehniku, kas balstās uz šai nodaļā izklāstīto politiskā spēka teoriju. Kas liek šai tehnikai ciest neveiksni vai gūt panākumus? Kas ir nepieciešams, lai sasniegtu maksimālo iedarbīgumu? Kādus variantus tā piedāvā un kādus nosacījumus prasa ievērot? Šīs nepieciešamās zināšanas par nevardarbīgo rīcību aptver šīs cīņas īpašās metodes, tās pārmaiņu dinamiku, veiksmīgas izmantošanas nosacījumus, kā arī tās stratēģijas un taktikas principus.

PIEZĪMES

Daudz detalizētāk šī spēka analīze līdz ar daudzām atsaucēm ir izvērsta darbā Gene Sharp, **The Politics of Nonviolent Action** (Boston: Porter Sargent, 1973), pp. 7—62 un Gene Sharp, **Social Power and Political Freedom** (Boston: Porter Sargent, 1980), pp. 21—67. To teorētiķu vidū, kuru atziņas izmantotas, izvēršot šo analīzi, ir Ogists Konts, T. H. Grīns, Erols E. Hariss, Etjēns de la Betī, Harolds D. Lasvels, Džons Ostins, Barons de Monteskjē, Zans Žaks Russo, Viljams Godvins, Bertrans de Žuvnels, Roberts Makīvers, Cesters T. Bernārs, Nikolo Makiavelli, V. A. Rudlins, Maksis Vēbers, Herberts Goldhamers, Edvards A. Šilss, Kārlis V. Doičs, Džeremijs Bentams, Georgs Zimmels, E. V. Valters, Francis Noimans, Deivids Hjūms, Tomass Hobss, Žaks Maritēns un Aleksis de Tokvils. Konkrētas atsauces uz viņu darbiem ir ietvertas augšminētajās grāmatās.

Par faktoriem, kas nosaka nevardarbīgās cīņas panākumus vai neveiksmi — sk. Sharp, **The Politics of Nonviolent Action**, pp. 726—731, 754—755, and 815—817.

Betī citāts nāk no Etienne de la Boetie, «Discours de la Servitude Volontaire», in **Oeuvres Complètes d'Etienne de la Boetie** (Paris: J. Rouam & Cie., 1892), p. 12 and pp. 8—11. Tulkojis Madlēns Emriks. Sk. arī: Boetie, **Anti-Dictator: The «Discours sur la servitude volontaire» of Etienne de la Boetie**, trans. by Harry Kurz (New York: Columbia University Press, 1942).

Hitlera citāts ir grāmatā: Alexander Dallin, **German Rule in Russia 1941—1945** (New York: St. Martin's, 1957), p. 498.

Trešā nodaļa

SPĒKA IZMANTOŠANA

NEVARDARBIGO IEROČU SISTĒMA

Politiskā ziņā nevardarbīgā rīcība balstās uz ļoti vienkāršu postulātu: cilvēki ne vienmēr dara to, ko viņiem liek, un dažkārt viņi dara to, kas ir aizliegts. Pavalstnieki var nepakļauties likumiem, kurus viņi noraida. Strādnieki var pārtraukt darbu. Ierēdņi var atteikties izpildīt instrukcijas. Karavīri un policisti var neefektīvi pildīt pavēles par represiju izdarīšanu un var pat sadumpoties.

Ja šādas un līdzīgas darbības notiek vienlaicīgi, valdītāju spēks apsīkst, jo tā avoti ir ierobežoti. Režīms izirst, un personas, kas senāk bija «valdītāji», kļūst par parastiem cilvēkiem. To var panākt pat, ja valdības militārais bruņojums ir kārtībā, ja tās karavīri nav ievainoti, pilsētas nav sagrautas, ja rūpniecas un transporta sistēmas vēl arvien ir pilnībā izmantojamas un valdības ēkas nav bojātas. Un tomēr viss ir izmainījies, jo ir pārtraukta cilvēku līdzdalība, kas radīja un atbalstīja režīma politisko spēku.

Kā lai šīs atziņas par spēku pārvērš rīcībā, kas noderētu sabiedrības aizsardzībā? Kādas metodes var izmantot aizstāvji, lai atvilktu svešzemju agresoriem un pašmāju uzurpatoriem vajadzīgos spēka avotus? Kas viņiem jādara sagaidāmu represiju gadījumā? Tuvāka nevardarbīgās rīcības tehnikas analīze var sniegt dažas atbildes.

Nevardarbīgā rīcība tik ļoti atšķiras no maigākām, miermili-gākām reakcijām konflikta situācijā (tādām kā samierināšana vai šķirējtiesa), ka daži pētnieki ir norādījuši, ka tai drīzāk ir svarīgas kopīgas iezīmes ar konvencionālo karu. **Nevardarbīgā rīcība, tāpat kā karš, ir kaujas līdzeklis.** Tā sevī ietver pretējo pušu cīņu un «kauju» vešanu, tai ir nepieciešama gudra stratēģija un taktika, tā izmanto dažādus «ieročus» un prasa no saviem «karavīriem» drosmi, disciplīnu un ziedošanos. Nevardarbīgo rīcību var, protams, saukt arī par «nevardarbīgo cīņu» — jo sevišķi, kad tiek lietotas spēcīgākās šīs tehnikas for-

mas pret apņēmīgiem un labi nodrošinātiem pretiniekiem, kuri atbild ar represijām un citiem nopietniem pretpasākumiem.

Šis uzskats par nevardarbīgo rīcību kā **aktīvas** cīņas tehniku ir diametrāli pretējs senāk izplatītajam, bet uz nezināšanu balstītajam, apgalvojumam, ka tādas parādības vispār neesot, vai arī — ka viss «nevardarbīgais» ir tikai pasivitāte un padevība. Citi skeptiķi gan atzina nevardarbīgās rīcības pastāvēšanu, bet apgalvoja, ka labākajā gadījumā šī cīņas forma balstās uz pretinieku racionālu pārliecināšanu vai morālu aicinājumu iespaidu un «siržu atmaigšanu», kas, protams, nemēdz notikt asos konfliktos. Tomēr ievērojamu nevardarbīgo cīņu nenoliedzamais spēks, jo sevišķi kopš 1968. gada — tādos gadījumos kā čehu un slovaku pretestība, Solidaritātes kustība Polijā, uzvara pār Markosu Filipīnās, 1989. gada nevardarbīgās revolūcijas Austrumvācijā, Čehoslovakijā un Bulgārijā — ir panācis zināmu atzišanu pat no skeptiķu puses.

Nevardarbīgā rīcība ir tieši tas, ko izsaka šis nosaukums — tā ir **rīcība**, kas ir nevardarbīga, bet ne **bezdarbība**. Šī tehnika sastāv nevis vienkārši no vārdiem, bet no rīcības simbolisku protestu, sociālas, ekonomiskas un politiskas nesadarbošanās un nevardarbīgas iejaukšanās veidā. Lielākoties nevardarbīgā rīcībā ir grupu vai masveida rīcība. Ja zināmas šīs tehnikas formas, jo sevišķi simboliskās metodes, var uzlūkot kā centienus pārliecināt ar rīcību, tad citas, jo sevišķi nesadarbošanās, formas var — ja tajās iesaistās liels cilvēku skaits — paralizēt vai pat sagraut pretinieka sistēmu.

Mēdz būt joti atšķirīgi iemesli, kādēļ cilvēki ķeras pie nevardarbīgās rīcības vardarbības vietā. Pagātnē lielākoties nevardarbīgo cīņu izvēlējās tāpēc, ka ar tās palīdzību cerēja gūt labākas sekmes nekā ar citiem līdzekļiem. Dažos gadījumos iepriekš gūtā tiešā vardarbības lietošanas pieredze vai arī zināšanas par tās sekām ir mudinājušas cilvēkus būt uzmanīgiem ar šīs tehnikas izmantošanu. («Vardarbība» šeit tiek saprasta kā cilvēku fiziskas ievainošanas vai nonāvēšanas draudi vai tīša izdarīšana.) Vardarbības pieredze var būt iegūta grautiņos, bruņotās sacelšanās, teroristu kampaņās, partizānu cīnās vai konvencionālajos karos. Varbūtējā asiņainā sakāve, iespējams lielais ievainoto un nogalināto skaits un postījumi vai arī paredzamās ilgstošās vardarbības sekas (sociālā neuzticība, ekonomiskā lejupslīde, palielināti militārās diktatūras draudi nākotnē vai iekšējo sadursmju pieaugums) ir likušas cilvēkiem meklēt nevardarbīgus ceļus. Salīdzinoši retāk cilvēki atteikušies no vardarbības religisku, ētisku vai morālu iemeslu dēļ — kas tādējādi pavēra ceļu nevardarbības tehnikai. Vēl citos gadījū-

mos atteikšanos no vardarbības noteica tiklab praktiski kā principiāli apsvērumi.

Jāreiz nevardarbība ir izvēlēta kā cīņas līdzeklis konfliktā, tad to cilvēku uzdevums, kas grib panākt uzvaru ar šo rīcības formu, ir vairot savu spēku un prasmīgi lietot šo tehniku. Nevardarbīgajai rīcībai ir nosacījumi, kas jāievēro, lai tā būtu sekmīga. Nevardarbīgās rīcības izmantotājiem jācenšas maksimāli izpildīt šos nosacījumus.

Kaut arī plaši izplatīts ir uzskats, ka nevardarbīgā rīcība sniedz savus mērķus lēnāk par vardarbīgo cīņu, tās ne vienmēr ir tā. Reizēm vardarbīgās cīņas ir ilgušas daudzus mēnešus vai gadus. Novērtējet, piemēram, daudzo partizānu cīņu ilgumu, teiksim, Ķīnā, Dienvidslāvijā, Alžīrijā un Vjetnamā vai dažādu starptautisko karu ilgumu, kā, piemēram, abus pasaules karus. (Vai atceraties Trīsdesmit gadu karu un Simts gadu karu Eiropā?) Priekšstats, ka militārā karadarbība vienmēr ir ātra, ir tikpat maldīgs kā priekšstats, ka militārie līdzekļi nodrošina labus panākumus. Vismaz pusē gadījumu militārā cīņa faktiski cieš neveiksni, jo viena puse zaudē. Pie tam nav īemts vērā, vai sākotnējie cīņas mērķi īstenībā ir sasniegti. Savukārt, militārā strupceļa gadījumā neuzvar neviena puse.

No otras puses, nevardarbīgās cīņas reizēm ir ne vien bijušas veiksmīgas (dažkārt pat sagraujot apspiedēju valdības), bet tas arī noticis ātri. Kapa pučs, piemēram, tika sakauts mazāk kā piecās dienās. Salvadoras diktators ģenerālis Maksimiliano Ernandess Martiness tika gāzts nevardarbīgas sacelšanās ceļā nepilnās trijās nedēļās — no 1944. gada aprīļa līdz maijam. Militārais diktators Jorge Ubiko tika gāzts no prezidenta amata Gvatemalā cīnā, kas ilga tikai vienpadsmit dienas tā paša gada jūnijā. 1989. gadā Austrumvācijā, Čehoslovakijā un Bulgārijā diktatūras sabruka tikai pēc dažu nedēļu ilgas plašas nevardarbīgās pretestības katrā no šīm zemēm.

Ne visas cīņas gūst panākumus tik ātri, bet vai nu tās ilgst dienas vai gadus, rezultāti ir atkarīgi no nevardarbīgās rīcības dalībnieku neatlaidības, izmantojot šo cīņas tehniku konsekventi un prasmīgi. Ar šo tehniku nevar gūt panākumus, ja to sāk lietot neapdomīgi vai arī vieglprātīgi pārtrauc. Tā prasa rūpīgu plānošanu un stingru disciplīnu, to īstenojot, lai sasniegtu labākos rezultātus.

Ir bīstami uzlūkot nevardarbīgo rīcību kā atzaru galvenajai cīnai (kas visdrīzāk ir vardarbīga) vai arī kā priekšvēstnesi kādai citai tālejošai cīņas stratēģijai. Nevardarbīgā rīcība noteikti nav tāda tehnika, ar ko var gūt panākumus kombinācijā ar vardarbību. Īstenībā tas ir ārkārtīgi bīstami, jo kā tas būs

redzams tālāk šajā nodaļā, vardarbībai ir negatīvs iespaids uz pašiem nevardarbīgās tehnikas pamatiem. Tāda vardarbība, bieži vien pat ļoti nelielā daudzumā, ir novedusi pie tā, ka samazinās pretestībnieku skaits un līdz ar to vājinās viņu nesadarbošanās spēks. Turklatāt vardarbība var mazināt kustības nevardarbīgā rakstura ietekmi uz pretinieku nometni (jo sevišķi uz policiju un karaspēku) un mazināt simpātijas un atbalstu no citu zemju puses. Tāpēc vardarbība, kas papildina nevardarbīgo cīņu, īstenībā vājina, nevis stiprina, šādu kustību.

Nevardarbīgā rīcība ir īpašs konfliktu veids. Tai ir savas stratēģija, taktika un «ieroču sistēma». Ja to gudri plāno un izmanto, šī tehnika dod tās lietotājiem iespējas izmantot un mobiliķēt savu spēka potenciālu lielākā mērā nekā vardarbība.

Lai iepazītu nevardarbīgās rīcības izmantošanas iespējas aizsardzībā, vispirms ir nepieciešams iepazīt daudzos nevardarbīgos «ieročus», vai specifiskās rīcības metodes, ko liek lietā šī tehnika. Pēc tam jāizpēta mehānismi, ar kuru palīdzību nevardarbīgā rīcība nodrošina panākumus. Balstoties uz šo vispārīgo priekšstatu par nevardarbības tehniku, ceturtajā nodaļā varēsim tuvāk pievērsties iekšējās uzurpācijas un ārvalstu agresijas problēmām.

NEVARDARBIGĀS RĪCĪBAS METODES

Nevardarbīgā rīcība var ietvert **nedarīšanas aktus** — tas ir, cilvēki var nedarīt kaut ko tādu, ko viņi parasti dara, ko ir pieņemts darīt saskaņā ar tradīciju vai arī to, kas viņiem jādara saskaņā ar likumu vai noteikumiem; **izdarīšanas aktus** — tas ir, cilvēki var darīt kaut ko tādu, ko parasti nedara, ko neparedz tradīcijas, vai arī to, ko aizliedz likums vai noteikumi vai arī abu veidu **kombinācijas**.

Starp šiem aktiem ir ļoti daudz konkrētu rīcības veidu vai «ieroču». Līdz šim ir konstatēti gandrīz divi simti šo veidu, un, protams, jau pastāv vai arī nākamajos konfliktos radīsies desmitiem vai simtiem citu. Nevardarbīgās cīņas tehnika aptver trīs plašus nevardarbīgo ieroču tipus: **nevardarbīgos protestus un pārliecināšanu, nesadarbošanos un nevardarbīgo iejaukšanos**.

NEVARDARBIGIE PROTESTI UN PĀRLIECINĀŠANA

Šī ir liela, pamatā simbolisku mierīlīgas pretestības darbību vai pārliecināšanas mēģinājumu kategorija, kas gan ir kas vairāk par tīri vārdiskām rīcībās formām, bet ir vājāka forma

par nesadarbošanos vai nevardarbīgo iejaukšanos. Šie ir mai-gākie no nevardarbīgajiem «ieročiem». Starp šīm metodēm ir parādes¹², sardzes¹³, publiskas runas, organizāciju deklarācijas, atteikšanās no apbalvojumiem, simboliski publiski akti, piketēšana, plakāti, diskusijas, sēras un protesta mītiņi.

Tās izmantojot, protestētāji var vienkārši parādīt, ka viņi ir pret vai **par** kaut ko. Šāda rīcība var tikt veikta visvairāk tāpēc, lai iespaidotu pretiniekus. Tā var arī būt domāta saziņai ar sabiedrību, ar garāmgājējiem vai ar trešajām personām¹⁴ — tieši vai caur sabiedrisko darbību, ar nolūku pievērst uzmanību un vairot atbalstu vēlamajām pārmaiņām. Protesta vai pārliecināšanas akts var arī būt vērts galvenokārt uz pašu «cietušo grupu» — uz tiem cilvēkiem, kurus tieši skar dotais jautājums — ar nolūku mudināt viņus pašus uz kādu darbību, piemēram, piedalīties streikā vai ekonomiskajā boikotā. Dažas maigākās šīs kategorijas metodes (tādas kā skrejlapu izplatīšana) ir domātas, lai mudinātu citas sabiedrības grupas uzsākt stingrākas rīcības formas (tādas kā ekonomiskais boikots).

Šīs nevardarbīgo protestu un pārliecināšanas metodes ir lietotas bezgala daudzās formās, tādās kā: skrejlapu izplatīšana, piketēšana, plakātu demonstrēšana vai maršu¹⁵ rīkošana. Sniegsim tikai dažus piemērus. Vācijas baznīcās vairākkārt tika nolasītas antinacistiskās pastorālās vēstules, Čehoslovakijas Nacionālās Asamblejas Prezidijs nosūtīja deklarāciju visu piecu iebruķušo Varšavas pakta valstu valdībām un parlamentiem, kurā tas nosodīja padomju vadīto iebrukumu Čehoslovakijā un pieprasīja «tūlītēju izvākšanos». Vairāki desmiti Ungārijas vadošo rakstnieku un mākslinieku 1956. gada novembrī parakstīja «memorandu», kurā viņi vērsās pie komunistiskās partijas centrālās komitejas ar prasību nepieļaut amatpersonām lietot «antidemokrātiskas metodes, kas kroplo mūsu kultūras dzīvi», un aicināja radīt «brīvu un atklātu, un veselīgu, un demokrātisku atmosfēru, kurā iemiesotos tautas varas gars».

Prezidenta Vilsona runas laikā kongresā 1916. gada 4. decembrī piecas sieviešu vēlēšanu tiesību aktīvistes galerijā atritināja plakātu ar uzrakstu: «Prezidenta kungs, ko jūs darīsiet Sieviešu balss tiesību labā?» 1963. gada budistu kampaņas laikā pret Djema režīmu Dienvidvjetnamā skolēni Ķuvananas zēnu skolā Saigonā norāva valsts karogu un uzvilka budistu karogu. Okupētajā Polijā 1942. gadā vācieši novāca visus piemineklus, kas godināja Polijas patriotisko cīņu varoņus. Poļi uz to atbildēja,

¹², ¹³, ¹⁵ Sk. Vārdnīcu. — *Tulk.* ¹⁴ Trešās personas (third parties) — konfliktā tieši neiesaistītie cilvēki, organizācijas vai valstis. — *Tulk.*

uzkrītoši mezdami šīm vietām līkumu vai pat lūdzot pie tām Dievu, tādējādi saniknojot vācu varasvīrus.

Sofijā, Bulgārijā, ebreji organizēja protestu pret plānotajām deportācijām, kam 1943. gada 24. maijā pievienojās arī daudzi bulgāri. Sekoja sadursmes ar policiju un daudzi arresti. Matejs Julzari rakstīja: «Baidoties no iekšējiem nemieriem, fašistu valdība un karalis bija spiesti atteikties no plāna sūtīt ebrejus nolēmtībā uz nāves nometnēm.» Visi ebreji, kas bija Bulgārijas pilsoņi, tika izglābtī.

Alžīrā 1962. gada 31. augustā 20 000 cilvēku liels pūlis salaisījās kādā laukumā, lai protestētu pret ieilgušo strīdu starptikko neatkarību ieguvušās valsts vadītājiem un nepieļautu pilsonu kara izcelšanos. Brazīlijā astoņdesmito gadu sākumā masveida sabiedriskās demonstrācijas kļuva par galveno spēku kustībā par civilās valdības atjaunošanu — ar strikti nevardarbīgām masu demonstrācijām, kurās reizēm piedalījās pat miljons vai divi miljoni cilvēku.

1989. gada 4. novembrī vismaz 500 000 demonstrantu rīkoja maršu cauri Austrumberlīnei, prasot brīvas vēlēšanas, brīvu presi un cilvēku tiesību ievērošanu. Daži demonstranti, ejot gar Ministru Padomes ēku, piesprauda pie tās sienām plakātus ar savām prasībām. Prāgā 1989. gada 25. novembrī pusmiljons demonstrantu, saucot: «Kauns, kauns, kauns!», sapulcējās, lai nosodītu nicināto komunistu līderu pārbīdīšanu kā triku, kura mērķis bija nepieļaut reformas.

NESADARBOŠANĀS

Lielākā nevardarbīgās rīcības metožu daļa ietver sevī noteikta veida nesadarbošanos. Nesadarbošanās nozīmē tīšu pastāvošo sociālo, ekonomisko vai politisko attiecību pārtraukšanu, ierobežošanu vai izaicinošu ignorēšanu.

Cilvēki var, piemēram, pilnīgi ignorēt pretiniekus nometnes pārstāvus. Viņi var atteikties pirkst noteiktus izstrādājumus vai arī pārtraukt darbu. Viņi var nepildīt tos likumus, kurus uzskaņā par amorāliem, vai arī atteikties maksāt nodokļus. Tādējādi cilvēki cīnās, samazinot vai pārtraucot parasto sadarbību vai arī atsakoties sākt kādam palīdzēt, vai arī abos veidos. Tā rezultātā ierastās darbības palēninās vai apstājas. Šāda rīcība var būt spontāna vai plānota, likumīga vai pretlikumīga.

Nesadarbošanās metodes iedalāmas trīs galvenās kategorijās: sociālās, ekonomiskās un politiskās.

Sociālā nesadarbošanās var ietvert atteikšanos turpināt sociālās attiecības — pārtraucot dažus attiecību aspektus vai at-

tiecības vispār — ar cilvēkiem vai grupām, kas tiek uzskatītas par kaut kā nepareiza vai kādas netaisnības pastrādātājiem.

Sociālie boikoti ir ļoti labi zināmi. «Rūras cīņas» laikā 1923. gadā vācieši sociāli boikotēja franču un belģu karavīrus un amatpersonas. Ja karavīri iegāja kādā krogā iedzert, tad vācu apmeklētāji to mēdza tūlīt atstāt. Dānijā Otrā pasaules kara laikā dāņi parasti izturējās pret vācu karavīriem ar aukstu vienaldzību, reizēm skatoties viņiem tieši cauri — it kā viņu vispār nebūtu.

Sociālās nesadarbošanās metodes iekļauj sevī arī dažādas ciitas formas, piemēram, atteikšanos rīkoties saskaņā ar sabiedrībā vai pretinieku grupās pieņemtajām uzvedības normām vai ierašām. Starp citām līdzīgām metodēm var minēt izstumšanu no sabiedrības, līsistratisko atturēšanos¹⁶, sabiedrisko un sporta pasākumu pārtraukšanu, sarīkojumu boikotus, studentu streikus, demonstratīvu palikšanu mājās un patvēruma sniegšanu.

Ekonomiskā nesadarbošanās ir noteiktu ekonomisko attiecību pārtraukšana vai arī atteikšanās dibināt jaunas attiecības. Nесadarbošanās ekonomisko formu ir daudz vairāk nekā sociālo. Šajā apakšgrupā ietilpst gan ekonomiskie boikoti, gan arī streiki.

Ekonomiskie boikoti nozīmē noteiktu ekonomisko attiecību pārtraukšanu, jo sevišķi — atteikšanos pirkst, pārdot vai arī lietot preces un izmantot pakalpojumus. Šie boikoti var būt **primāri** un **sekundāri**. Primārie boikoti ir tiešu darījumu pārtraukšana ar pretiniekiem, kā, piemēram, vācu dzelzceļa strādnieku atteikšanās vest ogles uz Franciju 1923. gada Rūras cīņu laikā, kā arī nedēļu ilgā Prāgas iedzīvotāju atteikšanās pirkst vācu pārraudzītos laikrakstus 1941. gadā. Sekundārais boikots tiek vērsti pret kādu trešo cilvēku grupu, lai pamudinātu viņus iesaistīties primārajā boikotā pret pretiniekiem, kā, piemēram, to veikalu boikoti Savienotajās Valstīs, kas tirgojās ar boikotētajām Kalifornijas vīnogām vai ar boikotētajiem Dienvidāfrikas izstrādājumiem.

Ekonomiskajiem boikotiem ir dažādas formas, tai skaitā tādas kā patērētāju boikots, rentes nemaksāšana, starptautiskie patērētāju boikoti, lokauti¹⁷, atteikšanās maksāt parādus vai procentus, banku noguldījumu izņemšana un starptautiskie tirdzniecības embargo.

Ekonomiskos boikotus visvairāk ir izmantojušas arodbiedrības

¹⁶ Sk. Vārdnīcu. — *Tulk.*

¹⁷ Sk. Vārdnīcu. — *Tulk.*

un nacionālās atbrīvošanās kustības. Ekonomiskos boikotus var īstenot patērētāji, strādnieki un ražotāji, sagādnieki, īpašnieki un menedžeri, finansisti un valdības.

Streiks ir atteikšanās strādāt. Tā ir kolektīva, tīša, un parasti pagaidu darba pārtraukšana ar nolūku citus iespaidot. Streiku motīvi parasti ir ekonomiski, taču ne vienmēr. Streika mērķis ir panākt noteiktas izmaiņas attiecībās starp konfliktējošām grupām. Streikotāji parasti uzstāda noteiktas prasības kā priekšnosacījumu darba atjaunošanai. Dažreiz pat tikai streika draudi liek pretiniekiem piekāpties.

Streikot var lauksaimniecības strādnieki un zemnieki, rūpniecības strādnieki un biroju darbinieki, kā arī citas grupas. Streiks var nozīmēt pilnīgu darba pārtraukšanu vai arī būt kaut kādā veidā ierobežots, kā, piemēram, darba tēmpa palēnināšanas gadījumā. Ir iespējamas dažādas streiku formas, tai skaitā protesta streiki, īslaicīga darba pārtraukšana, zemnieku streiki, fermu strādnieku streiki, cietumnieku streiki, profesionālu streiki, rūpniecības streiki, streiki, kas izpaužas striktā instrukciju ievērošanā, slimības simulēšanas un vispārējie streiki. Īpašnieki un strādnieki var arī apvienoties, lai panāktu ekonomiskās darbības pārtraukšanu.

Streiki var būt simboliska uzskatu izpausme. Piemēram, 1923. gada 15. janvārī, četras dienas pēc franču un belgū iebrukuma Rūrā, Rūras un Reinas apgabalu iedzīvotāji piedalījās trīsdesmit minūšu ilgā protesta streikā, lai paustu gribu pretoties. Tikai dažas stundas pēc krievu karaspēka ieiešanas Prāgā 1968. gada augustā čehi sarīkoja vairākus protesta streikus, lai izteiktu apņemšanos nepakļauties iebrucējiem. 1989. gada 27. novembrī miljoniem čehu un slovaku apturēja katru kustību valstī divu stundu ilgā vispārējā streikā, lai apliecinātu atbalstu brīvām vēlēšanām un pretestību komunistu kundzībai.

Daudz biežāk streiki tiek izmantoti kā ekonomiskās varas svara. Daudzās zemēs pastāv ilga arodbiedrību organizēto streiku vēsture, ar kuriem tiek panākta algas paaugstināšana un darba apstākļu uzlabošana. Tomēr dažkārt streikiem ir politiski vai revolucionāri mērķi. No 1943. gada 29. aprīļa līdz 8. maijam streiku vienīs pārvēlās nacistu okupētai Nīderlandei, piedaloties rūpniecības strādnieku vairākumam un protestējot pret plānoto holandiešu kara veterānu internēšanu Vācijā. Sākot ar 1944. gada 30. jūniju dāņu strādnieki piedalījās piecu dienu ilgā vispārējā streikā, lai piespiestu vāciešus atcelt kara stāvokli un aizvākt no Dānijas ienīstās dāņu fašistu vienības — «Schalburgkorps». Sarunās tika panākta zināma vāciešu piekāpšanās.

Darba streikus var kombinēt ar uzņēmumu slēgšanu, lai pa-

nāktu ekonomiskās darbības pārtraukšanu. Tāda rīcība bija galvenais līdzeklis cīnā par Somijas autonomijas atjaunošanu Krievijas impērijā 1905. gadā. Pilnīgi nevardarbīga ekonomiskās darbības pārtraukšana 1956. gadā bija viens no svarīgākajiem faktoriem Haiti diktatora generāla Maljores gāšanā no prezidenta amata.

Politiskā nesadarbošanās nozīmē atteikšanos dotajos apstākļos turpināt ierastās politiskās līdzdalības formas. Šādas metodes var izmantot atsevišķi cilvēki un nelielas grupas. Tomēr politiskā nesadarbošanās parasti aptver lielāku cilvēku skaitu, valdības darbiniekus vai pat pašas valdības.

Politiskā nesadarbošanās atkarībā no konkrētās situācijas var izvērsties gandrīz neierobežotā dažādu izpausmju veidā. To visu pamatā ir nevēlēšanās palīdzēt pretiniekiem, izpildot kādas noteiktas politiskās darbības. Politiskā nesadarbošanās var izpausties kā valdītāju leģitimitātes un autoritātes neatzišana; valsts institūciju un rīkojumu boikotēšana; dažāda veida nesadarbošanās un nepakļaušanās; valdības amatpersonu, kalpotāju un struktūrvienību darbības novilcīnāšana un nesadarbošanās, un kā starptautiskā valdības darbība. Viena no šo metožu vislabāk pazīstamajām formām ir pilsoniskā nepakļaušanās — tīša, atklāta, mierīlīga atsevišķu likumu, dekrētu, rīkojumu un norādījumu, armijas vai policijas pavēlu pārkāpšana.

Politiskās nesadarbošanās mērķis var būt vienkārši protests vai personiska norobežošanās. Tomēr biežāk politiskās nesadarbošanās akts ir domāts, lai iespaidotu valdību vai kādu neleģitīmu grupu, kas cenšas pakļaut valsts aparātu, vai arī lai iespaidotu citas valsts valdību. Politiskās nesadarbošanās aktam var būt kādi ierobežoti mērķi vai arī nolūks mainīt valdības politiku, tās sastāvu vai pat to gāzt. Vēršot to pret pašmāju uzurpatoriem, marionešu valdību vai svešzemju okupantu administrāciju, politiskās nesadarbošanās mērķis var būt — sakaut uzbrucējus un atjaunot leģitīmo valdību.

Dažādi politiskās nesadarbošanās veidi bija nozīmīgi pretestības faktori visos četros pirmajā nodaļā aprakstītajos gadījumos. Politiskā nesadarbošanās ir galvenais komponents uzurpatoru vai okupantu leģitimitātes neatzišanā. Leģitimitātes atzišana dod iespēju vieglāk piekļūt citiem svarīgiem spēka avotiem — tādiem kā cilvēku palīdzība, pārvalde, ekonomiskie resursi u. tml. 1923. gada 19. janvārī Vācijas valdība aizliedza visām valsts un vietējās varas institūcijām klausīt jebkādām franču-belgu okupantu pavēlēm, liekot tām pakļauties vienīgi pirms iebrukuma pastāvējušajām Vācijas varas institūcijām.

Čehoslovakijā 1968. gadā, trīs dienas pēc padomju iebrukuma, Prāgas mērs atteicās pat pieņemt okupācijas spēku pārstāvjus, kas bija atsūtīti uz sarunām ar viņu.

Viena no daudzajām politiskās nesadarbošanās formām ir valsts atbalstīto organizāciju boikots, kā, piemēram, norvēģu skolotāju atteikšanās klūt par fašistu pārraudzītās skolotāju apvienības biedriem, ko Kvislinga režīms bija nodibinājis 1942. gadā. Arī atteikšanās palīdzēt armijai vai policijai, atzīt jaunieceltās «amatpersonas» vai likvidēt pastāvošās institūcijas ir svarīgas politiskās nesadarbošanās formas. Vispārējā pārvaldes aparāta nesadarbošanās bija viens no svarīgākajiem faktoriem, kas noveda pie Kapa puča sakāves. Okupētajā Norvēģijā gan norvēģu policisti, gan arī vācu karavīri reizēm bija tīši neizdarīgi, izpildot arestu pavēles, vai pat palīdzēja apcietinātajiem izbēgt. Plaši nemieri Krievijas impērijas karaspēkā bija svarīgs faktors 1917. gada Februāra revolūcijā, kuras rezultātā tika gāzts cars.

Nevardarbīgo pretestībnieku prasmei lietot sociālās, ekonomiskās vai politiskās nesadarbošanās ieročus ir ārkārtīgi liela nozīme atsevišķas nevardarbīgās kampaņas dinamikā. Šīs metodes var izmantot gan aizsardzībā, gan uzbrukumā. Aizsardzībā tās var aizkavēt uzbrukumu, saglabājot neatkarīgu iniciatīvu, uzvedības normas, institūcijas u. tml. Uzbrukumā nesādarbošanās var apdraudēt to institūciju un organizāciju darbību vai pat pastāvēšanu, kuras sniedz atbalstu agresoriem.

NEVARDARBĪGĀ IEJAUŠANĀS

Šī nevardarbīgo metožu kategorija atšķiras no divām iepriekšējām ar to, ka tā ir tieša iejaukšanās situācijā, to izjaucot ar nevardarbīgiem līdzekļiem. Šādi akti nav domāti, lai vienkārši izklāstītu savu viedokli vai arī pārtrauktu sadarbību. Tā vietā laudis, kas izmanto šīs metodes, pārņem iniciatīvu un tieši iejaucas sistēmā vai situācijā, neļaujot tai palikt iepriekšējā stāvoklī, ja vien tie, kas iejaucas, netiek aizvēkti vai arī viņu rīcības sekas netiek neutralizētas.

Šīs kategorijas metodes var būt psiholoģiskas, fiziskas, sociālas, ekonomiskas vai politiskas. Starp tām ir badošanās¹⁸, aizsēdēšana¹⁹, nevardarbīgā obstrukcija²⁰, jaunas sabiedriskās uzvedības ieviešana, bloķējošie streiki, alternatīvas saimnieciskās institūcijas, apcietināšanas izaicinājums, darba turpināšana bez kolaborācijas un paralēlā valdība²¹.

^{18, 19, 20, 21} Sk. Vārdnīcu. — *Tulk.*

Kā uzbrukuma ierocis nevardarbīgā iejaukšanās var ievest cīņu pašu pretinieku nometnē, pat bez kādām tiešām provokācijām. Ar šīm metodēm var izjaukt vai pat sagraut tās ierastās uzvedības normas, politiku attiecības vai institūcijas, kas tiek uzskatītas par nepieņemamām. Ar šīm metodēm var arī iedibināt jaunas — vēlamās uzvedības normas, politiku, attiecības vai institūcijas.

Salīdzinājumā ar abām pārējām nevardarbīgās rīcības kategorijām, nevardarbīgās iejaukšanās metodes nozīmē tiešāku un tūlītēju izaicinājumu. Tomēr tas vēl nenozīmē ātrākus panākumus. Rīcības pirmais rezultāts var būt ātras un nežēlīgas represijas, no kā, protams, obligāti vēl neizriet sakāve. Tomēr, ja iejaukšanās ir veiksmīga, tad uzvara parasti tiek sasniegta ātrāk nekā nesadarbošanās gadījumā, jo iejaukšanās ārdošās sekas ir grūtāk pārvarēt. Piemēram, aizsēdēšana ēdnīcā vai iestādē izjauc to normālo darbību tiešāk un pamatīgāk, nekā, teiksim, pret diskrimināciju vērsta piketēšana vai patērētāju boikots.

Šī veida nevardarbīgajai rīcībai ir ļoti daudz piemēru. Amerikas cilvēktiesību kampaņās fiziskās iejaukšanās aizsēdēšanas veidā tika lietotas ļoti plaši — ar nolūku izbeigt rasu diskrimināciju ēdnīcās. 1955. gadā notika nevardarbīgs masveida iebrukums Goā, lai pārtrauktu portugāļu varu pār šo Indijas daļu. Kad krievu tanki 1953. gadā tika izmantoti, lai izkliedētu 25 000 austrumvācu demonstrantu, viņi apsēdās un bloķēja tankiem ceļu. No 1969. līdz 1971. gadam Amerikas indiāni nevardarbīgi okupēja Alkatrazas salu, cerot to atgūt kā neizmantotu cilts zemi. Vācu okupācijas laikā poli izveidoja alternatīvu neatkarīgu izglītības sistēmu, kuru nacisti nevarēja pārraudzīt. Čehoslovakijā 1968. gada augustā un septembrī veselas divas nedēļas ilgi darbojās alternatīvā radioraidītāju sistēma, kas izaicināja padomju iebrucējus, atspēkojot viņu propagandu, sniedzot informāciju par cilvēkiem un notikumiem un dodot instrukcijas tālākai nevardarbīgai pretestībai. Leipcigā, Austrumvācijā, 1989. gada 11. decembrī 10 tūkstošu demonstrantu ielenca valsts drošības dienesta štāba ēku un piespieda vietējo drošības spēku priekšnieku piekrist filmā uzņemamai drošības kompleksa «tautas inspekcijai». Trīsdesmit «inspektori» dokumentēja liecības par valsts spiegošanu pret Leipcigas iedzīvotājiem un nepieļāva inkriminējošu dokumentu iznīcināšanu.

Tādās nevardarbīgās cīņās, kurās uz spēli likts visas sabiedrības attīstības virziens un tās politiskā sistēma, piemēram, revolucionārās situācijās vai valsts aizsardzībā pret pašmāju

uzurpatoriem un svešzemju okupantiem, sevišķi svarīgu lomu var spēlēt paralēlā valdība. Revolucionārā situācijā paralēlā valdība iezīmē jaunas valsts varas dibināšanu, kuras mērķis ir aizstāt pastāvošo. Veidojas jauna politiska struktūra, kas pretendē uz tautas atbalstu un sadarbību. Paralēlā valdība, izmantojot plašu tautas atbalstu, pakāpeniski pārņem visas valdības funkcijas un visbeidzot, atņemot vecajam režīmam leģitimitāti un praktisko noderību, izspiež to pavisam.

Pagaidām šī nevardarbīgās cīņas metode ir maz analizēta un pētīta. Tāda parādība ir radusies dažādās situācijās. Reizēm tikai ļoti ierobežotā formā. Tomēr citkārt paralēlā valdība ir kļuvusi par nozīmīgu cīņas faktoru un reizēm pat pilnīgi aizstājusi sākotnējo valdību. Klasisks piemērs ir paralēlu valdību rašanās Amerikas neatkarības kustības laikā no 1765. līdz 1775. gadam. Pirms 1774. gada kolonisti, kas pretojās Lielbritānijas centieniem palielināt tās varu pār Amerikas kolonijām, ieviesa daudzas nevardarbīgās cīņas metodes. Laikā, kad izvērtās «piespiešanas aktu» izraisītā 1774. — 1775. gada krīze, amerikāņi jau bija zaudējuši pārliecību, ka viņiem nodarītās pārestības varēs labot ar konstitucionālām metodēm. Turklat koloniju gubernatori vairākos apgabalos aizliedza likumdošanas institūcijām turpināt sesijas, ja bija aizdomas, ka tās atbalstīs pretošanos.

Atbildot uz to, kolonisti sāka veidot jaunas politiskas institūcijas un pārveidot pastāvošās, dibinot pagaidu likumdošanas iestādes, kā arī pretestības un pārvaldes komitejas. Šim virzienam pamudinājumu deva Kontinentālā Asociācija — izgudrināta ekonomiskās un politiskās nesadarbošanās programma, ko 1774. gada oktobrī pieņēma Pirmais Kontinentālais kongress. Plašs vietējo, apgabalu un koloniju komiteju tīkls atbalstīja un īstenoja pretestību «piespiešanas aktiem». Šīs komitejas, kopā ar korespondences komitejām, kas bija nodibinātas agrāk, uzņēmās daudzas valdības funkcijas. Kā parādījis Ronalds Makartījs, paralēlās valdības izpildīja likumdošanas un izpildfunkcijas, uzņēmās atbildību par nodokļu ievākšanu un dažās vietās pat aizstāja tiesu. Dažos gadījumos koloniālās likumdošanas iestādes neatzina Lielbritānijas varu un kluva par pretestības instrumentiem un autonomām valdībām. Citkārt radās pilnīgi jaunas organizācijas, kas uzņēmās alternatīvās politiskās varas lomu. Kad šīs institūcijas kluva par valdības aizstājējām, cīņa sasniedza jaunu, pamatīgāku līmeni.

Āoti raksturīgus paralēlās valdības piemērus var minēt no 1905. un 1917. gada Krievijas revolūciju vēstures. 1905. gadā ievērojama vara piederēja Zemstū Kongresu Domei, un veseli

apgabali un tautas atbrīvojās no galvaspilsētas pārvaldes un iedibināja paši savas autonomās valdības, no kurām dažas pastāvēja vēl 1906. gadā. Pirms lielinieku apvērsuma 1917. gada oktobrī gan Pagaidu Valdība, gan arī neatkarīgās padomes īstenoja valdības funkcijas. Sākotneji paralēlo valdības struktūru elementi radās arī Indijā 1930. un 1931. gadā, Satjagrahas kampaņas laikā.

Aizsardzības situācijā paralēlai valdībai var būt ārkārtīgi liela nozīme, kā tiks parādīts ceturtajā nodaļā.

SPĒKA LIETOŠANA

Līdz šim vēl nekad nav adekvāti novērtēts tas, cik lielā mērā nevardarbīgā tehnika maina spēku attiecības. Nevardarbīgā rīcība liek lietā spēku — gan stādot to pretī pretinieku grupas spēkam, gan arī — lai sasniegtu nevardarbīgās grupas mērķus.

Šī konfliktu risināšanas tehnika līeto varu tādos veidos, kas ievērojami atšķiras no pieņemtajiem priekšstatiem par konfliktiem un cīņu, jo sevišķi — no pieņēmuma, ka vardarbībai var efektīvi stāties pretī tikai vardarbība. Nevardarbīgās metodes ir daudz sarežģītākas nekā senāk tika uzskatīts un noteikti ir dažādākas un komplikētākas nekā attiecīgie politiskās vardarbības procesi. Tas vismaz daļēji ir tāpēc, ka nevardarbīgā cīņa spēj dot triecienu pašiem pretinieku sistēmas pamatiem.

Nekad divi nevardarbīgās rīcības gadījumi nav pilnīgi līdzīgi viens otram. Tie atšķirsies daudzos aspektos, tādos kā nevardarbīgās grupas ietekme un spiediens, pretinieka reakcijas un konflikta situācijas raksturs. Neraugoties uz to, ir iespējams noteikt būtiskas iezīmes, kas parasti ir kopīgas šo konfliktu attīstībai.

Vairāki savstarpēji saistīti spēki un procesi mēdz darboties vienlaicīgi kādas noteiktas nevardarbīgas kampaņas laikā. Lielākajā daļā gadījumu ievērojami pieaug vai pat daudzkāršojas to personu skaits, kas nesadarbojas un pretojas, pieaug arī viņu neatlaidība, sastopoties ar represijām un varbūtēju spiedienu no trešo spēku puses. Psiholoģiskie un morālie faktori, kas ir joti svarīgi konvenciālajās militārajās kampaņās un partizānu karā, iegūst vēl lielāku nozīmi nevardarbīgajās cīņās.

Nevardarbīgās cīņas tehniku var uzlūkot kā tādu, kas gan tiešāk, gan arī netiešāk vēršas pret pretinieku spēkiem, salīdzinot ar vardarbību. Vardarbība tās dažādajās formās visvairāk izpaužas kā mēģinājumi ievainot un nogalināt pretinieku kara-

vīrus un reizēm arī amatpersonas un palīgus. To bieži pavada ļoti plaši materiālie postījumi. Militārie spēki un to spēja vest karadarbību paši ir režīma politiskā, sociālā un ekonomiskā spēka produkts un ir atkarīgi no dziļākiem spēka avotiem nekā, teiksim, tanku, šauteņu vai bumbu krājumi. Tāpēc pret pretinieku militāro spēku vērsto militāro karadarbību var uzskatīt tikai par uzbrukumu pretinieku spēka **izpausmēm** un nevis par paša šā spēka pamatu graušanu.

Atšķirībā no tā, nevardarbīgā tehnika dod triecienu pašiem pretinieku spēka avotiem un līdz ar to darbojas tiešāk nekā politiskā vardarbība. Katrs no iepriekšējā nodaļā aplūkotajiem pretinieku spēka avotiem ir tieši vai netieši atkarīgs no viņu pašu darbinieku un amatpersonu, kā arī no visu iedzīvotāju un sabiedrības institūciju paklausības un sadarbības. Nesanās un izaicinoša nepakļaušanās grauj nepieciešamo paklausību un sadarbību. Tā, piemēram, valdītāju legitimitātes noliegšana vājina viņu palīgu un vienkāršo iedzīvotāju paklausības pamatmotīvu; plaša iedzīvotāju nepakļaušanās un pretošanās padara viņu piespiešanu ārkārtīgi grūtu; masveida streiki var paralizēt ekonomiku; plaša ierēdņu administratīvā nesadarbošanās var aizkavēt valdības spēju funkcionēt; un pretinieku policijas un armijas dumpji var izjaukt viņu iespējas apspiest nevardarbīgos pretestībniekus.

Nevardarbīgā cīņa vēl arī citādā veidā ir vērsta tieši pret pretiniekim. To var vērst pret pašu konflikta cēloni un nevis militārajiem spēkiem vai ģeogrāfiskām vietām, kas bieži vien ir tikai netieši saistītas ar konfliktu. Piemēram, ja konflikta būtība pamatā ir ekonomiskas dabas, tad var būt piemērotas ekonomiskās rīcības formas — tādas kā boikoti un streiki. Teiksim, cīnoties pret pārmērīgi ilgu darba laiku, strādnieki var vienkārši noteiktā laikā doties mājās, kā tas notika, cenšoties panākt astoņu stundu darba dienu Krievijas 1905. gada revolūcijas laikā. Tādā gadījumā cīņas iznākumu lielā mērā noteiks pretinieka jūtība pret šīm ekonomiskajām svirām un strādnieku iespējas apturēt ekonomisko sadarbību. Līdzīgā veidā — ja konflikta iemesli ir galvenokārt politiski, tad visefektīvākā var būt politiskā rīcība. Piemēram, kad Kapa atbalstītāji mēģināja sagrābt varu Veimāras republikā, tad valsts kalpotāji, ierēdņi un pavalstu valdības vienkārši atteicās atzīt viņu legitimitāti vai jebkādā veidā viņiem pakļauties. Tas arī izšķīra apvērsuma likteni.

Vēl konkrētāk — ja konflikta pamatā ir preses un izdošanas cenzūras jautājums, tad to atrisināt var cenzūras noteikumu

tīša ignorēšana. Var izdot publikācijas, pilnīgi neievērojot pastāvošos likumus — vai nu atklāti, ja tam ir piemēroti apstākļi, vai arī slepeni. Šādus pasākumus plaši izmantoja Krievijas 1905. gada revolūcijā, holandiešu pretestībā nacistu okupācijai, polu cīņā par lielāku brīvību 1980.—1989. gadā un palestīniešu pretestībā Izraēlas okupācijai. Dānijā nacistu okupācijas laikā tika izdoti 538 nelegāli laikraksti. 1944. gadā to kopējais metiens bija pāri par 10 miljoniem.

Nevardarbīgo tehniku var uzlūkot arī kā tādu, kas pret pretinieku spēku vēršas **netiešāk** nekā vardarbība. Tā vietā, lai užbruktu viņu policijai, karaspēkam u. tml. ar tā paša veida spēkiem, nevardarbīgie pretestībnieki stājas tiem pretim netieši — neatbildot ar vardarbību uz vardarbību. Šāda rīcība ārdoši ietekmē pretiniekus un palīdz mobilizēt lielāku spēku un atbalstu pretestībnieku mērķiem.

Piemēram, atbildot uz represijām ar nevardarbību vardarbības vietā, nevardarbīgās rīcības izmantotāji var apliecināt, ka pretinieku represijas nespēj ne iebaidīt iedzivotājus un piespiest viņus pakļauties, ne arī provocēt pretestībniekus uz to metožu lietošanu, ar kurām pretinieki var viegli tikt galā. Šāda veida pretošanās turpināšanai, ievērojot nevardarbības disciplīnu, var būt arī citas priekšrocības. Kontrasts starp vardarbīgām represijām un nevardarbīgajiem pretestībniekiem var atsvešināt pretinieku parastos atbalstītājus, līdz ar to vājinot viņu relatīvā spēka pozīcijas. Nevardarbīgo cīnītāju skaits var ievērojami pieaugt un arī atbalsts viņiem var ievērojami palielināties. Tas viss ir iespējams tāpēc, ka vardarbīgajiem pretiniekiem cilvēki stājas pretim netieši, bez vardarbības. Tas ir «politiskā džiudžītsa» process, par ko būs runa vēlāk šajā nodaļā.

Šāda veida konfliktos gan relatīvais, gan absolūtais pretējo pušu spēks visu laiku mainās, pie tam reizēm ļoti strauji un radikāli. Tas notiek tāpēc, ka ievērojami un pastāvīgi var mainīties atbalsts katrai pusei, līdz ar to palielinot vai samazinot galveno spēka avotu pieejamību. Šīs spēku maiņas var būt daudz lielākas un notikt straujāk, nekā gadījumos, kad abas puses lieto vardarbību. Tādā asimetriskā konfliktā nevardarbīgā cīņa izmaina tieši katras puses spēka avotus. Tā rezultāti ir daudz jūtamāki nekā tīri vardarbīgos konfliktos, kas uz šiem spēka avotiem iedarbojas tikai netieši.

Nevardarbīgās cīņas stratēģiem ir jāprot izmantot šīs iespējamās pēkšņās katras puses spēka maiņas. Lai to spētu, nevardarbīgajiem cīnītājiem ir jācenšas iespaidot triju grupu spēkus un lojalitāti. Pirmkārt, viņiem nepārtraukti jācenšas palielināt sa-

vu pašu un savu atbalstītāju spēku. Otrkārt, viņu spēks pieaugs arī tad, ja tiks palielināta visu to cilvēku aktīva līdzdalība, kurus skar attiecīgās pārestības. Treškārt, nevardarbīgās cīņas raksturs ļauj pretestībniekiem gūt ievērojamu atbalstu pat pretinieku nometnē un konfliktā tieši neiesaistītajās grupās. Šī iespēja mazinās, ja tiek lietoti vardarbīgi līdzekļi, jo atturēšanās no vardarbības ļauj novērotājiem izvērtēt strīdus jautājumus neatkarīgi no reakcijas uz vardarbību. Vēl vairāk, paļaušanās tikai uz nevardarbīgajiem līdzekļiem parasti modina simpātijas pret šīs cīņas dalībniekiem. Iespēja iegūt atbalstu pašu pretinieku nometnē un citu cilvēku vidū ļauj nevardarbīgai grupai ieteikmēt un reizēm arī netieši regulēt savu pretinieku spēku, ierobežojot vai nogriežot tā avotus.

Parasti šīs kompleksās pārmaiņas spēku attiecībās starp pretiniekiem nosaka cīņas galīgo iznākumu.

STRATĒGIJAS NOZĪME

Izmaiņas spēku samēros un kopīgo cīņas virzību ļoti lielā mērā nosaka nevardarbīgās grupas stratēģija un taktika, kā arī konkrētās cīņas metodes. Stratēģija nevardarbīgā rīcībā ir tikpat nozīmīga kā militārā sadursmē.

Stratēģijas nolūks ir maksimāli izdevīgi izmantot savus resursus, lai ar minimāliem zaudējumiem sasniegtu izvēlētos mērķus. Konkrētās nevardarbīgās rīcības metodes dos vislielāko efektu, ja tās tiks izmantotas, saskaņoti īstenojot kopējo stratēģiju, vai koncepciju, par cīņas mērķu sasniegšanu. Izvēlētā stratēģija un taktika un pielietojamās metodes palīdzēs noteikt, kuri pretinieka spēka avoti jāierobežo vai jānogriež. Parasti to nosaka konflikta raksturs. Piemēram, ekonomiskā rīcība ir piemērota ekonomisko konfliktu gadījumos, bet politiskā nesadarbošanās un iejaukšanās — politiskajos konfliktos. Tomēr nepastāv universāli visiem gadījumiem piemērojami rīcības šabloni un reizēm ekonomiskā pretestība var būt ļoti noderīga tādā cīņā, kuras pamatcēloņi ir politiski. Visos gadījumos rīcība ir prasmīgi jāvirza, īstenojot rūpīgi izstrādāto kopējo plānu.

Tāpēc nevardarbīgās cīņas stratēgiem sava stratēģija ir jāplāno ļoti pārdomāti un sevišķi rūpīgi, izmantojot labāko pieejamo literatūru par stratēģiskajiem principiem un savas pašu zināšanas par nevardarbīgo cīņu un konkrēto konflikta situāciju. Vispārīgi nevardarbīgās cīņas stratēgijas iztirzājumi ir atrodami citos darbos, un daži stratēgiskie principi un iespējas tiks aplūkotas ceturtajā nodaļā.

SPĒKA CENTRU NOZIME

Iespējas veikt sekmīgu nevardarbīgo cīņu ir stipri atkarīgas no sabiedrības neatkarīgajām institūcijām un grupām, kas var vadīt un atbalstīt nevardarbīgo rīcību, kā tas parādīts otrajā nodaļā. Kā redzējām, nevardarbīgās cīņas spēks daudzkārt palielinās, ja to vada vai atbalsta nozīmīgas sabiedrības organizācijas, tādas kā: profesionālās organizācijas, religiskās institūcijas, arodbiedrības, politiskās partijas un sociālās organizācijas, kā arī reģionālās, kultūras, nacionālās un klanu grupas un pat vietējās provinču un apgabalu pašpārvaldes vai to struktūrvienības.

Spēka centri var būt arī mazāk formāli organizēti, kā arī izveidoti tieši pirms nevardarbīgās cīņas vai tās laikā. Tās var būt arī vecākas institūcijas, kas ilgu laiku bijušas neaktīvas, vai arī tādas, kuru neatkarīgās darbības un iniciatīvas iespējas iepriekš drastiski vājinājusi stipri centralizēta politiskā sistēma. Šādas institūcijas var tikt atjauninātas noteiktu mērķu sasniegšanas procesā vai arī — iesaistoties plašākā kustībā pret valdītājiem vai agresoriem. Tādējādi gan jaunradīti, gan arī atjaunināti spēka centri var spēlēt nozīmīgu lomu nevardarbīgās cīņas vešanā.

Tā tas notika, kā iepriekš minēts, Amerikas neatkarības kustības nevardarbīgajā posmā, kad 1774. un 1775. gadā veidojās korespondences komitejas un ārpus likuma pastāvošās provinču valdības. Rodailendā, piemēram, oficiālās vietējās pašpārvaldes, pilsētu sapulces un pat likumīgā provinces valdība kļuva par svarīgākajiem instrumentiem cīņā pret britu varu trīs nesadarbošanās kampaņās no 1765. līdz 1775. gadam.

Ungārijas 1956. gada revolūcijas pirmajā, nevardarbīgajā, posmā rūpniecu strādnieku, speciālistu un citu grupu vidū izveidojās jauna, plaša un spēcīga strādnieku padomju kustība. Drīz tā ieguva politisku raksturu un apvienojoties uz dažām nedēļām izveidoja alternatīvu valsts valdību, kas pastāvēja līdz laikam, kad revolūcijas otrajā, vardarbīgajā posmā krievi sakāva Ungārijas armiju.

Pretestības atbalsta punktu lomu arī vairākos citos gadījumos pildījušas ietekmīgas organizācijas — tādas kā sporta klubi, skolotāju organizācijas un — Norvēģijā nacistu okupācijas laikā — arī valsts baznīca. Pretestībā Kapa pučam būtisku lomu spēleja politiskās partijas, arodbiedrības, provinču pašpārvaldes un citas institūcijas. Čehoslovakijas pretestībā 1968. gadā pat komunistiskā partija uz dažām nedēļām kļuva par pretestības instrumentu cīņā pret krieviem. Polijas astoņdesmito gadu

kustībā par demokratizāciju gan neatkarīgā arodapvienībā «Solidaritāte», gan arī dažādas jaunas organizācijas, tajā skaitā studentu un zemnieku grupas, kļuva par nozīmīgiem cīņas dalībniekiem. (Par spīti karastāvoklim pēc militārā valsts apvērsuma šīs organizācijas, kaut arī vājinātas, turpināja pastāvēt.) Šie un citi spēka centri, piemēram, pagrīdes izdevniecības, deva lielu ieguldījumu demokrātisko spēku nostiprināšanā Polijā astoņdesmito gadu beigās.

PRETINIEKU PROBLĒMAS

Nevardarbīgās rīcības efekts var būt neliels — tāds, kas tikai nedaudz izjauc sabiedrības status quo. Tomēr dažkārt, atsevišķos gadījumos, tas var satricināt visu sabiedrību. Jebkurā gadījumā tiks pievērsta uzmanība pārestībām un opozīcijas pastāvēšanai. Iepriekš apslēptais konflikts klūs zināms atklātībā, kas, iespējams, vispirms novēdīs pie uzskatu polarizēšanās.

To vara, pret kuriem vērsta spēcīga nevardarbīgā rīcība, var tikt nopietni apdraudēta. Šo draudu pakāpe ir atkarīga no tādiem faktoriem kā nodarītās pārestības un to formālais attaisnojums, nevardarbīgās rīcības prasmīgums, tās dalībnieku skaits, nepaklausības vai nesadarbošanās izpausmes un pretestīnieku spēja, neraugoties uz represijām, ievērot nevardarbīgo disciplīnu un nepadoties. Iznākums būs arī daļēji atkarīgs no tās sociālās un politiskās vides, kurā cīņa risinās. Šo vidi raksturo tādas iezīmes kā sistēmas spēja, nemainot savu būtību, pieciest atšķirīgus viedokļus un rīcību; visu konfliktā iesaistīto grupu atbalsts vai naidīgums pret režīmu; nesadarbošanās un izaicinošas nepaklausības izplatīšanās iespējas un, visbeidzot, pakāpe, kādā visi materiālie, cilvēku, morālie un institucionālie spēka avoti, kas nepieciešami valdības pastāvēšanai, turpina būt tāi pieejami vai arī tiek ierobežoti un aptureti.

Pretinieku grūtības, sastopoties ar nevardarbīgo rīcību, ir atkarīgas no šīs tehnikas dinamikas un mehānismiem, kas tiks īsumā aplūkoti. Šīs grūtības nerodas no pārsteiguma par vardarbības trūkumu vai nevardarbīgās cīņas tehnikas nepārzināšanas. Savukārt, arī viņu zināšanas par nevardarbīgo cīņu pašas par sevi vien nedod iespēju sakaut nevardarbīgos cīnītājus. Kara laikā abas puses liek lietā savas militārās zināšanas, lai palielinātu izredzes uzvarēt. Arī nevardarbīgā cīņā pretinieki var kļūt izsmalcinātāki savos paņēmienos un, varbūt, mazāk nežēlīgi, kā arī uzņēmīgāki konfliktu jautājumu risināšanā. Tomēr arī nevardarbīgā grupa var apgūt labāku cīņas prasmi un ie-

mācīties, kā veiksmīgāk atbildēt uz pretinieka sarežģītākajiem panēmieniem.

Loti reti vai gandrīz nekad nemēdz būt tā, ka valdībām un citām hierarhiskām sistēmām būtu pilnīgs atbalsts sabiedrībā vai arī nebūtu nekāda atbalsta. Parasti tām ir daļējs atbalsts. Pat tad, ja ar nepakļaušanos, nesadarbošanos un izaicinošu nepaklausību beidzot izdodas sagraut režīmu, tas pirms tam ilgāku laiku var baudīt pietiekošu atbalstu, lai spētu laist darbā brutālas represijas pret nevardarbīgo grupu. Tāpēc ir nepieciešams izpētīt, kādai jābūt nevardarbības tehnikai cīņā pret vardarbīgiem pretiniekiem, noskaidrot tos ceļus, kā beidzot panākt vēlamās izmaiņas, un iepazīties ar tiem īpašajiem faktoriem, kas nosaka, vai konkrētā kampaņa būs veiksmīga, neveiksmīga vai arī daļēji veiksmīga.

Maldīgi ir domāt, kā nevardarbīgā cīņa ir veids, kā saglabāt pretinieku labvēlību. Nevar gaidīt, ka pretinieki būs iecietīgi pret izaicinājumu savai varai vai politikai — arī tad ne, ja šis izaicinājums ir nevardarbīgs. Ja nevardarbīgā rīcība nopietni apdraud viņu varu un ja viņi nedomā piekāpties pretestībieku prasībām, tad viņi ir spiesti attiecīgi rīkoties.

REPRESIJAS

Nevardarbīgā rīcība ir veids, kā cīnīties pret tādiem pretiniekiem, kas var un grib lietot vardarbīgas sankcijas. Nevardarbīgā cīņa ir izmantota pret tik vardarbīgiem režīmiem kā nacistiskā Vācija, komunistu valdības Polijā, Austrumvācijā, Ungārijā, Bulgārijā, Rumānijā, Ķīnā, Dienvidslāvijā un Padomju Savienībā, Jorges Ubiko diktatūra Gvatemala, Maksimiliāna Martinesa diktatūra Salvadorā, Pinočeta režīms Čīlē, Dienvidāfrikas aparteīds un Ne Vina un viņa sekotāju valdības Birmā. Nav sagaidāms, ka tādi valdītāji, sastopoties ar nevardarbīgu izaicinājumu savai varai, pēkšņi atteiksies no vardarbības vai to nopietni ierobežos.

Tāpēc var paredzēt, ka represijas būs atbilde uz nopietnu nevardarbīgo izaicinājumu. Represijas var izpausties tādos veidos kā cenzūra, naudas un īpašumu konfiskācija, sakaru pārtraukšana, ekonomiskais spiediens, aresti, ieslodzījums, iesaukšana karadienestā, koncentrācijas nometnes, provokācijas, draudi, piekaušana, šaušana, slaktiņi, spīdzināšana, karastāvoklis, nāves sodi un atriebība radiniekiem un draugiem. Represiju apjomus un veidu iespāido vairāki faktori. Tomēr represijas pret nevardarbīgu grupu var būt ievērojami mazākas nekā pret bru-

ņotu sacelšanos vai pret tādu ārējo ienaidnieku, kas lieto militārus līdzekļus. Tā iemesls nav augstsirdība, bet gan apzināšanās, ka sevišķi vardarbīgas represijas cīņā pret nevardarbīgajiem pretestībniekiem var izraisīt režīmam nelabvēlīgus rezultātus.

Pastāvošā lielā varmācīgu represiju varbūtība ir skaidrs pierādījums tam, ka nevardarbīgā rīcība var nopietni apdraudēt pastāvošo kārtību. Tas ir apliecinājums šās tehnikas spēkam, tās vērtības atzīšana. Valdītāju varmācība nevar būt iemesls nevardarbīgās rīcības atmešanai — tāpat kā karā ienaidnieka militārā darbība nevar būt iemesls, lai atteiktos no savas militārās darbības.

Represiju nežēlīgums var arī palīdzēt atmaskot sistēmas būtību, kas var ietekmēt cīņas turpmāko gaitu. Sevišķi brutālu represiju gadījumā liels pilsoņu skaits un konfliktā neiesaistītās puses var pārliecināties par sistēmas nežēlīgo iedabu, kas vēl vairāk mazinās atbalstu pretiniekim un vairoš palīdzību nevardarbīgajiem pretestībniekiem.

Kā tika parādīts iepriekšējā nodaļā, represijas obligāti neizraisa pakļaušanos. Lai pretinieku sankcijas būtu iedarbīgas, tām jāietekmē pa valstnieku prāti, radot bailes un gatavību pakļauties. Tomēr, tāpat kā karā, ir pilnīgi iespējams, ka plānošana un disciplīna, vai arī visam pāri stāvoša lojalitāte vai kopīgs mērķis ļaus nevardarbīgajiem cīnītājiem izturēt — par spīti briesmām.

Daudzos gadījumos, pretēji tam, ko varētu sagaidīt, neatkarīgi novērotāji ir apliecinājuši, ka cilvēki nav padevušies bailēm. Viņi iemācās tās pārvarēt — tāpat kā kara laikā frontes līnijās, vai arī, dramatiskākajos gadījumos, viņi it kā zaudē bailes. Sieviešu akcijas Maija laukumā Buenosairesā, kad viņas neatlaidīgi demonstrēja savu «pazudušo» vīru un bērnu fotoattēlus, ir tikai viens neliels briesmām mesta izaicinājuma piemērs. Džeraldss Reitlingers — viens no pirmajiem holokosta pētniekiem izskaidroja vairāk nekā 75% ebreju izglābšanos no iznīcināšanas lielā mērā ar franču atteikšanos pakļauties gestapo terora un cita veida iebiedēšanas priekšā: «ebreju likvidēšana ... Francijā neizdevās, jo vienkāršajos cilvēkos, kas pārdzīvojuši galēju pazemojumu, humānisms ieguva spēju uzvarēt bailes». Kad varas pārstāvji uzsāka masu arrestus, bet privātpersonas kērās pie spridzināšanas Montgomērijas autobusu boikota laikā, tas vienīgi veicināja vēl noteiktāku un bezbailīgāku melno amerikāņu rīcību. Martins Luters Kings rakstīja, ka «pretinieki ... nezināja, ka viņiem darišana ar nēgeriem, kuri atbrīvojušies no bailēm. Tāpēc visi viņu pasākumi cieta ne-

veiksmi». Hallē, Austrumvācijā, 1953. gada 17. jūnijā sešdesmit līdz astoņdesmit tūkstoši cilvēku apmeklēja pret valdību vērstu masu mītiņu pilsētas tirgus laukumā — par spīti tam, ka pilsētas ielās patrulēja krievu tanki un tautas policija raidīja gaisā brīdinājuma šāvienus. Manilā 1986. gada februārī neskaitāmi mierīlīgie filipīnieši nobloķēja ceļus tankiem, kas bija atsūtīti, lai izrēķinātos ar nepaklausīgajiem virsniekiem un karavīriem.

NEVARDARBIGĀS CINAS DISCIPLINA

Sastopoties ar vardarbīgām represijām, nevardarbīgajiem pretestībniekiem, ja viņiem pietiek spēka, ir jāiztur, un viņi nedrīkst padoties vai atkāpties. Kā maksu par uzvaru viņiem jābūt gataviem riskēt saņemt sodu. Represiju varbūtība un to smagums mēdz būt dažādi. Tomēr tāds risks saistās ne jau tikai ar nevardarbīgo rīcību. Pastāv arī risks, parasti daudz lieлāks — tad, ja abas pušes lieto vardarbību.

Nevardarbības disciplīna — tas jo sevišķi nozīmē: konsektenti izturēties nevardarbīgi — pat sastopoties ar vardarbīgām represijām. Tomēr iepriekš izplānotās kampaņās nevardarbības disciplīna prasa arī kārtīgi ievērot pirms tam izstrādāto stratēģiju, taktiku, rīcības metodes u. tml.

Vēsturē ir zināmi daudzi piemēri, kad cilvēki cīnījušies pret milzīgu vardarbību gan ar vardarbīgiem, gan nevardarbīgiem līdzekļiem, pie tam darījuši to pārsteidzoši disciplinēti. Starp šiem piemēriem ir spartiešu varonība kaujā pie Termoplām 480. gadā pr. Kr., kad grieķi cīnījās līdz pēdējam vīram pret daudzkārt lielāko persiešu armiju, un 1944. gada Varšavas geto ebreju sacelšanās pret nacistiem. Arī nevardarbīgie kaujinieki neskaitāmas reizes, spītējot bailēm no represijām un pat nāvei, ir turpinājuši disciplinētu pretošanos. Kā piemērus var minēt gan indiešu nacionālistus, kuri 1930. gadā neatkāpās no nodoma doties uz sāls noliktavām Darasanā — par spīti pēc britu pavēles izdarītajai nežēlīgajai piekaušanai, kad daudziem tās upuriem tika ielauzti galvaskausi, gan arī Berlīnes sievietes, kuras atsāka protesta demonstrāciju, prasot atbrīvot viņu ebreju taučibas vīrus, par spīti nošaušanas draudiem.

Nevardarbīgajai grupai represiju apstāklos jāsaglabā nevardarbības disciplīna, lai spētu vairāk ietekmēt savus pretiniekus, lai mazinātu pret sevi vērstās represijas un lai palielinātu uzvaras izredzes. Nevardarbības disciplīnas saglabāšana nav vis morāliskas naivitātes akts, bet gan priekšnosacījums panākumiem

un izdevīgām izmaiņām spēku samēros. Atkāpšanās no nevardarbības disciplīnas var būtami tuvināt sakāvi. Protams, arī citi faktori ir ļoti svarīgi, un nevardarbības disciplīnas ievērošana pati par sevi vēl nevar garantēt uzvaru.

Sastopoties ar represijām un ciešanām, nevardarbīgajai grupai jācenšas stiprināt savu garu, solidaritātes jūtas un apņēmību turpināt cīņu. Šie centieni veiksies labāk, ja cilvēki jau savlaicīgi būs gatavoti nevardarbīgajai rīcībai un apmācīti, kā rīkoties briesmu brīdī. Laudis klūs izturētāki arī tad, ja viņi paši pārliecināsies, ka nevardarbīgās tehnikas principu stingra ievērošana viņiem ir ļoti izdevīga. Nevardarbīgie cīnītāji var arī iemācīties no savas un citu pieredzes, ka, neatbildot uz vardarbību ar to pašu, viņi var mazināt iespējamo upuru skaitu. Ja arī nevardarbīgās cīņas laikā tiek ievainoti un nogalināti pretestībnieki un citi cilvēki, tad tomēr to skaits ir ievērojami mazāks salīdzinājumā ar līdzīga mēroga vardarbīgām pretestības kustībām — tādām kā vardarbīgās sacelšanās, partizānu kari vai konvencionālie militārie kari²². Visu šo faktoru apzināšanās var palīdzēt cilvēkiem saglabāt nepieciešamo disciplīnu nežēlīgu represiju laikā.

Pretiniekam var rasties vēlēšanās, lai pretestībnieki labāk būtu izvēlējušies vardarbīgus līdzekļus, jo tad nebūtu tādu piespiešanas grūtību. Tā kā pretinieki parasti ir labāk sagatavoti cīņai pret vardarbību, tad viņi var mēģināt tīšām izprovocēt pretestībniekus ķerties pie vardarbības — vai nu ar nežēlīgām represijām, vai arī — izmantojot spiegu un provokatoru palīdzību. Piemēram, cīnoties pret somu nevardarbīgās nesadarbošanās kustību par neatkarību no cariskās Krievijas divdesmitā gadsimta pirmajos gados, krievu ģenerālgubernators lika ohrankai (krievu slepenpolicijai) noalgot provokatorus, lai uzbruktu krieviem vai arī lai izraisītu tādu vardarbību no somu puses, kas attaisnotu mežonīgas represijas pret kustību.

Ja nevardarbīgā grupa saglabā savu disciplinētību un neatlaidību par spīti represijām un citiem pakļaušanas mēģinājumiem un īsteno masveida nesadarbošanos un izaicinošu nepaklausību, kurā iesaistās nozīmīga iedzīvotāju daļa, tad tā rezultātā pretinieku plānus iespējams veiksmīgi bloķēt.

Kustību vadītāju aresti var vienkārši novest pie tā, ka kustība tālāk attīstās tādā veidā, ka var turpināties bez skaidri redzamas vadības. Pretinieki var pasludināt jaunus nevardarbīgos aktus par nelikumīgiem, bet pēc tam konstatēt vienīgi to, ka, apspiežot izaicinošu nepaklausību vienā vietā, nevardarbī-

²² Sk. Vārdnīcu: «karš». — *Tulk.*

gie uzbrukumi izvēršas plašāk citās frontēs. Viņi var saprast, ka tā vietā, lai piespiestu sadarboties un pakļauties, masveida represijas izsauc vienīgi nevēlēšanos padoties vai bēgt. Ne tikai represijas var izrādīties nederīgas nepaklausīgu pavalstnieku pārvaldīšanai, bet arī represiju realizētāji var atsevišķos gadījumos tikt paralizēti izaicinošas masveida nepaklausības rezultātā. Tādos gadījumos vienkārši var būt pārāk daudz cilvēku, kas cīnās pret sistēmu pārāk daudzās vietās, lai viņus spētu pārmākt varas rīcībā esošā policija un karaspēks.

Kaut arī ciešanas var būt smagas, tomēr, saduroties ar pretinieku dusmām un represijām, nav vairāk iemeslu panikai, nekā armijas virsniekiem, ja kaujā ir pirmie kritušie. Tomēr analoģiskā situācijā nevardarbīgajā cīņā ir nepieciešama pārdomāta rīcība. Ja kļūst redzams, ka pretinieki vienkārši kļūst nežēlīgi vai arī pretestībnieki vairs nevar izturēt ciešanas, tad var būt nepieciešama taktikas un metožu maiņa nevardarbīgās cīņas ietvaros. Tomēr citos gadījumos ir pamats uzskatīt, ka īpaši nežēlīgas represijas ir pagaidu cīņas fāze, kaut arī tā var nebūt īsa. Nežēlība plaukst uz baiļu, dusmu un pretējās puses vardarbības pamata. Ja to nav un ja kļūst redzams, ka gan represijas, gan arī nežēlība darbojas pret un vājina pašu pretiniekū pozīcijas, tad viņi parasti ierobežo savu vardarbību.

POLITISKAIS DŽIU-DŽITSS

Represijas pret tādu nevardarbīgo grupu, kas neatlaidīgi turpina cīņu un arī ievēro nevardarbības disciplīnu, iedarbina īpašu — «politiskā džiu-džitsa» — procesu. Šajā procesā pretinieki tiek politiskā ziņā izsisti no līdzsvara, jo atbilde uz viņu vardarbības triecieniem nav ne vardarbīga pretestība, nedz arī padošanās.

Nežēlību pret nevardarbīgu cilvēku grupu ir daudz grūtāk attaisnot (gan pašu tautas, gan visas pasaules priekšā) nekā nežēlību pret vardarbīgiem dumpiniekiem. Protams, režīms lieļākā vai mazākā mērā var atļauties ignorēt pasaules un savas zemes viedokli, taču šī problēma pastāvēs. Ziņas par neģēlībām tomēr pārvarēs cenzūru un smagākas represijas drīzāk palielinās nekā mazinās naidu pret režīmu un pretestību tam.

Pretinieku izdarītās represijas, pretstatā nevardarbīgo cīnītāju disciplīnai, solidaritātei un neatlaidībai, nostāda viņus visnelabvēlīgākajā gaismā. Pastiprinoties neģēlībām pret nevardarbīgiem cilvēkiem, pretinieku režīms var likties vēl nicināmāks, kamēr simpatijas un atbalsts nevardarbīgajiem cīnītājiem

var augt vēl vairāk un no daudzām pusēm. Vienkāršie iedzīvotāji var vēl vairāk norobežoties no pretinieku režīma un pievienoies pretošanās kustībai, tādējādi palielinot pretojošos iedzīvotāju skaitu, un viņu apņēmība cīņu turpināt pieaug par spīti riskam. Arī cilvēki, kas nav tieši iesaistīti konflikta, var palielināt atbalstu represiju upuriem un vērsties gan pret varmācību, gan arī pret represīvā režīma politiku. Čehu speciālās policijas vienības 1989. gada 17. novembrī Prāgas ielās brutāli apspieda nevardarbīgos demonstrantus, kuri prasīja brīvas vēlēšanas un demokrātiju. Šī varmācība elektrizēja politisko opozīciju stingrās līnijas komunistu režīmam. Čehi un slovaki izveidoja svētnīcas galvenajās demonstrantu piekaušanas vietās un ievainotos ieceļa varoņu godā. Pēc policijas izrīcības simtiem tūkstošu cilvēku katru dienu izgāja ielās. Kā sacīja kāds students, demonstrantu piekaušana bijusi «dzirkstele, kas aizsāka viņu kustību». Turpmāko četru nedēļu laikā konservatīvie komunisti bija spiesti atkāpties un komunistiskajai partijai vajadzēja atteikties no vairākuma valdībā.

Valsts un starptautiskās sabiedriskās domas iespaids ir ļoti mainīgs un uz to nevar paļauties, lai panāktu būtiskas izmaiņas. Tomēr sabiedriskajai domai var būt svarīga loma. Tā var vairot atbalstu nevardarbīgiem cīnītājiem un reizēm var ievērojami pastiprināt politisko un ekonomisko spiedienu pret pretinieku režīmu.

Visbeidzot, pat valdītāju atbalstītājos, aģentos un karavīros var izsaukt sašutumu pret nevardarbīgajiem cilvēkiem pastrādātās negēlības un viņi var sākt apšaubīt savas valdības politikas taisnīgumu un represiju motivāciju. Viņu sākotnējā neapmierinātība var pāraugt kritiskā viedoklī, bet reizēm pat izraisīt nesadarbošanos un nepakļaušanos, kas, iespējams, var novest pie streikiem un dumpjiem.

Tādējādi, ja represijas izraisa nevardarbīgo cīnītāju skaita pieaugumu un pastiprinātu izaicinošu nepakļaušanos, kā arī pieciekošu opozīciju pašu režīma atbalstītāju vidū, līdz ar to mazinot viņu iespējas tikt galā ar izaicinošo nepaklausību un turpināt līdzšinējo politiku, tad tas nozīmē, ka represijas ir neapsaubāmi vērsušās pret pašiem to lietotājiem. Tas arī ir «politiskais džiu-džitss darbībā».

Nozīmīgi politiskā džiu-džitsa elementi ir parādījušies daudzākārtīgi. Simtiem nevardarbīgu lūgumrakstu iesniedzēju noslaktēšana pie Ziemas pils Pēterburgā 1905. gadā pārvērta iepriekš lojālu pavalstnieku masas apņēmīgos revolucionāros, aizsākot gadu ilgu revolūciju visā Krievijas impērijā. Krievu karaspēka pastrādātās simtiem nevardarbīgo demonstrantu slepkavības

1917. gada februārī bija viens no galvenajiem iemesliem, kas izraisīja plašus dumpjus un dezertēšanu cara armijā, līdz ar to padarot neiespējamu impēriskās sistēmas glābšanu no pamatā nevardarbīgās Februāra revolūcijas. Smagās represijas Rūrā 1923. gadā izsauca ne vien starptautiskās simpatijas vāciešiem, bet arī pretestību valdības politikai pašā Francijā. Pret nevardarbīgiem nacionālistiem vērsto britu represiju nežēlība Indijā šī gadsimta divdesmitajos un trīsdesmitajos gados izraisīja plašu opozīciju pašā Lielbritānijā un palielināja atbalstu Indijas neatkarībai. Šarpvilas slaktiņš Dienvidāfrikā 1960. gadā izraisīja masveida starptautiskos protestus, boikotus un embargo. Nežēlīgās 1963. gada represijas pret nevardarbīgiem budistiem, kas pretojās Ngo Dina Djema režīmam, lika Savienotajām Valstīm pārtraukt atbalstu valdībai, kurai tās bija palīdzējušas gaigiem ilgi. Piekaušana, slepkavības, spīdzināšana un tamlīdzīgi akti pret pilsoņtiesību demonstrantiem Savienotajās Valstīs piecdesmitajos un sešdesmitajos gados Montgomērijā, Atlantā, Birmingemā un dažādās Misisipi vietās vērsās pret pašiem to pastrādātājiem, izsaucot protestus, kā arī plašu amerikānu un pasaules sabiedrības atbalstu prasībām izbeigt gan represijas, gan arī segregācijas politiku. Simtu, ja ne tūkstošu, ķīniešu noslaktēšana Tjananmenas laukumā, citās Pekinas vietās, kā arī citur Ķīnā 1989. gada 4. jūnijā (un arī turpmākajās dienās) vēl tālāk iedragāja komunistiskā režīma autoritāti, izraisot tam spēcīgu pretestību Ķīnā un viscaur pasaulē. Visas šī slaktiņa sekas vēl kļūs redzamas nākotnē.

ČETRI PĀRMAIŅU MEHĀNISMU²³

Neraugoties uz dažādību nevardarbīgās rīcības veidos, ir iespējams izšķirt četrus galvenos pārmaiņu «mehānismus», kas darbojas tās izmantošanas laikā. Tie ir: pievēršana, pielāgošanās, nevardarbīgā piespiešana un iziršana.

PIEVĒRŠANA

Pievēršanas gadījumā pretinieki — nevardarbīgās grupas rīcības rezultātā — maina savu viedokli un atzīst šīs grupas mērķus. Šādu pārmaiņu var izraisīt pārliecināšana un argumentācija, kaut arī parasti ar intelektuāliem pūliņiem vien ir par

²³ Sk. Vārdnīcu: «pārmaiņu mehānismi». — *Tulk.*

maz, lai notiku pievēršana. Nevardarbīgās rīcības rezultātā pievēršana parasti notiek, vēršoties arī pie pretinieku emocijām, ticējumiem, attieksmes un morāles sistēmas. Nevardarbīgā grupa var tīšām censties panākt pievēršanu, lai beidzot viņu prasītais ne vien tiktu **dots**, bet lai pretinieki arī **gribētu** to dot, uzskatot, ka tā rīkoties ir pareizi.

Pievēršanas mēģinājumos nevardarbīgo kaujinieku ciešanas var spēlēt ļoti svarīgu lomu, iedarbojoties uz pretinieka emocijām. Pievēršanu nav tik viegli panākt — daļēji tāpēc, ka pastāv skaidras uztveres barjeras. To starpā ir tāda parādība kā «sociālā distance» — nespēja uztvert citas sociālās grupas locekļus kā līdzcilvēkus, kas pelnī iejūtību un cieņu. Tādēļ var būt nepieciešams diezgan ilgs laiks, lai pārvaretu sociālo distanci un panāktu pievēršanu, ja tā vispār notiek.

Viens no gadījumiem, kad tiešām izdevās pievēršana, notika Vaikomā, Dienvidindijā 1924.—1925. gadā. Gandija atbalstītāji mēģināja panākt, lai «neaijskaramajiem» būtu tiesības lietot ceļu, kas iet gar ortodoksālo brahmaņu templi. Sākumā augstāko kastu hinduistu reformatori kopā ar saviem draugiem no zemākās kastas mēģināja vienkārši pastaigāties pa šo ceļu, apstājoties iepretim templim. Ortodoksālie hinduisti viņiem nežēlīgi uzbruka, un maharadžas policija dažus no viņiem apcietināja, piespriežot līdz gadam ilgus cietumsodus. Tad no visas Indijas sāka ierasties brīvprātīgie, kas uzsāka nepārtrauktu sardzi uz šī ceļa pie policijas ierīkotā nožogojuma. Viens otru nomainot, brīvprātīgie stāvēja lūgšanas pozā gan karstajos saulainajos mēnešos, gan arī lietus periodā, reizēm pat līdz pleciem ūdenī, kamēr policija patrulēja laivās. Kad maharadžas valdība beidzot aizvāca nožogojumu, demonstranti tomēr atteicās iet tālāk, iekams ortodoksālie hinduisti nebija mainījuši savu attieksmi. Visbeidzot, pēc 16 mēnešiem, vietējie brahmaņi atzina: «Mēs vairs nespējam pretoties uz mums vērstajām lūgšanām un esam gatavi pieņemt neaijskaramos.» Šim notikumam bija plašas atbalsis visā Indijā.

Tomēr Vaikomas sardze nebūt nebija tipiska nevardarbīgā rīcība. Dažādu iemeslu dēļ mēģinājumi pievērst pretiniekus ar nevardarbīgu cilvēku ciešanu palīdzību var neizdoties. Daži nevardarbības stratēgi var arī norādīt pievēršanu kā nevēlamu, nevajadzīgu vai neiespējamu. Tāpēc viņi var censties panākt pārmaiņas ar pārējo mehānismu — pielāgošanās, nevardarbīgās piespiešanas vai pat iziršanas — palīdzību. Visbiežāk cīņas iznākumu nosaka visu četru mehānismu elementu kopīgais rezultāts, bet neviens no tiem atsevišķi nesasniedz kulmināciju. Vislabākos panākumus nevardarbīgā rīcība gūst, ja pārdomāti

un mērķtiecīgi tiek izmantotas visu šo elementu kombinācijas. Piemēram, centieni pievērst savai pārliecībai atsevišķus pretinieku iedzīvotājus var veicināt pielāgošanos, bet sekmīgi pretinieka kareivju pievēršanas mēģinājumi var novest pie nevardarbīgās piespiešanas.

PIELĀGOŠANĀS

Pielāgošanās mehānisms ir ierindojams starp pievēršanu un nevardarbīgo piespiešanu. Pretinieki netiek ne pievērsti, nedz arī nevardarbīgi piespiesti, tomēr abu mehānismu iezīmes pie-mīt pretinieku lēnumam piekāpties nevardarbīgajai grupai. Veiksmīgās nevardarbīgās kampaņās šis varbūt ir pats biežāk sastopamais no visiem četriem mehānismiem. Tā darbības rezultātā pretinieki apmierina visas vai dažas prasības, būtiski nemainot savu viedokli par strīdus jautājumiem.

Atšķirībā no pievēršanas, pielāgošanās mehānisms (tāpat kā nevardarbīgā piespiešana un iziršana) ar nevardarbīgās rīcības palīdzību panāk **sociālās, ekonomiskās un politiskās situācijas maiņu**, bet nemaina pretinieku vadības prātus un sirdis. Izmai-nās galvenās spēku attiecības un līdz ar to — visa sabiedrības kopaina.

Tomēr pielāgošanās ir process, kas notiek apstākļos, kad pretiniekam vēl ir iespējams izvēlēties — piekāpties vai ne. Pretinieki var izlemt pielāgoties, lai pārvarētu iekšējās pretrunas un opozīciju pašu nometnē. Ekonomiskās cīņas pielāgošanās var notikt, lai samazinātu zaudējumus, jo sevišķi streiku un ekono-misko boikotu radītos. Pretinieki var arī labprātīgi izvēlēties pielāgošanos, ja viņi paredz tālāku nevardarbīgās kustības pastiprināšanos. Tādā gadījumā mazāka nozīme ir konkrētajām prasībām nekā varbūtējām ieilgušās cīņas sekām, kuru rezul-tātā iedzīvotāji var atklāt, cik ievērojams ir viņu spēks. Tādām cīņas sekām var būt ilgstošs iespaids uz sabiedrības sociālo struktūru un politiskajiem procesiem. Pielāgošanās procesā pretiniekam var būt svarīgi uzsvērt tādus pielāgošanās ieganstus, kas neskar viņu prestižu, lai neizskatītos, ka viņi ir kapitulējuši pretestības priekšā.

Pielāgošanās mehānisms darbojas daudzos nevardarbīgās rī-cības gadījumos. Tas ir visredzamākais darba strīdos, kuros (kā tas ir gandrīz vienmēr) galīgais konflikta izkārtojums ir kaut kas vidējs starp sākotnējām uzņēmēju un arodbiedrību prasībām. Pielāgošanās reizēm notiek arī lielākos starptautiskos kon-fliktos. Indijas neatkarība no Lielbritānijas 1947. gadā neiestā-

jās kā tiešs kādas atsevišķas nevardarbīgās kampaņas rezultāts, bet atrisinājumā bija iekļauti nozīmīgi pielāgošanās elementi, kurus daļēji noteica iepriekšējo gadu desmitu cīņas. Pielāgošanās notika tāpēc, ka Indijas neatkarības prasības tika atzītas par leģitīmām, ka būtu ārkārtīgi grūti, pat neiespējami, ar britu karaspēka palīdzību turpmāk noturēt Indiju Lielbritānijas pakļautībā, un arī tāpēc, ka bija zuduši ekonomiskie labumi, kurus Lielbritānija guva no Indijas — daļēji boikotu un augsto pārvaldes un represiju izmaksu dēļ.

Daudzās situācijās neriotiek ne pievēršana, ne pielāgošanās, jo daži pretinieki tā arī nevēlas piekāpties jebkādām nevardarbīgo pretestībnieku prasībām. Tādā gadījumā pretestībnieku rīcībā paliek trešais pārmaiņu mehānisms — nevardarbīgā piespiešana, kas var sekmēties par spīti pretinieku gribai.

PIESPIEŠANA

«Piespiešana» šeit jāsaprot precīzākā nozīmē, nekā šo vārdu bieži vien lieto. Piespiešanai šai kontekstā nav padošanās lieлāka spēka lietošanas vai draudu iespaidā. «Piespiešana» šeit nozīmē pārmaiņu uzspiešanu (vai nepieļaušanu) par spīti pretinieka gribai. Pretinieki ir zaudējuši spēju efektīvi darboties, tomēr viņiem vēl ir pietiekoši daudz spēka, lai saglabātu savas pozīcijas un kapitulētu²⁴ pretestībnieku prasībām. Ši sakot, «nevardarbīgā piespiešana» kā nevardarbīgās rīcības mehānisms iedarbojas, ja rīcības mērķi tiek sasniegti pretēji pretinieku gribai, tomēr situācijā, kad viņu sistēma vēl neizirst.

Nevardarbīgā rīcība iegūst piespiešanas raksturu, ja nevardarbīgajiem pretestībniekiem izdodas tieši vai netieši atraut pretiniekiem ievērojamu daļu no viņu politiskā spēka avotiem: autoritāti, cilvēku resursus, prasmes un zināšanas, netveramos faktorus, materiālos resursus un sankcijas.

Nevardarbīgo piespiešanu var īstenot, ja pretinieku griba tiek bloķēta vienā no trim veidiem. Pirmkārt, ja pretestība klūst pārrāk plaša un masveidīga un to nevar pārmākt ar represīviem pasākumiem. Masu rīcība var ieviest status quo pārmaiņas — var arī nepieļaut tās — un tad vairs nav nekādas nozīmes tam, vai pretinieks tām piekrīt vai samierinās ar tām. Otrkārt, pretestība var paralizēt sistēmu. Nesadarbošanās var padarīt neie-

²⁴ Arī lai **kapitulētu**, ir vajadzīgs zināms spēks, kas vēl satur kopā kapitulējošo grupu. Ceturtā mehānisma — iziršanas — gadījumā nav vairs pat šī minimālā spēka, sk. zemāk. — *Tulk.*

spējamu sociālo, ekonomisko un politisko sistēmu turpmāko funkcionēšanu, līdz pretestībnieku prasības tiek apmierinātas un tie, kas pārtraukuši sadarbību, atsāk pildīt savus ikdienas pieņākumus. Treškārt, pat pretinieku spējas laist darbā represijas var tikt iedragātas vai padarītas neīstenojamas. Tas notiek tad, ja viņu karavīri un policija dumpojas, ja viņu ierēdņi atsakās palīdzēt vai arī viņu iedzīvotāji vairs neatzīst valdītāju autoritāti un nesniedz viņiem atbalstu. Jebkurā no šiem gadījumiem vai jebkādā to kombinācijā pretinieki var atklāt, ka viņi nav spējīgi nosargāt savu politiku un sistēmu pret apnēmīgu un plašu nevardarbīgo rīcību, kaut arī viņu nolūki paliek nemainīgi. Tāda pretinieku pūliņu paralizēšana parasti ir tieši proporcionāla nesadarbošanās un izaicinošās nepaklausības pakāpei.

Jādomā, ka biežāk pretinieku griba var tikt bloķēta tad, ja notiek masveida protestība un iestājas sistēmas paralīze, nekā tad, ja zūd viņu spējas laist darbā represijas. Tomēr noteiktos apstākļos var būt arī otrādi. Nevardarbīgās piespiešanas gadījumā nevardarbīgā rīcība ir tiktāl izmainījusi sociālo un politisko situāciju, ka pretinieki vairs nevar lietot varu pretēji nevardarbīgās grupas gribai.

Dažos loti veiksmīgos strādnieku streikos uzņēmēji ir vienkārši piekāpušies pilnīgi visām arodbiedrību prasībām (tai skaitā, pagājušos gadu desmitos — atzinuši šīs organizācijas kā darījumu subjektus), jo uzņēmējiem vairs nav bijis citas izvēles. Impēriskās Krievijas cars Nikolajs II, pilnīgi pretēji savai pārliecībai, 1905. gada 17. oktobrī pasludināja konstitucionālo manifestu, kas atļāva sasaukt domi (parlamentu). Liekas, ka viņam nebija citas izvēles, kaut arī viņš palika cars. 1905. gada lielais Oktobra streiks Krievijā bija tik iedarbīgs un visaptverošs, ka kādu laiku valdība vienkārši nebija spējīga valdīt un valsti bija pārņēmusi, kā tai laikā teica, «kāda dīvaina paralīze». Salvadoras ģenerāla Ernandesa Martinessa un Gvatemala ģenerāla Ubiko atkāpšanās no prezidentu amatiem 1944. gada pavasarī — plašas ekonomiskās darbības pārtraukšanas un politiskās nesadarbošanās situācijā — arī bija piespiešanas piemēri. Pie tam atkāpšanās notika vēl pirms viņu administratīvo, politisko un militāro sistēmu sabrukšanas.

IZIRŠANA

Ja spēka avoti pretiniekim tiek gandrīz pilnīgi atrauti, tad notiek kaut kas vairāk par viņu vienkāršu piespiešanu. Viņu varas sistēma faktiski var tikt izārdīta. Šis nevardarbīgo pārmai-

ņu mehānisms izpaužas varas avotu atraušanā tik lielā mērā, ka pretinieku varas sistēma vienkārši sabrūk. No tās paliek pāri vienīgi atsevišķi cilvēki vai arī ļoti nelielas, lielāko tiesu bezspēcīgas grupas. Piespiešana nenotiek, jo vairs nepastāv ietekmīga varas vienība, kas būtu jāpiespiež. Iedzīvotāji ir pilnīgi noraidījuši pretinieku grupas tiesības valdīt vai arī vadīt, virzīt un pārraudzīt. Faktiski neviens vairs neatbalsta iepriekš valdījušo grupu. Tāpēc tiem cilvēkiem un grupām, kas reiz bija vareni, vairs nav to speciālistu un ekonomisko resursu, kas agrāk nodrošināja viņu darbību. Turklat policija un karaspēks ir vair nu sadumpojusies pret vecajiem pavēlniekiem vai arī ir iziruši, un līdz ar to organizēta represiju sistēma vairs nepastāv. Iziršanas mehānisms ir spēka avotu atraušanas galējais veids.

Masveidīgas nesadarbošanās rezultātā Krievijas impērijā 1917. gada Februāra revolūcijas laikā cars Nikolajs II atteicās no troņa, bet viņa militārais komandieris Petrogradā pat nesa-prata, kam īsti padoties. Georgs Katkovs secināja, ka impērijas valdība vienkārši tikusi «saārdīta un aizslaucīta». Ir skaidrs, ka arī Kapa pučā 1920. gadā un Alžīrijas ģenerāļu apvērsumā 1961. gadā uzurpētā vara vienkārši izira, pateicoties tai nepieciešamā atbalsta nesniegšanai vai pārtraukšanai.

Ja pretinieka režīms sabrūk, bet nepastāv alternatīva leģitīma valdība, tad rodas citas valdošas institūcijas. Reizēm izveidojas paralēla valdība (par ko bija runa iepriekš šajā nodaļā). Ja tā jau ir izveidojusies vai arī kaut kādā formā saglabājusies leģitīmā valdība no agrākiem laikiem — tā, kas pastāvējusi pirms apvērsuma vai iebrukuma, tad pretinieku varas iziršanas brīdī tās autoritāte un ietekme var pieaugt un tā var konsolidēt savus spēkus. Šajā laikā pretestībniekiem ir jābūt īpaši modriem, jo valsts aparātu var mēģināt sagrabt tautu nepārstāvošas militāras vai politiskas grupas, lai iedibinātu jaunu diktatūru un neļautu izveidoties vai atjaunoties tautas atbalstītai demokrātiskai sistēmai.

FAKTORI, KAS IETEKMĒ PIESPIEŠANU UN IZIRŠANU

Dažādi faktori var izraisīt nevardarbīgo piespiešanu vai iziršanu. Var būt atšķirīgi tie spēka avoti, pret kuriem vērsta nevardarbīgā rīcība, kā arī šo avotu nogriešanas pākāpe. Tāpēc dažāda var būt tā rīcība, kuras rezultātā notiek nevardarbīgā piespiešana vai iziršana: masveida pretestība, ekonomiskā vai politiskā paralīze, vai arī dumpji. Iznākumu nosaka daži vai visi sekojotie faktori:

nevardarbīgo pretestībnieku skaits un tā attiecība pret kopējo iedzīvotāju skaitu;

valdītāju atkarības pakāpe no pretestībniekiem varas avotu pieejamības ziņā;

nevardarbīgo cīnītāju prasme lietot šo tehniku, ieskaitot stratēģijas, taktikas un metožu izvēli, kā arī viņu spēja tās likt lietā;

nesadarbošanās un izaicinošas nepaklausības turpināšanas iespējamais ilgums;

atbalsta un simpātiju daudzums nevardarbīgajiem pretestībniekiem no konfliktā neiesaistīto cilvēku puses;

varas līdzekļi, kuri ir pretinieku rīcībā un kurus tie izmānto, lai pārliecinātu pakļauties un piespiestu atsākt sadarbošanos, kā arī nevardarbīgo pretestībnieku reakcija uz šiem līdzekļiem;

pretinieku pavalstnieku, administratoru un agentu atbalsta vai atbalsta trūkuma pakāpe, kā arī iespējamie rīcības veidi, kurus viņi var uzsākt, lai šo atbalstu liegtu un palīdzētu nevardarbīgajiem pretestībniekiem;

pretinieku spēja paredzēt nevardarbīgā konflikta turpmāko gaitu.

SPĒKA AVOTU ATRAUŠANA

Spēka avotu atraušanas konkrētās metodes būs katrā gadījumā atšķirīgas. Katrā reizē būs arī citas cilvēku grupas, kas var nogriezt šos avotus. Tā var būt nevardarbīgā grupa, kāda trešā puse, vīlušies pašas pretinieku grupas dalībnieki vai kāda šo faktoru kombinācija. Šīs dažādās variācijas liek rūpīgi analizēt cīņas stratēģiju pagātnes konfliktos un varbūtējās nākotnes situācijās.

AUTORITĀTE

Nevardarbīgais izaicinājums pretiniekim skaidri parāda, cik daudz viņu autoritāte **jau** ir zudusi. Pati cīņa var palīdzēt atlīzināt vēl citus pretinieku atbalstītājus. Reizēm var iestāties acīmredzama lojalitātes maiņa, cilvēkiem atzīstot un pakļaujoties konkurrenčai varai un pat paralēlai valdībai.

Uzurpatoru un agresoru autoritātes neatzīšana ir pašs svarīgākais elements jaunas apspiedēju valdības nodibināšanas nepieļaušanā. Tas ir skaidri redzams visos četros gadījumos, kas aprakstīti pirmajā nodaļā, bet vislabāk — aizsardzībā pret Kapa puču un franču generāļu apvērsumu Alžīrā. Apņēmība, ar kā-

du iedzīvotāji atteicās atzīt uzurpatoru legitimitāti, lēma šos mēginājumus neveiksmei.

Citā gadījumā — 1943. gada februārī holandiešu reformatoru baznīca un Romas katoļu baznīca Nīderlandē mudināja savu draudžu locekļus uz pilsonisko nepakļaušanos un nesadarbošanos ar nacistu okupācijas varas iestādēm, uzskatot to par reliģisku pienākumu. Tāda Nīderlandes baznīcu rīcība mazināja okupācijas amatpersonu autoritāti un vairoja nesadarbošanās un nepakļaušanās legitimitāti.

CILVĒKU RESURSI

Plaša nevardarbīgā rīcība var arī ierobežot vai liegt pretinieka politiskajam spēkam nepieciešamos cilvēku resursus, kas notiek tad, kad liels pavalstnieku skaits, kas parasti nodrošina sistēmas uzturēšanu un darbību, pārtrauc ierasto paklausību un sadarbību. Kā ekonomiskās, tā politiskās sistēmas darbojas, patiecoties daudzu atsevišķu cilvēku, organizāciju un apakšgrupu ieguldījumam. Tāpēc vispārējā streika principu var izmantot gan pret ekonomisko, gan arī politisko sistēmu.

Svešzemju okupācijas gadījumā ir iejauktas divas atšķirīgas iedzīvotāju grupas. Kaut arī vislielāko efektu izraisītu cilvēku resursu atvilkšana tiklab okupētajā, kā okupētāju zemē, tomēr zināmu citu labvēlīgu apstākļu gadījumā arī nesadarbošanās vienīgi okupētajā zemē var izrādīties pietiekami iedarbīga.

Jau tas vien, ka daudzkārt palielinās nesadarbojošos, nepakļāvīgo un izaicinoši nepaklausīgo cilvēku skaits cietušajā grupā, rada pretiniekiem nopietnas iedzīvotāju piespiešanas problēmas. Arī pretinieku tradicionālie atbalstītāji reizēm var atteikt savu palīdzību, līdz ar to vēl vairāk mainot pretinieku spēku.

Cilvēku resursu atvilkšana ietekmē arī citus nepieciešamos spēka avotus (prasmes, zināšanas un materiālos resursus). Tādējādi konflikta situācijā, kad pretiniekiem ir vajadzīgs lielāks spēks, viņu cilvēku piespiešanas iespējas mazinās. Ja pretestība pieaug, pretinieku spēkam vājinoties, tad beigās režīms var kļūt bezspēcīgs. Salīdzinoši nelielā mērogā tā tas bija britu komandēto karavīru vidū Indijas ziemeļrietumu pierobežas provincē 1930. gada aprīlī, 1930.—31. gada pilsoniskās nepakļaušanās kampaņas ietvaros. Pešavarā 1930. gada 23. aprīlī tika nošauti vismaz 30, bet, iespējams, pat 125 pretestībnieki. Pēc tam divi karalisko Garkvalas strēlnieku vadī, kuri saņēma pavēli doties uz Pešavaru, atteicās to darīt, atsaucoties uz to, ka viņu pienā-

kumos neietilpst šaušana uz «neapbruņotiem brāļiem». Briti 24. aprīļa naktī atvilka savu karaspēku no Pešavaras, uz laiku pametot pilsētu, kuru tad pārvaldīja vietējā Indijas Nacionālā kongresa komiteja, līdz 4. maijā atgriezās aviācijas atbalstīti britu papildspēki.

Kā citus cilvēku resursu atvilkšanas piemērus var minēt desmit deviņu Filipīnu skaitlotāju operatoru atteikšanos piedālīties vēlēšanu rezultātu viltošanā un Filipīnu lielāko armijas daļu «streiku», kad tās atteicās izdarīt represijas un palika armijas nometnē — nedz uzsākot pilsoņu karu, ne arī klausot Markosa valdības pavēlēm.

Norvēģijā nacistu okupācijas laikā, 1940. gada decembrī, visa Norvēģijas Augstākā tiesa atkāpās, protestējot pret reihskomisāra Terbovena paziņojumu, ka Augstākajai tiesai neesot tiesību pasludināt viņa vācu okupācijas «likumus» par nekonstitucionāliem. Norvēģijas «ministru prezidenta» Vidkuna Kvislinga fašistu valdība 1942. gadā pavēlēja dibināt diktatoriski pārvaldāmu skolotāju organizāciju, kurā iestāšanās bija obligāta. Tai vajadzēja klūt par paraugu citām «korporācijām», kurās bija paredzēts dibināt vēlāk, kā arī par skolēnu indoktrinācijas instrumentu. Taču skolotāji atteicās no jebkādas sadarbības ar jauno organizāciju. Simtiem skolotāju tika arestēti un ieslodzīti koncentrācijas nometnē. Vecāki protestēja pret šādu valdības rīcību un brīvībā palikušie skolotāji neļāvās iebiedēties. Pēc astoņiem mēnešiem skolotāji tika atbrīvoti. Kvislinga iecerētā «korporatīvā valsts» nekad netika īstenota Nörvēģijā, fašistiskā skolotāju organizācija piedzima nedzīva un skolas nekad netika izmantotas fašistu propagandas nolūkos.

PRASMES UN ZINĀŠANAS

Zināmiem cilvēkiem vai grupām piemīt īpaši nozīmīgas prasmes un zināšanas; to vidū ir administratori, amatpersonas, tehniki un padomnieki. Bez viņu palīdzības valdītāju spēks nesamērīgi mazinās. Tādējādi svarīga var būt ne vien klaja atteikšanās strādāt, bet arī palīdzības ierobežošana.

Kapa puča laikā 1920. gadā doktors Kaps paziņoja, ka ir nepieciešama speciālistu valdība. Tomēr, kad cilvēki ar attiecīgu sagatavotību faktiski visi kā viens noraidīja piedāvājumus strādāt viņa «kabinetā», Kaps palika bez viņu zināšanām, jo visi potenciālie palīgi atteicās sadarboties. Kara ministrijas virsnieki nepildīja pavēles. «Reihsbankas» amatpersonas atteicās izsniegt viņiem desmit miljonus marku, atsaucoties uz to, ka

pieprasījums nav pienācīgi parakstīts. (Visi vietnieki atteicās dokumentu parakstīt un paša Kapa paraksts tika uzskatīts par nederīgu.) Neviens nozīmīgs politiķis Kapu neatbalstīja. Berlīnes drošības policija pārtrauca atbalstīt Kapu un pieprasīja viņa atkāpšanos, un neskaitāmi citi valsts kalpotāji atteicās ar viņu sadarboties. Kaps pat nevarēja atrast sekretāri vai rakstāmimašīnu (kas bija ieslēgtas noliktavās), lai nodrukātu viņa pirmo paziņojumu, kāpēc tas neparādījās nākamās dienas laikrakstos. Šī administratīvā nesadarbošanās, kombinācijā ar masveidīgu vispārējo streiku, piespieda Kapa grupu atzīt sakāvi un atstāt Berlīni.

NETAUSTĀMIE FAKTORI

Plaša nevardarbīgā rīcība var apdraudēt arī paklausības ieradumus un lojalitāti varai.

Austrumvāciešu sacelšanās 1953. gada 16. un 17. jūnijā izpauðas komunistus un viņu piekritējus šokējošās ainās, kad strādnieki atklāti protestēja ielās un nosodīja tā saucamo strādnieku valsti. Tāda ierastā atbalsta un pakļautības pārtraukšana pastiprinā svārstīšanos starp paklausību un nepaklausību pārejo iedzīvotāju vidū.

Armijas un valdības represijas tādās valstīs kā Austrumvācija, Čehoslovakija, Ungārija un Polija daudzkāršoja eroziju ticībā komuništu ideoloģijai un tās šķietami cēlajiem mērķiem. Tādas represijas ne vien lika daudziem šo zemju komunistiem un viņu atbalstītājiem zaudēt savu ideoloģisko pārliecību, bet arī noveda pie plašas neapmierinātības ārzemju komunistiskajās partijās, piemēram, Itālijā, un veicināja cilvēku izstāšanos no daudzu zemju kompartijām.

Citos gadījumos, piemēram, Ungārijā 1956. gadā, ilgus gados pastāvējusi masveida pielāgošanās sistēmai tika satricināta, kad miljoniem cilvēku pārliecinājās par to, ka ievērojama iedzīvotāju daļa patiesībā ienīst rezīmu. Sākotnējie nelielie pretestības akti palīdzēja atmodināt šo apziņu un sākt pirmo lielo, nevardarbīgo, Ungārijas revolūcijas fāzi. 1989. gadā ideoloģijas erozija Austrumvācijā un Čehoslovakijā bija izaugusi tik ļoti (un tautas gatavība pielāgoties faktiski zudusi), ka komunistu rezīmi abās zemēs bija spiesti piekrist būtiskām politiskām pārmaiņām. Čehoslovakijā komunistiskā partija pat bija spiesta atteikties no prezidentūras.

Nevardarbīgās kustības attīstības gaitā bieži gadās, ka sabiedrības pieņemto morālo, reliģisko un politisko principu gal-

venie paudēji kļūst par vadošiem represīvās sistēmas atmaskotājiem vai atmaskošanas atbalstītājiem un mudina iedzīvotājus tai pretoties, to mainīt vai sagraut.

MATERIĀLIE RESURSI

Nevardarbīgā rīcība var samazināt vai pārtraukt materiālo resursu piegādi pretiniekiem. Sešdesmit viena no 198 konstatētajām nevardarbīgās rīcības metodēm ietver sevī ekonomiskos boikotus, strādnieku streikus vai arī to kombinācijas pašu valstī vai starptautiskā mērogā. To nolūks ir izjaukt, mazināt vai atceļt materiālo resursu, transporta, izejvielu, saziņas līdzekļu pieejamību un ekstrēmos gadījumos — pat izjaukt ekonomiskās sistēmas darbību.

Ekonomiskās nesadarbošanās formas bieži vien ir izmantotas lielās nevardarbīgās cīņās, kuru pamatsaturs ir bijis politisks vai tīcīs par tādu uzskatīts. To vidū bija Amerikas kolonistu nesadarbošanās kampaņas pret britu pārvaldi no 1765. līdz 1775. gadam un arī pret britiem vērstās nesadarbošanās kustības Indijā šā gadsimta divdesmitajos un trīsdesmitajos gados. Abām kustībām bija milzīgs ekonomiskais iespaids uz Lielbritānijas ekonomiku un valdību, un tās abas ierosināja spēcīgu atbalstu kolonijām pašā Lielbritānijā.

Kaut arī pēdējos gadu desmitos ir daudz diskutēts par starptautisko ekonomisko sankciju lietderību, ir skaidrs, ka daudzreiz tās ir bijušas slikti izplānotas un faktiski nesagatavotas. Tomēr, kā apliecināja arābu naftas embargo 1973. gadā, tādas sankcijas var būt ļoti iedarbīgas, lai liktu kādai valdībai mainīt savu politiku (šajā konkrētajā gadījumā ļoti daudzas zemes mainīja savu ārpolitiku attiecībā pret Vidējiem Austrumiem).

Atsevišķas valsts ietvaros strādnieku streiki — gan dēļ politiskiem, gan ekonomiskiem mērķiem — reizēm ir bijuši ļoti plāši un politiski nozīmīgi. Nav sagaidāms, ka valdība, kuras raksturs vai politika izraisa ekonomiku paralizējošus streikus, būs ļoti populāra vai noturīga. Kaut arī ne visiem streikiem ir pānākumi, tomēr reizēm tie ir ļoti spēcīgs līdzeklis. Pretestība Kapa pučam 1920. gada martā ietvēra, kā toreiz teica, «lielāko streiku, kādu pasaule jelkad redzējusi». Streiks notika par spīti tam, ka Kaps bija pasludinājis piketēšanu par valsts noziegumu. Streika loma citās situācijās jau ir pieminēta iepriekš.

Nacisti uzlūkoja masveida nesadarbošanos vispārējā streika veidā par ļoti bīstamu ieroci, jo sevišķi laikā, kad viņi centās nostiprināt savu varu valstī. Pēc Reihstāga (parlamenta ēkas)

dedzināšanas 1933. gada 27. februārī — ko, iespējams, izdarīja paši nacisti kā provokāciju, lai veicinātu represijas pret saviem pretiniekiem un tādā veidā iegūtu pilnīgu varu pār valsti — nacisti 1. martā izdeva dekrētu, kurā bija paredzēti sodi gan par «pret valsti vērstu bruņota konflikta provocēšanu», gan arī par «vispārējā streika provocēšanu». De Laruā savā pētījumā «Gestapo» raksta, ka tajā laikā «nacisti vairāk par visu baidījās no vispārējā streika».

Streiks un pat vispārējais streiks nav ierocis, kuru bez apdoma var laist darbā jebkurā situācijā, un jo sevišķi valsts aizsardzības krīzēs. Iepriekš rūpīgi jāapsver streika plānotais iespaids, iedzīvotāju gatavība tajā piedalīties un sabiedrības spēja sevi uzturēt ekonomiskās cīņas laikā.

Gan streiki, gan arī ekonomiski boikoti demonstrē nevardarbīgās cīņas spēju vājināt vai nogriezt vienu no galvenajiem pastāvošo valdītāju vai varas tīkotāju spēka avotiem — ekonomiskos resursus. Ja vara pār ekonomiku — tai skaitā transportru, saziņas līdzekļiem utt. — nonāk protestības kustības rokās, tad ikviena valdība nokļūst viegli ievainojamā stāvoklī. Jo sevišķi tas tā ir, kad kāds pēkšņi uzradies diktators vai svešzemju agresori tikko sāk varas sagrābšanas mēģinājumu. Ja viens no viņu pamatlēķiem ir sabiedrības ekonomiskā ekspluatācija, tad viņu problēmas divkāršosies.

SANKCIJAS

Nevardarbīgā rīcība reizēm var iespaidot pat pretinieku iespējas lietot sankcijas. Karaspēka vai policijas apgādi ar ieročiem var apdraudēt kādas ārvalsts atteikšanās tos pārdot vai arī streiki ieroču un munīcijas rūpniecības un transporta sistēmā. Dažos gadījumos, kad mazāk brīvprātīgo piesakās armijā un jauniesaucamie atsakās dienēt, skaitliski samazinās arī represīvie spēki — policija un karaspēks. Policija un karaspēks var arī slikti pildīt pavēles vai pilnīgi atteikties to darīt, tas ir — sadumpoties, kas var novest pie pretinieku nevardarbīgas piespiešanas vai arī viņu varas sistēmas iziršanas.

Dumpji un karaspēka neuzticamība, kad vajadzēja apspiest pārsvarā nevardarbīgās Krievijas revolūcijas 1905. gadā un 1917. gada februārī, bija ļoti nozīmīgi faktori cara režīma vājināšanā un, visbeidzot, krišanā. Nacisti atzina, ka varas zaudēšana pār armiju radikāli vājinātu viņu spēkus. Gebelss atzinās, ka 1938. gada februāra sākumā nacisti visvairāk baidījās nevis

no valsts apvērsuma, bet gan no visu augstāko armijas virsnieku kolektīvas atkāpšanās.

1953. gada Austrumvācijas sacelšanās laikā policija reizēm atkāpās vai arī labprātīgi atdeva savus ieročus. Daži Austrumvācijas kareivji sadumpojās. Pat daži padomju karavīri simpatizēja sacelšanās dalībniekiem, kā liecina ziņojumi par to, ka tūkstoš padomju virsnieki un kareivji atteicās šaut uz demonstrantiem un piecdesmit divi partijas biedri un karavīri tika sodīti ar nāvi par nepaklausību pēc tam, kad sacelšanās bija apspiesta. Ziņojumi par to, ka 1968. gadā jau pāris dienas pēc iebrukuma Čehoslovakijā padomju varasvīri bija spiesti aizstāt ar citām visas tās armijas daļas, kas sākotnēji piedalījās operācijā, vēlreiz apliecina nevardarbīgās rīcības iespējas vājināt pretinieka karaspēka uzticamību un līdz ar to — viņu spējas likt lietā sankcijas. Šis spēka potenciāls, ja tas tiktu pilnveidots un palielināts, nākotnē varētu iegūt ļoti lielu nozīmi cīnās pret uzurpatoriem un iebrucējiem.

NEVEIKSME VAI PANĀKUMI?

Neviens cīņas vai rīcības veids negarantē tūlītējus panākumus. Panākumu iespējas jo sevišķi mazinās, ja nav padomāts par nevardarbīgās rīcības līdzekļiem, to izmantošanas apstākļiem, un ja nav ievēroti tie nosacījumi, kas nepieciešami sekmīgai darbībai.

Pagātnes improvizētās nevardarbīgās cīņas ļoti atšķirās pēc tā, cik lielā mērā tām izdevās vai neizdevās sasniegt deklarētos mērķus. Tās atšķirās arī tajā ziņā, cik lielā mērā šķietami neizdevušies konflikti palīdzēja gūt panākumus tālākā nākotnē. Tomēr ir bijis vairāk sekmīgu vai daļēji sekmīgu gadījumu nekā parasti tiek uzskatīts. Panākumu vidū var minēt gan mazas, gan lielas kampaņas, kurās nevardarbīgā cīņa bija vienīgā vai galvenā tehnika.

Kā panākumu piemērus var minēt Amerikas koloniju liełākās daļas de facto neatkarības iegūšanu jau pirms Neatkarības kara; carisma sistēmas sabrukumu Krievijas impērijā 1917. gada februārī; Kapa puča sakāvi un Veimāras Republikas noturēšanos 1920. gadā; 1500 ebreju vīriešu izglābšanu Berlīnē 1943. gadā viņu sievu protesta rezultātā; Norvēģijas skolotāju un visu iedzīvotāju panākto fašistiskās skolu sistēmas noraidīšanu 1942. gadā; Salvadoras un Gvatemala diktatoru gāšanu 1944. gadā; militārā apvērsuma sakāvi 1978. gadā Bolīvijā; Alžīras ģenerāļu apvērsumu 1961. gadā; militāro diktatoru gāšanu

Sudānā 1964. un 1985. gadā; militārā režīma gāšanu un atgriešanos pie konstitucionālās demokrātijas Taizemē 1973. gadā; vēlēšanu viltošanas izgāšanos un prezidenta Markosa gāšanu Filipīnās 1986. gadā; «Solidaritātes» tiesību atjaunošanu, samērā brīvu vēlēšanu ieviešanu un «Solidaritātes» premjerministra izvirzīšanu Polijā 1989. gadā un pēkšņo demokratizāciju 1989. gada beigās Austrumvācijā, Bulgārijā un Čehoslovakijā. Vārētu minēt daudzus citus piemērus, kas ievērojami palielinājuši tautas varu pār valdītājiem.

Nevardarbīgajai cīnai, kaut arī ne kā vienīgajam faktoram, ir bijusi ļoti nozīmīga loma daudzās citās svarīgās pārmaiņās kā atsevišķās valstīs, tā starptautiskā arēnā. Starp tām var minēt reliģisko brīvību paplašināšanos Lielbritānijā un Masačūsetsā 17. un 18. gadsimtā; cīņu pret verdzību Savienotajās Valstīs pirms Pilsoņu kara; arodbiedrību atzīšanu, algu pielikumus un darba apstākļu uzlabošanos visā pasaulē; vispārējo vēlēšanu tiesību iegūšanu vīriešiem, jo sevišķi Zviedrijā un Belģijā apgadsimtu mijū; vēlēšanu tiesību nodrošināšanu sievietēm Savienotajās Valstīs un Lielbritānijā; daudzu ebreju dzīvību izglābšanu holokostā Otrā pasaules kara laikā, jo sevišķi Bulgārijā, Dānijā, Norvēgijā, Belģijā un Francijā; likumīgas rasu segregācijas izbeigšanu Savienotajās Valstīs; Indijas, Pakistānas un Ganas neatkarības iegūšanu; emigrācijas tiesību iegūšanu padomju ebrejiem septiņdesmitajos gados; kustību par valdības «civilizēšanu» Brazīlijā septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados; un afrikāņu ekonomiskā spēka pieaugumu Dienvidāfrikā, kas tika panākts ar streiku palīdzību, organizējot afrikāņu arodapvienības un izmantojot ekonomiskos boikotus septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados.

Ar «panākumiem» šeit tiek saprasta nozīmīgu mērķu sasniegšana kādā konflikta. Panākumi nemaz nav atkarīgi no spējas ievainot un nogalināt pretiniekus. «Neveiksme» tātad nozīmē nozīmīgo mērķu nesasniegšanu. Tāpat kā cita veida konfliktos, protams, ir iespējami arī daļēji panākumi un daļējas neveiksmes.

Papildus panākumu vai neveiksmju novērtējumam pēc mērķu sasniegšanas ir nepieciešams izpētīt vēl divus citus faktorus. Tie ir, pirmkārt, sadursmē iesaistīto grupu absolūtā un relatīvā spēka palielināšanās un samazināšanās, un, otrkārt, izmaiņas katras grupas ietekmē plašākā mērogā, kā arī tai un tās mērķiem piederošajās simpātijās. Šie faktori var veicināt neatrisināto jautājumu atrisināšanu nākotnē, kas, savukārt, var novest vai nenovest pie iepriekšējās nevardarbīgās cīņas mērķu sasniegšanas.

Nevardarbīgās rīcības neveiksmi var izraisīt šo tehniku izmantojošās grupas vājums, svarīgu sekmīgās cīņas nosacījumu neievērošana, darbība, kas grauj šīs tehnikas iedarbību, podošanās vai pāreja pie vardarbības, sastopoties ar represijām, necenšanās izstrādāt un lietot iedarbīgu stratēģiju un taktiku. Šie faktori ir līdzīgi tiem, kas noved pie sakāves militārā konflikta, izņemot to, ka nevardarbīgā cīņā lielam pretinieka militāram pārsvaram ne vienmēr ir tik liela nozīme.

Ja grupai, kas izmanto nevardarbīgo rīcību, nav pietiekami daudz iekšējā spēka, apņēmības, spēju un citu iezīmju, kas nevardarbīgo rīcību padara iedarbīgu, tad tādu frāžu un vārdu kā «nevardarbīgs» atkārtošana to neglābs. Ne ar ko nevar aizstāt patiesu spēku un nevardarbīgās rīcības izmantošanas prasmi. Ja nevardarbīgajai grupai šo īpašību nav pietiekošā daudzumā, lai tiktu galā ar saviem pretiniekiem, tad tai ir maz izredžu uzvarēt.

Savukārt, ja nevardarbīgie cīnītāji ir apņēmīgi, ja viņi apdomīgi lieto izvēlēto stratēģiju un taktiku, prasmīgi īsteno savu kursu, izpilda visus nepieciešamos nosacījumus un ir gatavi turpināt cīņu par spīti represijām, tad uzvara ir iespējama. Tādiem panākumiem parasti ir ievērojamas priekšrocības salīdzinājumā ar varmācības celā gūtu uzvaru. Starp šīm priekšrocībām var minēt cīņas mērķu pilnīgāku un noturīgāku īstenošanos, līdzsvarotākas spēku attiecības, lielāku sapratni un varbūt pat respektu starp iepriekš konfliktējušām grupām un lielākas iespējas aizstāvēt sasniegto pret varbūtējiem uzbrucējiem vai apspiedējiem nākotnē.

No pirmajā nodaļā aplūkotajiem četriem piemēriem pretestība Kapa pučam un apvērsumam Alžīrā bija pilnīgi veiksmīga. Abi valsts sagrabšanas un jaunu valdību un politiku iedibināšanas mēģinājumi tika sakauti, usurpatoru pūliņiem vienkārši sabrūkot nevardarbīgās pretestības priekšā.

Rūras cīnai pret franču—belģu iebrukumu un okupāciju bija jaukti rezultāti, pie tam — tikai pēc zināma laika. Armijas atvilkšana nenotika uzreiz — kā reakcija uz nevardarbīgo pretestībos, bet tikai pēc tam, kad pretestība bija novājināta un Vācijas valdība likusi to pārtraukt. No otras puses — iebrucēji to mēr beidzot aizvācās un Reinas apgabals netika atrauts no Vācijas. Ar Lielbritānijas un Savienoto Valstu starptautiskās iejaukšanās palīdzību Vācijas reparāciju maksājumi turpinājās, tikai ievērojami mazākos apmēros, kas vairāk atbilda tam, ko Vācija varēja atļauties maksāt. Puankarē valdība, kas uzsāka iebrukumu, atzina, ka tās mērķi nav sasniegti. Tā bija atbildīga par tik nežēlīgām represijām, ka daudzi francūži sāka simpati-

zēt vāciešiem, kuri vēl pavisam nesen bija viņu ienaidnieki karā. Nākošajās nacionālajās vēlēšanās Puankarē valdība cieta sakāvi.

Čehoslovakijas cīņa beidzās ar sakāvi. Dubčeka reformatoru grupa 1969. gada aprīlī tika atstādināta no komunistiskās partijas un valdības vadības un aizstāta ar paklausīgāko Husaka vadību. Tomēr, kaut arī Maskavas sarunās tika panākts iepriekš aplūkotais kompromiss, Padomju Savienībai bija vajadzīgi astoņi mēneši dažu plānoto dienu vietā, lai panāktu vadības nomaiņu. Zīmīgi ir tas, ka, lai arī padomju varasvīri balstījās uz pusmiljonu lielu karaspēku, viņi bija spiesti pāriet no tiešās militārās darbības pie lēnākām politiskām manipulācijām un izmantot labvēlīgi noskaņoto Čehoslovakijas kompartijas daļu, lai tikai pamazām virzītos uz priekšu. Visbeidzot, pretestības vadības padošanās padomju ultimātam (kas tika iesniegts pēc, iespējams, inscenētiem pretkrievu grautiņiem aprīlī) daudz lielākā mērā bija sakāves cēlonis, nekā tautas cīņas gribas un cīņas spēju samazināšanās. Ekonomiskie un politiskie zaudējumi abām pusēm bija lieli. Tomēr zīmīgi, ka tās abas tika pasargātas no milzīgajiem zaudējumiem, ko nestu asinsizliešana un materiālie postījumi, ja Čehoslovakija būtu pretojusies militāri. Starp cīņas negatīvajām sekām jāmin arī čehu un slovaku drosmes zaudēšana un bezcerība. Tomēr tauta saglabāja savu pašcieņu, lai vēlāk varētu atsākt virzību uz plašākām cilvēka tiesībām un demokrātiskajām brīvibām. Patiesām, 1989. gada beigās čehi un slovaki ar masveida protestiem un izaicinošu nepaklausību panāca komunistiskā vienpartijas režīma sabrukumu. Kādreizējais ieslodzītais disidents Vaclavs Havelis kļuva par prezidentu un reiz gāztais Aleksandrs Dubčeks tika ievēlēts par valsts parlamenta priekssēdētāju.

Reizēm nevardarbīgās rīcības rezultāts ir «neizšķirts» vai pagaidu noregulējums ar pielāgošanās iezīmēm. 1930.—1931. gada neatkarības kampaņas beigās Indijā notika oficiālas sarunas starp Mohandasu Gandiju, kas pārstāvēja Indijas Nacionālo Kongresu, un vicekarali lordu Ervinu, kas pārstāvēja Lielbritānijas valdību. Iznākums kļuva pazīstams kā Gandija—Ervina pakts. Tas paredzēja noregulējumu, kuru atzina par izdevīgu gan briti, gan indieši, kaut arī tā nekādā ziņā nebija indiešu uzvara.

Citos gadījumos uzvara var būt pilnīgāka, tomēr ne galīga. Tādās reizēs cīņa beidzas ar sarunām un oficiālu vienošanos. Dažos gadījumos bez šādas oficiālas vienošanās pretinieki vienkārši ievieš vai akceptē nevardarbīgo pretestībnieku prasītās izmaiņas. Pretinieki var pat noliegt, ka izmaiņām viņu poli-

tikā ir kāds sakars ar pretestību. Ekstrēmos gadījumos, kā jau minēts, pretiniekū režīms var pilnīgi sabrukt vai izirt viņu spēka avotu atraušanas rezultātā.

Ir sagaidāms, ka nevardarbīgās cīņas vissvarīgākais paliekošais rezultāts būs ietekme uz konflikta pamatjautājumu atrisināšanu, uz konfliktējošo grupu savstarpējām attiecībām, un uz spēka samēriem šo grupu iekšienē. Ekstremākās situācijās par uzvaru var uzskatīt vienīgi pretinieka politikas vai varas sistēmas principiālu maiņu, kā arī tās pilnīgu sakāvi vai iziršanu. Jo sevišķi tas tā ir tad, kad cīņa notiek pret galēji represīvām un diktatoriskām sistēmām, pret varas sagrābšanas mēginājumiem un starptautiskām agresijām.

PĀRMAINĀS CĪŅAS GRUPĀ

Nevardarbīgā rīcība parasti vairākos svarīgos veidos iedarbojas uz tiem cilvēkiem, kas tajā piedalās. Tāpat kā cita veida konfliktos, grupa, kas piedalās nevardarbīgajā rīcībā, parasti kļūst vienotāka, palielinās tās iekšējā sadarbība un solidaritātes jūtas.

Līdzdalība nevardarbīgajā rīcībā prasa un arī izraisa svarīgas psiholoģiskas un attiecību izmaiņas nevardarbīgajā grupā. Starp tām var būt pastiprinātas pašcieņas un pašapziņas jūtas, kā arī mazinātas bailes un padevība. Nevardarbīgajai rīcībai, šķiet, piemīt īpašas iezīmes, kas veicina šīs izmaiņas. Cilvēkiem mācoties un lietojot šo tehniku, viņi var arī labāk apzināties savu spēku un gūt lielāku ticību savām spējām ietekmēt notikumu gaitu. Ja nevardarbīgā cīņa tiek vadīta pietiekami kompetenti, tad arī tās dalībnieki kļūst prasmīgāki stratēģijas un taktikas izstrādē un īstenošanā, spējīgāki saglabāt nevardarbīgo disciplīnu cīņas gaitā un labāk sagatavoti cīņas grūtajiem brīziem. Parasti palielinās arī pretojošās sabiedrības iekšējais stiprums un tās spēka centru noturība.

Šīm pārmaiņām nevardarbīgajos pretestībniekos cietušajā grupā un sabiedrībā kopumā parasti ir ievērojama ietekme uz pretiniekiem un konflikta gaitu. Tās ir tieši tāda rakstura pārmaiņas, kas bīstamas jebkāda veida pašmāju vai no ārienes uzspiestai diktatūrai.

PAT PRET DIKTATŪRĀM

Aristotelis norādīja, ka tirāns «grib, lai viņa pavalstniekiem nebūtu savstarpējas uzticības, lai viņiem nebūtu spēka un būtu maz gara stingrības». Tas ir pretstats situācijai, kas rodas,

piedaloties nevardarbīgā cīņā, kā to apliecina katrs jauns pie-mērs. Par spīti tirānu pūliņiem iznīdēt cilvēkos šīs spējas un gūt it kā labsirdīgu valdītāju slavu, Aristotelis secināja, ka «oligarhijai un tirānijai tomēr ir īsāks mūžs nekā jebkurai citā-dai valsts satversmei». Ja šai atziņai būtu pievērsta lielāka uz-manība gadsimtu gaitā un sevišķi pēdējos gadu desmitos, tad mēs tagad labāk saprastu diktatorisko režīmu relatīvās īslai-cības iemeslus. Ar tādu sapratni cilvēki būtu labāk izpētījuši, kā izmantot diktatūru vājās vietas. Ja tas būtu izdarīts, tad ta-gad, droši vien, cilvēce būtu daudz tālāk izkopusi spējas novērst un sakaut diktatūru un apspiešanu, kā arī izcīnīt un sagla-bāt brīvību un taisnību.

Diktatūras nav tik visvarenas, kā mums gribētu iestāstīt to vadoņi. Īstenībā diktatūrām vienmēr piemīt iekšējas nepilnības, kas mazina to spējas funkcionēt, ierobežo to pārvaldes sfēru un pastāvēšanas ilgumu. Ir konstatētas vismaz septiņpadsmit tādas vājās vietas. Starp tām ir sistēmas darbības rutinizācija; ideo-loģijas erozija; nepatiesas vai nepareizas informācijas nokļūša-na pie valdītājiem no apakšas; neefektivitāte visu sistēmas sa-stāvdaļu darbībā; iekšējie konflikti vadībā; intelīgences un studentu neapmierinātība; apātiska vai skeptiska sabiedrība; reģionālo, šķiru, kultūras un nacionālo atšķirību pastiprināša-nās; sāncensība starp politisko policiju vai armiju un valdošo grupu; pārlieka lēmumu pieņemšanas centralizācija; un problē-ma, ar kuru sastopas visas valdības — par to, kā nodrošināt augstu uzticamas sadarbības un pakļaušanās pakāpi visu iedzī-votāju vidū.

Šīs un citas vājās vietas var noteikt un vērst pretestību tieši uz šīm «plaisām monolītā». Nevardarbīgā cīņa ir šādam uzde-vumam daudz vairāk piemērota, nekā vardarbība.

Kā rāda vēsture, nevardarbīgā cīņa protestu, pretestības, sa-ceļšanās, pārrāvumu un revolūciju veidā ir izmantota pat pret-ļoti nežēlīgām diktatūrām. Tas noticis Latīnamerikā un Āzijā, nacistu okupētajās zemēs, komunistu pārvaldītajās Austrumei-ropas zemēs, Padomju Savienībā un Ķīnā.

Apstākļi nevardarbīgai cīņai šajos gadījumos bija nepiemē-roti, un ne tikai represīvo politisko nosacījumu dēļ. Grūtības ļoti vairoja ierobežotās zināšanas par šo tehniku, nesagatavo-tība un gandrīz pilnīgs apmācību trūkums. Turklāt šī tehnika parasti tikusi izmantota liela sajukuma apstākļos, kā arī — sa-stopoties ar negaidītām krīzēm vai jau zināmu teroru.

Fakts, ka tādi gadījumi ir bijuši pagātnē, liek domāt, ka ne-vardarbīgā cīņa atkal tiks izmantota nākotnē. Pat varas alk-

stošie tirāni vienmēr būs atkarīgi no tās sabiedrības, kuru viņi gatavojas pārvaldīt.

Jādomā, ka nevardarbīgās cīņas nākotnē būs veiksmīgākas tādā mērā, kādā to dalībnieki būs jau iepriekš apguvuši zināšanas par tiem nosacījumiem un stratēģiskajiem principiem, kas šo tehniku padara iedarbīgāku. Cīņām, kas vestas, izmantojot lielākas zināšanas un sagatavotību, vajadzētu būt daudz vieglākām par improvizētajiem gadījumiem pagātnē. Tomēr lieļa vērība būs jāvelta, lai atrisinātu tās daudzās problēmas, kas radīsies šo cīņu gaitā, un lai izstrādātu tādu stratēģiju, ko ļaudis var veiksmīgi izmantot, graujot pamatīgi nostiprinātus diktatoriskos režīmus. Simtiem protestētāju noslaktēšana Ķīnā 1989. gada jūnijā ir atgādinājums tam, ka visas diktatūras nepadodas viegli — pat tad ne, ja pret tām ir vērstīts masveidīgs tautas noliegums.

Tāpēc postmilitārās aizsardzības politikas veidošanā ļoti svarīgi ir tādi elementi kā: zināšanu ieguve un izplatīšana par nevardarbīgās cīņas metodēm, pretestības problēmu risināšana, saprātīgas stratēģijas izstrāde, kā arī sagatavošanas un apmācību programmu ieviešana. Šāda aizsardzības politika var novērst un atvairīt kā iekšējos, tā ārējos uzbrukumus un nepielaut jaunu jebkāda veida diktatūru iedibināšanos.

PIEZIMES

Nevardarbīgās cīņas būtības pilnīgu pārskatu un analīzi, līdz ar pamatojošām liecībām un dokumentiem, kas attiecas uz šajā nodaļā izklāstīto analīzi un tēzēm — sk. Gene Sharp, **The Politics of Nonviolent Action** (Boston: Porter Sargent, 1973), pp. 63—817. Šajā grāmatā ir iezīmju, metožu un dinamikas analīze, ieskaitot politiskā džiu-džitsa procesu un trīs pārmaiņu mehānismus. «Iziršana» no «nevardarbīgās piespiešanas» tika nodalīta pēc šīs grāmatas publicēšanas.

Lielākā daļa no šajā nodaļā īsumā minētajiem piemēriem ir īņemti no **The Politics of Nonviolent Action**. Ja kādam no šajā nodaļā minētajiem gadījumiem nav dota īpaša atsauce, tad lasītājs var izmantot grāmatas **The Politics of Nonviolent Action** (turpmāk — TPONA) priekšmetu rādītāju un piezīmes. Minētās grāmatas citāti ir šeit atzīmēti ar lapaspuses un piezīmes numuru, un līdz ar to pirmavots ir vieglāk atrodams. Dažkārt šeit ir minēts pilns pirmavota nosaukums. Atsauču secība šeit atbilst teksta secībai.

Salvadoras gadījuma aprakstu sk. Patricia Parkman, **Nonviolent Insurrection in El Salvador: The Fall of Maximiliano Hernandez Martinez** (Tucson: University of Arizona Press, 1988).

Istu Gvatemalas gadījuma aprakstu sk. TPONA, pp. 90—93.

Par Ungārijas rakstnieku memorandu sk. TPONA, p. 125, n. 33.

Par sieviešu vēlēšanu tiesību demonstrāciju sk. TPONA, p. 126, n. 39.

Par Bulgārijas ebreju rīcību sk. TPONA, p. 153, n. 178. Avots ir Matei Yulzari, «The Bulgarian Jews in the Resistance Movement», in Yuri Suhl, **They Fought Back: The Story of Jewish Resistance in Nazi Europe** (New York: Crown Publishers, 1967), pp. 277—278.

Avots par Brazīlijas demonstrācijām ir Marijas Elenas Alvesas lekcija Nevardarbīgo sankciju programmā Hārvarda Universitātes Starptautisko attiecību centrā, 1986. gada 16. martā.

Par čehu laikrakstu boikotu sk. TPONA, p. 222, n. 21, un Josef Korbel, **The Communist Subversion of Czechoslovakia 1938—1948**, (Princeton, N. J.: Princeton University Press, 1959).

Informāciju par demonstrāciju Austrumberlīnē sk. **New York Times**, November 5, 1989, p. 1. Par Prāgas demonstrāciju sk. **New York Times**, November 26, 1989, p. 1.

Par divu stundu ilgo vispārējo streiku Čehoslovakijā sk. **New York Times**, November 28, 1989, p. A1.

Par «tautas inspekciju» Leipcigas valsts drošības štābā sk. **Die Zeit** (Hamburg), Dezember 22, 1989, S. 6.

Atsauce uz Makartija izteikumiem par paralēlajām valdības institūcijām attiecas uz Ronald M. McCarthy, «Resistance, Politics and Growth of Parallel Government in America, 1765—1775», in Walter Conser, Ronald M. McCarthy, David Toscano, and Gene Sharp, editors, **Resistance, Politics and the American Struggle for Independence, 1765—1775** (Boulder, Colo.: Lynne Rienner Publishers, 1986), p. 498. Arī visa nodaļa no 472. līdz 524. lpp. attiecas uz šo jautājumu. Tajā pašā grāmatā sk. arī David Ammerman, «The Continental Association: Economic Resistance and Government by Committee», pp. 225—277.

Papildu pārspriedumus par paralēlo valdību sk. TPONA, pp. 423—433.

Par Krievijas 1905. gada revolūciju sk. Sidney Harcave, **First Blood: The Russian Revolution of 1905** (New York: Macmillan, 1964, and London: Collier-Macmillan, 1964); Solomon M. Schwartz, **The Russian Revolution of 1905: The Worker's Movement and the Formation of Bolshevism and Menshevism**, trans. by Gertrude Vakar, with a Preface by Leopold H. Haimson (Chicago and London: University of Chicago Press, 1967), jo sevišķi 129.—195. lpp. Sk. arī Richard Charques, **The Twilight of Imperial Russia** (London: Phoenix House, 1958), pp. 111—139; Leonard Schapiro, **The Communist Party of the Soviet Union** (New York: Random House, 1960, and London: Eyre & Spottiswoode, 1960), pp. 63—70 and 75; Hugh Seton-Watson, **The Decline of Imperial Russia, 1855—1914** (New York: Frederick A. Praeger, and London: Methuen & Co., pp. 219—260; Bertram D. Wolfe, **Three Who Made a Revolution** (New York: Dial Press, 1948, and London: Thames and Hudson, 1956), pp. 278—336; un Michael Prawdin, **The Unmentionable Nечаев: A Key to Bolshevism** (London: Allen and Unwin, 1961), pp. 147—149.

Par 1917. gada Februāra Krievijas revolūciju sk. jo sevišķi George Katkov, **Russia 1917: The February Revolution** (New York: Harper & Row, 1967).

Par nelegālajiem dāņu laikrakstiem sk. Jeremy Bennett, «The Resistance Against the German Occupation of Denmark 1940—45», in Adam Roberts, editor, **Civilian Resistance as a National Defence** (Harmondsworth, England, and Baltimore, Md.: Penguin Books, 1969), p. 200.

Par Ungārijas revolūciju 1956.—1957. g. sk., piemēram, **Report of the Special Committee on the Problem of Hungary** (New York: United Nations, General Assembly Official Records, Eleventh Session, Supplement No. 18-A/3592, 1957). Par strādnieku padomēm sk. jo sevišķi Hannah Arendt, **On Revolution** (New York: Viking Press, and London: Faber & Faber, 1963).

Par kustību Polijā pēc 1980. gada sk., piemēram, Nicholas Andrews, **Poland, 1980—1981: Solidarity Against the Party** (Washington, D. C.: National Defense University Press, 1985); Madeleine Korbel Albright, **Poland: The Role of the Press in Political Change** (New York: Praeger, 1983); Timothy Garton Ash, **The Polish Revolution: Solidarity 1980—1982** (London: Jonathan Cape, 1983); Ross A. Johnson, **Poland in Crisis** (Santa Monica, Ca.: Rand Corporation, 1982); Leopold Labedz and the staff of Survey magazine, editors, **Poland Under Jaruzelski** (New York: Charles Scribner's Sons, 1984); un Jan Joseph Lipski, **KOR: A History of the Worker's Defense Committee in Poland, 1976—1981** (Berkeley, Los Angeles, and London: University of California Press, 1985).

Par bezbailebas lomu Francijā, glābjot ebrejus, sk. TPONA, p. 549, n. 105. Pirmavots ir Gerald Reitlinger, **The Final Solution: The Attempt to Exterminate the Jews of Europe 1939—1945** (New York: A. S. Barnes, 1961), p. 328.

Par bezbailebu Montgomerijā, Alabamā un Martina Lutera Kinga citātu sk. TPONA, p. 548, nn. 100—101.

Par armijas tanku blokādi Manilā sk. Monina Allarey Mercado, editor, **People Power. The Philippine Revolution of 1986. An Eyewitness History** (Manila: James B. Reuter, S. J. Foundation, 1986), chapter five.

Par Indijas 1930.—1931. g. kampanas aspektiem, ieskaitot gājienu uz Darasanu, sk. Gene Sharp, **Gandhi Wields the Weapon of Moral Power: Three Case Histories**, introduced by Albert Einstein (Ahmedabad: Navajivan Publishing House, 1960), pp. 37—226, and S. Gopal, **The Viceroyalty of Lord Irwin, 1926—1931** (London: Oxford University Press, 1957), pp. 54—122.

Līdz šim vēl nav veikti nopietni statistiski pētījumi par attiecībām ievainoto un kritušo skaita ziņā starp dažādiem vardarbīgiem konfliktiem un tādiem, kuros viena no pusēm izmantojusi nevardarbīgo cīņu. Šīs pārspriedumi par to ir atrodami darbā TPONA, pp. 583—586, bet tas nav pietiekami. Atsevišķi dati par nogalināto un ievainoto skaitu vardarbīgos konfliktos, salīdzinājumā ar līdzīgiem datiem par nevardarbīgajām cīņām — tādām kā šai grāmatā aplūkotajām vai pieminētajām, liek domāt, ka atšķirības ir ne vien ievērojamas, bet arī pastāvīgas. Cerams, ka drīz kāds uzņemsies veikt

šādu salīdzinošu pētījumu, nemot vērā dažādus faktorus, ieskaitot konflikta mērogu, iesaistīto cilvēku skaitu, režīma un iedzīvotāju raksturu, strīdus jautājumu veidus un citus.

Par pretestību Somijā sk. TPONA, pp. 593—594, n. 93. Citāta pirmavots ir William Robert Miller, **Nonviolence: A Christian Interpretation** (New York: Association Press, 1964), p. 247.

Par nevardarbīgo demonstrantu apspiešanu Prāgā sk. **New York Times**, December 15, 1989, p. A17.

Par Vaikomas satjagrahu sk. TPONA, pp. 82—83 un atsauces 18. piezīmē. Pirmavoti ir Joan V. Bondurant, **Conquest of violence: The Gandhian Philosophy of Conflict** (Princeton, N. J.: Princeton University Press, 1958), pp. 46—52; Mohandas K. Gandhi, **Non-violent Resistance** (New York: Schocken Books, 1967), Indian edition, **Satyagraha** (Ahmedabad: Navajivan Publishing House, 1951), pp. 177—203; un Mahadev Desai, **The Epic of Travancore** (Ahmedabad: Navajivan, 1937).

Ievadpārspriedumi par stratēģiskajiem principiem nevardarbīgajā cīņā ir aplūkoti darbā TPONA, pp. 492—510.

Par Pešavaras evakuāciju sk. TPONA, pp. 35, 432, 675 and 747, un S. Gopal, **The Viceroyalty of Lord Irwin 1926—1931**, pp. 68—69.

Par Filipīnu skaitlotaļu operatoru iziešanu sk. Mercado, **People Power**, pp. 67, 75—76.

Par Norvēģijas skolotāju pretestību sk. Gene Sharp, «Tyranny Could Not Quell Them», pamphlet (London: Peace News, 1958, un vēlāki izdevumi).

Par 1953. gada Austrumvācijas sacelšanās aspektiem sk. Stefan Brandt, **The East German Rising** (New York: Praeger, 1957), and Theodor Ebert, «Non-violent Resistance Against Communist Regimes?» in Roberts, **Civilian Resistance as a National Defence**, chapter 8.

Par Amerikas koloniālo nesadarbošanās kustību ekonomisko iespaidu sk. Conser et al., **Resistance, Politics, and the American Struggle for Independence**.

Par britu preču boikota Indijā ekonomisko iespaidu sk. TPONA, pp. 751—752, nn. 184—189.

Par arābu naftas embargo sk. Mohammed E. Ahrari, **The Dynamics of Oil Diplomacy: Conflict and Consensus** (New York: Arno Press, 1980), chapter 6, un Sheikh Rustum Ali, **OPEC: The Failing Giant** (Lexington, Ky.: University Press of Kentucky, 1986), chapter 5.

Citāts par streiku pret Kapa puču ir no S. William Halperin, **Germany Tried Democracy: A Political History of the Reich from 1918 to 1933** (Hamden, Conn.: Archon Books, 1963 [1946]), pp. 179—180.

Par nacistu ieviesto vispārējo streiku aizliegumu sk. TPONA, p. 532, n. 43. Pirmavots ir Jacques Delarue, **The Gestapo: A History of Horror** (New York: William Morrow, 1964), p. 8.

Par nacistu bailēm no militārpersonu atkāpšanās sk. TPONA, p. 753, n. 192. Avots ir Walter Görlitz, **History of the German General Staff**,

1647—1945, trans. by Brian Battershaw (New York: Praeger, 1962), p. 319. Sk. arī p. 341. On mutinies during the East German Rising see TPONA, p. 753, n. 194.

Par krievu karavīru morāles problēmām Čehoslovakijā un viņu sekojošo aizstāšanu sk. Robert Littell, editor, **The Czech Black Book: Prepared by the Institute of History, Czechoslovak Academy of Sciences** (New York: Praeger, 1969), pp. 212—213.

Aristoteļa citāti ir no **The Politics**, trans. by T. A. Sinclair, revised by Trevor J. Saunders (Harmondsworth, England, and Baltimore, Md.: Penguin Books, 1983 [1981]), pp. 227 and 353.

Frāze «plaisa monolītā» pieder Kārlim Doičam [Karl Deutsch]. Sk. viņa eseju «Cracks in the Monolith», in Carl J. Friedrich, editor, **Totalitarianism** (Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1954), pp. 308—333.

Par diktatorisko sistēmu vājajām vietām sk. arī Gene Sharp, «Facing Dictatorships With Confidence», in **Social Power and Political Freedom** (Boston: Porter Sargent, 1980), pp. 91—112 un avoti, kas tur citēti.

Ceturta nodaļa

SABIEDRISKĀ AIZSARDZĪBA

JAUNAS AIZSARDZĪBAS POLITIKAS IZSTRĀDE

Sabiedriskās nesadarbošanās un pretošanās cīņas ir izmantotas dažādu mērķu sasniegšanai — no vēlēšanu tiesībām līdz diktatoru gāšanai. Kā parādīts pirmajā nodaļā, šādas cīņas improvizētā kārtā ir izmantotas kā oficiālā valsts aizsardzības politika Vācijā, Francijā un Čehoslovakijā gan pret iekšējiem, gan svešzemju uzbrucējiem.

Sajā grāmatas nodaļā tiks tuvāk aplūkots, vai — un ja, tad kā — sabiedrisko pretestību var padarīt par reālu aizsardzības alternatīvu nākamajiem gadu desmitiem. Draudi drošībai, jādomā, pastāvēs ilgi, bet militārās aizsardzības iespējām arī turpmāk būs nopietnas nepilnības un trūkumi tiem, kas gribēs aizstāvēt savu brīvību, pašnoteikšanos un izvēlēto sabiedrisko iekārtu. Tāpēc sabiedriskā aizsardzība pelna rūpīgu un dziļu analīzi.

Mēs aplūkosim, kā prasmīgāk apvienot atšķirīgās nevardarbīgās rīcības metodes, kā tās pielāgot tieši atturēšanai un valsts aizsardzībai un kā bagātināt to izmantošanas iespējas, liekot lietā jaunas zināšanas, atziņas, stratēģiju un sagatavošanos. Veicot tālākus pētījumus, metodiskās studijas, stratēgisko analīzi, situatīvo plānošanu un apmācīšanu, būtu iespējams izstrādāt un piedāvāt apsvēršanai izsmalcinātu, saskanīgu politiku ar daudzām stratēģiskām alternatīvām. Tā summārais rezultāts būtu sabiedriskās aizsardzības iedarbīguma daudzkāršošana. Nebūtu grūti to palielināt vismaz reizes desmit, vērtējot pietīcīgi, salīdzinājumā ar pašām varenākajām improvizētajām nevardarbīgajām cīņām pagātnē.

Šai nodaļā tiek piedāvātas īpaši izstrādātas postmilitārās aizsardzības politikas aprises. Ieviešot un sagatavojot darbībai tādu aizsardzības sistēmu, noteiktas valsts iedzīvotāji būs gatavi pretoties kā pašmāju usurpācijas, tā svešzemju iebrukuma gadījumā. Cilvēku gatavība ir ļoti no svara, lai šī politika ie-gūtu atturēšanas un aizsardzības potenciālu.

AGRESIJA ZEMES SAGRĀBŠANAS VAI GENOCĪDA NOLŪKĀ

Plānojot sabiedrisko aizsardzību, vislielākā uzmanība pievēršama uzbrucēju mērķiem. Fakts, ka uzbrucējiem var būt noteikti ekstrēmi mērķi — tādi kā teritorijas sagrābšana vai genocīds, bieži vien liek cilvēkiem atmest domu par sabiedrisko aizsardzību kā naivu un nederīgu. Tomēr dziļa militāro alternatīvu izpēte šādās situācijās liek nopietni šaubīties par to lietderību. Patiešām, aizsardzības karš vai vardarbīga pretošanās var veicināt masu slaktiņus un dot to pastrādātājiem noderīgus «attaisnojumus» — tādus kā aizbildināšanās ar «kara laika nepieciešamību» un apgalvojumu par to, ka viņu rīcība ir pašaizsardzība pret «teroristiem». Uzbrucēji pat var apgalvot, ka agresija un masu slepkavības bijušas tikai nepieciešami «apsteidzoši» pasākumi, kurus diemžēl bijis jāveic, lai glābtu sevi no iznīcināšanas, kuru it kā iecerējuši viņu upuri.

Kara laika situācijas, šķiet, rada tādus apstākļus, kādos visdrīzāk iespējams lietot ieročus, kuru nolūks ir iznīcināt iedzīvotājus plašās teritorijās — tādus kā indīgās gāzes, ķimikālijas un bioloģiskos ieročus vai neutronu atombumbas. Tos, protams, varētu lietot arī pret nevardarbīgiem pretiniekiem, tomēr šķiet, ka daži apstākļi tam traucē, un tādi gadījumi līdz šim nav zināmi.

Ja ienaidnieki plāno pastrādāt genocīdu un sagrābt teritoriju, tad viņi, protams, neparedz ilgstošu atkarību no iekarojamās zemes iedzīvotājiem un sabiedrības, līdz ar to atņemot uzbrukuma upuriem svarīgu aizsardzības instrumentu. Tomēr vēstuves liecības rāda, ka pat uzbrucējiem, kas ir nodomājuši sagrābt teritoriju tās pašas dēļ vai pastrādāt genocīdu, vismaz zināmā posmā ir nepieciešama upuru padevība un pat sadarbošanās.

Sajā ziņā ievērību pelna pragmatiskās vācu politikas izmaiņas okupētajās Padomju Savienības daļās no 1941. līdz 1944. gadam, tātad — pat kara laikā. Nacisti uzskatīja Austrumeiropas un Padomju Savienības slāvu iedzīvotājus par zemcilvēkiem, kuri jāpadzen vai jāiznīcina, lai nodrošinātu tukšu teritoriju vācu kolonistiem, «dzīves telpu» vācu tautai. Tāpēc ilgāku laiku vācu amatpersonas vispār nemēģināja veidot sadarbību ar šiem «Untermenschen» (zemcilvēkiem). Tomēr, par spīti nacistu ideoloģijas nostādnēm, dažas vācu amatpersonas un viрsnieki negribīgi atzina, ka, lai saglabātu varu pār «austrumu teritorijām», sadarbība ir nepieciešama — tieši no to cilvēku puses, kurus paredzēts iznīcināt. Daudzus tādus piemērus mīn Aleksandrs Daļins savā pētījumā par vācu okupāciju. Piemē-

ram, Daļins pastāsta, ka Baltkrievijas «ģenerālkomisārs» Vilhelms Kūbe 1942. gadā negribīgi atzinis, ka «vācu spēki nespēja nodrošināt efektīvu pārvaldi, neiesaistot tajā iedzīvotājus». Daļins citē vācu armijas komandierus, kuri Padomju Savienībā 1942. gadā ziņoja: «situācijas nopietnība nepārprotami prasa, lai iedzīvotāji sadarbotos ar mums. Krieviju var sakaut tikai krievi». Generālis Harteneks 1943. gada maijā rakstīja: «Mēs varam pārvaldīt plašo mūsu iekaroto Krievijas teritoriju tikai ar tajā dzīvojošo krievu un ukraiņu palīdzību, bet ne pret viņu gribu.»

Ja pretinieki iecerējuši pastrādāt genocīdu, tad labi organizēta nesadarbošanās kampaņa var sarežģīt iedzīvotāju pārvaldīšanas problēmas laikā, kad notiek gatavošanās genocīda uzsākšanai, līdz ar to aizkavējot šo procesu. Pret uzbrucējiem, kas tīko iegūt tukšu zemi, šāda pretestība var kalpot, lai traucētu attiecīgo teritoriju efektīvu pārvaldi. Dažādi nevardarbīgās rīcības veidi var ietekmēt arī tos, kuriem pavēlēts veikt masu slepkavības. Ja izplatās ziņas gan par masu slaktiņa plānošanu, gan tā uzsākšanu, tad varbūt vēl var paspēt iesaistīt agresoru zemes iedzīvotāju palīdzību, citas valdības un starptautiskās organizācijas, lai pārtrauktu tādu darbību. Diemžēl jaunākie slepkavošanas tehnoloģijas veidi dod iespēju paātrināt genocīda procesu, ja reiz tas ir uzsākts.

Neraugoties uz to, ir jāturpina izstrādāt un izmēģināt politiku, kas ļautu aizkavēt un izbeigt tādas neģēlības, un nedrīkst pieļaut bezpalīdzīgu fatālismu. Pētījumos un analīzē vajadzētu pievērst uzmanību arī tām īpašajām problēmām, kas rodas nevardarbīgās cīņas laikā šādās situācijās. Šeit nav iespējams veikt tādu izpēti. Tomēr jāatzīmē, ka ar zināmiem panākumiem dažādi nevardarbīgās pretestības veidi tika izmantoti pret holokostu gan Vācijā, gan arī nacistu sabiedrotajās un okupētajās zemēs. Vēl ir daudz jāmācās, lai spētu novērst un izbeigt genocīdu un citādu masveida iznīcināšanu.

Ir svarīgi ievērot, ka teritorijas sagrābšana un genocīds kā uzbrukuma mērķis piemīt ievērojamam mazākumam no tiem agresijas gadījumiem, pret kuriem nepieciešama aizsardzība. Lielākajai iekšējo uzurpāciju un svešzemju iebrukumu daļai ir citādi mērķi. Tādēļ sabiedriskās aizsardzības ideju nevar pieņemt vai atmest, balstoties vienīgi uz galējo situāciju vērtējumu. Lai kādi arī nebūtu tie līdzekļi, kuri visbeidzot tiks atzīti par nepieciešamiem šādās situācijās, ir iespējams izstrādāt efektīvu sabiedrisko aizsardzību kā pret iekšējo uzurpāciju, tā arī pret svešzemju iebrukumu un okupāciju. Tieši šīs, biežāk sastopamās, situācijas tiks aplūkotas turpmāk šajā nodaļā.

KĀ UZBRUCEJI PLĀNO SAVUS MĒRKUS UN PANĀKUMUS

Gan iekšējās usurpācijas, gan svešzemju iebrukumi tiek izdarīti ar noteiktu mērķi. Iekšējā usurpācija — apvērsums vai izpildinstitūciju izdarītā varas sagrābšana — var notikt ar nolūku vairot tā cilvēka vai grupas varu, kas to vada, vai arī tai var būt tālāki politiskie, ekonomiskie un ideoloģiskie mērķi. Vairumā gadījumu svešzemju iebrukuma vai okupācijas mērķi mēdz būt tādi kā marionešu vai paklausīgas valdības nodibināšana, teritorijas aneksija ar visiem iedzīvotājiem, ekonomiskā ekspluatācija, noteiktu izejvielu iegūšana, ideoloģijas vai reliģijas areāla paplašināšana, it kā pastāvošu militāro draudu novēršana vai apsteigšana, kā arī bruņojuma un karavīru pārvietošana, lai uzbruktu kādai trešajai valstij.

Visu tādu iekšējo un ārējo uzbrukumu panākumi ir atkarīgi no tā, vai izdodas sasniegt iecerētos mērķus. Tāpēc tie parasti ir racionāli izplānoti akti, nevis spontāni naida uzliesmojumi vai bezmērķīga masveida iznīcināšana. Piemēram, franču-beļģu invāzija Rūrā notika ar mērķi nodrošināt plānotās reparāciju nomaksas un atdalīt Rūras apgabalu no Vācijas. Padomju Savienība 1968. gadā gribēja atjaunot strikti komunistisku sistēmu Čehoslovakijā. Iekšējo usurpāciju mērķis vienmēr ir iepriekšējās valdības gāšana un jaunas valdības izveide, kas pārņemtu savā varā valsts aparātu un sabiedrību, kā tas bija Kapa pučā un franču ģenerālu apvērsumā. Ja uzbrucēji savus mērķus nesaņiedz, tad viņi ir zaudējuši. Tātad viņiem ir iepriekš jāizplāno, kā labāk sasniegt savus mērķus.

Lai uzbrucēji varētu sasniegt lielāko daļu vai visus iecerētos mērķus, viņiem ir jāpārvalda okupētā zeme. Politiskā vara, ja tā nav primārs uzbrukuma mērķis, ir nepieciešams solis, lai sasniegtu citus mērķus. Ekonomiskā ekspluatācija, materiālu pārvietošana, ideoloģiskā indoktrinācija, iedzīvotāju evakuācija — tam visam nepieciešama diezgan ievērojama iekarotās zemes tautas un institūciju sadarbība un palīdzība. Nepietiek tikai ar vienkāršu šīs zemes teritorijas pārvaldi. Uzbrucējiem jāpārvalda arī tās iedzīvotāji un institūcijas. Plānojamās izmaksas, kurās prasītu pretojošos iedzīvotāju pārvaldīšana, var stipri ietekmēt varbūtējo uzbrucēju lēmumu par uzbrukšanu.

Potenciālie uzbrucēji parasti izskaitīlos visus «par» un «pret» savu nodomāto mērķu sasniegšanā, lai izlemtu, vai gūtie labumi būs paredzamo zaudējumu vērti. Ja panākumu izredzes būs mazas, bet izmaksas augstas, tad nav domājams, ka viņi uzbruks. Viņi tiks atturēti.

ATTURĒŠANA AR SABIEDRISKO AIZSARDZĪBU

Tātad atturēšana nav obligāti saistīta ar militāriem līdzekļiem, vēl daudz mazāk — ar kodolieroču potenciālu. Atturēšana var notikt strikti nevardarbīgu līdzekļu kontekstā.

Vai sabiedriskā aizsardzība konkrētā situācijā spēs nodrošināt atturēšanu un cik lielā mērā, tas atkarīgs no diviem galvenajiem faktoriem: (1) no sabiedrības **faktiskās spējas** nepieļaut uzbrucējiem sasniegt viņu izraudzītos mērķus un radīt pretiniekam nepieņemamus zaudējumus (atsevišķi vai sadarbojoties ar citiem) un (2) no tā, kā potenciālie uzbrucēji **uztver** šīs sabiedrības spēju nepieļaut viņiem sasniegt savus mērķus un radīt zaudējumus.

Pievērsīsimies šiem faktoriem tuvāk. Pretstatā militārajiem līdzekļiem, sabiedriskā aizsardzība neatturētu no uzbrukuma ar masveida materiālo postījumu un nāves draudiem uzbrucēju dzīmtenei. Tā vietā atturēšana tiktu panākta, ja uzbrucēji saprastu, ka attiecīgā sabiedrība var nepieļaut viņu mērķu sasniegšanu un radīt pārāk lielus zaudējumus. Starp šiem zaudējumiem varētu būt kaitējums uzbrucēju režīmam valsts iekšienē (iekšējā neapmierinātība un nemieri), starptautiskā jomā (diplomātiski un ekonomiski zaudējumi), kā arī pašā uzbrukumam pakļautajā zemē (mērķu nesasniegšana, efektīvas politiskās varas nepieļaušana un neapmierinātības izraisīšana uzbrucēju karavīru, ierēdņu un iedzīvotāju vidū). Citiem vārdiem, **sabiedriskās aizsardzības atturēšanas spēja balstās tieši uz tās reālo aizsardzības spēju**. Tas ir pretstats gan kodolieroču, gan arī liela konvencionālā bruņojuma atturēšanas spējām, kuras šodien bieži vien ir pietiekamas, lai efektīvi **atriebtos** pēc uzbrukuma, bet reti var **aizsargāt** no uzbrukuma (ar to saprotot iedzīvotāju, dzīves veida un institūciju aizstāvību). Izmantojamie militārie ieroči ir pārlieku destruktīvi, lai veiksmīgi pasargātu civiliedzīvotājus.

Pēc sākotnējā pētījumu, politikas izstrādes un novērtēšanas, kā arī iespējamību izpētes posma ir svarīgi divi būtiski elementi, lai radītu sabiedriskās aizsardzības atturēšanas potenciālu. Pirmais no šiem elementiem ir visu iedzīvotāju un institūciju intensīva gatavošanās un apmācības. Reizēm šo gatavošanos var pavadīt institucionālas un sociālas izmaiņas kopumā — varas decentralizācijas virzienā, kā arī — atsevišķiem cilvēkiem, grupām un institūcijām uzņemoties lielāku atbildību. Šo izmaiņu nolūks ir palielināt sabiedrības izturību, pašpālāvību un pretestības potenciālu. Tas nozīmē arī spēju neļaut uzbrucējiem nostiprināt savu politisko varu un neļaut viņiem sa-

sniegt jebkādus citus mērķus. Aizsardzības potenciālā ietilpst arī spēja ievērojami palielināt tās izmaksas, ko uzbrucējiem prasītu tāda avantūra, kā arī spēja daudzkāršot uzbrucēju iespējamās pašmāju un starptautiskās problēmas.

Otrs nosacījums ir programma, kā visiem iespējamiem uzbrucējiem radīt skaidru priekšstatu par to specīgo aizsardzības potenciālu, kuru ļauj likt lietā jaunā aizsardzības politika. Ja aizsardzības potenciāls patiešām ir specīgs un labi sagatavots, tad plaša informācija par to — un ne tikai atklātība — palielinās tā atturēšanas efektu gan pret iekšējām usurpācijām, gan svešzemju iebrukumiem.

Kā atzīmēts pirmajā nodaļā, atturēšana ir daudz plašāka procesa — uzbrukuma pretpārliecināšanas — būtiska sastāvdaļa. Pretpārliecināšana var papildus sevī ietvert arī racionālu argumentu, morālu aicinājumu, uzmanības novēršanas un neprovocējošas politikas ietekmi. Ja valsts vēlas nepieļaut pret sevi vērstus uzbrukumus, tad tā rīkosies gudri, papildus sava sabiedriskās atturēšanas potenciāla izveidei cenšoties iegūt arī citu tautu respektu un simpātijas. To var panākt, veidojot pozitīvu priekšstatu par to, kāda veida sabiedrība ir šajā valstī vai kāda tā veidojas, kā arī — ar starptautisko attiecību palīdzību. Starp šiem pasākumiem var būt noteikti ārējās palīdzības veidi, palīdzība nelaimēs, kā arī cita veida pozitīvas starptautiskās attiecības. Kopumā šāda ārpolitika var panākt mazāku nādīgumu un lielāku labvēlību pret zemi, kas izmanto sabiedrisko aizsardzību. Kaut arī ne vienmēr izšķiroša, noteiktos apstākļos šāda politika varētu mazināt uzbrukuma varbūtību. Tomēr ar tādu politiku vien parasti ir par maz. Arī atbilstošs sabiedrības aizsardzības potenciāls ir ļoti svarīgs, ja tomēr pret to tiek rīkots uzbrukums.

Viens no papildu pasākumiem, kas zināmos apstākļos var novērst svešzemju uzbrukumus, ir sabiedriskā **uzbrukuma stratēģija**. Tādu stratēģiju varētu izmantot pret uzbrukumiem, kuri tiecas sasniegt zināmus konkrētus mērķus — pat pret tādiem, kuru nolūks ir tikai ierobežotu teritorijas daļu sagrābšana (tādu kā flotes bāzes, lidostas, derīgo izrakteņu atradnes u. tml.) — tādos veidos, pret kuriem konvencionālā sabiedriskās aizsardzības stratēģija diez vai gūtu panākumus.

Tādā gadījumā sabiedriskās aizsardzības ietvaros varētu izplatīt praktiskas zināšanas par to, kā neapmierinātās grupas agresora dzimtenē (vai citās okupētās zemēs) varētu rīkot efektīvu nevardarbīgo pretestību un pat masveidīgu civiliedzīvotāju sacelšanos. Šai nolūkā var izmantot radio, televīziju, telefonu, iespiedmateriālus, vēstules, audio un video kasetes. Pretestība

un sacelšanās pašu mājās nav labvēlīgi apstākļi, lai sūtītu karaspēku un amatpersonas uz ārzemēm — pret labi sagatavotām un uz aizsardzību noskaņotām zemēm.

Nav tāda atturēšanas potenciāla — militārā vai sabiedriskā — kam būtu pilnīga panākumu garantija. Tāpēc ļoti svarīga ir spēja atbilstoši rīkoties, ja atturēšana nav izdevusies. Pretstatā militāriem līdzekļiem sabiedriskās aizsardzības atturēšanas potenciāls tieši balstās uz tā reālo aizsardzības spēju. Ja kodolieroču atturēšanas sistēmas neveiksme ved pie vispārējās iznīcināšanas, tad sabiedriskās atturēšanas neizdošanās vienīgi liek pirmo reizi likt lietā tās reālo aizsardzības spēju. Tāpēc ir nepieciešams tālāk vispārīgās līnijās aplūkot, kā varētu darboties šis īpašais aizsardzības veids.

SABIEDRISKĀS AIZSARDZIBAS KAUJAS SPEJA

Kā mēs redzējām, šī politika nodrošina aizsardzību pret uzbrukumu, balstoties uz tās spēju neļaut agresoriem sasniegt savus mērķus un sagādāt viņiem lielus nacionālos un starptautiskos zaudējumus. Lai ieviestu sabiedrisko aizsardzību, cilvēkiem ir jābūt gribai pretoties, labi sagatavoties un cīnīties par spīti zaudējumiem — gluži tāpat kā tas notiek, cīnoties ar militāriem līdzekļiem. Visi iedzīvotāji, neatkarīgi no dzimuma un vecuma, kā arī visas sabiedrības institūcijas ir potenciāli cīņas dalībnieki.

Daudzos iekšējo un ārējo uzbrukumu gadījumos sākumā ir iestājies sajukuma periods, ko bieži pavadījusi bezpalīdzības sajūta un noteiktas virzības trūkums iedzīvotāju vidū. Tieši tā tas bija Norvēģijā pēc nacistu iebrukuma 1940. gada aprīlī. Iedzīvotājiem bija vajadzīgi daži mēneši, lai aptvertu, kādā veidā pēc militārās pretestības beigām viņi var pretoties gan Kvislinga fašistiskajai partijai — «Nasjonal Samling», gan gestapo balstītajai vācu militārajai okupācijai. Ja sabiedrība iepriekš tiku attiecīgi sagatavota un plaši iepazīstināta ar pretestības pamatvirzieniem (tai skaitā ar dažādu iedzīvotāju daļu un atsevišķu institūciju uzdevumiem un iespējamām lomām), tad iedzīvotāji daudz vairāk būtu spējīgi izvairīties no tādām nenoteiktības un sajukuma noskaņām un stātos pretim krīzei ar noteiktību, gara stingrību un pašpalāvību.

Tomēr ar vispārēju pretestības gatavību un vēlēšanos aizstāvēt sabiedrību pret uzbrucējiem vien nepietiek. Šis noskaņojums ir jāpārvērš **tālejošā rīcības stratēģijā²⁵**. Tajā jābūt iezīmētiem aizsardzības pamatlērķiem, galvenajiem spēka pielik-

²⁵ Sk. arī **Vārdnīcu**. — *Tulk.*

šanas virzieniem, vispārējai rīcības tehnikai un citiem svarīgākajiem pasākumiem aizsardzības nodrošināšanai. Izstrādātā tālejošā stratēģija, savukārt, jākonkretizē dažādās individuālās cīņas **stratēgijās**²⁶, kas domātas atsevišķiem mērķiem un situācijām. Katra stratēģija noteiks, kā jāizvērš atsevišķa kampaņa un kā darbosies atsevišķi tās elementi. Katrai no tām jāaptver dažādas **taktikas**²⁷, t. i., šaurāki rīcības plāni, ierobežotu mērķu sasniegšanai. Taktika un konkrētās cīņas **metodes**²⁸ ir rūpīgi jāizvēlas — tā, lai tās palīdzētu izpildīt katras atsevišķās stratēģijas uzdevumus.

Sabiedriskās aizsardzības ieroči, vai metodes, ir nevardarbīgi: psiholoģiski, sociāli, ekonomiski un politiski — kā parādīts 3. nodaļā. Pagātnes nevardarbīgajās improvizētajās cīņās ir pieļietotas, cita starpā, šādas metodes: simboliski protesti, transporta paralizēšana, sociālie boikoti, atsevišķie un vispārējie streiki, pilsoniskā nepakļaušanās, ekonomiskās darbības pārtraukšana, politiskā nesadarbošanās, neīstu vārdu pieņemšana, ekonomiskie boikoti, publiskās demonstrācijas, darba tempa palēnināšana, aizliegtu laikrakstu izdošana, tīša neizdarība pavēlu izpildē, palīdzība vajātiem cilvēkiem, pretestības radio un televīzijas raidījumi, likumdošanas institūciju publiska pretošanās, tiesu pretestība, oficiāla valdības pretošanās, uzurpatoru legitimitātes neatzīšana, valsts kalpotāju nesadarbošanās, likumdošanas novilcināšana un aizkavēšana, nepakļaušanās deklarācijas, vecās politikas turpināšana un dzīve pēc vecajiem likumiem, studentu pretestības akcijas, bērnu demonstrācijas, atteikšanās no kolaborācijas, individuāla un masveida atkāpšanās no amatiem, pilnīga un selektīva nepakļaušanās, neatkarīgo organizāciju un institūciju patstāvības saglabāšana, uzurpatoru karavīru demoralizēšana un viņu musināšana dumpoties.

Nepastāv un arī nevar izstrādāt kādu vienu noteiktu shēmu, kā — balstoties uz sabiedrisko aizsardzību — plānot atturēšanas un aizsardzības iespējas jebkurai situācijai. Sabiedrisko līdzekļu izmantošanas gadījumā tas tā ir vēl daudz lielākā mērā nekā gatavojoties militāriem konfliktiem. Tiklab konvencionālos militārajos, kā arī kodolkonfliktos ieroči sagrauj un nogalina cilvēkus būtībā vienādi — neatkarīgi no tā, kādi ir šo konfrontāciju cēloņi. Turpretim sabiedriskajā aizsardzībā politiskie, sociālie, ekonomiskie un psiholoģiskie ieroči katrā konkrētajā gadījumā ir jālieto atbilstoši konflikta cēloņiem. Tātad cīņas metodes jāizvēlas saskaņā ar katram gadījumam īpaši izstrādāto stratēģiju, kas neļautu agresoriem sasniegt viņu mērķus,

²⁶⁻²⁸ Sk. arī Vārdnīcu. — *Tulk.*

kā arī — ievērojot nevardarbīgās cīņas vispārējos stratēģiskos principus, kas tika aplūkoti trešajā nodaļā.

LEGITIMITĀTES UN PAŠPĀRVALDES SPĒJAS SAGLABĀŠANA

Viens no pareizas sabiedriskās aizsardzības stratēģijas pamprincipiem ir legitimitātes un sabiedrības pašpārvaldes spējas saglabāšana par spīti uzbrucēju mēģinājumiem uzspiest savu kārtību. Noliedzošā formā tas skan tā: aizstāvji nekad nedrīkst atzīt uzbrucēju varas legitimitāti un nedrīkst atļaut viņiem efektīvi pārvaldīt valsti — vienalga, vai viņi mēģina pārņemt pastāvošo valdības aparātu vai arī izveidot savu. Aizstāvjiem ir tam jāpretojas, un viņi nedrīkst pieļaut šo pretinieku mērķu sasniegšanu.

Valsts politiskās sistēmas aizsardzība ir ļoti svarīga pat tad, ja uzbrucēju galvenais nodoms nav pārveidot šo sistēmu pēc sava parauga. Kā parādīts iepriekš — lai sasniegtu gandrīz jebkuru mērķi, kam nepieciešams laiks, uzbrucējiem ir jāpanāk plaša sadarbība ar iekarotās zemes iedzīvotājiem un institūcijām. Viņi var mēģināt to izdarīt ar pastāvošās valdības struktūras padevīgu palīdzību vai arī — dibinot jaunu valdību, kas īstenotu viņu mērķus. Tādēļ ir tik svarīgi, lai iedzīvotāji neatzītu jebkādu uzbrucēju varas legitimitāti un nepieļautu pastāvošās valdības padošanos un kolaborāciju. Sabiedriskajā aizsardzībā svarīgi ir neļaut uzbrucējiem izmantot uzbrukumam pakļautās valsts valdības simbolus, legitimitāti, administrāciju un sociālās un politiskās pārvaldes institūcijas, kā arī tās policiju un visu veidu pastāvošos militāros spēkus.

Ja agresori mēģina nodibināt (vai ir jau nodibinājuši) paši savu «valdību», tad ir vitāli svārīgi, lai aizstāvji (1) izolētu šo «valdību», izmantojot dažādus nesadarbošanās veidus un (2) saglabātu savas valdības struktūras paralēli agresoru izveidotajām. Aizstāvju paralēlā valdība var paturēt veco valdības struktūru, ja uzbrucēji nav spējuši to sagrābt, vai arī tā var pastāvēt oficiāli mazāk izveidotā veidā. Abos gadījumos šai paralēlajai valdībai būtu jādarbojas līdzās ignorētajām uzbrucēju radītajām struktūrām.

Paralēlā valdība tika aplūkota trešajā nodaļā, visvairāk — balstoties uz revolucionāro situāciju piemēriem. Tagad, turpretim, mūsu uzmanības centrā ir tādas sistēmas morālās un juridiskās autoritātes saglabāšana, kas ir kļuvusi par uzbrukuma objektu, un darbojošos pārvaldes institūciju pasargāšana no

uzbrucēju kontroles — vienalga, vai tie ir iekšējie usurpatori vai svešzemju iebrucēji. Pagaidām vēl nav uzsākta paralēlo valdību sistematiska analīze un to lomas rūpīga izpēte sabiedriskās aizsardzības cīņās. Tomēr dažādu piemēru aplūkojums liek domāt, ka patstāvīgas legitīmas valdības saglabāšana ir ārkārtīgi svarīga, lai varbūtējiem usurpatoriem vai iebrucējiem nedotu iespēju iegūt politisko varu.

Abos pirmajā nodaļā aprakstītajos gadījumos — Vācijā un Francijā, kad tika organizēta aizsardzība pret valsts apvērsumiem, legitīmā valdība turpināja pastāvēt pilnībā vai ierobežotā formā visu konflikta laiku. Kaut arī Eberta valdība aizbēga no Berlīnes un galvaspilsēta tika okupēta, augstākās amatpersonas palika savos posteņos un provinču valdības vispār netika aizstātas. Tā kā ierēdniecība un dažādas valdības iestādes palika uzticīgas legitīmajai valdībai, tad pučisti daudz varas neieguna. Francijas gadījumā Golla—de Brē valdība Parīzē dažādu iemeslu dēļ vispār netika gāzta. Tam bija izšķiroša nozīme galīgajā apvērsuma sakāvē Alžīrā. Un pat tur sazvērnieku sākotnējā vara pār pārvaldes aparātu drīz vien zuda. Arī Veimāras Republikas valdības pastāvēšana laikā, kad franči un belģi bija okupējuši Rūru, bija vitāli svarīga nesadarbošanās politikas sākšanai un atbalstīšanai.

Otrā Pasaules kara laikā svarīga loma bija vairākām paralēlām trimdas valdībām, kas atradās Londonā. Tās gan kalpoja kā alternatīvas legitimitātes pārstāvniecības — pretstatā vācu okupācijas apstākļos nodibinātajiem kolaboracionistu režīmiem, gan arī reizēm palīdzēja pretošanās kustībām dzimtenē. Norvēģijas trimdas valdībai, piemēram, izdevās iesūtīt naudu okupētajā Norvēģijā, lai palīdzētu arestēto nevardarbīgo protestībnieku ģimenēm, bet Nīderlandes valdība publicēja uzsaukumus holandiešu dzelzceļa strādniekiem uzsākt streiku 1944. gada septembrī (kas turpinājās 1945. gadā), lai palīdzētu Sabiedroto iebrukumam Eiropā.

Čehoslovakijas gadījumā 1968.—1969. gadā valdība un komunistiskā partija sākumā piekopa pilnīgas nesadarbošanās politiku ar padomju okupantiem. Šī **sākotnējā** atbildes rīcība bija atdarināšanas vērta. Sajā laikā padomju varavīri nespēja nodibināt pat kaut ko līdzīgu valdībai. Var sacīt, ka neveiksme, kas beigās piemeklēja Čehoslovakijas aizsardzības cīņu, sākās ar valdības un partijas amatpersonu gatavību ielaisties kompromisos ar Padomju Savienību Maskavas sarunās, jo sevišķi — kad viņi atzina Varšavas pakta okupācijas spēku atrašanos savā zemē par legitīmu. Tam sekoja pakāpeniska piekāpšanās Padomju Savienībai turpmākajos mēnešos līdz pilnīgai kapitulā-

cijai padomju prasībām aizstāt Dubčeka valdību 1969. gada aprīlī. Tātad bezkompromisa vadībā, kas saglabājās no pirmsiebrukuma politiskās struktūras, pastāvēja tikai kādu nedēļu ilgi pašā cīņas sākumā. Sekmīga nevardarbīgā aizsardzības cīņa turpinājās tik ilgi, kamēr vecā valdība pildīja savu leģitīmo lomu par spīti padomju militārajai komandantūrai. Ārkārtīgi nozīmīga bija pastāvošās politiskās sistēmas pretošanās okupācijas spēkiem un potenciālajiem staļiniskajiem kolaborantiem. Padomju neveiksme sasniegta savus politiskos mērķus ar militārā spēka palīdzību piespieda viņus pāriet pie pakāpeniskas politiskā spiediena lietošanas, kam Čehoslovakijas vadība arī padevās.

AIZSARDZIBAS STRATĒGIJU IZVĒLE

Svarīgi ir ne vien neļaut uzbrucējiem sagrābt varu pār politisko sistēmu, bet arī pielikt visas pūles, lai neļautu viņiem sasniegta jebkādus citus mērķus. Ja, piemēram, uzbrucēju mērķis ir ekonomiskā ekspluatācija, tad vispiemērotākās aizsardzības stratēģijas un visatbilstošākās metodes visdrīzāk būs ekonomiskas un atšķirības no tiem aizsardzības līdzekļiem, kas būtu pieņemoti tad, ja iebrucēju mērķi būtu politiski, ideoloģiski, teritoriāli, genocīda vai citādi.

Piemēram, viens no Francijas un Beļģijas iebrukuma mērķiem bija Rūras ogļu resursu izmantošana. Tādēļ vācu aizsardzības centieni ievērojamā mērā bija vērsti uz to, lai nedotu okupantiem iespēju piekļūt plašajiem ogļu resursiem. Izmantoto metožu vidū svarīgu vietu ieņēma oglraču streiki, raktuvju ieņemšana, transporta strādnieku boikoti un citi pasākumi.

Citkārt konfliktam var būt politiski cēloņi. Kādā konkrētā brīdī cīņa var notikt gluži ierobežota mērķa dēļ — kā iepriekš aplūkotajā Norvēģijas gadījumā, kad vajadzēja panākt skolu nepakļaušanos fašistu varai. Tad pretestības pamatmetodes bija sociālā un politiskā nesadarbošanās, kā arī plašāki simboliskie protesti un iejaukšanās (tai skaitā improvizētu skolas klašu ierīkošana privātmājās).

Kā redzējām iepriekš, sākotnējais krievu mērķis Čehoslovakijā arī bija politisks, bet ļoti plašā mērogā — aizstāt Dubčeka valdību partijā un valdībā ar paklausīgu staļinistu grupu. Tādēļ sākumā pretestība bija lielā mērā vērsta uz to, lai neļautu staļinistu kolaborantu valdības izveidošanu, izmantojot sevišķi spēcīgu psiholoģisko, sociālo un politisko spiedienu.

Plānojot sabiedrisko aizsardzību, aizstāvji var noteikt var-

būtējo uzbrucēju iespējamos mērķus un stratēģijas, kas aizstāvjiem dotu iespēju izstrādāt kontrstratēģiju un darbības alternatīvas vēl **pirms** uzbrukums sācies. Plānošanas gaitā var izstrādāt arī alternatīvas stratēģijas un situatīvos plānus, kas sabiedriskās aizsardzības cīņā jautu aizstāvjiem paturēt iniciatīvu. Veicot visas šīs stratēgiskās analīzes vēl miera laikā, būtu iespējams maksimāli kāpināt aizstāvju spēku kara apstākļos.

Sabiedriskās aizsardzības stratēģijas un to ieviešanas līdzekļus vajadzētu izvēlēties arī atkarībā no šādiem faktoriem (kas nav uzskaitīti svarīguma kārtībā):

uzbrucēju režīma vai grupas raksturs;

tas, kādā mērā abas puses jūtas viena otrai tuvas vai svešas dažādās cita veida attiecībās;

uzbrucēju rīcības līdzekļu un represīvo pasākumu raksturs;

tas, kādā mērā citi spēki var ietekmēt vai piespiest uzbrucējus;

tas, kādā mērā citi spēki var ietekmēt aizstāvjus;

uzbrukumam pakļautās sabiedrības un tās nevalstisko institūciju iekšējais spēks;

uzbrucēju režīma un sistēmas ievainojamība;

tas, kādā mērā sabiedrība, kas aizstāvas, ir iepriekš sagatavota aizsardzībai un šīs sagatavotības raksturs;

strīdīgo jautājumu relatīvais svarīgums uzbrucējiem un aizstāvjiem;

tās sabiedrības, kas aizstāvas, ekonomiskā ievainojamība vai nodrošinātība, jo sevišķi pārtikas, ūdens un degvielas ziņā; un aizstāvju gatavība paciest zaudējumus kā maksu par aizsardzību.

Sabiedriskajiem aizstāvjiem vajadzēs apsvērt, kurš no trešajā nodaļā aplūkotajiem pārmaiņu mehānismiem vislabāk spēs nodrošināt uzvaru. Aizstāvji var mēģināt pārliecināt uzbrucējus, ka gan viņu mērķi, gan arī pats uzbrukums ne ar ko nevar tikt attaisnoti. Aizstāvji var arī būt gatavi pielāgoties, kā tas mēdz būt streiku lielākajā daļā. Tomēr kompromiss ar uzbrucējiem nav ieteicams mērķis aizsardzības cīņu vairākumā. Tā vietā aizstāvji var censties piespiest uzbrucējus atteikties no viņu sākotnējiem mērķiem un no paša uzbrukuma.

Ipašos gadījumos ar piespiešanu ir par maz. Ja režīms uzbrucēju dzimtenē ir apspiedis pats savu tautu un ir nestabilis, tad aizstāvji var izvirzīt sev par uzdevumu ne vien piespiest agresoru karaspēku izvākties no savas zemes, bet arī sadarbībā ar pretestībniekiem uzbrucēju dzimtenē panākt šī režīma iziršanu. Savukārt, iekšējās uzurpācijas gadījumā aizstāvju mērķim vajadzētu būt — panākt uzurpatoru sagrāvi. Uzbrucēju grupa ne-

drīkstētu turpināt pastāvēt kā politiska vienība — pat ne tāda, kas gatava kapituļēt. Nedrīkstētu pieļaut nevienas organizētas šīs grupas daļas turpmāku pastāvēšanu, kas varētu izdarīt līdzīgu mēģinājumu nākotnē.

Reālajā dzīvē, kā jau minēts iepriekš, pievēršanas, pielāgošanās un nevardarbīgās piespiešanas mehānismi ir stipri sajaukti, un režīma sabrukšana var iestāties kā pievēršanas un nevardarbīgās piespiešanas kopīgās iedarbības rezultāts. Tomēr priekšroka tam vai citam pārmaiņu mehānismam stipri ietekmē tālejošās aizsardzības stratēģijas izvēli, kā arī konkrētās rīcības metodes.

Var nākties rūpīgi apsvērt, kādi vēl citi rīcības veidi būtu izmantojami sabiedriskajā aizsardzībā līdzās nevardarbīgajai cīņai. To izvēle nav atkarīga tikai no «vardarbības» vai «nevardarbības». Tās ir tikai divas īpašas kategorijas plašākā noteiktu pasākumu lokā, kurā ietilpst arī īpašuma iznīcināšana. Kaut arī neapšaubāmi svarīgi ir noskaidrot, vai šo līdzekļu izmantošana ir savienojama ar sabiedrisko aizsardzību, atbildēt uz šo jautājumu ne vienmēr ir vienkārši.

Dažos gadījumos, izšķirot jautājumu par tādu pasākumu liešanu, kuri īsti neietilpst ne militāros, nedz arī nevardarbīgos cīņas līdzekļos, īpašas problēmas nerodas. Piemēram — svarīgu iekārtu vai transporta līdzekļu daļu izņemšana, degvielas nopludināšana transporta līdzekļiem, valdības departamentu un institūciju (piemēram, policijas) kartotēku, ierakstu vai skaitlotāju informācijas izņemšana vai iznīcināšana tādos veidos, kas neapdraud cilvēku dzīvību. Ar sabiedriskās aizsardzības principiem, jādomā, ir savienojama arī sava personīgā īpašuma bojāšana vai iznīcināšana, lai nepieļautu tā nokļūšanu iebrucēju rokās un izmantošanu viņu nolūkos, piemēram, svarīgu tiltu vai tuneļu sagraušana, noblokējot iebrucēju armijas pārvietošanās iespējas.

Tomēr nevardarbīgās cīņas panākumiem ļoti bīstamas var būt tādas darbības, kā mašīnu, iekārtu, transporta, ēku, tiltu, instalāciju u. tml. bojāšana vai iznīcināšana tādos veidos, kas apdraud cilvēku veselību vai dzīvību. Tas jāievēro ne tik daudz ētisku, kā praktisku apsvērumu dēļ. Kaut arī nepieciešama tālāka šī jautājuma izpēte, tomēr šķiet, ka šāda veida darbības labākā gadījumā ir ārkārtīgi riskantas, bet sliktākajā — ļoti bīstamas sabiedriskās aizsardzības panākumiem. Kā, šķiet, apliecina 1923. gada Rūras cīņu pieredze, tāda veida sabotāža var apdraudēt ne vien karavīrus un citas personas, kas kalpo uzbrucējiem, bet arī savus cilvēkus. Turklat tā var veicināt nežēlīgas represijas, nobīdīt cīņas smaguma centru no nevardarbī-

gās pretestības uz īpašuma postīšanu, kā arī mazināt simpātijas un atbalstu pretestībniekiem. Rūras cīņas šāda veida sabotāža mazināja nevardarbīgās pretestības spēku. Tādēļ no sabiedriskās aizsardzības arsenāla labāk izslēgt demolēšanu un tamlīdzīgas darbības.

Ne visas sabiedriskās aizsardzības cīņas būs vienādi veiksmīgas, un nav tādas formulas, kuras ievērošana garantētu uzvaru. Tomēr, kopumā vērtējot, var sacīt, ka sabiedriskās aizsardzības iedarbīgums būs atkarīgs vismaz no šādiem septiņiem faktoriem (tie atkal netiek minēti svarīguma secībā):

iedzīvotāju gribas aizstāvēties pret uzbrukumu;

uzbrukumam pakļautās sabiedrības iekšējā spēka;

iedzīvotāju un institūciju spējas paturēt savus spēka avotus savā varā un neatdot tos uzbrucējiem;

aizstāvju stratēģiskās gudrības;

aizstāvju spējas nepieļaut uzbrucēju nodomu īstenošanos;

sabiedrisko aizstāvju spējas izpildīt efektīvus nevardarbīgās cīņas nosacījumus, ieskaitot nevardarbīgās disciplīnas uzturēšanu un pretestību par spīti represijām; un aizstāvju prasmes izmantot uzbrucēju sistēmas un režīma vājās vietas.

PRETOŠANĀS AGRESORU VARDARBĪBAI

Aizstāvjiem būs nepieciešamas zināšanas par to, kā izturēt cīņas grūtības, un spēks, lai turpinātu cīņu par spīti represijām. Viņiem vajadzēs zināt, kā pārvērst cīņas gaitā gūtus nozīmīgus panākumus paliekošā uzvarā. Izpratne, plānošana un vienota, uz labu informētību balstīta darbība ļaus aizstāvjiem mobilizēt savus spēkus un maksimāli vairot aizsardzības potenciālu.

Nevardarbīgo metožu panākumi lielā mērā balstās uz neatlaidību to izmantošanā par spīti represijām un uz nevardarbīgās disciplīnas saglabāšanu, sastopoties ar provokācijām. Ķeršanās pie vardarbīgiem līdzekļiem pārvērstu konfrontāciju no asimetriska konflikta, kurā nevardarbība tiek likta pretim vardarbībai (tajā sabiedriskajiem aizstāvjiem ir lielas priekšrocības) par simetrisku konfliktu, kurā abas puses lieto vardarbības ieročus (tajā parasti lielākas priekšrocības ir labāk bruņotajiem uzbrucējiem).

Represijas pret nevardarbīgiem aizstāvjiem var būt smagas. Pretestībnieki, viņu ģimenes locekļi un draugi var tikt arestēti, spīdzināti un nogalināti. Veselām iedzīvotāju grupām uzbrucēji var liegt pārtiku, ūdeni un degvielu. Viņi var apšaut demon-

strantus, streikotājus un rīkojumus nepildošus valsts kalpotājus. Mērus, pilsētas padomniekus, skolotājus un garīdzniekus var ieslodzīt koncentrācijas nometnēs. Var noslepkavot kīlniekus. Var pat rīkot masu slaktīņus pret protestētājiem. Nedrīkst par zemu lēst varbūtējos cilvēku zaudējumu aizsardzībā. Tomēr ievainoto un nogalināto skaits, kā arī cita veida upuri sabiedriskajā aizsardzībā ir jāskata daudz lielāko varbūtējo zaudējumu kontekstā, kurus nestu gan konvencionālais, gan arī partizānu karš, nemaz jau nerunājot par atomkaru. Ciešanas un nāve faktiski ir nenovēršami jebkurā asā cīņā. Tomēr nevardarbīgās cīņās cilvēku zaudējumi un postījumi mēdz būt **mazāki**. Kā atzīmēts trešajā nodaļā, novērtējot mums pieejamo ierobežoto vēsturisko pieredzi, var secināt, ka šāda veida konfliktos bojā gājušo un ievainoto skaits ir tikai neliela daļa no tā upuru skaita, kas mēdz būt apmēram tāda paša mēroga konvencionālajos karos, bet jo sevišķi partizāņu karos.

Kā jebkurā lielā konfliktā, ieskaitot militāros karus, arī sabiedriskajā aizsardzībā bēgšana vai kapitulācija, sastopoties ar uzbrucēju varmācību, nav pieļaujama. Nevardarbīgos aizstāvju nedrīkst pārsteigt nežēlīgas represijas un negēlības. Ja tās tiek laistas darbā, aizstāvji nedrīkst pārstāt pretošanos. Represijas bieži vien ir reakcija uz to, ka pretestība patiesām apdraud uzbrukuma panākumus. Jebkurš mēginājums apturēt represijas, lai arī cik nežēlīgas tās būtu, samazinot vai pārtraucot pretošanos, vienīgi mudinās uzbrucējus tās atkārtot vēl smagākā formā nākotnē, jo tās būs panākušas gaidīto efektu — pakļaušanos.

Aizstāvji var mainīt nevardarbīgās rīcības metodes, līdz ar to citādi pavēršot cīņu pret uzbrucējiem, taču viņi nedrīkst kapitulēt vardarbības priekšā. Ievainotie un nogalinātie nevardarbīgajās cīņās var aizsākt politiskā džiu-džitsa procesu, kurš daudzos gadījumos var būt izšķirošs panākumu sasniegšanā.

SAKUMPOSMA DIVAS STRATĒGIJAS

Nav iespējams piedāvāt vienu noteiktu shēmu jebkurai sabiedriskās aizsardzības cīņai. Tomēr var iezīmēt dažus no galvenajiem komponentiem un stratēģijām, kas visvairāk iespējami lieлākajā daļā sabiedriskās aizsardzības gadījumu.

Ja sabiedriskās aizsardzības priekšdarbu atturēšanas efekts un pārējo iekšpolitikas un ārpolitikas pasākumu pretpārliecinošais iespaids nav bijuši pietiekami, lai novērstu iebrukumu vai iekšēju uzurpāciju, tad ir laiks likt lietā sagatavoto aizsardzī-

bas politiku. Jau uzbrukuma pirmajā posmā nekavējoties ir jā-izvērš noteiktā aizsardzības stratēģija. Ir ļoti svarīgi, lai uzbrukumam pakļautā sabiedrība ķemtu savās rokās cīņas iniciatīvu un nevis vienkārši reagētu uz uzbrucēju darbībām.

Sākumā ir visvairāk iespējama divu veidu stratēģija — vienā gadījumā tā paredzēta, lai paustu aizstāvju gribu pretoties un brīdinātu par iespaidīgu cīņu nākotnē, bet otra, kurai arī ir saziņas funkcija, ir domāta, lai dzīvē demonstrētu dažus spēcīgākos pretestības paņēmienus, kurus aizstāvji gatavojas lietot turpmākajos cīņas posmos.

Abām šīm stratēģijām pilnīgi izstrādātā formā nav tieši atbilstošu vēsturisku precedentu, kaut arī atsevišķi to elementi ir konstatējami. Piemēram, Čehoslovakijā 1968. gadā — tūliņ pēc iebrukuma — tika izmantotas vairākas metodes, kuras šeit kā elementi iekļautos abās stratēģijās. Starp tām bija tādas kā cilvēku sadošanās rokās, bloķējot tiltus, pa kuriem bija jābrauc padomju bruņutransportieriem, skrejlapu izdalīšana padomju karavīriem, simboliski streiki, Nacionālās Asamblejas protesta deklarācijas un padomjū tanku kustības pārtraukšana Prāgā, cilvēku masām tos ielencot. Metožu kombinēšanai, izmantojot tās kā labi izplānotas stratēģijas elementus, droši vien, būtu daudz lielāks iespaids, nekā tas, kas piemita sākūmposma darbībām improvizētajās nevardarbīgās aizsardzības cīņas pagātnē.

Saziņas un brīdinājuma stratēģijas primārais uzdevums vēl nav pati pretestība, bet vienkārši saziņa. Šī stratēģija vispirmām kārtām un visvairāk ir vērsta uz uzbrucējiem, taču tās adresāts ir arī citi spēki un pat pašu tauta. Ar vārdu un simbolisku darbību palīdzību uzbrucēji tiek informēti, ka sabiedrības aizsardzībai ir gatava mērķtiecīga, labi izstrādāta un plaši izvērsta sabiedriskās aizsardzības sistēma. Šī stratēģija varētu būt vairāk piemērota cīņai pret svešzemju iebrukumu nekā pret valsts apvērsumu, jo pret pēdējo jau no paša pirmā brīža var būt nepieciešama spēcīga nesadarbošanās un pretošanās kampanja. Tomēr arī saziņas stratēģijas svarīgus elementus var savienot ar masveida nesadarbošanos.

Sākotnējās saziņas un brīdinājuma stratēģijas darbības būs relatīvi mērenas, salīdzinājumā ar sekojošajām nesadarbošanās un pretošanās stratēģijām, tomēr tas nenozīmē, ka tās ir maznozīmīgas. Šo paziņošanu par nodomu izvērsf spēcīgu nevardarbīgo pretošanos nākotnē var salīdzināt ar pistoles gaiļa uztvilkšanu un nomērkēšanu, kas arī ir šķietami neievērojamas darbības — salīdzinājumā ar tām sekojošo šaušanu.

«Nevardarbīgā zibenskara» stratēģija — atšķirībā no saziņas

stratēģijas — var izpausties kā dramatiska masveida nevardarbīgās pretestības un izaicinošas nepakļaušanās demonstrēšana, varbūt kombinējot to ar dažām saziņas stratēģijas metodēm. Šī «zibenskara» stratēģija ir piemērota cīņā pret iekšējām usurpācijām un reizēm arī pret ārvalstu iebrukumu vai ārvalstu karaspēka atbalstītu apvērsumu.

Sis nevardarbīgais zibenskarš varētu izpausties tādos veidos, kā plaša uzbrucēju varas neatzišana, vispārējie streiki, masveida politiskā nesadarbošanās, plaša vēršanās pie uzbrucēju karavīriem un līdzīgas metodes (kas izvērstāk aplūkotas zemāk). Izredzes, ka pārliecinoša solidaritātes demonstrēšana varētu panākt pārsteigto un apjukušo uzbrucēju ātru atkāpšanos, parasti ir ļoti mazas, taču īpašos apstākļos var attaisnoties. Jebkurā gadījumā zibenskara stratēģija visām ieinteresētajām pusēm apliecinās, ka uzbrukumam tiks izrādīts apņēmīgs pretspars.

SAZINAS UN BRĪDINĀJUMA STRATĒĢIJA

Šās stratēģijas ietvaros nevardarbīgie aizstāvji ar vārdu un rīcības palīdzību mēģinās likt saprast, ka uzbrucējus gaida enerģiska un varena tāda veida aizsardzības cīņa, pret kuru būs ļoti grūti cīnīties un to sakaut.

Daži šīs saziņas aspekti būs adresēti uzbrucēju vadoņiem. Iespējams, ka viņi savos plānos nebūs paredzējuši iedzīvotāju stingro gribu pretoties uzbrukumam. Uzbrucēji varbūt arī nebūs nēmuši nopietni sabiedriskās aizsardzības iespējas — jo sevišķi, ja tas būs viens no pirmajiem labi sagatavotajiem šīs politikas izmantošanas gadījumiem. Tomēr abos gadījumos varbūt maz cerību, ka uzbrucēju nepareizos priekšstatus varēs ātri mainīt un viņi apturēs uzbrukumu, izmantojot kādu ieganstu, kas ļauj saglabāt prestižu.

Iebrukuma gadījumā daži brīdinājuma un saziņas aspekti būs tieši vai netieši adresēti uzbrucēju zemes vienkāršajiem iedzīvotājiem. Apvērsuma gadījumā brīdinājums tiktu raidīts pašu sabiedrībā. Abos gadījumos var būt nepieciešams kliedēt melus par uzbrukumu. Tā kā pašmāju valdības amatpersonas vai militārie spēki var būt iesaistīti usurpācijā vai arī var būt «lūguši» palīgā ārvalstu militāros iebrucējus (padomju varasvīri sākumā mēģināja ar to aizbildināties Čehoslovakijā), ir svarīgi, lai tau-ta atšķirtu un pretotos pati savu «vadītāju» nekonstitucionālājām un nelegitīmajām darbībām. Tas būs vairāk iespējams, ja aizstāvji lietos nevardarbīgus, nevis militārus līdzekļus. Pagāt-

nē ļaudis dažkārt ir pasīvi padevušies militārajiem apvērsumiem visvairāk tādēļ, lai izvairītos no pilsoņu kara.

Vārdi un darbības, kas pauž nodomu aizstāvēties, un aizsardzības pasākumi tiks adresēti arī kaimiņvalstīm, pasaules sabiedrībai un sabiedrotajiem sabiedriskās aizsardzības līgumu organizācijās — ja tādas būs izveidotas. Šāda veida saziņa sagatavos pamatu (a) dažādiem palīdzības veidiem uzbrukumam pakļautajai zemei; (b) citu atturēšanai no darbībām, kas varētu kaitēt aizsardzībai; un (c) starptautiskā diplomātiskā, morālā, ekonomiskā un politiskā spiediena veicināšanai pret uzbrucējiem.

Saziņu un brīdinājumus, kas pamatā būs adresēti uzbrucējiem, uztvers arī pašu tauta. Izmantojamo aizsardzības pasākumu raksturošana noderēs arī tām iedzīvotāju daļām, kuras daudz nebūs iesaistītas aizsardzības pasākumos vai arī būs nepareizi informētas par šo aizsardzības politiku (tas nebūs tik svarīgi tur, kur sabiedriskā aizsardzība būs pienācīgi sagatavota).

Lai tieši sazinātos ar aizsardzībā iesaistītajiem iedzīvotājiem, gan visas valsts, gan vietējā vadība var izmantot radio, televīziju, laikrakstus un skrejlapas. Lai arī tas nebija iepriekš paredzēts, pirmajās padomju iebrukuma un okupācijas dienās Čehoslovakijā tika izmantoti radio, televīzija un pretestības laikraksti. Par ļoti nozīmīgiem tika uzskatīti radio raidījumi, kas palīdzēja vadīt iedzīvotājus viņu nevardarbīgajā pretestībā. Iepriekš plānojot un sagatavojoties, visi šie saziņas līdzekļi kļūs īpaši svarīgi.

Uztverot gan to informāciju, kas adresēta uzbrucējiem, gan arī to, kas domāta pašu iedzīvotājiem, cilvēki uztvers daudz ko vairāk par dienas jaunumiem. Viņi uzzinās, ka visa sabiedrība iesaistās vitāli svarīgā aizsardzības cīņā un ka tajā viņiem ir pildāma svarīga loma. Šī informācija palīdzēs veikt konkrētus priekšdarbus un pasākumus iedzīvotāju dzīves un darbā vietās un var vairot pretestības garu tautā kopumā.

Šajā periodā būs jābrīdina vietējie uzbrucēju atbalstītāji un personas, kas varētu sadarboties ar iebrucējiem, lai iegūtu bagātību vai varu. Ar vārdiem un darbību viņiem jāliek saprast gan to, ka visa sabiedrība apņēmīgi pretosies, gan arī to, ka pretestība vērsīsies pret kolaborantiem (kaut arī viņi netiks fiziski aizskarti). Viņi tiks uzskatīti par savas tautas nodevējiem, kura tiem neļaus izmantot nekādus iebrucēju dotos labumus.

Šajā cīņas posmā sevišķi svarīgi ir vērsties pie uzbrucēju karavīriem un ierēdņiem. Viņi var būt melu iespaidā par situāciju

valstī, kura aizstāvas, par sagaidāmo iedzīvotāju reakciju un pat par to, kurā īsti valstī viņi ir iebrukuši. Viens no pamatveidiem, kā likvidēt apvērsuma vai okupācijas mēginājumu, ir mainīt vai sagraut lojalitāti, uzticamību un pakļaušanos pašu uzbrucēju karavīru un ierēdņu vidū. Tāpēc šiem cilvēkiem gan katram atsevišķi, gan visiem kopā ir jāsniedz informācija, kas pareizi atspoguļo notiekošo, lai atspēkotu melus un lautu viņiem saprast savu lomu un atbildību. Nevardarbīgajiem aizstāvjiem būs jāpastāsta uzbrucēju karavīriem un ierēdņiem par konflikta cēloņiem, par to sabiedrību, kas aizstāvas, par uzbrucēju nolūkiem un par to, cik svarīgi abu pušu tautām ir apturēt uzbrukumu un izbeigt varas sagrābšanu vai okupāciju.

Aizstāvjiem vajadzēs informēt arī par to, ka lai arī ir gaidama enerģiska, noteikta un neatlaidīga aizsardzības cīņa, tomēr tai būs īpašs raksturs. Tās mērķis būs uzbrukuma atsišana un sabiedrības aizsardzība, neapdraudot uzbrucēju spēku dalībnieku dzīvības un personīgo drošību. Tāda informācija un atbilstoša rīcība var ļoti palīdzēt demoralizēt uzbrucēju karavīrus un ierēdņus.

Šāda veida saziņa sagatavo pamatu turpmākiem aicinājumiem. Karavīriem un ierēdņiem var lūgt būt apzināti mēreniem un neizdarīgiem, pielietojot varu un represijas, noteiktā veidā palīdzēt aizstāvjiem, ignorēt pavēles par cietsirdīgu darbību veikšanu, dumpoties vai slēpties laukos un vietējo iedzīvotāju vidū, kuri gatavi viņiem palīdzēt. Noteiktos apstākļos tādā veidā var lēnāk vai ātrāk noārdīt uzbrucēju spēju izdarīt represijas un ieviest savu pārvaldi.

Lai piekļūtu visām šīm cilvēku grupām, var izmantot dažādus saziņas līdzekļus. Starp vārdiskās saziņas līdzekļiem var būt vēstules, skrejlapas, laikraksti, personiskas sarunas, radio un televīzijas raidījumi, audio un video kasetes, uz sienām uzkrāsoti uzraksti, plakāti un transparenti. Var izmantot arī uzzīmētus vai uzkrāsotus simbolus, nozīmīgas krāsas, izaicinošu nacionālā karoga pacelšanu, karogus pusmastā, zvanu skaņas, klusumu, sirēnu gadošanu, noteiktas dziesmas un dažādas šo metožu variācijas. Visas šīs metodes ir rūpīgi jāizvēlas, lai radītu to iespaidu, kas aizsardzības cīņai ir vajadzīgs konkrētajā cīņas posmā.

Saziņā ar uzbrucēju spēkiem var izmantot arī tiešu simbolisku iejaukšanos vai uzbrucēju aizkavēšanu. Piemēram, cilvēki ar saviem augumiem — stāvot, sēžot vai guļot — var bloķēt tiltus, ceļus, ielas, pieejas ciematiem, pilsētām un ēkām. Visu šo rīcības veidus iespāids pamatā balstās uz psiholoģiskiem vai morāliem faktoriem. Var izmantot arī mehāniskus nosprostojuimus.

Piemēram, cilvēki var bloķēt šosejas un lidlaukus ar tukšām automašīnām vai arī demontēt mašīnas un iekārtas, lai nevarētu tās darbināt ostās, lidlaukos un uz dzelzceļa. Kaut arī daži no šiem mehāniskajiem šķēršļiem var fiziski aizkavēt vai novilcināt karaspēka pārvietošanos vai noteiktu vietu un celtņu ieņemšanu, tā būs tikai pagaidu novilcināšana un tāpēc pat šādiem šķēršļiem visvairāk būs psiholoģiskā nozīme.

Uzbrukuma sākumposmā simboliski var izmantot arī vēl citus rīcības veidus. Starp tiem var būt tādu nesadarbošanās metožu pagaidu izmantošana kā vispārējais streiks, ekonomiskās darbības pārtraukšana, masveida neiziešana ielās (liekot ciematiem un pilsētām izskatīties pamestiem) vai visu valsts iestāžu slēgšana. Tādējādi tiktū īslaicīgi ieviestas dažas no tām metodēm, kuras pamatīgāk tiek izmantotas nevardarbīgajā zibenskarā un ilgstošās aizsardzības cīņās. Tikai pusotru dienu pēc Varšavas pakta iebrukuma — 1968. gada 23. augustā — čehi saņikoja vienu stundu ilgu protesta streiku, kas izraisīja gandrīz pilnīgu darba apstāšanos. Šīs īsās darbības vienkārši parāda pastāvošās iespējas. Tās ne vien ir pretestības un cīņas gatavības apliecinājums, bet arī demonstrē dažus no pašiem nopietnākajiem un būtiskākajiem aizsardzības līdzekļiem, kuri tiks laisti darbā, ja uzbrukums netiks apturēts.

Sākotnējā saziņas un brīdinājuma stratēģijā aizstāvji var pieļietot arī dramatiskas iejaukšanās formas. Starp tām var būt komandanta stundas masveida ignorēšana, ielu svētki visiem (ieskaitot ienaidnieka armijas karavīrus), ikdienas darišanu turpināšana «it kā nekas nebūtu noticis» un liela mēroga pasākumi, kuru nolūks ir graut uzbrucēju karavīru un zemāko ierēdņu lojalitāti.

Šīs sākotnējās darbības būs arī atgādinājums uzbrukumam pakļautās valsts iedzīvotājiem par nodomu pretoties energiski un droši, par paredzamās pretestības veidu un par nepieciešamību sagatavoties savu pienākumu pildīšanai saskaņā ar iepriekš izstrādātajiem plāniem un konkrētajām aizsardzības vadībām.

Uzbrucēju reakciju uz šo saziņas un brīdinājuma stratēģiju ir grūti paredzēt. Tā var būt gan ļoti mērena, gan ļoti brutāla — pat vienā un tai pašā situācijā.

«NEVARDARBIGĀ ZIBENSKARA» STRATĒĢIJA

Saskaņā ar šo otro sākuma stratēģiju iedzīvotāji un sabiedrības institūcijas uzsāk tūlītēju pretestības kampaņu un gandrīz pilnīgu nesadarbošanos. Jādomā, ka šo stratēģiju visdrīzāk

varētu izmantot tad, ja uzbrucēji šķiet relatīvi vāji, nedroši vai sašķelti savā gatavībā turpināt uzbrukumu un ja aizstāvju pu- se jūtas stipra un uzskata savu aizsardzības potenciālu par labi sagatavotu un spējīgu. Uzdevums ir likt uzbrucējiem ātri atkāpties masveidīgās pretestības priekšā. Lai to panāktu, var būt nepieciešamas tādas formas kā vispārējais streiks, ekono-miskās darbības pārtraukšana, pilsētu atstāšana, palikšana mā-jās, politiskās sistēmas paralizēšana, izturēšanās «it kā nekas nebūtu noticis», uzbrucēju prasību ignorēšana, ielu pārpildīšana ar demonstrantiem vai arī to pilnīga pamēšana, masveidīgi mē-ginājumi pārliecināt uzbrucēju karavīrus, izaicinoša īaikrakstu izdošana un viņu pārraidīšana par uzbrukumu un pretošanos. Ir arī daudzas citas iespējas.

Tāda masveida pretošanās var arī būt domāta, lai darītu uz-brucēju vadībai zināmas divas lietas: ka nevardarbīgie aizstāv-ji var neļaut uzbrucējiem baudīt uzvaras auglus un ka aizstāvju rīcība un viņu iespaids uz uzbrucēju karavīru un ierēdņu morāli, lojalitāti un pakļaušanos ilgākā laika posmā var izraisīt viņu uzticamības zaudēšanu.

Pat ja ātra uzvara šādā celā netiek sasniegta, nevardarbīgs zibenskarš, ja tas ir prasmīgi īstenots, var vismaz likt uzbrucējiem skaidri saprast uzbrukumam pakļautās sabiedrības apņē-mību sevi aizstāvēt. Šai stratēģijai vajadzētu demonstrēt dzīvē izmantojamās aizsardzības būtību, kā arī brīdināt uzbrucējus par sagaidāmām grūtībām, ja viņi neatteiksies no saviem no-domiem. Ja šo stratēģiju izmanto ar šādu mērķi, tad nepastāv būtiska atšķirība starp sākumposma stratēģiju un tai sekojošo aizsardzības cīņu.

Nevardarbīgajiem aizstāvjiem nevajadzētu domāt, ka viena vai otra no šīm sākumposma aizsardzības stratēģijām nesīs uz-varu šajā konflikta posmā. Lai panākumi tiktu sasniegti ātri, būtu nepieciešama ne vien ļoti varena nevardarbīgo aizstāvju pretošanās uzbrukuma sākumā, bet arī ļoti neparasta uzbrūkošo spēku vadība (vai arī tās nomaiņa ar cilvēkiem, kuri ir mazāk ieinteresēti šajā avantūrā). Uzbrucēju vadībai tad vajadzētu būt spējīgai atzīt savu klūdu vai arī atrast ticamu ieganstu, lai ar godu atkāptos. Vienīgi šādos maz ticamos apstākļos cīņa va-rētu beigties ātri.

Ja arī nevardarbīgā zibenskara stratēģijas rezultātā netiek sasniegta ātra uzvara, aizstāvji tomēr būs sasniegusi kaut ko nozīmīgu — viņi būs mobilizējuši savus spēkus, kā arī demon-strējuši savu apņēmību pretoties un savas aizsardzības politi-kas īpašo raksturu. Šie rezultāti ir līdzīgi tiem, kurus panāk ar saziņas un brīdinājuma stratēģijas palīdzību. Šajā brīdī būtu

jāpāriet pie citas stratēģijas, kas piemērotāka paredzamajai ilgstošajai cīņai un labāk var aizkavēt uzbrucēju konkrēto mērķu sasniegšanu.

Lai kas arī notiku cīņas sākumposmā, aizstāvjiem ir jābūt gataviem turpināt aizsardzību, vadoties no pieņēmuma, ka cīņa būs ilga un grūta. Vienalga, vai sākumā izmantota saziņas un brīdinājuma kampaņa, nevardarbīgs zibenskarš vai arī abas šīs stratēģijas (reizē vai viena pēc otras), sākumposms reiz beigties. Tad būs laiks pāriet pie neatlaidīgākas un pamatīgākas aizsardzības cīņas.

TURPMĀKĀS AIZSARDZIBAS CĪNAS STRATĒĢIJAS

Arī militārajos karos aizstāvji var mēģināt gūt ātru un pārliecinošu uzvaru. Taču tāda mēģinājuma neizdošanās vēl nenozīmē, ka jāiestājas demoralizācijai vai sakāves sajūtai. Ir gan nepieciešama citas stratēģijas izvēle nākošajiem cīnas posmiem. Gluži tāpat ir sabiedriskās aizsardzības karos. Sākuma kampaņa ir jāuzskata vienkārši par pirmo fāzi nevardarbīgajā cīņā, kam — tāpat kā militārai kampaņai — ir nepieciešams ilgāks intensīvu pūliņu periods, lai gūtu uzvaru. Tādēļ pāreja pie nākošajam posmam piemērotākas stratēģijas nav iemesls demoralizācijai. Gluži otrādi, šāda pāreja parāda, ka aizstāvji pārņem iniciatīvu cīnas virzīšanā, lai beigās gūtu uzvaru.

Pateicoties iepriekšējai plānošanai un apmācībām, var tikt izstrādātas dažas vispārējas cīnas vadlīnijas, kuras nosaka tos jautājumus un apstākļus, kuros iedzīvotājiem jāprotestē un jāpārtrauc sadarbība — neatkarīgi no tā, vai kāda aizsardzības organizācija ir izdevusi speciālus rīkojumus. Tad ārkārtējā situācijā tāda pretošanās sāksies pat tad, ja būs apcietinātas atsevišķas aizsardzības vadības grupas vai arī pilnīgi bloķētas sakaru līnijas. Ja būs izstrādātas tādas vadlīnijas, tad nekādi speciāli rīkojumi nebūs vajadzīgi. Pietiks ar noteiktiem uzbrucēju pasākumiem, lai sāktos aizsardzības cīņa.

Tie konkrētie jautājumi un apstākļi, kas paredzami vispārējās vadlīnijās, kuru gadījumā jāuzsāk «vispārējā pretestība», katrā valstī būs nedaudz atšķirīgi. Tomēr parasti tajos būs iekļaujamī šādi gadījumi: uzbrucēju centieni nodibināt jaunu valdību vai sagrābt varu pār sabiedrības politiskajām institūcijām; mēģinājumi likvidēt sabiedrības organizāciju un institūciju patstāvību; centieni pakļaut savai varai izglītību, reliģiju un politiskās idejas; mēģinājumi ieviest cenzūru vai apspiest runas brīvību; oficiālas ideologijas ieviešana; pret jebkuru sabiedrības

daļu vērstas nežēlīgas represijas un slepkavošana.

Ja iepriekš tiks noteikti šādi kritiskie momenti un būs veikta cilvēku savlaicīga apmācīšana plaša veida sabiedriskās aizsardzības metožu lietošanā, tad iedzīvotāji un sabiedrības institūcijas pēc pašu iniciatīvas varēs uzsākt vispārējo pretošanos, un varēs būt droši, ka viņu rīcība ir stratēģiski pamatota. Iepriekš sagatavota vispārējā pretošanās ļauj izmantot spontānas pretošanās vitālo spēku, izvairoties no tās iespējamiem negatīvajiem aspektiem — tādiem kā nepietiekama koncentrēšanās uz konflikta pamatjautājumiem vai nedisciplinēta un nepareiza rīcība.

Savlaicīga vadlīniju izstrāde vispārējai pretestībai ir svarīga arī tādēļ, ka uzbrucējiem tad būs daudz grūtāk aizsardzības vadītāju vārdā izdot viltotas «pretestības instrukcijas», kuru īstenošana veicinātu aizsardzības sakāvi un palīdzētu uzbrucējiem sasniegt viņu mērķus. Tādas instrukcijas, kuras acīmredzāmi būtu pretrunā ar tiem principiem, kas jau ilgi pirms tam izklāstīti aizsardzības rokasgrāmatās, brošūrās un skrejlapās, tad būtu viegli atmaskot un atmest kā provokācijas.

Atšķirībā no vispārējās pretestības, «organizētā pretestība» aptvertu tās aizsardzības darbības, kuras sāktos pēc īpaša pretošanās organizāciju rīkojuma, un tās darbības, kuras iepriekš jāizplāno vai arī jāsagatavo noteiktām grupām. Organizēto pretošanos varētu turpināt tik ilgi, kamēr ir spējīga darboties uzticama aizsardzības vadība un kamēr ir pieejami informācijas līdzekļi saziņai ar visiem iedzīvotājiem. Šāda veida pretestībai ir tā priekšrocība, ka tā balstās uz rūpīgu stratēģisko analīzi un plānošanu, un līdz ar to atsevišķām akcijām ir vairāk izredžu gūt panākumus.

Sastopoties ar ilgākas aizsardzības stratēģiskajām problēmām, nevardarbīgie aizstāvji var izmantot vienu no divām galvenajām stratēģijām: vai nu nevardarbīgam zibenskaram līdzīgu masveida **pilnīgas nesadarbošanās** kampaņu, vai arī kādu **selektīvās pretestības** formu. Aizstāvji var arī izmantot katru no šīm galvenajām stratēģijām savā laikā atbilstoši noteiktajām aizsardzības vajadzībām.

PILNIGA NESADARBOŠANĀS

Šo stratēģiju sauc arī par «totālo pretestību». Tā nozīmē visas sabiedrības atteikšanos no **jebkādas** — politiskās, ekonomiskās un sociālās — sadarbošanās ar uzbrucēju režīmu un politiku. Parasti tā ir piemērota noteiktos aizsardzības cīņas posmos. Tomēr totālo pretestību ir ārkārtīgi grūti īstenot dzīvē ilgāku lai-

ku. Lai to spētu, sabiedrībai ir jābūt sevišķi stiprai, labi sagatovotai un nodrošinātai. Pilnīgas nesadarbošanās sekas var būt ļoti smagas, jo tik daudz pašai sabiedrībai nepieciešamu sfēru apturēšana izmaksā dārgi. Šie zaudējumi ir lieli pat tad, ja uzbrucēji nepielieto nežēlīgas represijas. Aizstāvjiem jābūt spējīgiem izturēt aizsardzības cīņas, kas var turpināties mēnešiem vai pat gadiem ilgi, kā vairumā kara gadījumu. Lai izturētu, ir nepieciešama visaptveroša sagatavošanās, tai skaitā pārtikas, ūdens un degvielas nodrošināšana. Šo ļoti bargo nosacījumu dēļ pilnīgo nesadarbošanos noteiktās aizsardzības cīņās, iespējams, vispār nevarēs izmantot.

Ja pilnīgas nesadarbošanās stratēģija tiek izmantota aizsardzības pamatposmā, kas seko sākuma periodam, tad tā visdrižāk būtu jāievieš uz zināmu laiku, lai sasniegta kādus atsevišķus mērķus. Aizstāvjiem vajadzētu rūpīgi izvēlēties tos cīņas momentus, kad šo stratēģiju var sekmīgi izmantot. Šo stratēģiju nedrīkst ieviest uz ilgāku laiku bez pienācīgas sagatavošanās. To nevajadzētu izmantot vienkārši kā emocionālu atbildes reakciju uz pašu uzbrukumu vai kādu īpaši negēlīgu pretinieku izrīcību. Tomēr pilnīgu nesadarbošanos varētu izmantot arī šādās situācijās, ja tā tiktu saprātīgi izplānota.

Pilnīgu nesadarbošanos, šķiet, vislabāk ir izmantot atsevišķos cīņas momentos, lai sasniegta konkrētus mērķus tādas tālejošās stratēģijas ietvaros, kurā dominē selektīvā pretestība. To ilustrē šādi piemēri. Iedomāsimies, ka nevardarbīgie aizstāvji ilgāku laiku ir pielietojuši selektīvo pretošanos pret noteiktu uzbrucēju politiku. Piemēram, uzbrucēji var mēģināt pakļaut baznīcas politiskai vadībai. Selektīvās pretošanās rezultātā šie centieni tiek vājināti vai bloķēti, bet uzbrucēji tomēr grib tos turpināt. Baznīcas un pārējo sabiedrības daļu pretestība ir izrādījusies pārāk spēcīga uzbrucējiem un viņi pagaidām ir atmetuši centienus likvidēt baznīcu neatkarību. Tomēr viņi ir gatavi atlākt uzbrukumu, līdzko radīsies izdevība. Tad pilnīgas nesadarbošanās stratēģiju var likt lietā, lai piespiestu agresorus atmest šos nodomus pavisam. Tādā gadījumā var izmantot visu sabiedrības daļu pilnīgu atteikšanos ielaisties jebkādās darīšanās ar uzbrucējiem un viņu institūcijām, kā arī ievērot viņu kārtību, lai piespiestu uzbrucējus vājuma brīdī publiski apsolīt turpmāk atzīt un respektēt reliģisko institūciju patstāvību.

Īsa pilnīgas pretestības akcija var būt piemērota arī nežēlīgu represiju gadījumā pret demonstrantiem vai visiem iedzīvotājiem, lai demonstrētu pretošanās spēku un apņēmību. Šādam ierobežotam mērķim parasti pietiek ar vienu dienu. Akcijai nevajadzētu būt daudz ilgākai, ja nu vienīgi ir skaidrs, ka pretinie-

ku pozīcijas ir ļoti vājas, piemēram, ja viņu karaspēkā briest dumpis vai arī pastāv citi viņus apdraudoši apstākļi. Totālo pretestību ilgstoši vajadzētu pielietot tikai tad, kad uzbrucēju spējas saglabāt varu ir jūtami vājinātas un kad aizstāvju pozīcijas ir tik stipras, ka viņi var turpināt pilnīgu nesadarbošanos par spīti varbūtējām nežēlīgām represijām.

Šo stratēģiju var pielietot arī tādas ilgākas cīņas noslēgumā, kas pamatā sastāvējusi no dažādām selektīvās pretestības kampanjām. Tomēr arī tad jāpastāv citiem nosacījumiem, pie kuriem pilnīga nesadarbošanās ir ieteicama. Tādā brīdī šīs stratēģijas nolūks ir nokautēt uzbrucējus un sakaut vai noārdīt viņu režīmu, sagraut viņu spējas turpināt avantūru un atjaunot sabiedrības neatkarību un brīvību.

Ar šiem izņēmumiem, sabiedrības aizsardzības cīņā pamatā jāizmanto selektīvās pretestības stratēģija.

SELEKTĪVĀ PRETESTĪBA

Šajā stratēģijā aizsardzības cīņa tiek koncentrēta uz noteiktiem sociāliem, ekonomiskiem un politiskiem jautājumiem. Tieks izraudzīti tie jautājumi, kuriem ir izšķiroša loma uzbrucēju pārvaldes nepielaušanā pār visu sociālo un politisko sistēmu. Šo stratēģiju var dēvēt arī par «nevārdarbīgo pozīciju karu» vai «pretestību mezglu punktos». Tās ietvaros atsevišķas iedzīvotāju daļas pārmaiņus vērstu pretestības cīņu noteiktos virzienos. Tādējādi dažādi jautājumi pēc kārtas nokļūst cīņas degpunktā, lai neļautu iebrucējiem iegūt visaptverošu varu pār sabiedrību.

Selektīvās pretestības stratēģija īpaši sakopo pretošanās enerģiju cīņā par atsevišķiem mērķiem, kas ir īpaši nozīmīgi aizsardzībā. Šī stratēģija atļauj koncentrēt spēkus un nevis tos izkliedēt. Tā arī nav tik nogurdinoša. Vairumā gadījumu, maiņoties pretestības uzdevumiem un svarīgākajiem jautājumiem katrā tās brīdī, cīņas smagumu pārmaiņus uzņemsies dažādas iedzīvotāju grupas.

Lai izvēlētos mezglu punktus, uz kuriem jāvērš selektīvā pretestība, ir jāapsver seši svarīgākie jautājumi:

Kādi ir uzbrucēju galvenie mērķi?

Kas var traucēt uzbrucējiem iegūt vai saglabāt varu pār aizstāvju valsts aparātu vai tā svarīgām daļām?

Kas var neļaut uzbrucējiem vājināt vai sagraut sabiedrības institūciju neatkarību un pretošanās spēju?

Kā sakopot aizsardzības potenciālu sevišķi ievainojamos uzbrucēju sistēmas, režīma vai politikas punktos, no kuriem

atkarīga viņu spēja īstenot savus nodomus un turpināt avantūru?

Kā panākt, lai aizstāvji liktu lietā savas spēcīgākās īpašības, spējas un iedzīvotāju daļas (izvairoties iesaistīt vājākās), lai veicinātu cīņas panākumus?

Kādas konkrētas idejas vispilnīgāk atspoguļo cīņas vispāri-gos principus, galvenos mērķus, kā arī palīdz stiprināt aizstāvju pārliecību par savas pretestības taisnīgumu un parāda uzbrucēju mērķus un līdzekļus kā īpaši netaisnīgus un nosodāmus?

Jo sevišķi svarīgi ir virzīt selektīvo pretestību tā, lai aizka-vētu uzbrucēju galveno nolūku īstenošanos. Tas ir svarīgi tā-pēc, ka — kā mēs redzējām otrajā nodaļā — visu valdītāju spēks ir atkarīgs no avotiem, kurus var ierobežot vai nogriezt, aizstāvjiem pārtraucot sadarboties, palīdzēt un pakļauties.

Ja, piemēram, ir noticis valsts apvērsums vai izpildvaras iz-darīta usurpācija, tad konstitucionālās valdības aizstāvjiem jāpanāk, lai usurpatoriem neizdotos konsolidēt varu pār valsts aparātu un sabiedrību. Aizstāvji to var panākt, neatlaidīgi prasot konstitucionālo principu ievērošanu, neatzīstot usurpatoru varu un neļaujot viņiem pārvaldīt valsts aparātu un plašāku sabiedrību. Nesadarbošanos var īstenot valsts kalpotāji, ierēdņi, valdības iestādes, pavalstu vai vietējās pašpārvaldes, policijas nodaļas un faktiski visas sabiedrības institūcijas, kā arī vienkāršie iedzīvotāji. Kā mēs redzējām pirmajā nodaļā, šādas metodes plaši tika izmantotas pret Kapa puču. Savlaicīgi sagatavojoties, to iedarbība būtu ievērojami lielāka. Tā rezultātā uzbrucējiem tiktu liegta legitimitāte un viņiem neizdotos īsti nostipri-nāt savu varu.

Ja kādas ārvalsts vadītāji ir sākuši uzbrukumu, lai izveidotu valdību pēc saviem ieskatiem, tad jāaizkavē kolaborācija visos līmenos. Iespējamie kolaboranti jāizolē un nedrīkst pieļaut, ka agresoru pārziņā nokļūst dažādi departamenti, administratīvās iestādes, policijas vienības, cietumu sistēma un militārie spēki. Aizstāvji arī nedrīkst atzīt par likumīgu jelkādu jauniz-veidotu režīmu, viņi nedrīkst pakļauties un sadarboties, un vi-ņiem jāpaliek uzticīgiem viņu pašu politiskās sistēmas prin-ci-piem un darbībai.

Piemēram, policija atteiktos meklēt un arestēt patriotiskos pretestībniekus. Žurnālisti un redaktori atteiktos pakļauties cenzūrai un izdotu laikrakstus par spīti aizliegumiem, kā tas notika Polijā karastāvokļa laikā astoņdesmitajos gados. Pagrīdes ra-dio programmas raidītu apslēpti raidītāji — kā Čehoslovakijā

1968. gadā. Garīdznieki sludinātu, ka ticīgo pienākums ir nesniegt palīdzību iebrucējiem, kā protestantu un katoļu mācītāji darīja Nīderlandē nacistu laikā.

Politiki, valsts kalpotāji un tiesnēši, ignorējot vai izaicinoši nepakļaujoties ienaidnieku nelikumīgajām pavēlēm, nepielautu viņu varu pār valdības aparātu un tiesām. Vēl viens cīņas līdzeklis būtu tiesu nesadarbošanās. Tiesneši pasludinātu uzurpatoru vai iebrucēju iecelto ierēdnus par nelikumīgiem. Viņi turpinātu strādāt, balstoties uz pirmsiebrukuma likumiem un konstitūciju un atteiktos sniegt morālu vai juridisku atbalstu iebrucējiem — pat ja tas nozīmētu tiesu slēgšanu. Valsts kalpotāji un ierēdņi reizēm var rīkot streikus vai arī turpināt darbu «bez kolaborācijas». Tas nozīmē — viņi var neatlaidīgi turpināt pildīt likumīgi noteikto politiku, programmas un pienākumus, ignorējot vai izaicinoši nepakļaujoties uzbrucēju izdotajām pretnēja rakstura pavēlēm.

Ja uzbrukums ir sākts, lai sasniegta ekonomiskus mērķus, tad aizstāvjiem ir jākoncentrē spēki, lai to nepielautu. To var panākt, ja zinātnieki, tehniki, strādnieki un administrācija, kā arī visas iesaistītās institūcijas atsakās sadarboties un palīdzēt. Šī atteikšanās nepieciešama visās stadijās — tādās kā izejvielu ieguve, pētījumi, plānošana, transportēšana, ražošana, apgāde ar energiju un detaļām, kvalitātes pārbaude, pakošana un nosūtīšana. Piemēram, strādnieki un menedžeri aizkavētu valsts ekspluatēšanu, rīkojot atsevišķus streikus un izraisot novilcināšanu — kā tas notika Rūrā 1923. gadā.

Ja uzbrucēju mērķis ir ideoloģisks, tad būtiski ir nepielaut mēģinājumus nonicināt uzbrukumam pakļautās sabiedrības uzskaņas un indoktrinēt iedzīvotājiem uzbrucēju politiskos uzkatus. To var panākt ar dažādiem nesadarbošanās veidiem, ko veic personas un institūcijas, kas darbojas izglītībā, reliģijā, saziņas līdzekļos, izdevniecībās, jaunatnes organizācijās un valdībā. Piemēram, skolotāji atteiktos ieviest skolās propagandu (sk. Norvēģijas piemēru trešajā nodalā). Mēģinājumiem ietekmēt skolas varētu likt pretim atteikšanos mainīt mācību programmu vai ieviest uzbrucēju propagandu, tai pašā laikā skaidrojot skolniekiem cīņas jēgu un turpinot parasto izglītības darbu tik ilgi, cik tas iespējams. Ja nepieciešams, skolas varētu brīvprātīgi slēgt un noturēt stundas privātmājās. Tāda nelegāla izglītības sistēma pastāvēja, piemēram, nacistu okupētajā Polijā. Skolotāji ne tikai pretotos izglītības sistēmas un mācību programmu mainīšanai, bet arī mudinātu skolēnus padomāt par uzskatu brīvības vērtību, kā arī par šīs brīvības izmantošanas un aizsargāšanas svarīgumu.

Selektīvā pretošanās var arī būt vajadzīga, lai aizsargātu sabiedrības neatkarīgās institūcijas — tās spēka centrus, par kuriem runāts otrajā nodaļā. Iespējams, ka uzbrucēji gribēs nodibināt totālu varu pār iekarotās zemes sabiedrību, likvidēt pretošanās iespējas jaunajai kārtībai vai pārveidot visu sabiedrību pēc totalitāisma modeļa. Tādēļ uzbrucēji var mēgināt likvidēt visu pastāvošo neatkarīgo institūciju patstāvību, saglabāt tās tikai novājinātā, pakļautā veidā vai arī pilnīgi sagraut. To vietā agresori var radīt jaunas, centralizēti pārvaldāmas institūcijas, kas atbilst totalitārajam modelim un ir spējīgas pakļaut savus locekļus. Tāda bija fašistu pārvaldītā organizācija Norvēģijas skolotājiem, kuras izveidi pretošanās kustība nepieļāva. Šī un līdzīgu mēginājumu — citām profesijām — sakāve nelāva izveidot Norvēģijā korporatīvu valsti. Šādiem centieniem pārņemt savā varā sabiedrības institūcijas jākļūst par selektīvās pretestības spēka pielikšanas punktiem. Aizsardzības plānošanai un sagatavošanai vajadzētu palīdzēt tautai saprast tādas pretestības svarīgumu, kā arī vairot cīņas panākumus.

Selektīvo pretestību vajadzētu vērst arī pret sevišķi ievainojamiem punktiem uzbrucēju režīmā un cesties ar to iespaidot pretinieku karavīru un ierēdu lojalitāti un uzticamību.

Uzbrucēji, protams, nepriecāsies par tādiem sparīgiem, lai arī nevardarbīgiem, aizsardzības pūliņiem. Jādomā, ka viņi izmanto visus pieejamos līdzekļus, kuri pēc viņu domām varētu aizkavēt, neutralizēt vai sagraut pretestību. Kā norādīts trešajā un arī šajā nodaļā, nevardarbīgajiem aizstāvjiem ir jābūt gataviem izturēt visas šīs represijas, neatlaidīgi turpināt aizsardzības cīņas un līdz ar to iedarbināt politiskā džiu-džitsa procesu. Nepārtraukta pretestība un stingra nevardarbības disciplīna var prasīt no uzbrucējiem pārāk lielus zaudējumus, nepieļaut viņu mērķu sasniegšanu, piespiest apturēt uzbrukumu vai pat sagraut viņu spēkus un režīmu. Uzbrucējiem novājinoties un aizstāvju spēkam pieaugot, dažāda veida selektīvās pretošanās kampaņas pamazām virza aizstāvjus arvien tuvāk uzvarai.

Ja arī reizēm sabiedriskās aizsardzības cīņas var būt samērā īsas, tomēr bieži vien tādi konflikti var prasīt ilgāku laiku. Tādā gadījumā sagaidāms, ka cīņa būs grūta. Apspiešana var būt īpaši nežēlīga, apdraudot aizstāvju dzīvības un prasot daudzus upurus. Īpaši smagos apstākļos daudzi cilvēki var zaudēt drosmi un cīņas gribu, kā tas notika pēdējos Rūras cīņas mēnešos. Lāudis var arī vienkārši pagurt un just vajadzību atpūsties.

Reizēm var palīdzēt pārmaiņas stratēģijā, jo sevišķi — cīņas smaguma centra novirzīšana no vienas iedzīvotāju grupas uz otru, kas tajā brīdī ir vairāk rīcībspējīga. Cita iespēja ir izvē-

lēties šaurākus cīņas uzdevumus vai arī samazinātu spēku pie-likšanas punktu skaitu.

Pretestības paguruma apstākļos ir maz ticams, ka sabiedrībā plaši izplatīsies vēlēšanās pāriet pie bruņotas cīņas, jo būs acīmredzams, ka uz panākumiem tādai cīņai būs maz izredžu, bet kritušo skaits pieaug. Tomēr ir iespējams, ka noteiktas mazas grupas vai atsevišķi cilvēki var uzsākt izmisīgas darbības, piemēram, spridzināšanu vai bruņotus uzbrukumus. Ja arī tādas darbības ļauj to pastrādātājiem un pat citiem justies labāk, tomēr gandrīz nešauboties var sacīt, ka tās izraisīs lielākas represijas un politiskus zaudējumus. Kas ir vēl jaunāk — tāda vardarbība, droši vien, mazinās nevardarbīgās cīņas panākumus. Pāreja pie vardarbības prasīs lielāku slepenību un līdz ar to ierobežos pretestībnieku skaitu ar tiem, kas var pievienoties mazām slepenām grupām. Būtiska nozīme ir tam, lai tiktu uzturēta nevardarbības disciplīna.

Pat vissliktākajos apstākļos izšķiroša nozīme ir tam, lai pretestība kaut kādā veidā turpinās. Reizēm, īpaši smagā situācijā, tā varētu daļēji izpausties kā «pretestība kultūras jomā». Tas nozīmē, ka tauta apņēmīgi saglabātu svarīgus sava dzīves veida elementus, valodu, ieradumus, ticējumus, sociālās organizācijas un tradīcijas. Gadījumos, kad lielās pretestības organizācijas — kas ir bijušas pretestības pamats — ir neutralizētas, pārņemtas uzbrucēju uzraudzībā vai likvidētas, nevardarbīgās akcijas var turpināt atsevišķi cilvēki, darbojoties vienatnē vai ļoti mazās, bieži vien īslaicīgi pastāvošās, grupās. To sauc par «mikropretestību». Tādos lielu grūtību laikos jo sevišķi svarīgi ir uzturēt dzīvu tautas garu, tās gribu atgūt spēju pašai sevi pārvaldīt un pārliecību, lai arī cik nedrošu, ka reiz tas izdosies. Ir nepieciešami nopietni pētījumi un stratēģiskās studijas par to, kā rīkoties tādās galēji smagās situācijās.

Pēc kāda laika mainījušies apstākļi, negaidīti notikumi, jaujas pretošanās iniciatīvas un atjaunota cīņas griba un enerģija var veicināt jaunus cīņas uzplūdus un radīt paaudzi, kas ir spējīgāka cīņu turpināt. Tai pašā laikā, kad cīņa ir visgrūtākā, nemanāmi var izvērsties nozīmīgas pārmaiņas, kas vērš notikumus par labu nevardarbīgajiem pretestībniekiem. Starp tām var arī būt šaubu, nesaskaņu un iebildumu pieaugums pašu uzbrucēju nometnē.

Neatkarīgi no tā, vai sevišķi grūts periods iestājas vai nē, aizstāvju spēkam pieaugot, būs nepieciešamas stratēģijas izmaiņas. Piemēram, var rasties lielāka iespēja izvērst arvien plašāku pretošanos iepriekšējo ierobežoto selektīvo kampaņu vietā. Labvēlīgos apstākļos var pat kļūt iespējama pilnīga nesadarboša-

nās, lai dotu pretiniekam nokautējošu triecieni. Citos gadījumos var rasties vajadzība pēc atšķirīgas nobeiguma stratēģijas. Jebkurā variantā svarīgi būs izstrādāt konkrētu rīcības plānu, lai panāktu sekmīgu aizsardzības cīņas noslēgumu.

STARPTAUTISKAIS ATBALSTS SABIEDRISKAJAI AIZSARDZĪBAI

Valstis ar sabiedriskās aizsardzības politiku var piedalīties ļoti dažādās starptautiskās aktivitātēs gan divpusējās un daudzpusējās attiecībās ar citām valstīm, gan arī reģionālā un pasaules mērogā. Šādām valstīm nav jācēnšas izolēties tikai tādēļ vien, ka tām nav militārā potenciāla — ja nu vienīgi tās pašas to vēlas. Daudzām šo valstu starptautiskām aktivitātēm nav jābūt tieši saistītām ar atturēšanas vai aizsardzības vajadzībām, zināmas aktivitātes tiktu veiktas, lai nodrošinātu akūtas vajadzības, atrisinātu problēmas, kas ir konfliktu pamatā, kliedētu nepamatotas aizdomas un pārpratumus, kā arī vairotu savstarpējo saprašanos un draudzību. Šādas aktivitātes varētu i Mazināt starptautisko konfliktu skaitu un bīstamību nākotnē.

Zināma šādu valstu starptautiskās sadarbības un palīdzības pasākumu daļa būs vērsta tieši uz to, lai nodrošinātu sabiedriskās aizsardzības cīņu sagatavošanu un vešanu. Šīs aizsardzības politikas raksturs neprasā tādu slepenību, kāda parasti pastāv militārās aizsardzības jautājumos. Tas padara iespējamu plašu apmainīšanos ar zināšanām un praktiskiem padomiem starp valstīm, kas jau ievieš sabiedriskās aizsardzības politiku, un tām, kas pēta šādu iespēju. Šādas valstis savstarpēji izdevīgi varētu dalīties pētījumu rezultātos, metodiskajā analīzē, sagatavošanās un apmācību plānos, kā arī zināšanās par potenciālijiem uzbrucējiem. Tās var apmainīties ar informāciju par stratēģijām, kas piemērotas noteiktu uzbrukumu veidu atvairīšanā, par pasākumiem, kas maksimāli kāpina aizsardzības iedarbību, par metodēm, kas nodrošina pretošanās turpināšanu represiju apstākļos un par iespējām nodrošināt sabiedrības materialās vajadzības uzbrukuma laikā.

Fundamentālus pētījumus un situatīvo plānošanu šajos jautājumos, kā arī sagatavošanos un apmācības sākotnēji varētu veikt atsevišķas valstis, privātas institūcijas, vairākas valstis vai līguma partneres kopā, reģionālās organizācijas vai Apvienoto Nāciju Organizācijas struktūras. Saskaņā ar savstarpējiem līgumiem vai arī reagējot uz konkrētu krīzes situāciju, šīs pašas struktūras varētu sniegt nemilitāru palīdzību sabied-

riskās aizsardzības politikas valstīm, pret kurām tiek vērsti uzbrukumi.

Piemērotas palīdzības veidi būtu šādi: (1) iespējas izmantot iespiedtehniku un raidiekārtas uzbrukumam pakļautajai valstij; (2) pārtikas un medikamentu piegāde; (3) ziņas ārpasaulei par aizsardzības cīņām un agresoru rīcību; (4) starptautisku ekonomisku un diplomātisku sankciju ieviešana pret uzbrucējiem; un (5) uzbrucēju karavīru, ierēdņu un iedzīvotāju informēšana par agresiju (piemēram, par konflikta cēloņiem, pretestības un represiju veidiem, ziņas par neapmierinātību uzbrucēju parasto atbalstītāju vidū un aicinājumu pārraidīšana ar lūgumiem izbeigt iebrukumu un atjaunot tautu draudzību un sadarbību).

Visa tāda veida starptautiskā sadarbība ir ārkārtīgi nozīmīga, tomēr galvenais aizsardzības smagums ir jāiznes pašai uzbrukumam pakļautās zemes tautai. Nekas nevar aizstāt pašpālavību, pareizu sagatavošanos un patiesu sabiedriskās aizsardzības spēku.

PANĀKUMI UN NEVEIKSME

Nedrīkst par zemu novērtēt uzbrucēju grūtības, sastopoties ar labi sagatavotu un izstrādātu sabiedrisko aizsardzību. Aizstāvju spēja mobilizēt savu pretestības spēku un tieši vai netieši iedragāt uzbrucēju spēka avotus var izraisīt dramatiskas izmaiņas spēku samēros. Ja nevardarbīgajiem aizstāvjiem piemīt reāls iekšējais spēks, stratēģiskā un taktiskā gudrība, disciplīna un neatlaidība, sastopoties ar represijām, kā arī spēja trāpīt pretinieka vājajās vietās, tad viņiem vajadzētu spēt apturēt un beigās sakaut pretiniekus.

Apsriežot šo politiku, paši jēdzieni **panākumi** un **neveiksme** ir jālieto precīzā nozīmē. Tas ir nepieciešams, gan lai novērtētu katru konkrēto sabiedriskās aizsardzības pielietojumu, gan arī — lai salīdzinātu šo politiku ar militāro aizsardzību.

Panākumus sabiedriskajā aizsardzībā var novērtēt pēc tā, vai aizstāvji patiešām ir sasniegusi savus mērķus, tas ir, atsituši uzbrukumu un atjaunojuši iespējas dzīvot neatkarīgi saskaņā ar pašu principiem un institūcijām.

Savukārt, **neveiksme** sabiedriskajā aizsardzībā nozīmē, ka savus mērķus ir sasniegusi uzbrucēji.

Tāpat kā militārajās cīņās, arī ne katrs mēginājums pielietot sabiedrisko aizsardzību nesīs panākumus. Šī veida cīņa, tāpat kā jebkura cita, var sekmēties vienīgi tad, ja tiek ievēroti tās efektivitātes priekšnosacījumi, kas aplūkoti trešajā nodaļā. Mili-

tārā sakāve parasti iestājas lielu materiālo postījumu, kritušo skaita, demoralizācijas dēļ un arī tad, ja aizstāvjiem liekas, ka viņi nespēs novest cīņu līdz veiksmīgam noslēgumam. Šie apstākļi var pavadīt arī sabiedriskās aizsardzības neveiksmi, taču tas nav obligāti.

Ir arī iespējamas situācijas, kad viena no pusēm uz laiku iegūst vai zaudē spēku un sasniedz tikai dažus no saviem tiešajiem mērķiem. Nevardarbīgajiem aizstāvjiem var nākties pārdzīvot grūtus lielu ciešanu laikus un nest daudz upurus. Tomēr tik ilgi, kamēr viņiem ir griba aizstāvēties, viņi var stiprināt sevi un savas institūcijas un attīstīt spēju cīnīties nevardarbīgi. Aizstāvji var vairot drosmi un neatlaidīgi turpināt cīņu par spīti draudiem un represijām, kā arī pielietot jaunas stratēģijas, lai radītu sev labvēlīgākus apstākļus.

Pat acīmredzama sakāve nav mūžīga. Kaut arī aizstāvji var nebūt sasniegusi savus mērķus šajā reizē, pastāv iespēja to izdarīt nākotnē. Ja pretestības gars un sabiedrības neatkarīgo institūciju dzīvotspēja ir saglabājušies, tad iedzīvotāji var atsākt aizsardzības cīņu citā reizē. Starplaikā varētu būt nepieciešams atpūsties, atjaunot sabiedrības spēku un tās spēju atgūties no uzbrukumiem, izstrādāt jaunas stratēģijas, kā arī izvēlēties jaunus — sākumā ierobežotus un vieglāk sasniedzamus — mērķus. Panākumi to sasniegšanā var vest pie jaunas stratēģijas izstrādes — jau ar tālejošākiem mērķiem. Citiem vārdiem, neatgriezeniskai sakāvei sabiedriskajā aizsardzībā nav jāiestājas tik ilgi, kamēr saglabājas tauta un sabiedrība. Improvizētā nevardarbīgā cīņa Čehoslovakijā sniedz tam apstiprinājumu. Pēc 1968.—1969. gada Varšavas līguma valstu iebrukuma un tam sekojošās Dubčeka vadības sagraoves nāca smags periods, kad valdīja Husāka režīms. Brīvības aizstāvjiem, piemēram, Hartas 77 dalībniekiem nācās izciest pazemojumus un ieslodzījumu. Tomēr 1989. gada beigās tautas nevardarbīgā kustība atjaunojās un šoreiz panāca komunistu varas sabrukumu, kā arī politisko tiesību atjaunošanu Čehoslovakijā.

Nevardarbīgo cīņu laikā mēdz būt ilgāki laika posmi, kad aizstāvjiem daļēji veicas, bet ir arī zināmi zaudējumi. Tādās reizēs ir ļoti svarīgi, lai viņi pilnībā apzinātos savus sasniegumus un savu spēku. Pagājušajos nevardarbīgajos konfliktos ļaudis dažkārt cīnījās labi un guva nozīmīgus panākumus, bet — tā kā viņiem vēl nebija izdevies gūt pilnīgu uzvaru, tad viņi nodomāja, ka ir sakauti. Tāpēc viņi zaudēja cīņas garu un ļāva pretestībai apsikt un pārtrūkt. Faktiski viņi kapitulēja, līdz ar to sakaujot paši sevi. No tā ir jāizvairās sabiedriskajā aizsardzībā.

Cīņas gaitā nevardarbīgie aizstāvji var novērtēt tās līdzšinējos panākumus, atbildot uz šādiem jautājumiem:

Cik lielā mērā nevardarbīgie **aizstāvji** uzturējuši, zaudējuši vai stiprinājuši gribu pretoties?

Cik lielā mērā dažādi cilvēki un grupas **uzbrucēju** vidū ir uzturējuši, zaudējuši vai stiprinājuši gribu turpināt uzbrukumu un sasniegt sākotnējos mērkus?

Cik lielā mērā **neatkarīgās institūcijas** (spēka centri) uzbrukumam pakļautajā sabiedrībā ir saglabājušas, zaudējušas vai palielinājušas savu cīņas potenciālu un nav ļāvušas uzbrucējiem iegūt viņiem nepieciešamos spēka avotus?

Cik lielā mērā **aizstāvji** un **uzbrucēji** ir parādījuši labu stratēgisko spriešanas spēju vai tās trūkumu un vai cīņas gaitā šī spēja ir vājinājusies vai uzlabojusies?

Cik lielā mērā **nevardarbīgie** aizstāvji ir palielinājuši savu spēju nesadarboties un pretoties, rīkoties disciplinēti un izpildīt sekmīgas nevardarbīgās cīņas priekšnosacījumus?

Cik lielā mērā **uzbrucēju iedzīvotāji, represiju orgāni un administratori** ir bijuši labā morālā noskaņojumā, atbalstījuši uzbrukumu un aktīvi līdzdarbojušies tajā vai arī ir bijuši sliktā morālā noskaņojumā, neapmierināti, neuzticami un pretojušies uzbrukumam?

Cik lielā mērā **uzbrucēju un aizstāvju starptautiskie draugi, kā arī vajadzīgie ekonomiskie un politiskie partneri** ir turpinājuši līdzšinējās attiecības, piedāvājuši atbalstu vai arī nav piekrituši viņu darbībām un pārstājuši sadarboties?

Cik lielā mērā **aizstāvji** ir saglabājuši spēju būt patstāvīgiem un spēju nodrošināt savas ekonomiskās vajadzības?

Cik lielā mērā ir izdevušās vai arī bijušas neveiksmīgas **uzbrucēju manipulācijas un represijas**, lai apturētu aizsardzības cīņu un sasniegtu uzbrucēju mērkus? Vai arī tās īstenībā ir palielinājušas aizstāvju pretestību, radījušas opozīciju pašu uzbrucēju nometnē un izsaukušas starptautisku rīcību?

Cik lielā mērā **aizstāvji** ir turpinājuši vai pat pastiprinājuši pretestību, sastopoties ar represijām un nežēlību?

Cik lielā mērā ir sasniegti **uzbrucēju sākotnējie mērķi** (ekonomiskie, politiskie vai citi)?

Kurai pusei konfliktā pieder iniciatīva?

Ja atbildes uz šiem jautājumiem rāda, ka aizstāvji ir guvuši zināmus panākumus, bet arī piedzīvojuši zaudējumus, tad vieniem ir laiks korigēt savu darbību, lai palielinātu panākumu izredzes. Tādā gadījumā viņiem ir jārīkojas sekojoši: jāpalielina katras indivīda spēks; jāsaglabā un jāpaplašina sava sociālais

spēks; jānosaka un jāpielieto visatbilstošākās un iedarbīgākās sviras uzbrucēju ietekmēšanai; jāuzlabo stratēģiskā analīze; jāvirza pretestība uz uzbrucēju vājajām vietām un jārīkojas ar noteiktību, drosmi un neatlaidību.

Sabiedriskās aizsardzības cīņas **galīgo rezultātu vērtējuma kritēriji** nesaistās ar uzbrucēju fizisko zaudējumu noteikšanu vai arī kapitulāciju par viņiem pārākiem militārajiem spēkiem. Vai konkrētā sabiedriskās aizsardzības cīņa ir bijusi veiksmīga, to nosaka atbildes uz tādiem jautājumiem kā šie:

Vai aizstāvji vēl arvien neatzīst agresoru režima legitimitāti un uztur ticību paši saviem principiem un tiesībām izvēlēties pašiem savu sistēmu un politiku?

Vai aizstāvji ir saglabājuši savas sabiedrības patstāvību un nodrošina tās vajadzības par spīti okupācijai vai uzurpatoru režīmam?

Vai uzbrucējiem ir vai nav izdevies sasniegt savus mērķus (ekonomiskos, politiskos, ideoloģiskos vai citus) un cik lieļā mērā?

Vai uzbrucēji ir ieguvuši vai zaudējuši svarīgu starptautisko atbalstu?

Vai uzbrucēju griba turpināt uzbrukumu ir palikusi iepriekšējā vai arī mainījusies?

Vai aizstāvji ir bloķējuši jebkāda veida jaunas valdības izveidi un nostiprināšanos?

Vai uzbrucēju spēki ir atvilkti vai iziruši?

Vai ir iespējams, ka **uzbrucēji** uzsāks līdzīgas avantūras nākotnē?

Vai agresoru režīms ir saglabājies vai arī tīcis nomainīts?

Ne visas sabiedriskās aizsardzības cīņas, vērtējot pēc šiem kritērijiem, beigsies ar skaidri redzamiem panākumiem vai neveiksmi. Drīzāk, kā parādīts trešajā nodaļā, ir iespējami daļēji panākumi un daļējas neveiksmes.

Pašs galvenais sabiedriskās aizsardzības panākumu faktors ir uzbrukumam pakļautās sabiedrības spēja turpināt patstāvīgu attīstību pat nežēlīgu varas tīkotāju un viņus atbalstoša nādīga karaspēka klātbūtnē. Šī spēja ir atkarīga no iedzīvotāju, kā arī sabiedrības grupu un institūciju (otrajā un trešajā nodaļā aplūkoto varas centru) spēka un apņēmības.

Spēja neļaut uzbrucējū nodomu īstenošanos var izpausties dažādos veidos. Minēsim tikai dažus piemērus: uzbrucēju mēģinājumi padarīt legitīmu jauno režīmu netiek pieļauti un tauta paliek lojāla pirmsuzbrukuma konstitucionālai sistēmai; mēģinājumi uzspiest jaunu valdību neizdodas, jo vienkārši nav iespē-

jams pakļaut veco ierēdniecību un likumū sargāšanas iestādes; valdības iestādes turpina īstenot leģitīmo politiku un likumus un atsakās aizstāt tos ar iebrucēju politiku un likumiem; sabiedrība kopumā izolē un ignorē jebkādus jaunus uzbrucēju ieceltos ierēdņus un viņu izveidotās iestādes; de facto brīvā prese turpina darboties par spīti uzbrucēju cenzūrai un aizliegumiem; turpinās pretestību atbalstošās radio un televīzijas pārraides no apslēptiem raidītājiem vai no draudzīgu kaimiņzemju teritorijas; baznīcas un ticīgie masveidīgi pretojas mēginājumiem pakļaut reliģiskās organizācijas; pieaugusi tautas politiskā ieinteresētība un aktīvo politisko grupu skaita pieaugums padara neveiksmīgus centienus aizliegt jebkādu politisko opozīciju; mēginājumi nomainīt neatkarīgās profesionālās organizācijas un apvienības izraisa to kāpinātu pretestību, un tās tādējādi kļūst par stiprākiem pretestības instrumentiem; citas sabiedriskās organizācijas — no dārzkopju savienībām līdz sporta klubiem — kļūst par šīs sabiedrības principiem uzticamiem politiski nozīmīgiem informācijas un rīcības centriem; mēginājumi iegrožot tautsaimniecību, lai tā strādātu jauno kungu labā, dod pretējus rezultātus, jo streiki, boikoti, tīša neizdarība un darba tempu palēnināšana samazina gan produkcijas daudzumu, gan kvalitāti un vienlaicīgi sadārdzina mēginājumus piespiest tautsaimniecību strādāt uzbrucēju labā, pie tam nenesot viņiem nekādu labumu. Tādus piemērus varētu minēt vēl daudzkārt vairāk.

Tātad nevardarbīgie aizstāvji spēj aizkavēt pārvaldes izveidošanu pār sabiedrību, novērst rīcībspējīgas kolaboracionistu vai jaunas valdības izveidošanu, nepieļaut uzbrucēju politisko, ekonomisko, ideoloģisko un citu mērķu sasniegšanu, vienlaicīgi palielinot uzbrukuma ekonomiskās un politiskās izmaksas līdz viņiem pilnīgi nepieņemamiem apmēriem.

Zināmos apstākļos — bet ne vienmēr — uzbrucēji var atklāt, ka viņu pašu karavīri un ierēdņi arvien vairāk viļas notikušajā avantūrā un nav apmierināti ar savu lomu tajā. Kolaboranti, kuri agrāk palīdzējuši uzbrucējiem, var pārdomāt, kļūt neuzticami un pat pievienoties pretestībai, kad situācija mainās un pret viņiem tiek vērsti īpaši «dekolaborācijas» pasākumi. Pat uzbrucēju valsts iedzīvotāji pakāpeniski var kļūt neapmierināti un vērsties pret uzsākto avantūru. Starptautiskās sabiedrības locekļi var arvien vairāk nosodīt uzbrukumu un tad pāriet no nosodījuma vārdos pie starptautiskām darbībām, starp kurām var būt ekonomiskas, politiskas un diplomātiskas sankcijas.

Ja vienlaicīgi pastāv vairāki no šiem apstākļiem, tad uzbrukums tiks atsists un uzbrukumam pakļautās sabiedrības neatkarība un izvēlētais attīstības veids tiks atjaunoti.

PIEZIMES

Šajā nodaļā daudz izmantots raksts: Gene Sharp, «Civilian-based Defence: A New Deterrence and Defense Policy». Šis raksts sākotnēji tapa pēc UNESCO pasūtījuma un vēlāk tika publicēts grāmatā Yoshikazu Sakamoto, editor, **Strategic Doctrines and Their Alternatives** (New York: Gordon and Breach, 1987), pp. 227—262. Šo stratēgisko principu aplūkojums Rietumeiro-pas kontekstā atrodas darbā Gene Sharp, **Making Europe Unconquerable** (London: Taylor & Francis, 1985, and Cambridge, Mass.: Ballinger, 1985; second American edition, with a foreword by George Kennan, Cambridge, Mass.: Ballinger, 1986).

«Uzbrūkošās aizsardzības» aplūkojumu sk. Sharp, **Making Europe Unconquerable** (second American edition), pp. 60—61.

Problēmas par sabotāžas izmantošanu nevardarbīgā kustībā aplūkotas arī grāmatā Gene Sharp, **The Politics of Nonviolent Action** (Boston: Porter Sargent, 1973), pp. 608—611.

Par radio lomu pretestības kustībās sk. H. Gordon Skilling, **Czechoslovakia's Interrupted Revolution** (Princeton, N. J.: Princeton University Press, 1976), pp. 777—778. Sk. arī Joseph Wechsberg, **The Voices** (Garden City, N. Y.: Doubleday, 1969).

Par protesta streiku Čehoslovakijā sk. Skilling, **Czechoslovakia's Interrupted Revolution**, p. 775.

Citāti par izmaiņām nacistu politikā pret okupētās Padomju Savienības iedzīvotājiem ir no Alexander Dallin, **German Rule in Russia, 1941—1945: A Study of Occupation Policies** (New York: St. Martin's Press, 1957, and London: Macmillan, 1957), pp. 218, 497, and 550. Tur ir aplūkota arī nacistu attieksme un nodomi attiecībā uz austrumeiropiešiem.

Ievadapceri par holokosta pieredzi sk. Gene Sharp, «The Lesson of Eichmann. A Review-Essay on Hannah Arendt's *Eichmann in Jerusalem*», in **Social Power and Political Freedom** (Boston: Porter Sargent, 1980). Nozīmīgi genocīda pētījumi, citu vidū, atrodami darbos: Gerald Reitlinger, **The Final Solution: The Attempt to Exterminate the Jews of Europe 1939—1945** (New York: A. S. Barnes, 1961); Raul Hilberg, **The Destruction of the European Jews** (Chicago: Quadrangle Books, and London: W. H. Allen, 1961, and revised edition, New York: Holmes and Meier, 1985); Nora Levin, **The Holocaust: The Destruction of European Jewry 1933—1945** (New York: Schoken Books, 1973); Helen Fein, **Accounting for Genocide** (New York: Free Press, and London: Macmillan, 1979).

Jēdzienu «nevardarbīgais zibenskarš» ir ieviesis Teodors Eberts.

Aplūkot atšķirību starp «vispārējo pretestību» un «organizēto pretestību» pamudināja Lars Poršolts. Sk. Lars Porsholt, «On the Conduct of Civilian Defence», in T. K. Mahadevan, Adam Roberts, and Gene Sharp, editors, **Civilian Defence: An Introduction** (New Delhi: Gandhi Peace Foundation, and Bombay: Bharatiya Vidya Bhavan, 1967), pp. 145—149.

Jēdzienu «mikropretestība» ir ieviesis profesors Arne Ness. Sk. Arne Naess, «Non-military Defence and Foreign Policy», in Adam Roberts, Jerome Frank, Arne Naess, and Gene Sharp, *Civilian Defence* (London: Peace News, 1964), p. 42.

P i e k t ā n o d a ļ a

U Z P Ā R B R U N O Š A N O S

IMPROVIZĒTĀ NEVARDARBĪGĀ CIŅA UN SADIEDRISKĀ AIZSARDZĪBA

Sabiedriskā aizsardzība tiek veidota kā politika, kas domāta izpētei, analīzei un ieviešanai pirms aizsardzības krīžu iestāšanās. Lai īstenotu šo aizsardzības politiku, ir nepieciešama iedzīvotāju sagatavošana un apmācības. Tomēr aizsardzības krīzes, jādomā, iestāsies arī valstīs, kuras vēl nav ieviesušas šo politiku. Kad padošanās un pakļaušanās agresijai būs nepieņemama un militārā aizsardzība būs acīmredzami bezjēdzīga vai pašnāvnieciska, tad **improvizētas** nevardarbīgās aizsardzības cīnas, droši vien, atkārtosies.

Kaut arī bez iepriekšējas sagatavošanās, turpmākās cīnas, jādomā, būs izsmalcinātākas par pirmajā nodaļā aprakstītajām. Tam ir divējādi iemesli: vispārīgās zināšanas par nevardarbīgo rīcību un sabiedrisko aizsardzību ātri izplatās, un arvien vairāk valstu ir ieguvušas tiešu pieredzi nevardarbīgās cīnas izmantošanā dažādos nolūkos.

Improvizēta nevardarbīgās aizsardzības cīna tomēr nav sabiedriskā aizsardzība. Vairumā gadījumu improvizēta nevardarbīga pretošanās būs ievērojami vājāka par labi sagatavotu sabiedriskās aizsardzības politiku, jo tai nebūs to priekšrocību, ko dod sagatavošanās un plānošana. Piemēram, bez sagatavošanās nebūtu atturēšanas efekta, kas varētu novērst pašu uzbrukumu. Improvizētai cīnai trūks arī iemaņu, sagatavotības, stratēģiskās gudrības un resursu, ko visu var iegūt tikai ga diem ilgas plānošanas un sagatavošanās rezultātā.

Tātad plānošana un gatavošanās padara nevardarbīgo aizsardzības cīnu daudz iedarbīgāku (tāpat kā tas ir militārās cīnas gadījumā). Jādomā, ka sagatavošanās darbiem, cita starpā, būtu sekvojoši rezultāti: atturēšanas un pretpārliecināšanas efekta radīšana; stratēģiskais novērtējums un plānošana; attieksmes veidošana (lai novērstu sajukumu, bailes un nedrošību);

sabiedrības institūciju, valsts kalpotāju, policijas, atlikušo militāro spēku un valdības iestāžu apmācīšana — kā nesadarboties un pretoties uzbrukuma gadījumā; situatīvo plānu izstrāde; aprīkojuma, pārtikas, ūdens, enerģijas avotu, saziņas līdzekļu un citu resursu uzkrāšana; kā arī sabiedriskās aizsardzības speciālistu organizāciju izveidošana.

Zināšanas par to, kā veikt iedarbīgu sabiedrisko aizsardzību, kombinācijā ar plānošanu un gatavošanos, palīdzētu izplatīt arī vispārējas publikācijas (un citi saziņas līdzekļi — tādi kā audio un video kasetes), kā arī speciālas brošūras un rokasgrāmatas (par gatavošanos tādās jomās kā transportā, masu saziņas līdzekļos, skolās, draudzēs, arodbiedrībās, biznesā u. tml.). Tas padarīs iespējamu cīņas turpināšanu atbilstošo nevardarbīgās cīņas nosacījumu un stratēgisko plānu ietvaros — pat ja daži no sākotnējās, labāk redzamās, vadības būs arrestēti vai nogalināti.

Iepriekšējās sagatavošanās priekšrocības ir pietiekošs iemesls, lai valstis, kurās pastāv aizsardzības krīzes iespējamība, apsvērtu sabiedriskās aizsardzības ieviešanu vai nu kā papildu komponentu pārsvarā militārai politikai, vai arī kā galveno atturēšanas un aizsardzības politiku.

SABIEDRISKĀS AIZSARDZĪBAS MOTIVI

Vairumā gadījumu sabiedriskās aizsardzības ieviešanas motīvi būs tie paši, kas cilvēkiem, kuri ir piedalījušies karos un kuri tagad atbalsta militāro cīņu kā aizsardzības līdzekli. Cilvēki cīnās par savu zemi tādēļ, ka mīl to, augstu vērtē tās neātkarību un grib saglabāt savu dzīves veidu (kaut arī viņi varbūt vēlas uzlabot savu sabiedrību). Cilvēki parasti cīnās tāpēc, ka uzsaka to par savu morālo, patriotisko vai reliģisko pienākumu. Kaut arī savā starpā cilvēki labprāt strīdas par politiskiem jautājumiem, par sociālo politiku un par sabiedrības pamatprincipiem, tomēr viņi parasti ir vienoti pārliecībā, ka pār viņiem nedrīkst valdīt ne kādas ārvalsts valdība, nedz arī pašmāju diktatoru kliķe.

Tie visi ir pārliecinoši motīvi, lai piedalītos sabiedriskajā aizsardzībā. Tāpat kā militārajos karos, šie sociālie un politiskie motīvi bieži savijas ar tīri personiskiem, individuāliem. Starp pēdējiem var būt vēlēšanās mainīt savu dzīvesveidu, iegūt ievērību, palīdzēt aizstāvēt ģimeni un draugus, kā arī pierādīt savu drosmi, iniciatīvu un gatavību ziedoties citu labā. Arī iedzīvo-

tāju minoritātes, kas personisku, reliģisku vai ētisku apsvērumu dēļ nav atbalstījušas vardarbīgus pasākumus vai ir vērsušās pret tiem, jādomā, būs ar mieru pilnībā iesaistīties sabiedriskajā aizsardzībā. Turklat sabiedriskajā aizsardzībā dažādos nevardarbīgās cīņas veidos var piedalīties visas vecuma grupas un abi dzimumi. Tāda līdzdalība var gandarīt viņu motīvus un gribu cīnīties, jo šīs aizsardzības raksturs ļauj viņiem visiem veikt tajā svarīgus pienākumus.

Tomēr pats svarīgākais motīvs visiem iedzīvotājiem, lai atbalstītu un piedalitos šajā aizsardzības politikā, būs apziņa, ka sabiedriskajai aizsardzībai piemīt spēks, ar ko var uzvarēt agresorus un pašmāju uzurpatorus. Šī apziņa palīdzēs iedvesmot visus iedzīvotājus piedalīties aizsardzības cīņā pārliecināti, apņēmīgi un būt izturīgiem.

VAI SABIEDRISKĀ AIZSARDZĪBA IR IESPĒJAMA BEZ FUNDAMENTĀLĀM PĀRMAINĀM?

Dažādi intelektuāli ir reizēm apgalvojuši, ka masveida nevardarbīgā cīņa nav iespējama daudzu it kā pārliecinošu iemeslu dēļ. To starpā viņi minējuši ģenētiku, bērnu audzināšanas veidus, kultūru, sabiedriskās iekārtas nelabvēlīgo ietekmi, izglītības sistēmu, ģimenes modeļus un dzimumu lomas, pastāvošās reliģiskās doktrīnas vai valdošo politisko sistēmu.

Visi šie «iemesli», kas it kā pierāda masveida nevardarbīgās cīņas — un tātad arī sabiedriskās aizsardzības politikas — neiespējamību, šīs diskusijas sakarā var tikt atmesti, jo masveida nevardarbīgā cīņa pastāv un tātad ir iespējama. Daži no minētajiem «iemesliem» tiek saistīti ar priekšlikumiem par sabiedrības un cilvēku dzīves uzlabošanu. Tādu priekšlikumu vērtība jāapsver atsevišķi, un to nevajag jaukt ar nevardarbīgās cīņas un sabiedriskās aizsardzības politikas nosacījumiem.

Daži intelektuāli tomēr apgalvo, ka ir nepieciešams fundamentāli mainīt cilvēkus vai pasauli, lai sabiedriskās aizsardzības politika klūtu iespējama. Reizēm, kaut arī retāk nekā senāk, dažs labs, kas nav rūpīgi pētījis sabiedrisko aizsardzību, mēdz izteikties apmēram tā: «Tas viss būtu ļoti jauki ideālā pasaule, un kad tāda pasaule būs, tad es atbalstīšu šādu aizsardzības politiku».

Šie draudzīgie komentētāji bieži vien grib sacīt, ka sabiedriskā aizsardzība klūs par reālu iespējamību tikai tad, kad iestāsies viens no trijiem sekojošo fundamentālo pārmaiņu veidiem:

(1) mainīsies «cilvēka daba» un ļaudis vairāk mīlēs cits citu un labprātāk sadarbosies, (2) starptautiskā situācija būs tā pārveidota, ka militārās sistēmas izzudīs, vai arī (3) radikāli pārveidosies sabiedriskā iekārta, radot lielāku sociālo taisnīgumu un vienlīdzību (kam it kā vajadzētu novērst karu «cēloņus»). Kaut arī šādas pārmaiņas būtu ļoti vēlamas (lai cik arī neticamas tās būtu), neviens no tām nav priekšnoteikums sabiedriskās aizsardzības ieviešanai. Mēs taču zinām, ka nevardarbīgā cīņa «reālajā pasaule» ir pastāvējusi gadsimtiem, ja ne gadu tūkstošiem ilgi. Mēs zinām arī to, ka šī stratēģija jau ir improvizētā veidā izmantota aizsardzībā pret ienaidnieku uzbrukumiem. Tomēr aplūkosim tuvāk trīs argumentus, kas apgalvo, ka sabiedrisko aizsardzību varēs īsti izmantot tikai pēc fundamentālām pārmaiņām cilvēkos un sabiedrībā.

Vai ir nepieciešama «cilvēka dabas» maiņa?

Sociologi, antropologi, psihologi, filozofi un teologi — kā arī visi pārējie cilvēki — mēdz strīdēties par to, kas ir «cilvēka daba» un kādai tai vajadzētu būt. Tomēr šīm aizraujošajām (vai nogurdinošajām) diskusijām mūsu jautājumā nav nozīmes. Nekāda cilvēka dabas pārveidošana nav vajadzīga, lai cilvēku masas ķertos pie nevardarbīgās cīņas.

Pretēji visai izplatītiem, bet nepareiziem, priekšstatiem, nevardarbīgā cīņa ir bijusi ļoti izplatīta visas cilvēku sabiedrības vēstures gaitā, un to ir izmantojušas būtnes, kas bijušas vismaz tikpat tālu no pilnības kā mēs šodien. Spējai pretoties bez vardarbības nav obligāti jāsakņojas altruismā, piedošanā, ticībā mīlestībai, otra vaiga pagriešanā vai vēlmē uzvarēt ļaunumu ar «personīgo ciešanu» palīdzību.

Istenībā nevardarbīgā cīņa sakņojas cilvēku iedabā — ko atklāj arī daudzi mājdzīvnieki (to vidū ne vien mūļi, bet arī suni un kakī) — būt spītīgiem, darīt to, kas ir aizliegts, un nedarīt to, ko liek. Šo spītību mēs šodien varam labi novērot bērni. (Mēs varam atcerēties, ka arī mēs tā uzvedāmies, kad bijām jauni, un varbūt — vēl tagad!) Par laimi, mēs esam spējīgi arī strādāt kopā un pat būt altruisti, tomēr cilvēku spītība ir ļoti izplatīta un bieži vien ir vērtīga mūsu personības sastāvdaļa. Tā ir tā psiholoģiskā īpašība, kas visvairāk ir nevardarbīgās pretestības pamatā. Nevardarbīgā cīņa vienkārši ir kolektīva cilvēku spītības izmantošana sociālu, ekonomisku un politisku mērķu sasniegšanai.

Starptautiskās kārtības maiņa?

Lai notikušu pāreja no militārās uz sabiedrisko aizsardzību, nav arī nepieciešama starptautiskās kārtības pārveide, militāro draudu izzušana vai vispārēja šīs politikas ieviešana. Nav paredzams, ka tuvākā nākotnē izzudīs ārējie draudi daudzu valstu drošībai. Starpvalstu attiecībās neizzudīs konflikti par dabas bagātībām, reģionālo politisko ietekmi, ideoloģiju, robežām, sociāli ekonomiskajiem attīstības modeļiem un tamlīdzīgi. Tie ir daži iemesli, kuru dēļ sabiedriskās aizsardzības politika ir veidojama un apsverama. Katrai sabiedrībai vajadzētu būt tādam aizsardzības potenciālam, kas ļauj novērst un atsist uzbrukumus konfliktu pārpilnajā pasaulē ar tādiem līdzekļiem, kas paši nedraud iedzīvotājiem ar ilggadīgiem paramilitāriem konfliktiem vai ar ātru masveida iznīcināšanu.

Sabiedriskā aizsardzība atbilst šai vajadzībai — tās uzdevums ir **stiprināt** sabiedrības reālo atturēšanas un aizsardzības potenciālu. Tādēļ nav iemesla nogaidīt ar tās ieviešanu, līdz to būs izdarījuši potenciālie ienaidnieki — tāpat kā valdībām nav iemesla nogaidīt ar jaunu, varenāku militāro ieroču ieviešanu līdz brīdim, kad ienaidnieki tos jau paspējuši sagādāt pirmie. Plaša pāreja no militāro «ieroču sistēmas» uz sabiedriskās aizsardzības bruņojumu iestāsies tikai tad, kad jaunos, nevardarbīgos ieročus cilvēki uztvers kā vismaz tikpat varenus kā vecos.

Sabiedriskās iekārtas maiņa?

Daži sabiedriskās aizsardzības aizstāvji, kā arī kritiķi, ir centušies pierādīt, ka **vispirms** sabiedriskā iekārta būtu jāpārveido ievērojami lielākas demokrātijas, vienlīdzības un varas decentralizācijas virzienā, lai šī aizsardzības politika tiktu pieņemta un veiksmīgi ieviesta. Pēc viņu domām — kas parasti paustas, aizstāvot noteiktus ētiskos principus vai ideoloģijas (tādas kā sociālisms, anarhisms vai pacifisms) — vienīgi «taisnīgu sabiedrību» vai «nevardarbīgu sabiedrību» var aizstāvēt ar nevardarbīgiem līdzekļiem. Gandrīz nekad šie kritiķi nemin vēsturiskus piemērus, lai pamatotu savus argumentus.

Kā rāda pirmajā nodaļā aplūkotie piemēri, improvizētā nevardarbīgā cīņa ar mēreniem panākumiem ir izmantota, lai aizstāvētu «nepilnīgas» sabiedrības no iekšējiem un ārējiem uzbrukumiem. Šajās sabiedrībās reizēm pastāvēja sociālā netaisnība, šķiru kundzība, etniska vai valodas dažādība un pat ļoti asi iekšējie konflikti. Tas bija redzams Vācijā šī gadsimta divdes-

mitajos gados. Veimāras Republika bija tāla no sociālās harmonijas un tomēr tā oficiāli ieviesa improvizētu nesadarbošanos un nevardarbīgu pretošanos gan pret Kapa puču 1920. gadā, gan arī pret franču-belgū iebrukumu un okupāciju 1923. gadā. Nevardarbīgās cīņas atkārtota parādīšanās daudzās pasaules daļās un ļoti dažādos apstākļos un laikos pret ārzemju agresoriem, militārām klikēm un pašmāju diktatūru rāda, ka šī aizsardzības veida apzināta izmantošana ir iespējama nākotnē.

Kaut arī sociālā harmonija, lielāks sociālais taisnīgums un patiesa demokrātija būtu labvēlīgāki apstākļi sabiedriskās aizsardzības politikas izmantošanai un panākumiem, tomēr tie nav obligāti priekšnoteikumi. Sabiedriskās aizsardzības ieviešanai un izmantošanai nav nepieciešami ideāli sociālie apstākļi.

Daži sociālie radikāļi varbūt pieļauj, ka sabiedriskā aizsardzība gan ir iespējama, tomēr uzskata, ka pastāvošās sabiedriskās iekārtas aizstāvēšana — vienalga ar kādiem līdzekļiem — esot nevēlama. Sie ļaudis un grupas mēdz būt tik neapmierināti ar pastāvošo sabiedrību, ar tajā notiekošo zināmu ideālu pārkāpšanu, netaisnībām un dažādiem apspiešanas veidiem, ka viņus kaitina doma par nepieciešamību aizstāvēt to valdību un sistēmu, kuru viņi līdz tam ir nolieguši. Viņu mērķis ir bijis nevis saglabāt šo sistēmu, bet gan to pārveidot vai aizstāt ar citu, kurā būtu lielāka politiskā brīvība, īstāka demokrātija vai arī taisnīgāka sociālā un ekonomiskā iekārta. Tomēr arī šiem radikāļiem kritiķiem ir pietiekoši nopietni iemesli atbalstīt sabiedriskās aizsardzības politiku.

Ja sabiedrībai uzbrūk tie, kuri grib uzspiest pašmāju vai ārvalstu diktatūru, tad pat sabiedrisko pārmaiņu pašiem radikālākajiem sludinātājiem ir pienākums un izdevība nākt palīgā aizstāvēt apdraudēto nepilnīgo sabiedrību. **Priekšnosacījums tam, lai sabiedrību varētu uzlabot, ir neļaut to padarīt vēl sliktāku.**

Pēc veiksmīgi notikušas sabiedriskās aizsardzības pārmaiņu aizstāvjiem būs iespēja gūt atbalstu saviem priekšlikumiem. Izjutuši savu spēku, šīs valsts iedzīvotāji iegūs lielākas iespējas, kā nevardarbīgā celā panākt iekšējās sociālās pārmaiņas. Radikālas grupas var palielināt uzticību sev, enerģiski piedaloties nevardarbīgajā cīņā pret uzbrucējiem, nevis mēģinot izmantot šo situāciju vienīgi savu mērķu labad, kā dažas politiskās grupas ir darījušas pagātnē.

Kaut arī cilvēki improvizētā nevardarbīgā cīņā ir aizstāvējuši ļoti nepilnīgas sabiedrības, tas tomēr nenozīmē, ka sociāliem un politiskiem apstākļiem nav nekāda sakara ar sabiedriskās aizsardzības panākumiem. Pastāv saistība starp aizstāvīmās sabiedrības raksturu un sabiedriskās aizsardzības iespē-

jām. Tas tā ir divu iemeslu dēļ. Pirmkārt, tautas griba aizstāvēt sabiedrību un potenciālo kolaborantu skaits mēdz būt ļoti lielā mērā atkarīgs no cilvēku apmierinātības ar pastāvošo sabiedrisko kārtību. Otrkārt, spēka sadalījums starp dažādām sabiedrības institūcijām (spēka centriem) palielina visas sabiedrības pretestības spēju un aizsardzības potenciālu. Tādēļ viens no svarīgākajiem ilgtermiņa priekšdarbiem sabiedriskajai aizsardzībai būtu demokrātijas un taisnīguma palielināšana sabiedrībā.

Daži militārie speciālisti (piemēram, Oksfordas kara vēsturnieks, profesors Normans Gibss un Alestērs Buhans, kas nodibināja Stratēģisko Pētījumu institūtu Londonā) uzskatīja, ka gatavojoties sabiedriskajai aizsardzībai, sabiedrībai vēl miera laika apstākļos būtu jāveic varas decentralizācija. Viņi tādus pasākumus uzlūkoja kā nozīmīgus pašus par sevi, bet uzsvēra, ka būtu jāatzīst šādi sociālie un politiskie papildinājumi sabiedriskās aizsardzības politikai.

Pat tad, ja netiek veikti pasākumi, lai novērstu netaisnības un sadalītu varu sabiedrībā, sekmīga nevardarbīgā cīņa tomēr var būt iespējama. Tas var notikt tad, ja tautu pārņem patriotisma vilnis un plaši izplatās pārliecība, ka uzbrucēji ir jāsakauj, lai pašmāju problēmas varētu atrisināt vēlāk. Patiešām, sabiedriskās aizsardzības cīņas var palīdzēt iedzīvotājiem gūt nepieciešamo pašapziņu un pašpalāvību, kas veicinātu sabiedrības demokratizāciju pēc aizsardzības krīzes beigām.

Tas tomēr nenozīmē, ka katrā politiskā sistēma var tikt veiksmīgi aizstāvēta nevardarbīgā cīņā. Spilgtākais negatīvais piemērs šai ziņā ir galējās diktatūras. Tie ir režīmi, kuru neģēlības izsaukušas iedzīvotājos negantu naidu un kas drastiski ierobežojušas vai likvidējušas sabiedrības neatkarīgās institūcijas, kuras citādi varētu kalpot kā sabiedriskās aizsardzības mobiliēšanai un vešanai nepieciešamie spēka centri. Šādās politiskās sistēmās tautā nav ne gribas, nedz arī iespēju tādām aizsardzības cīņām.

Tomēr pat tautas, kas dzīvo ļoti represīvos režīmos, var vest nevardarbīgas cīņas pret ārvalstu uzbrucējiem. Ja iedzīvotājiem ir pietiekams naids pret agresoriem, tad viņi spēj mobilizēt savus spēkus, lai aizstāvētu tiesības uz pašnoteikšanos. Līdz ar to iebrukums autoritāras sistēmas pārvaldītā valstī var izraisīt energisku un sekmīgu improvizēto nevardarbīgo aizsardzības cīņu pašas valsts un nevis tās valdības vārdā. Cīņas gaitā tauta var radīt jaunas neatkarīgās institūcijas, kas vienlaicīgi vada aizsardzību un pārveido veco politisko sistēmu. Šis tautas pacēlums var novest pie lielākas līdzdalības politiskā dzīvē, jau-

nu patstāvīgu institūciju izveidošanās un nozīmīgiem vecās sistēmas pārveidojumiem vai tās nomaiņas.

Savukārt, stipri centralizētas sabiedrības vadītāji var apzināti virzīties decentralizācijas un demokrātijas virzienā (kā rāda notikumu attīstība Spānijā Franko pēcteču laikā). Tāds reformisks režīms, ja tas patiesi vēlas panākt būtiskas pārmaiņas, varētu pat apsvērt sabiedriskās aizsardzības politikas elementu ieviešanu. Turpmāk tāda valdība varētu rīkoties pēc savas iniciatīvas — un, iespējams, neapmierinātās sabiedrības mudināta un atbalstīta — varētu izlīdzināt tautai nodarītās pārestības, decentralizēt institūcijas, palielināt iedzīvotāju politisko līdzdalību lēnumu pieņemšanā un veidot cilvēkos gribu un spēju aizstāvēt sabiedrību un tās pieaugošās brīvības ar nevardarbīgas cīņas palīdzību. Tas varētu būt sevišķi svarīgi, ja vajadzētu nepielaut iespējamu valsts apvērsumu, ko gribētu īstenot valdošās partijas stingrās līnijas piekritēji, politiskā policija un militārie spēki.

Grāmatas atlikušajā daļā, izņemot īpaši norādītās vietās, mēs runāsim par sabiedriskās aizsardzības iespējamību tādās politiskās sistēmās, kuras ir pietiekošs pamats uzskatīt par demokrātiskām.

VIRSPARTIJSKĀ PIEEJA SABIEDRISKĀJAI AIZSARDZĪBAI

Ja iespējamās sabiedriskās aizsardzības politikas būtību izklāsta, pamatojot to ar potenciālo lietderību un bez ideoloģiskiem papildinājumiem, tad tāda politika var gūt plašu atbalstu visā demokrātiskās sabiedrības politiskajā spektrā. Lai padarītu iespējamu šīs politikas objektīvu apspriešanu, ir ļoti svarīgi to pasniegt un izvērtēt «virspartijskā» veidā. Šo politiku nedrīkst saistīt ar kādu atsevišķu politisku vai ideoloģisku grupu vai viedokli. Lai arī atsevišķas valstis, politiskās grupas un tamlīdzīgi var pamatoti apgalvot, ka tāda aizsardzības politika ir pilnīgā saskaņā ar to ideāliem vai ideoloģiju, vai pat — ka šie ideāli un ideoloģija prasa tieši tādu aizsardzības politiku, tomēr nevienu grupai nevajadzētu pretendēt uz to, ka šī politika pieder vienīgi tai. Vislabāk, ja šī politika tiktu pasniegta tādā veidā, kas to ļauj saprast un pieņemt grupām un cilvēkiem ar ļoti dažādiem politiskiem uzskatiem un atšķirīgiem viedokļiem par militārajiem līdzekļiem un pagātnē notikušajiem kariem.

Ir ļoti svarīgi, lai galvenā sabiedriskās aizsardzības politikas

aizstāvja lomā neuzstātos kāda miera cīnītāju vai pacifistu grupa vai radikāla politiska organizācija. Nevajadzētu arī pasniegt šo jauno politiku tādā veidā, kas atbaidītu konservatīvos un pastāvošās aizsardzības sistēmas pārstāvjus vai arī tās neatkarīgās sociālās grupas un institūcijas, uz kurām gultos atbildība pār šīs nākotnes politikas īsteriošanu.

Katrai sabiedrības daļai vajadzētu spēlēt svarīgu lomu ne tikai sabiedriskās aizsardzības analīzē un izvērtēšanā, bet arī tās sagatavošanā un ieviešanā. Vēl vairāk — obligāti nepieciešams, lai daudzas sabiedrības grupas līdzdarbotos tās apgūšanā. Sabiedriskajai aizsardzībai ir jābalstās uz plašu nacionālu saskaņu, jo tā būs jāīsteno vienkāršajiem iedzīvotājiem un sabiedrības institūcijām, nevis atsevišķi kādiem īpašiem spēkiem. Tādu saskaņu un solidaritāti nevar panākt, balstoties uz tīri partijisku pieeju. Pārliecinātiem sabiedrības pastāvošās aizsardzības politikas kritiķiem kopā ar tās dedzīgiem atbalstītājiem ir pamatīgi jāpēta un jāapspriež jaunie sabiedriskās aizsardzības priekšlikumi.

Virspartijiska pieeja nelikvidētu un neignorētu svarīgas politiskās atšķirības sabiedrībā. Drīzāk tā censtos panākt, lai sabiedriskās aizsardzības izstrādāšanu un ieviešanu atbalstītu cilvēki ar ļoti dažādiem uzskatiem. Pieņemsim, piemēram, ka sākumā rastos priekšlikums ieviest tikai nelielu sabiedriskās aizsardzības komponentu pastāvošajā — pārsvarā militārajā — aizsardzības sistēmā. Tām grupām, kas atbalsta pilnu sabiedrisko aizsardzību, vajadzētu atbalstīt ierobežotā komponenta ieviešanu, cerot uz to, ka, palielinoties zināšanām, sabiedrības atbalsts sabiedriskajai aizsardzībai pieauga, padarot iespējamu tās pilnīgu ieviešanu nākošnē. Savukārt, arī pašreizējie militārās aizsardzības politikas aizstāvji, iespējams, labprāt atbalstītu nelielā sabiedriskās aizsardzības komponenta iekļaušanu, jo tas papildinātu pastāvošo militāro atturēšanas un aizsardzības potenciālu. Daži no šiem cilvēkiem varbūt arī cerētu un gaidītu, ka ar komponenta ieviešanu diskusijas par šo jautājumu izbeigties.

Turpmākie lēmumi par to, vai paplašināt sākotnēji nelielo komponentu vai ieviest pilnu sabiedrisko aizsardzību, tad vārētu balstīties gan uz pastāvošā sabiedriskās aizsardzības komponenta vērtīgajām īpašībām, gan arī uz sabiedriskās aizsardzības iespēju turpmāko izpēti un analīzi. Tad lielākā cilvēku daļa labāk saprastu sabiedriskās aizsardzības komponenta paplašināšanu, jo sākotnēji neiedomājamais būtu pakāpeniski kļuvis par acīmredzamu un reālu alternatīvu.

Galīgais lēmums par šīs politikas noraidīšanu, paturēšanu vai

piļnīgu pāreju uz to būs atkarīgs no tā, cik lielā mērā cilvēki uzskatīs sabiedrisko aizsardzību par piemērotu iekšējo apvērsumu vai ārvalstu agresiju atturēšanai un atvairīšanai. Šī grāmata balstās uz pieņēmumu, ka neviens valsts pilnībā neatteikties no savas militārās aizsardzības sistēmas, ja vien un iekams tā nevarēs droši paļauties uz efektīvu, izveidotu sabiedriskās aizsardzības politiku.

Lielākā daļā gadījumu jaunu aizsardzības nostādņu pieņemšana nevarēs notikt bez pastāvošo valsts aizsardzības struktūru līdzdalības. Iepriekšējā pieredze, kas gūta, iekļaujot nevardarbīgās pretestības komponentus Zviedrijas, Austrijas, Šveices un Dienvidslāvijas aizsardzības politikā, liecina, ka aizsardzības ministriju piedalīšanās sabiedriskās aizsardzības apspriešanā un izstrādē ir gan iespējama, gan arī lietderīga. Militārās institūcijas un personāls ir iesaistīti šās politikas nopietnā izvērtēšanā arī Norvēģijā, Somijā un vairākās citās valstīs.

Šādai militārpersonu iesaistīšanai sabiedriskās aizsardzības apspriešanā un ieviešanā var būt arī izņēmumi: neatkarību ie-guvušai valstij var nebūt militāro spēku, valsts var būt pastāvīgi demilitarizēta saskaņā ar starptautisku vienošanos, vai arī — geopolitiskās situācijas un militāro realitāšu dēļ — vērā nēmama militārā potenciāla izveide var nebūt iespējama. Cits izņēmums varētu būt gadījumā, ja militārie spēki ir darbojušies visvairāk kā diktatūras uzspiedēji iedzīvotājiem. Noteiktās revolucionārās situācijās tāda veida militārās organizācijas var tikt pilnīgi sakautas un izformētas. Turpretī faktiski visos citos gadījumos ir nepieciešama virspartijiska pieeja. Šī pieeja prasa, lai netiku ievērotas tradicionālās barjeras starp politiskajiem virzieniem un politiskajām savienībām. Tā prasa arī iesaistīt sabiedrības dažādās politiskās partijas, tradicionālās militārās aizsardzības institūcijas un valdībai nepakļautās organizācijas, ūsi sakot — visas sabiedrības valsts un nevalstiskās institūcijas un visus iedzīvotājus.

PĀRBRUŅOŠANĀS PROCESS

Pārejas process no militārās aizsardzības uz sabiedrisko aizsardzību tiek dēvēts par «pārbruņošanos». Tā nav «atbruņošanās», ja ar šo jēdzienu saprot aizsardzības potenciāla samazināšanu vai atmešanu. Pārbruņošanās, turpretim, ir process, kurā notiek pāreja no tāda «brūnojuma» veida, kas paļaujas uz militāriem spēkiem un ieročiem, uz tādu, kas balstās uz visu iedzīvotāju pielietotiem psiholoģiskiem, sociāliem, ekonomiskiem un politiskiem ieročiem, kas aplūkoti trešajā nodaļā.

Šajā iztīrzājumā tiek pieņemts, ka pārbruņošanās notiks saaskaņā ar demokrātiski pieņemtiem lēmumiem, pie kam valdībai piekritīs viena no svarīgākajām lomām gan sabiedriskās aizsardzības izvēlē, gan tās sagatavošanā. Tomēr tam nav obligāti jānotiek tieši tā, un valdības plāni, ja tie tiktu īstenoti bez sabiedrības atbalsta un līdzdalības, diezin vai būtu pilnvērtīgi un sekmīgi ieviešami.

Dažos gadījumos, jo sevišķi — ja valdības demokrātiskais raksturs ir ierobežots, sabiedrības grupas un institūcijas varētu veikt sagatavošanos sabiedriskajai aizsardzībai vēl pirms valdība veic tās izvērtēšanu un pieņem lēmumus, vai arī — paralēli valdības rīcībai. Nevalstisko organizāciju, ieskaitot amata un profesionālās grupas, rekomendācijas varētu tikt izskatītas, lai noteiktu, vai tās var iekļaut visaptverošā plānā, kas kalpotu par pamatu valdības akceptētai politikai. Tomēr jādomā, ka vairumā gadījumu valdības iniciatīvas nāktu pirms šo jautājumu apspriešanas nevalstiskajās institūcijās un veidotu to kontekstu, kura ietvaros tiktu izstrādāti konkrētāki plāni.

Saprotams, ka pārbruņošanās process, tā iespēja, pakāpe un norise katrā situācijā stipri atšķirsies. Ievērojamā mērā tas viss būs atkarīgs no pašreizējās politikas apstākļiem un iespējām. Tomēr vislielākā nozīme būs tam, cik liela būs izpratne par sabiedrisko aizsardzību un kā tiks novērtēta tās spēja atturēt un veiksmīgi aizstāvēties pret varbūtējiem uzbrucējiem.

Vairumā gadījumu sabiedrisko aizsardzību nevarētu ieviest ātri, pilnībā aizstājot ar to militāro aizsardzību. Nemot vērā to, cik sarežģīts uzdevums ir veselas valsts aizsardzības sistēmas pārveidošana, kā arī to, ka sabiedriskā aizsardzība ir relatīvi maz pielietota dzīvē, ātra militārās aizsardzības nomaiņa faktiski ir neiespējama. Daži no argumentiem par to, ka ir iespējams pēkšņi atteikties no militārām sistēmām, ir balstīti uz nepareiziem pieņēmumiem. Starp pēdējiem ir uzskats, ka tāda pāreja varētu notikt, cilvēkiem masveidīgi pievēršoties pacifismam, vai ka šī pāreja «dabiski» sekotu nevardarbīgās pretestības izmantošanai citiem mērķiem, vai arī ka sociālā revolūcija likvidētu pašu vajadzību pēc militārajiem spēkiem. Tomēr vēsturē nav zināmi gadījumi, kas liecinātu, ka pāreja uz nevardarbīgo aizsardzības cīņu vispār varētu būt iespējama, pateicoties cilvēku masveida pievēršanai religiskajai nevardarbībai. Nav arī domājams, ka pāreja uz sabiedrisko aizsardzību automātiski sekos nevardarbīgās pretošanās izmantošanai, atbrīvojoties no ārvalstu varas vai iekšējās diktatūras, kā rāda notikumi Indijā, Irānā un citur. Sabiedriskā aizsardzība neradīsies arī tāpēc vien, ka notikusi revolūcija ar mērķi iedibināt jaunu sabiedrisko

kārtību, kurā nepastāvētu šķiru apspiešana un ekspluatācija — kas it kā ir militāro režīmu cēloņi —, kā rāda Krievijas, Ķīnas, Vjetnamas un Nikaragvas vēsture.

Lielākajā daļā gadījumu ātra pāreja nebūtu vēlama, jo strauja sabiedriskās aizsardzības ieviešana nevarētu būt labi izplānota. Tas varētu būt liktenīgi. Bez atbilstošas, visaptverošas un lietpratīgas sagatavošanās sabiedriskās aizsardzības politika, kad to nāktos likt lietā, iespējams, nebūtu daudz sekmīgāka par improvizēto nevardarbīgo protestību. Šādiem slikti sagatavotiem aizsardzības pasākumiem piemistu daudz nepilnību, un tos varētu sakaut. Slikti sagatavota, nelietpratīga un neefektīva pretošanās, kas tiktu dēvēta par sabiedrisko aizsardzību, varētu diskreditēt visu šo politiku.

Jādomā, ka sabiedriskā aizsardzība varētu tikt ieviesta vairāk vai mazāk līdzīgi tam, kā tiek pieņemti jauninājumi militārajā aizsardzības politikā. Jaunajām koncepcijām un ieroču sistēmām jātiekt uzskatītām par iepriekšējo aizsardzības pieņēmu, plānu un ieroču uzlabojumiem. Vairumam šajā politikā ieinteresēto valstu būs pakāpeniska pieeja, kas paredzēs sabiedriskās aizsardzības komponentu lēnu iekļaušanu un izmēģināšanu to kopējā, pārsvarā militārā, aizsardzības politikā. Sie komponenti varētu būt paredzēti kā rīcības alternatīvas īpašās situācijās vai arī kā papildu aizsardzības līdzekļi gadījumos, kad nav paredzēta citu līdzekļu izmantošana.

Šajā pakāpeniskajā pārbruņošanās procesā, kamēr turpinātu pastāvēt militārā politika, sagatavošanās un apmācības sākotnēji būtu vēl samērā pieticīgas. Pēc tam sabiedriskās aizsardzības komponentu varētu pakāpeniski izvērst. Militārā potenciāla nozīme sākumā netiktu samazināta un šis potenciāls netiktu likvidēts. Tam ir divi iemesli. Pirmkārt, cilvēki negribētu atteikties no militārajiem līdzekļiem, iekams to vietā nebūtu radītas efektīvas sabiedriskās aizsardzības iespējas. Otrkārt, pat pieņemot, ka būtu vēlēšanās veikt šo pāreju, militārās aizsardzības politikas aizstāšana ar sabiedrisko prasītu diezgan ilgu laiku — kā jau atzīmēts iepriekš. Būtu jāizstrādā un jāievieš sagatavošanās un iedzīvotāju apmācības, kā arī citi pasākumi (dažos gadījumos — ieskaitot ekonomisko konversiju).

Pārbruņošanās procesā uzsvars visvairāk jāliek uz reālā aizsardzības potenciāla paaugstināšanu, kas panākams, izstrādājot jauno — sabiedriskās aizsardzības — politiku, nevis uz militāro ieroču arsenāla samazināšanu vai atmešanu. Militāros ieročus varētu ierobežot vai atnest pēc tam, kad būtu radusies pamatota pārliecība par jaunās nevardarbīgās atturēšanas un aizsardzības sistēmas efektivitāti. Pakāpeniski, izplatoties pār-

liecībai par jaunā atturēšanas un aizsardzības potenciālā node-
rību, pastāvošais militārais bruņojums, jādomā, tiktū uzlūkots
kā arvien mazāk un mazāk nepieciešams. Tā tas būtu jo sevišķi
pārbruņošanās procesa nobeigumā. Tad arī varētu pamazām
samazināt un atmest militāro bruņojumu kā novecojušu — tā-
pat kā kādreiz — loku un bultas.

Visās valstīs, kurām nav tūlītēja uzbrukuma draudu, ir pie-
tiekoši daudz laika, lai saprātīgi izvērtētu un nolemtu, vai ir
nepieciešama aizsardzības politikas maiņa. Šī nodaļa balstās
uz pieņēmumu, ka pastāv laika rezerve, lai apdomātu sabiedris-
ko aizsardzību, izpētītu tās iespējas, dinamiku, priekšnosacīju-
mus un stratēgiskos principus.

Sabiedriskās aizsardzības pakāpeniskās ieviešanas gaitā vei-
camie pasākumi būs dažādi pēc sava rakstura un ilguma. Ne-
pastāv universāls pasākumu un laika grafika modelis, kas bū-
tu piemērots visām valstīm un apstākļiem. Katrā gadījumā būs
vajadzīgs rūpīgi izstrādāts un unikāls plāns. Tomēr kopumā ap-
svēršanas un ieviešanas procesā tiks iekļauti šādi elementi:

izpēte;

sabiedrības izglītošana;

metodiskā analīze un iespēju izvērtēšana;

izvērtēšana sabiedrībā, privātās organizācijās, valsts institū-
cijās, aizsardzības departamentos un ministrijās, kā arī likum-
došanas iestādēs;

ierobežota sabiedriskās aizsardzības komponenta ieviešana
(iespējams — tikai īpašiem uzdevumiem);

iedzīvotāju sagatavošana un apmācīšana;

sabiedriskās aizsardzības papildu uzdevumu apsvēršana;

apsvēršana, vai ir vēlama un lietderīga turpmāka militāro un
sabiedriskās aizsardzības komponentu saglabāšana vai arī jā-
priet pie tālākas vai pilnīgi izvērstas sabiedriskās aizsardzības
ieviešanas;

likumdošana un administratīvie lēmumi šajos jautājumos;

sabiedriskās aizsardzības potenciāla nostiprināšana; un aiz-
sardzības politikas unificēšana.

Sevišķa uzmanība jāpievērš salīdzinošai analīzei, izvērtējot
militārās un sabiedriskās aizsardzības priekšrocības un trūku-
mus, kā arī to iespējas apmierināt drošības vajadzības tagadnē
un tuvākajā nākotnē. Šāda analīze būs nepieciešama gan sāku-
ma stadijā, kad sabiedrība pirmo reizi nolems sākt gatavošanos
sabiedriskajai aizsardzībai, gan arī vēlāk, kad būs jālemj, vai
turpmāk iespējams balstīties vienīgi uz jauno politiku. Novērtē-
jot sabiedriskās aizsardzības attīstību noteiktas valsts aizsardzī-
bas vajadzībām, izšķiroši ir sekojoši faktori:

valsts ārējās situācijas un drošības apdraudējumu raksturs un apstākļi;

valsts iekšējās situācijas raksturs un apstākļi, kā arī usurpāciju varbūtība;

kādi atturēšanas un aizsardzības veidi valstī tiek uzskatīti par iespējamiem; un

kā tiek novērtēta un uztverta sabiedriskās aizsardzības atbilstība šīm aizsardzības vajadzībām.

POLITIKAS APSVĒRŠANAS UN PĀRBRUŅOŠANĀS MODELI

Nav iespējams izstrādāt vienu vienīgu politikas apsvēršanas un daļējas vai pilnīgas pārbruņošanās modeli, kas būtu derīgs visām valstīm un situācijām. Tomēr var iedomāties vairākus vispārējus modeļus sabiedriskās aizsardzības pārvēršanai par valsts aizsardzības politikas galveno elementu vai arī par nozīmīgu komponentu plašākā — pārsvarā militārā — politikā. Ir vismaz četri vispārējie modeļi:

1. Pilnīga, relatīvi strauja sabiedriskās aizsardzības, kā valsts aizsardzības politikas, ieviešana tādās mazās valstīs, kurām noteiktu situāciju vai apstākļu dēļ nav reālu militāro alternatīvu vai iespēju iesaistīties savienībās.
 2. Pārsvarā militāras aizsardzības politikas papildināšana ar sabiedriskās aizsardzības komponentu, kam ir viens vai vairāki īpaši uzdevumi un bez nolūka turpmāk paplašināt šo komponentu plašāku aizsardzības funkciju veikšanai kopējās politikas ietvaros.
 3. Pakāpeniska sabiedriskās aizsardzības elementu ieviešana un paplašināšana ar nolūku vēlāk izdarīt pilnīgu pārbruņošanos.
 4. Vairāku kaimiņvalstu sarunu ceļā panākta pakāpeniska, daudzpusēja pārbruņošanās, vienlaicīgi ieviešot sabiedriskās aizsardzības komponentus, kam varētu sekot pakāpeniska militārā bruņojuma samazināšana.
- Tagad īsi aplūkosim tuvāk šos iespējamos modeļus.

Pilnīga, strauja sabiedriskās aizsardzības ieviešana

Atra, pilnīga pārbruņošanās ir visvairāk iespējama tikai tādās valstīs, kurām nav nozīmīgu militāru alternatīvu vai arī tādās, kurās to militāro līdzekļu izmantošana nestu vienīgi labi

paredzamus zaudējumus. Šīs politikas ieviešana varētu būt iespējama tādās mazās valstīs bez militārajiem spēkiem kā Kostarika vai Islande. Pašlaik šādas valstis ir atkarīgas vai nu no ļoti stipriem iekšējās policijas spēkiem un ārvalstu palīdzības iespējām (Kostarika) vai arī no līdzdalības ārvalstu militārā savienībā (Islande). Abiem šiem izkārtojumiem piemīt trūkumi, jo reāla rīcības neatkarība tiek uzskatīta par svarīgu mērķi.

Atra šīs politikas ieviešana varētu būt iespējama arī tagad vai turpmāk neatkarību ieguvušās valstīs (tādās kā Igaunija, Latvija, Lietuva, Armēnija, Palestīna vai Tibeta). Šīs valstis, iespējams, arī turpmāk jutīsies savu militāri spēcīgāko kaimiņu (tas ir, iepriekšējo valdītāju) apdraudētas. Tomēr tām nekādi nebūtu iespējams izveidot patstāvīgu, pietiekošu militārās aizsardzības potenciālu. Ja tāda maza valsts kļūtu par sabiedroto kādai militārai lielvalstij, tad bijušie valdītāji, droši vien, justos apdraudēti vai pat tiktu izprovocēti izdarīt iebrukumu. Valstīs, kas ir tādā situācijā, rūpīga iespēju analīze un vispusīga apsvēršana varētu novest pie tā, ka sabiedriskā aizsardzība tiktu uzlūkota kā reāla un pilnīgāka alternatīva par militāro politiku. Tad vairs nevajadzētu izvēlēties starp vardarbīgiem, bet bezspēcīgiem žestiem un pasīvu padošanos agresijai vai uzurpācijai.

Tādās neatkarību tikko ieguvušās valstīs varētu būt dažādākas iespējas ieviest sabiedrisko aizsardzību nekā jau izveidotās valstu struktūrās. Dažos gadījumos vispirms varētu rasties valdības iniciatīvas sabiedriskās aizsardzības izpētē un pēc tam notikt to apsvēršana nevalstiskajās institūcijās. Vēlāk šo iniciatīvu ietvaros varētu tikt izstrādāti konkrētāki plāni. Pēc tam iedzīvotāji un sabiedrības institūcijas varētu izvērtēt piedāvāto aizsardzības politiku un sagatavoties savu lomu izpildei tajā.

Citos gadījumos iniciatīva sabiedriskās aizsardzības ieviešanai varētu nākt no iedzīvotājiem un sabiedrības neatkarīgajām institūcijām. Šī iniciatīva un pat pirmie priekšdarbi — kas, iespējams, balstītos uz neatkarības cīņu pieredzi — varētu rasties pirms vai paralēli valdības vērtējumiem un lēmumiem. Tādos gadījumos neatkarīgo institūciju un profesionālo grupu rekomendācijas varētu tikt iekļautas visaptverošā nacionālā plānā valdības akceptētās politikas izveidei.

Tā kā sabiedriskā aizsardzība ir politika, kas uz sagatavošanas un apmācību pamata rada tādu aizsardzības potenciālu, kam nav vēsturisku precedantu — tāpat kā jauninājumiem mūsdienu militārajā tehnoloģijā — tad tieši šim sabiedriskās aizsardzības ieviešanas modelim nav iespējams minēt piemērus. Tomēr salīdzinājumam zināmā mērā der situācija Vācijā pēc Pirmā pasaules kara. Tai vēl bija militārie spēki, taču Ver-

saļas līguma noteikušu dēļ tie bija par vājiem, lai būtu nozīmīgs starptautisks faktors. Vācijas armija, vairāku iemeslu dēļ, pat nevēlējās stāties pretim «Freikorps» privātajām armijām, kuras mēģināja gāzt Veimāras republiku Kapa pučā 1920. gadā. 1923. gadā Vācijas militārie spēki bija par vājiem, pat lai tos sūtītu kaujā pretim Rūrā iebrāukušajiem belģu un franču spēkiem. Abos gadījumos valdība un politiskie līderi uzsāka improvizētu nevardarbīgu aizsardzības cīņu, jo tā bija vienīgā reālā iespēja.

Salīdzinot ar Vācijas situāciju šā gadsimta divdesmitajos gados, neatkarību tikko ieguvušajām valstīm nākotnē, jādomā, būs ievērojamas priekšrocības vairāku iemeslu dēļ: ir daudz lielāka vēsturiskā pieredze, nevardarbīgās cīņas un sabiedriskās aizsardzības būtība ir daudz labāk izprasta, un ir pietiekoši daudz laika, lai veiktu nepieciešamos priekšdarbus un apmācītu iedzīvotājus aizsardzības cīņu vešanai.

Sabiedriskās aizsardzības komponentu ieviešana īpašiem uzdevumiem

Sabiedriskās aizsardzības teorētiki parasti piedāvā tādu modeļi, kas paredz pilnīgu pārbruņošanos uz šo politiku dažu gadu laikā. Šie teorētiki iestājas par pilnu sabiedrisko aizsardzību un nevis par paliekošu militārās un sabiedriskās aizsardzības kombināciju, argumentējot to ar aizsardzības efektivitāti. Tomēr ir skaidrs, ka interese par sabiedrisko aizsardzību pastāv ne jau tikai tajās valstīs, kurās uzreiz apsver iespēju ieviest to pilnībā. Interese daudz vairāk ir tikusi izrādīta par pārsvarā militāras aizsardzības politikas papildināšanu ar sabiedriskās aizsardzības komponentiem.

Ja sabiedriskais komponents tiek iekļauts pārsvarā militārā aizsardzības politikā, tas vēl nenozīmē, ka sabiedrība vai valdība gribētu saglabāt šo elementu tieši tā sākotnējā darbības līmenī un tikai sākotnēji paredzētajiem mērķiem. Šo komponentu turpmāk var palielināt, samazināt vai atmest — atkarībā no tā, kā vēlāk tiek novērtēta šī komponenta atturēšanas un aizsardzības spēja. Valstis ar tādām militārajām iespējām, kas ļauj cerēt uz iebrucēju atsišanu bez pārmērīgi liela kritušo skaita un postījumiem, droši vien vēl ilgāku laiku turpinās paļauties uz militāriem līdzekļiem uzbrukumu gadījumos. Tomēr tās var kādā brīdī iekļaut savā pārsvarā militārajā aizsardzības politikā pastāvīgu sabiedriskās aizsardzības komponentu, kā to jau ir izdarījusi Zviedrija, Šveice, Dienvidslāvija un Austrija. Tādos gadījumos ir iespējami arī citi nemilitāri vai paramilitāri komponenti.

Piemēram, 1982. gadā Austrijas aizsardzības ministrs Oto Rešs rakstīja: «Valsts aizsardzības plāna militārā sadaļa parādēz arī sabiedrisko pretošanos un līdz ar to — sociālās aizsardzības formas kā nepieciešamus papildinājumus militārajai valsts aizsardzībai. Ar tādu nozīmi šie elementi tiek sistematiski iekļauti «Visaptverošās valsts aizsardzības» (Umfassende Landesverteidigung), ideologiskajā, civilajā un ekonomiskajā jomā un tiem tur ir paliekoša vieta». Austrijas «Valsts aizsardzības plāns» (Landesverteidigungsplan), kas publicēts 1985. gadā, atkārtoti apstiprina, ka «sabiedriskā pretestība ir nepieciešamis papildinājums militārajai valsts aizsardzībai». Tur arī teikts, ka Austrijas teritorijas daļu pagaidu okupācijas laikā «organizēta sabiedriskā pretestība», pilnā saskaņā ar starptautiskajiem kara likumiem, var arī būt «efektīva», atbalstot Austrijas militāros kaujas spēkus attiecīgajā novadā.

Zviedrija papildināja savu «totālās aizsardzības» politiku ar sabiedrisko komponentu 1986. gada aprīlī, parlamentam par to vienbalsīgi nobalsojot. Tas notika pēc apmēram divdesmit gadu ilgām diskusijām un pētījumiem, kuros piedalījās parlaments un aizsardzības ministrija, kā arī politiskās partijas, zinātnieki, baznīcas un citi. No 1981. līdz 1983. gadam aizsardzības ministrijā strādāja ar kabineta lēmumu izveidota komisija, lai sagatavotu «civilās pretestības» izmantošanas plānu kā valsts aizsardzības politikas sastāvdaļu. Komisija ieteica «totālās aizsardzības» vadībai paplašināt savus plānus, paredzot «nemilitāro pretestību» tajās teritorijās, kuras varētu tikt okupētas kara gadījumā. Tā ieteica arī nodibināt pastāvīgu komisiju, kas uzsāktu plānošanu dažādos līmenos, sākot ar katru no sešiem «augstākajiem apgabalu štābiem», kas jau koordinēja citus kopējās aizsardzības politikas sabiedriskos komponentus. Komisija ieteica arī veikt fundamentālos un pielietojamos pētījumus par attiecībām starp militāro un nemilitāro aizsardzību. 1987. gada 1. jūnijā tika izveidota «Nemilitārās pretestības jautājumu komisija», kura ietekmei doto šādi uzdevumi: (1) veidot apstāklus nemilitārai pretestībai, sniedzot padomus un ieteikumus varas iestādēm un iedzīvotājiem; (2) nodarboties ar starptautisko tiesību jautājumiem un nemilitārās pretestības psiholoģiskajiem un citiem nosacījumiem; (3) veicināt praktiskos pētījumus. Komisijas bijušais vadītājs Gunārs Gustafsons ir rakstījis, ka gatavošanās civilajai pretestībai miera laikā «laus sasniegt vērtīgu garīgo gatavību», kam vajadzētu pamudināt varbūtējo agresoru «rūpīgi pārdomāt un varbūt atnest sākotnējos plānus».

Sie gadījumi, kā arī citi — zemāk aplūkotie, rāda, ka nevardarbīgā valsts aizsardzības cīņa noteiktās valstīs ir atzīta par

svarīgu komponentu kopējos valsts aizsardzības plānos.

Sabiedriskās aizsardzības komponenti parasti ir domāti īpašiem mērķiem vai noteiktiem gadījumiem, kamēr pārējās situācijās paredzēts lietot militāros līdzekļus. Tādas militārās un sabiedriskās aizsardzības kombinācijas ir domātas kā pastāvīgas un nevis kā pārejas pakāpes ceļā uz pilnu sabiedrisko aizsardzību. Šī jauktā politika, jādomā, varētu mainīties tikai vienā gadījumā — ja sabiedrība pārliecinātos, ka sabiedriskajai aizsardzībai piemīt daudz lielāks atturēšanas un aizsardzības potenciāls nekā sākumā domāts.

Tā kā militārajai rīcībai un nevardarbīgajai cīņai ir ļoti atšķirīga dinamika un nosacījumi, tad ir jābūt skaidrībai par iero-bežotā sabiedriskās aizsardzības komponenta lomu pārsvarā militārā aizsardzības politikā. Šo uzdevumu noteikšana ir ārkārtīgi svarīga, pieņemot lēmumu ieviest sabiedriskās aizsardzības politiku. Ir zināmi trīs sabiedriskās aizsardzības komponenta uzdevumi:

1. pirmā aizsardzības līnija situācijās, kad militārā pretestība iebrucējiem ir acīmredzami bezjēdzīga un pašnāvnieciska,
2. rezerves aizsardzības līnija gadījumam, ja militārajai pretestībai neizdodas atsist iebrucējus,
3. kā galvenais aizsardzības veids pret iekšējām usurpācijām — tādām kā valsts apvērsumi.

Kad militārā pretestība ir bezjēdzīga vai pašnāvnieciska. Dažas valstis, pieņemot lēmumu par sabiedriskās pretestības daļēju ieviešanu, var vadīties no varbūtējo uzbrucēju relatīvā militārā spēka. Ja tas ir salīdzinoši neliels, tad pret to gluži labi var cīnīties ar militāriem līdzekļiem. Turpretī, ja uzbrucēju militārais potenciāls ir ievērojami lielāks, tad militārie aizsardzības centieni acīmredzot būtu bezjēdzīgi un pašnāvnieciski. Tad sabiedrisko komponentu varētu izmantot kā pirmo aizsardzības līniju.

Tāda bija situācija divos no pirmajā nodaļā aprakstītajiem improvizētās nevardarbīgās pretestības gadījumiem — vāciešu Rūras cīnās pret franču un belģu iebrucējiem 1923. gadā un Čehoslovakijas pretestībā Varšavas līguma valstu iebrukumam 1968. gadā. Ar plašākām zināšanām, pastāvošo iespēju izpēti un savlaicīgu sagatavošanos un apmācībām tādas aizsardzības sek-mēm vajadzētu būt daudz lielākām. Tāpēc sabiedrisko komponentu varētu iekļaut kopējā aizsardzības politikā daļēji tāpēc, lai risinātu tāda rakstura problēmas.

Ja bruņotā pretestība cieš neveiksmi. Sabiedrisko komponentu varētu izmantot arī tad, ja valsts militārie spēki ir mēģinājuši

atvairīt iebrucējus, bet tas nav izdevies. Tā tas notika Norvēgijā vācu okupācijas laikā no 1940. līdz 1945. gadam. Otrs svarīgs piemērs ir holandiešu pretestība nacistiem.

Norvēgijas Aizsardzības pētījumu institūts pēc Norvēgijas ministru kabineta pasūtījuma 1967. gadā veica pētījumu, kurā aplūkoja sagatavotas nevardarbīgās pretestības izmantošanu militārās aizsardzības neveiksmes gadījumā. «Nevardarbīgo aizsardzību varētu uzskatīt par aizmugures aizsardzības veidu gadījumam, kad [ar militāriem līdzekļiem] neizdotos nosargāt teritoriālo veselumu». Ziņojumā teikts: «Ja pieņemam, ka nevardarbīgo aizsardzību tādā vai citādā veidā var iestrādāt kā papildinājumu pārsvārā militārajai totālajai aizsardzībai, tad ir pietiekošs pamats domāt, ka tā kalpos Norvēgijas pretestības spēka palielināšanai un ienaidnieka atturēšanai no uzbrukuma».

1989. gada 1. martā notika konference «Valsts aizsardzības palīgveidi», kuras sponsors bija Norvēgijas Atlantijas komiteja. Ievadreferātu par jautājumiem, kas saistīti ar civilās pretestības iekļaušanu Norvēgijas «totālās aizsardzības» politikā, noslēja Norvēgijas toreizējais aizsardzības ministrs Johans Jergens Holsts, kurš bija arī 1967. gada ziņojuma līdzautors.

Tāds komponents jau kādu laiku ir Šveices aizsardzības politikas sastāvā. Šveices «vispārējās aizsardzības» plāns paredz gan «brūnoto pretestību» (partizānu un paramilitārā cīņa), gan arī «pasīvo pretestību» valsts okupētajās daļās tādā gadījumā, ja militārajiem spēkiem neizdotos atsist ārvalstu uzbrucējus.

Tomēr lielākā iedzīvotāju daļa vardarbīgajā pretestībā nepiedalītos. Tā vietā pilsoņi ir instruēti, ievērojot starptautisko tiesību normas, neielaiстies nekādā kolaborācijā. Kaut arī šī iedzīvotāju daļa nepretotos vardarbīgi un nepalīdzētu vardarbīgām grupām, «tomēr tā ne mazākā mērā nepiekāpjas okupācijas varai un neatbalsta jebkādus savstarpējās tuvināšanās mēginājumus». Atteikšanās no kolaborācijas, «auksta vienaldzība» pret okupantu personālu un atteikšanās piedalīties jebkādos uzbrucēju ideoloģijas indoktrinācijas mēginājumos — tie visi ir svārīgi civiliedzīvotāju pienākumi šādā situācijā, kā norādīts «Civilistu aizsardzības grāmatā», kas 1969. gadā tika izdota katrai Šveiciešu ģimenei.

Somija nav to valstu vidū, kuras jau ir iekļāvušas nevardarbīgās pretestības komponentu savā kopejā aizsardzības politikā. Tomēr 1971. gadā prezidenta pārraudzītā Somijas «Psihologiskās aizsardzības plānošanas komisija» publicēja pirmo oficiālo pētījumu par sabiedrisko aizsardzību. Komisija noraidīja jebkādu pilnīgu militārā potenciāla nomaiņu ar jauno aizsardzības politiku. Tomēr komisija atzina, ka ir lietderīgi valsts pārsvārā

militārās aizsardzības politiku papildināt ar nevardarbīgās pretestības komponentu.

Ziņojumā bija teikts: «Tomēr noteiktās krīzes situācijās bezieroču pretestības metodes var būt noderīgas kā papildinājums bruņotajai pretestībai: tās klūtu aktuālās rajonos, kas nonākuši pretinieku varā. Piemēri no daudzu valstu pieredzes liecina, ka šīs metodes kombinācijā ar bruņotu pretestību okupācijas laikā var palīdzēt nodrošināt sabiedrības institūciju darbību un visbeidzot — panākt atbrīvošanos no okupācijas». Pēc sabiedriskās aizsardzības varbūtēji noderīgo aspektu aplūkojuma 1971. gadā komisija izteica priekšlikumu, ka paralēli militārās aizsardzības priekšdarbiem Somijai vajadzētu plānot un gatavoties nevardarbīgai pretestībai tādās situācijās, kurās to var uzskatīt par saaprātīgu alternatīvu un ka darbs šajā virzienā uzsākams tik drīz, cik vien iespējams. Tomēr tas netika veikts.

Bijusī Dienvidslāvijas Sociālistiskā Federatīvā Republika bija iekļāvusi nemilitāro komponentu savā «totālajā nacionālās aizsardzības politikā». Generālis Nikola Lubičičs rakstīja, ka, kaut arī militārais spēks ir ļoti svarīgs racionālā stratēģiskā sistēmā, tomēr «lai gūtu uzvaru visas tautas aizsardzības karā, ir harmoniski un funkcionāli jāsaista visi pretošanās veidi ar bruņotu cīņu kā mugurkaulu». Dienvidslāvijas politika nepārprotami pieļāva nevardarbīgās pretestības izmantošanu valsts okupētajās daļās. «Saprotams, ka aktīvās armijas un teritoriālās aizsardzības vienības reizēm var būt spiestas uz laiku pārtraukt turpmāko pretošanos un atstāt vienu vai otru pilsētu vai apdzīvotu vietu. Tomēr tām ir tur jāatstāj militārpolitiska organizācija, kas var turpināt cīņu ar politiskām, diversijas un citām rīcības formām».

Kā parādījis Adams Robertss, šajās pārējās dienvīDSLĀVU pretestības formās ietilpa: (1) morālā, politiskā un psiholoģiskā pretestība — kapitulācijas un okupācijas neatzišana, iepriekšējo pārvaldes struktūru saglabāšana, agitācijas un propagandas veikšana un tamlīdzīgi; (2) ekonomiskā pretestība — ražošanas un pretestības spēku apgāde, īpašuma sargāšana, atteikšanās veikt darbu, kas izdevīgs uzbrucējiem utt.; (3) pretošanās kultūras un izglītības jomā; (4) pasīvā pretestība — sociālie boikoti, atteikšanās sadarboties un vispārējā nepakļaušanās un naidīguma attieksme. Dienvidslāvju aizsardzības sistēma prasīja «pilnīgu politisko, ekonomisko un sociālo organizāciju iesaistīšanos. Tās iekļaujas ne vien plānu izpildē, bet arī to veidošanā».

Šausmīgā karadarbība, kurā tika ierauti Horvātijas un Bosnijas-Hercegovinas apgabali pēc tam, kad abās republikas pasludināja neatkarību no bijušās Dienvidslāvijas federācijas (attie-

cīgi 1991. un 1992. gadā), atklāja, cik tomēr niecīga loma bija ierādīta nemilitārajai pretestībai bijušajā «totālajā nacionālās aizsardzības politikā». Turpretī skaidri un nežēlīgi atklājās ļoti izteiktā paļaušanās uz partizānu cīņas taktiku kā galveno aizsardzības komponentu (balstoties uz Otrā pasaules kara pieredzi). No Dienvidslāvijas tragedijas ir daudz kas jāmācās. Viena no atzinām ir tā, ka valstīm, kurās ir piedzīvojušas smagus etniskos un citus konfliktus, nevajadzētu aizrauties ar partizānu cīņas metožu kā valsts aizsardzības veida mācīšanu saviem iedzīvotājiem.

Iekļaujot sabiedrisko komponentu valsts pārsvarā militārās aizsardzības struktūrā, var rasties zināmas problēmas. Personām un grupām, kas būs visvairāk atbildīgas par aizsardzības organizēšanu, vajadzēs paredzēt, kāds rezultāts būs militāro un nevardarbīgo aizsardzības elementu kombinēšanai. Piemēram, pretestīnieki varbūt gribēs izmantot aizsardzības cīņas nevardarbīgo raksturu, lai grautu uzbrucēju karavīru morāli, uzticamību un paklausību (kā notika Čehoslovākijā 1968. gadā). Taču šādi centieni būs ārkārtīgi grūti vai pat neiespējami, ja pret šiem pašiem karavīriem iepriekš būs bijis vērts militārs uzbrukums, ja daži viņu draugi būs nogalināti vai ievainoti, vai arī ja viņi baidīsies paši par savām dzīvībām.

Jo sevišķi sarežģītas problēmas saistītas ar priekšlikumiem vienlaicīgi īstenot partizānu karu un nevardarbīgo cīņu kopējās aizsardzības stratēģijas ietvaros. Šī problēma iezīmējas dažos pēdējā laika «aizsargājošās aizsardzības» un «neuzbrūkošās aizsardzības» modeļos, kas minēti pirmajā nodaļā. Ja pretestīnieki vienlaicīgi izmantotu nevardarbīgo pretestību un partizānu karu vienā un tai pašā geogrāfiskajā reģionā, tad varētu rasties ārkārtīgi nopietnas problēmas, kuru rezultāts būtu ne vien ļoti liels upuru skaits, bet arī pilnīga nevardarbīgās cīņas efektivitātes zaudēšana. Šo iemeslu dēļ, papildinot militārās aizsardzības politiku ar sabiedriskās aizsardzības komponentu, nevajadzētu vienlaicīgi to papildināt arī ar partizānu karu vai noteiktiem «aizsargājošās aizsardzības» militārajiem komponentiem.

Jaukta aizsardzības politika, kurā ir gan militārie, gan arī sabiedriskie komponenti, ir neapstrīdams solis uz priekšu salīdzinājumā ar tīri militāru politiku. Tomēr, tālāk veidojot kopējo politiku, ir jāpievērš pastāvīga uzmanība iespējamām pretrūnām un to sekām. Ja sabiedriskās aizsardzības politikas izpēte un tās izstrādāšanas un izmantošanas pieredze parādīs, ka tāi piemīt lielāks aizsardzības potenciāls nekā sākumā, vai — kā sākumā domāts, tad šīs problēmas varētu atrisināt, pakāpeniski

īstenojot pilnīgu pārbruņošanos. Pretējā gadījumā ir jārīkojas ļoti uzmanīgi, lai neļautu militārajam komponentam graut tieši tos faktorus, kas vairo sabiedriskā komponenta panākumus. Parasti problēmas būs mazāk asas, ja būs iespējams nodalīt vai izolēt militārās un sabiedriskās aizsardzības operācijas.

Pret iekšējām usurpācijām. Cits iespējams daļējas pārbruņošanās modelis paredz tādu sabiedriskās aizsardzības komponentu, kura uzdevums ir nepieļaut un sakaut valsts apvērsumus, izpildvaras izdarītas usurpācijas un citus nekonstitucionālus valsts aparāta sagrābšanas mēģinājumus. Iekšējie uzbrukumi ir nopietna aizsardzības problēma. Daudzas zemes pēdējos gadu desmitos ir pieredzējušas, kā to konstitucionālajām demokrātiskajām valdībām un citām struktūrām tiek atņemta vara, kā tiek nogalināti to politiskie līderi un, draudot ar militārā spēka liešanu, uzspiestas jaunas, diktatoriskas valdības.

Dažās valstīs — tādās kā Taizeme — militārie un politiskie apvērsumi vairāku gadu desmitu laikā ir atkārtoti pārtraukuši centienus panākt lielāku demokrātiju un sociālo taisnīgumu. Dažās Latīnamerikas zemēs — tādās kā Argentīna, Peru, Gvatemala un Brazīlija — apvērsumi ir radījuši ļoti smagas problēmas pagājušos gadu desmitos. Āfrikas zemēs, kurās militārās organizācijas ir acīmredzami labāk organizētas un spēcīgākas nekā civilās sabiedrības lielākā daļa, valsts apvērsumi ir bijuši viens no galvenajiem faktoriem, kas veidojuši kontinenta politiskās sistēmas kopš neatkarības iegūšanas. Arī Eiropa ir pieredzējusi savu apvērsumu tiesu pēdējos gadu desmitos. Tādēļ ļoti dažādas valstis varētu vēlēties ātri ieviest sabiedrisko aizsardzību — kaut vai tikai tāpēc, lai nepieļautu iekšējās usurpācijas — saglabājot militāros līdzekļus ārējo briesmu atvairīšanai.

Lielākā valsts apvērsumu daļa sastāv pārsvarā vai pilnīgi no militārām operācijām. Citos gadījumos valsts aparātu cenšas sagrābt diktatoriskas politiskās partijas vai izlūkdienesti; reizēm apvērsimus izdara vai atbalsta cīvilo un militāro grupu apvienības.

Šādu apvērsumu pasludināšana par nelikumīgiem vai nekonstitucionāliem vēl neko nedod, jo to pastrādātāji jau tieši ir gatavi pārkāpt pastāvošos konstitucionālos un tiesiskos aizliegumus. Cilvēki parasti arī nevēlas uzsākt pilsoņu karu, nepieļaujot šādus mēģinājumus. Turklāt, ja paši militārie spēki izdara vai atbalsta apvērsumu, tad cīvili dzīvotājiem ir ārkārtīgi mazas izredzes nosargāt konstitūciju militārā cīņā. Šo problēmu tikpat grūti ir atrisināt militārā kā konstitucionālā ceļā, izņemot gadījumus, kad pučisti ir tikai neliela grupa, kam nav ievē-

rojama atbalsta, bet militāro spēku lielumlielā daļa palikusi uzticīga konstitucionālajai valdībai.

Sabiedriskā aizsardzība, iespējams, ir vienīgais veids, kā nepieļaut diktatūras ieviešanu, neriskējot izraisīt pilsoņu karu. Divos pirmajā nodalā aprakstītajos gadījumos — Vācijā 1920. gadā un Francijā 1961. gadā — tā bija veiksmīga. Tas liek domāt, ka galvenais veids, kā novērst iekšējās usurpācijas, varētu būt tāda attīriņa un izstrādāta aizsardzības politika, kas balstītos uz šo gadījumu svarīgākajām iezīmēm.

Sabiedriskā aizsardzība pret tādām usurpācijām varētu lietot līdzīgas operācijas tām, kuras aprakstītas ceturtajā nodalā, proti, uzbrucēju legitimitātes neatzišana; mēģinājumi nepieļaut viņiem izveidot valdību un rīcībspējīgu pārvaldes aparātu; valsts kalpotāju, policijas un militāro spēku vadības nenodošana uzbrucēju rokās; civilās sabiedrības institūciju un iedzīvotāju atteikšanās atzīt usurpatoru varu; usurpatoru karavīru un atbalstītāju pārliecināšanas mēģinājumi; kā arī pēc iespējas lielāka starptautiskā nevardarbīgā atbalsta iegūšanas mēģinājumi konstitucionālās valdības atjaunošanai.

Lai izstrādātu spēju sakaut tādus uzbrukumus ar nesadarbošanās un pretošanās palīdzību, var tikt veikta sabiedrības, valdības aparāta un iedzīvotāju sagatavošana. Tām valstīm, kas jau pieredzējušas tādas usurpācijas pagātnē, vajadzētu būt īpaši uzmanīgām pret to varbūtēju atkārtošanos. Tas tomēr nenozīmē, ka citām valstīm — bez tādas pieredzes — nevajadzētu piesargāties. Savienotajās Valstīs 1987. gadā, izmeklējot «Irāngaitas lietu», atklājās nelielas grupas pastāvēšana — ieskaitot toreizējo Centrālās izlūkošanas pārvaldes direktoru —, kura bija centusies izveidot patstāvīgu, varenu «slepenu valdību», lai rīkotos tā, kā tā atzina par vēlamu un vajadzīgu, ignorējot ASV konstitucionālās procedūras un institūcijas. Tam vajadzētu kalpot par nopietnu brīdinājumu, ka ir ļoti maz vai varbūt vispār nav tādu valdību, kas būtu pilnīgi imūnas pret iekšējiem varas sagrābšanas vai diversiju mēģinājumiem.

Vairumā gadījumu tie režīmi un sabiedrības, kurus apdraud varbūtējas usurpācijas, var uzsākt līdzīgus pētījumus, sabiedriskās diskusijas, metodisko analīzi un lēmumu pieņemšanu kā tad, ja sabiedriskā aizsardzība būtu jāievieš citu nolūku dēļ. Ipašai likumdošanai un sabiedrības izglītošanai vajadzētu padarīt par katra cilvēka morālu un tiesisku pienākumu atteikšanos atbalstīt un pakļauties jebkurai cilvēku grupai, kas censtos atmest konstitucionālo sistēmu un uzmesties par valdītājiem.

Tomēr noteiktos politiskos apstākļos, ja valdība parastā veidā neapsriež aizsardzību pret iekšējām usurpācijām un negatavo-

jas tām, ir iespējams cits modelis. Pasākumu sistēmu, kas nepielautu usurpāciju, var apspriest sabiedriskā kārtā, liecot lietā plašu sabiedrības izglītošanas programmu, kas izmantotu laikrakstus, žurnālus, rokasgrāmatas, radio un televīziju, kā arī sabiedrības institūcijas (spēka centrus). Šīm organizācijām nevajadzētu sastāvēt tikai no izglītības, sociālās, reliģiskās, arodbiedrību, biznesa, kultūras un līdzīgu sfēru darbiniekiem. Tajās vajadzētu iekļauties arī valdības ierēdņiem, valsts kalpotājiem, policistiem, karavīriem, politisko partiju biedriem un citām grupām. Tā rezultātā sabiedriskās aizsardzības būtība kļūtu plaši zināma visā sabiedrībā un cilvēki labi saprastu savus pienākumus un īpašās aizsardzības operācijas. Šādos apstākļos vajadzētu būt iespējamam aizkavēt nekonstitucionālu varas sagrābšanu.

Sabiedriskās aizsardzības ieviešanai vienīgi ar nolūku aizsargāt konstitucionālo valdību pret iekšējo usurpāciju var būt ļoti svarīga nozīme. Šis sabiedriskās aizsardzības politikas aspekts varētu ieinteresēt pasaules valdību lielāko daļu. Neatkarīgi no tā, kādā veidā daudzas no tām ir nākušas pie varas, valdības bieži vien turpmāk saprot, ka — lai pie varas noturētos — tām ir vajadzīga īegitimitāte un tautas atzīšana, un tās pašas nemaz nevēlas tikt gāztas apvērsuma celā.

Pakāpeniskas pilnīgas pārbruņošanās plānošana

Ir daudzas valstis, kuru militārais potenciāls, salīdzinājumā ar varbūtējiem uzbrucējiem, ir tik ierobežots, ka tās nav spējīgas nopietnai militārai aizsardzībai. Dažās no tām armijai ir, galvenokārt, gluži simboliska loma, citās tā var pildīt represīvās funkcijas asu iekšējo krīžu laikā. Militārā potenciāla nepietiekamībai var būt dažādi iemesli, tai skaitā: ierobežoti vietējie resursi, ekonomiskās grūtības, mazs iedzīvotāju skaits un tamlīdzīgi. Dažās valstīs — tādās kā Austrija — pašmāju apsvērumus var papildināt starptautisko līgumu noteiktie ierobežojumi.

Polija, savukārt, varētu uzturēt lielāku militāro sistēmu — ja tās ekonomiskās problēmas tiktū atrisinātas, bet tā nekad nevarētu līdzināties Krievijas vai NATO spēkiem. (Patiešām, astoņdesmitajos gados polu bruņotie spēki pamatā tika izmantoti iekšējām represijām). Līdzīgā situācijā atrodas neatkarīgās Austrumeiropas valstis — tādas kā Čehijas Republika, Slovākija un Bulgārija.

Iespējams, ka šādas valstis varētu ļoti nopietni apsvērt pilnīgu pārbruņošanos ilgākā laika periodā. Tās varētu visai drīz pilnīgi pieņemt vai vismaz plaši atbalstīt ideju par pilnīgu pār-

bruņošanos principā, taču jādomā, ka pāreja tiktu plānota pakāpeniskā un turpinātos zināmu laiku, teiksīm, desmit vai piecpadsmit gadus.

Reālo pārbruņošanos šīs valstis droši vien sāktu ar ierobežotu sabiedriskās aizsardzības komponentu iekļaušanu pilnīgi vai pārsvarā militārā aizsardzības politikā. Pie tam būtu nepieciešama sagatavošanās un apmācības, kā arī visu sabiedrības institūciju aizsardzības spēju mobilizēšana. Sākot ar ierobežotiem sabiedriskās aizsardzības komponentiem, sabiedrība un valdība iegūtu pieredzi, kā sagatavoties, veikt apmācības un izmantot šo aizsardzības veidu. Ja sagatavošanās un pieredze apliecinātu šīs politikas pietiekošu iedarbīgumu, tad sākotnējos komponētus varētu pakāpeniski paplašināt un papildināt ar jauniem. Pieaugot šim aizsardzības potenciālam un pašavībai uz to, būtu iespējams pakāpeniski samazināt atkarību no militārajiem komponentiem līdz pat pilnīgai pārbruņošanās pabeigšanai.

Pilnai sabiedriskajai aizsardzībai tādām valstīm būtu vairākas priekšrocības. Pirmkārt, tās neradītu militārus draudus kaimiņiem. Otrkārt, to atturēšanas un aizsardzības potenciāls būtu pieaudzis. Un, treškārt, tās faktiski būtu likvidējušas ar militāriem līdzekļiem izdarīta iekšējā valsts apvērsuma vai izpildavaras uzurpācijas iespējas, jo būtu mobilizēta sabiedrības spēja sakaut tādus uzbrukumus. Aizsardzības vajadzības un iekšpolitiskie apstākļi daudzās valstīs ir pietiekoši nopietni, bet nevar-darbīgās cīņas attīstība aizsardzības un atbrīvošanas nolūkiem ir vērā nemama, un tāpēc mums nevajadzētu brīnīties, ja tiktu sperti nozīmīgi politiski soļi šajā virzienā.

Daudzpusēja pārbruņošanās

Sabiedriskā aizsardzība vienmēr ir ieteikta kā politika, kuru varētu ieviest ar vienpusēju lēmumu — apmēram tāpat, kā valdības papildina savus arsenālus ar jauniem ieročiem vai arī pāriet pie veselām jaunām ieroču sistēmām. Tieks uzskatīts, ka jaunie ieroči palielina militāro spēku kaujas spējas, tāpēc nav nepieciešams un nav arī izdevīgi to ieviešanu saskaņot ar kaimiņvalstīm vai naidīgām valdībām un ieviest tos vienlaicīgi. Tātās vienmēr ir bijis ar visiem jebkad ieviestajiem militārā bruņuma jauninājumiem. No otras puses, ir bijuši daudzi mēģinājumi samazināt militārā bruņuma daudzumu vai tā veidus ar līgumu un vienošanos palīdzību. Kopumā tie nav bijuši īpaši veiksmīgi.

Ja sabiedriskā aizsardzība patiešām ir spēcīga atturēšanas un aizsardzības politika, tad neviens valstij nav jāgaida, līdz

arī tās kaimiņi un potenciālie uzbrucēji daļēji vai pilnīgi pārbrūnosies. Tomēr zināmās situācijās varētu būt iespējama daudzpusēja, pakāpeniska, pilna vai daļēja pārbrūnošanās. To varētu realizēt bez formālas vienošanās un līgumiem, kamēr citos gadījumos tādiem pasākumiem varētu būt svarīga loma aizsardzības un militārā potenciāla izmaiņās.

Daudzpusēja sabiedrisko komponentu ieviešana un to pakāpeniska izvēršana varētu notikt tādos reģionos kā Ziemeļu valstis, Centrālamerika vai Centrāleiropa. Četrās no piecām Ziemeļu valstīm — Zviedrijā, Nīrvēģijā, Dānijā un Somijā — jau ir radīta bāze, lai varētu nopietni pētīt un analizēt aizsardzības politikas sabiedrisko komponentu iespējas. Tomēr Islandē šai virzienā ir strādāts maz vai arī nav darīts nekas.

Centrālamerika ir reģions, kur valdības nav parādījušas īpašu interesi par sabiedrisko aizsardzību. Tas arī ir reģions, kur militārie spēki ir atbalstījuši vai izveidojuši militārās un politiskās diktatūras un kur kaimiņvalstu valdības reizēm draud viena otrai vai arī izdara agresijas. Viens no veidiem, kā mazināt starptautisko konfliktu un iekšējo diktatūru varbūtību, varētu būt pakāpeniska sabiedriskās aizsardzības komponentu ieviešana; kam varbūt sekotu dažādu militārā bruņojuma veidu un spēku samazināšana. Šoti svarīgs jaunās aizsardzības politikas ieviešanas elements šajā reģionā būtu civilo institūciju nostiprināšana.

Pārbrūnošanos starptautisko nolīgumu celā varētu īstēnot Centrāleiropā, jo sevišķi — nemot vērā Austrumeiropā notikušās lielās pārmaiņas, kā arī aizsardzības un drošības politikas pārskatīšanu Rietumeiropas valstīs. Sabiedriskā aizsardzība varētu būt tas iztrūkstošais kēdes posms, kas paātrinātu vismaz lielākus militārā bruņojuma ierobežojumus, ja ne pilnīgu demilitarizāciju, plašā joslā no Ziemeļu līdz Dienvidu Eiropai. Sabiedriskos komponentus varētu ieviest pakāpeniski saskaņā ar līguma noteikto grafiku, kam sekotu militārā bruņojuma veidu un daudzuma samazināšana. Ja vienlaicīgi ar plānotu demilitarizāciju klūtu iespējams saglabāt aizsardzības potenciālu, tad zūstu dažas no tām barjerām, kas ir bruņojuma samazināšanas un atbruņošanās celā.

SABIEDRISKĀ AIZSARDZĪBA UN LIELVALSTIS

Sabiedriskās aizsardzības izmantošanai esošajās vai potenciālajās lielvalstīs ir pievērsta daudz mazāka uzmanība nēkā mazu un vidēju valstu aizsardzības problēmām. Lielvalstu kategorijā šodien visneapšaubāmāk ietilpst Savienotās Valstis un Krievija.

jas Federācija. Šo statusu nosaka ne tik daudz to kodolieroču krājumi, kā to plašā teritorija, lielais iedzīvotāju skaits un valsts struktūru izmēri. Šādā nozīmē arī Ķīna un Indija pieder šai kategorijai. Arī apvienotā Eiropa būtu lielvalsts, kaut arī tā ievērojami atšķirtos no visām pārējām. Līdzās teritorijas izmēriem un iedzīvotāju skaitam arī varas centralizācijas pakāpe un militārā potenciāla lielums ir svarīgi lielvalsts kritēriji.

Sabiedriskās aizsardzības izmantojamība lielvalstīs ir liela mērā atkarīga no tajās valdošo režīmu rakstura un mērķiem. Daudzi cilvēki, balstoties uz faktiem un pierādījumiem, uzskata vienu vai vairākas no šīm lielajām valstīm kā pārsvarā agresīvas un represīvas, kā tādas, kas cenšas pakļaut kaimiņus, saglabāt stingru centrālo pārvaldi pār saviem iedzīvotājiem, kā arī noteikt attālāku zemju politiku, ekonomiku un militāro politiku. Jātaš ir tā, tad tāda lielvalsts tiek uzlūkota kā varbūtējs agresors, pret ko jālieto sabiedriskā aizsardzība un citi nevardarbīgās cīņas veidi.

No otras pusē — tādā mērā, kādā lielvalstu agresīvā ārpoliтика un savu pavalstnieku apspiešana var tikt izskaidrota kā aizsargreakcija uz to, ko tās uzskata par starptautiskiem draudiem — sabiedriskā aizsardzība varētu dot pozitīvu ieguldījumu šo lielvalstu sabiedriskajā attīstībā un mazināt to agresīvākās iezīmes. Josifs Stalins apgalvoja, ka ārējie draudi padarija «neiespējamu» strādnieku demokrātijas ideālu. Aicinājumiem uz brīvu diskusiju komunistiskajā partijā Stalins pretstatīja valsts drošības vajadzības. Viņš arī apgalvoja, ka, «lai atbrivotu valsti no birokrātijas elementiem», ir nepieciešami «pilnīgi droši, mierīgi apstākļi visapkārt, lai mums nevajadzētu tik daudz militāro kadru... kuri atstāj ietekmi uz pārējām valdības iestādēm».

Sabiedriskā aizsardzība var būt noderīga lielvalstīm vairākos veidos. Tieks uzskatīts, ka tuvākajā laikā šīs valstis nevarēs veikt pilnīgu pārbruņošanos ne uzreiz, nedz arī ilgākā laikā, jo tās ir pilnīgi atkarīgas no plašajiem militārajiem resursiem. Tādēļ sākotnēji lielvalstis varētu ieviest šo politiku kā papildinājumu pārsvarā bruņotajai aizsardzībai, kā līdzekli pret valsts apvērsumiem vai arī kā aizsardzības politiku saviem sabiedrotājiem, kuri līdz tam bijuši no tām atkarīgi.

Pievērsīsimies uz brīdi sabiedriskās aizsardzības varbūtējai izmantošanai tādās lielvalstīs kā Savienotās Valstis un Krievijas Federācija. Abu valstu situācijā ir gan līdzīgas iezīmes, gan arī būtiskas atšķirības.

Ja pašreizējās no Savienotajām Valstīm atkarīgās sabiedrotās — jo sevišķi Rietumeiropas valstis un Japāna — pilnībā

vai vismaz pamatā uzņemtos atbildību pašas par savu aizsardzību, izmantojot šo jauno politiku, tad tas ievērojami samazinātu ASV militāros izdevumus — varbūt pat divkārt. Šai nolūkā Savienotās Valstis varētu pamudināt savas sabiedrotās pētīt sabiedrisko aizsardzību un varbūt palīdzēt, daloties ar tām pētījumu rezultātos, praktisko iespēju izpētē un citās zināšanās par šo politiku. Eiropas valstu un Japānas pārbruņošanās ļoti vienkāršotu arī Savienoto Valstu drošības problēmas. Aukstā kara beigas sniedz unikālu iespēju apsvērt sabiedriskās aizsardzības ieviešanu.

Ja zustu nepieciešamība aizstāvēt šīs atkarīgās sabiedrotās, tad teorētiski palikušu trīs galvenie draudi Savienoto Valstu drošībai: kodolkarš, iebrukums un iekšējā usurpācija. Taču militāra iebrukuma un okupācijas iespēja Savienotajās Valstīs, kas ir kontinenta lielumā, ir saistīta ar tādām tehniskajām un apgādes grūtībām, ka tā faktiski ir tikai šķietama problēma. Pat minimāla sagatavošanās sabiedriskajai aizsardzībai palielinātu ārzemju okupācijas problēmas tādā mērā, ka šos draudus likvidētu. Sabiedriskās aizsardzības sagatavošana būtu nepieciešama, lai atturētu un aizsargātos pret iekšējām usurpācijām — tādām kā valsts apvērsums, izpildvaras izdarīta usurpācija vai «slepenā valdība», par ko jau bija runa. Līdz ar to palikuši vienīgi ļoti nopietnā, pastāvīgā problēma, kas saistīta ar varbūtējo uzbrukumu, izmantojot kodolieročus un citus masu iznīcināšanas līdzekļus. Ir jau sperti nozīmīgi soļi šādas varbūtības samazināšanai, izmantojot daudzpusēju vienošanos un vienpusējas rīcības kombinācijas. Svarīgi būtu arī mazināt šādu uzbrukumu motīvus. Tātad sabiedriskā aizsardzība neatceltu un neatrisinātu visas Savienoto Valstu drošības problēmas, taču varētu tās stipri vienkāršot un sekmīgi atrisināt dažas no pašām nopietnākajām problēmām.

Ko tādā gadījumā var teikt par Krievijas Federāciju?

Ja runa ir par varbūtēju agresiju pret Krievijas Federāciju, tad problēmas, kas saistītas ar iebrukumu tajā un okupāciju, jau tā būtu tik lielas, ka labi sagatavota sabiedriskās aizsardzības politika varētu sekmīgi atturēt no uzbrukuma un atsist to. Šī politika labi saskanētu ar progresu, iekšējā demokratizāciju, decentralizāciju un izmaiņām ekonomiskajos un cilvēku resursos, laujot panākt tik ļoti vajadzīgos uzlabojumus iedzīvotāju materiālos apstākļos.

Krievijā, tāpat kā vairumā valstī, ir iespējamas iekšējās usurpācijas, jo sevišķi pašreizējās sistēmas lielās centralizācijas dēļ. Šādu uzbrukumu varētu uzsākt neostaļinisti ar nolūku atjaunot stingru centrālo varu vai arī kādas militāras un poli-

tiskas grupas, kas gribētu ieviest citāda veida totalitāro sistēmu. Demokrātiskajā Krievijā sabiedriskās aizsardzības potenciāls varētu būt vienīgais efektīvais atturēšanas un aizsardzības līdzeklis apvērsuma gadījumā. Šī potenciāla prototips, lai arī spontāns un neplānots, tika demonstrēts laikā, kad ar «tautas spēka» palīdzību tika sakauts 1991. gada konservatīvo spēku apvērsuma mēģinājums. Paļaušanās vienīgi uz militāriem līdzekļiem, lai nepieļautu apvērsumu mēģinājumus, varētu novest pie dažādām bīstamām sekām Krievijas Federācijas tautai: (1) ja apvērsumu atbalstītu militāro spēku augstāko virsnieku vairākums, tad vienīgais cīņas līdzeklis pret to būtu neutralizēts; (2) ja apvērsumu atbalstītu tikai viena militāro spēku virsnieku daļa, tad lojālo militāro spēku sūtīšana cīnā novestu pie atklātas un asiņainas šķelšanās militārajos spēkos, npielēpietni iedragājot to spēju nodrošināt valsts aizsardzību; un (3) ja militārie spēki ir vienīgais aizstāvis pret apvērsumu un veiksmīgi veic savu misiju tādā krīzes situācijā, tad ir domājams, ka pēc tam tie Krievijas politikā iegūs daudz lielāku lomu. Šķiet, ka tas jau tā ir noticis 1993. gada oktobrī, pēc tam kad militārie spēki ar tanku apšaudes un desantnieku trieciena palīdzību saķāva pret Jeļcinu nostājušos parlamentāriešus, kas bija sagrabuši un okupējuši Krievijas parlamenta ēku.

Ari tam, ja bijušās Padomju Savienības nekrievu tautas palielinātu savu patstāvību aizsardzībā, veicot pilnīgu pārbruņošanos vai arī, ticamāk, iekļaujot sabiedriskās pretošanās komponentus, varētu būt labvēlīga ietekme uz Krieviju. Ja šīm tautām būtu lielāka aizsardzības spēja un lielāka paļaušanās uz nevardarbīgo cīņu iekšējo konfliktu risināšanā, tad tas varētu palīdzēt mazināt spiedienu uz Krievijas militārajiem spēkiem veikt operācijas ārpus Krievijas robežām. Tas savukārt varētu palīdzēt mazināt lielo Krievijas militāro izdevumu smagumu.

Citās lielvalstīs un lielās valstīs, tādās kā Ķīna, Indija un apvienotā Eiropa, — apstākļi ir ļoti atšķirīgi. Ir ļoti nepieciešams izpētīt sabiedriskās aizsardzības iespējas šo valstu drošības nosargāšanā.

SABIEDRISKĀS AIZSARDZĪBAS POLITIKAS IESPĒJAMĀS PRIEKŠROCĪBAS

Tālākā perspektīvā sabiedriskā aizsardzība varētu dot dažādus labumus, kuri nav iespējami militārās aizsardzības politikas gadījumā. Tālāk ir aplūkotas šīs priekšrocības.

1. Sabiedriskā aizsardzība palielinātu patstāvību aizsardzības

uni drošības lietās — pat mazās un vidējās valstīs, jo svarīgākais faktors tajā nav vis militārais, bet sabiedriskais spēks. Tad vairs nebūtu atkarības no ārvalstīm militāro ieroču un piegāžu ziņā, kā arī nepieciešamības slēgt savienības ar militārā ziņā spēcīgākām valstīm. Līdz ar to atkristu finansiālā un politiskā maksa par šo atkarību.

1. Jāuzsver, ka pašaizsardzība, ja tā ir iespējama, vienmēr ir drošāka pār atkarību no sabiedrotajiem, kuri krizes situācijā var arī nesniegt solīto palīdzību. Atcerēsimies, kā Čehoslovakiju 1939. gadā pameta tās sabiedrotie un kā 1968. gadā tajā iebruka sabiedrotie! Sabiedriskā aizsardzība nodrošina vislielāko iespējamo pašpalāvību uzbrucēju atturēšanā un aizsardzībā pret tiem, reizē samazinot kara varbūtību.

2. Ar savu nemilitāro raksturu sabiedriskā aizsardzība nodrošina tādu atturēšanas un aizsardzības potenciālu, ko — atšķirībā no militārām sistēmām — nevar izmantot uzbrukumā citām valstīm, un līdz ar to mazina starptautisko saspīlējumu un kara draudus.

3. Līdz šim visā pasaulē lielu daļu bruņojumā, kas sagādāts ar nolūku vai ieganstu nodrošināt atturēšanu un aizsardzību, tikpat labi var izmantot uzbrukumā citām zemēm. Šī situācija itin bieži, pamatoti vai ne, ir palielinājusi starptautisko saspīlējumu, kāpinājusi bruņošanās sacensību un palielinājusi kara varbūtību. Pretstatā tam sabiedriskā aizsardzība var nodrošināt atturēšanu un aizsardzību, vienlaikus neradot iespējas rīkot uzbrukumus pret citām valstīm.

4. Sabiedriskajai aizsardzībai izplatoties arvien vairāk, veiksmīgi to izmantojot un atzīstot par iedarbīgu, starptautisko militāro agresiju biežums, jādomā, mazinātos. Šī aizsardzības politika atturētu varbūtējos uzbrucējus no agresijas pret citām zemēm.

Tas, ka būs jātiekt galā ar valstīm, kuras padarijušas sevi par politiski nesagremojamām, kuras spēj nepieļaut uzbrucēju nolūku īstenošanos un var sēt neapmierinātību uzbrucēju karavīru vidū, droši vien liks agresoriem visu vēlreiz pārdomāt un vismaz dažos gadījumos novērsīs agresiju. Šo gadījumu skaits, jādomā, pieauga, ja palielināsies to zemju daudzums, kuras būs ieviesušas sabiedrisko aizsardzībū, un pieaugs reālo sabiedriskās aizsardzības cīņu pieredze, parādot, ka labi sagatavotas valstis ir grūti vai neiespējami uzvarēt.

5. Sabiedriskā aizsardzība varētu ierobežot kodolieroču izplatīšanos, radīt alternatīvu iespēju, kā iegūt patstāvību drošībās politikā gadījumos, kad konvencionālie militārie līdzekļi tiek izskatīti par nepietiekamiem vai nederīgiem.

Viens no iemesliem — kaut arī ne vienīgais, kāpēc dažas valstis vēlas radīt savu kodolpotenciālu, ir tas, ka tās uzskata savus konvencionālos militāros līdzekļus par nepietiekošiem, bet negrib klūt atkarīgas no militāro lielvalstu ieročiem un politikas. Sabiedriskā aizsardzība piedāvā alternatīvu iespēju, kā bez kodolieročiem klūt neatkarīgiem atturēšanā un aizsardzībā. To saprotot, šīs aizsardzības politikas arvien plašāka ieviešana varētu mazināt kodolieroču izplatīšanos.

5. Sabiedriskā aizsardzība varētu mazināt ar militāro spēku palīdzību pastrādāto iekšējo uzurpāciju un tautas apspiešanas gadījumu skaitu. Viens no lielajiem paradoksiem, ar kuriem jāsastopas demokrātisko valdību atbalstītājiem, ir tas, ka daudzās valstīs un ļoti atšķirīgos apstāklos militārie spēki, kas rādīti, lai **aizstāvētu** sabiedrību, paši pavēršas pret šo sabiedrību un **uzbrūk** tai. Ir desmitiem valstu, kurās militārie spēki ir gāzuši konstitucionālo valdību un tās vietā likuši militāru valdību. Cīrkārt militārie «aizsardzības» spēki ir izmantoti diktatūru atbalstīšanai, savu tautu brīvības un sociālā taisnīguma kustību apspiešanai un pat masu slaktiņu pastrādāšanai (kā briti Amerikā 1919. gadā un ķīnieši Tjananmenas laukumā 1989. gadā).

Tas tā nenotikušu sabiedriskās aizsardzības gadījumā. Pirmkārt, pretstatā militārajām sistēmām, sabiedriskā aizsardzība nerada iekšējās varmācības potenciālu, kuru var izmantot, lai izdarītu valsts apvērsumu pret leģitīmo konstitucionālo valdību. Otrkārt, sabiedriskās aizsardzības politikā ietilpst otrs gatavošanās nesadarbošanās un pretošanās kampaņām vienlaicīgi rada atturēšanas un konstitucionālās aizsardzības potenciālu pret iekšējām uzurpācijām. Pie tam, pateicoties to nevardarbīgajam raksturam, sabiedriskās aizsardzības ieročus parasti nevar lietot represiju nolūkos. Ja nevardarbīgo cīņu izmanto iekšējo konfliktu risināšanai, tā var būt ārdoša, taču beigās parasti iestājas iekšējais miers un kārtība, un iekšējās vardarbības sekas tiek novērstas.

Kā jau iztirzāts otrajā un ceturtajā nodaļā, sabiedriskā aizsardzība ir domāta aizsardzībai gan pret šiem iekšējiem uzbrukumiem, gan arī pret ārvalstu agresiju. Ar militāriem līdzekļiem to parasti nevar panākt, neriskējot izraisīt pilsoņu karu — izņemot gadījumus, kad pučisti ir tikai diskreditēta maza grupa. Diemžēl biežāk notiek tā, ka militārie spēki, policija un ierēdņi palīdz vai vismaz pakļaujas apvērsumiem — vai nu tāpēc, ka viņi patiešām to atbalsta, vai lai izvairītos no pilsoņu kara, vai arī aiz neziņas, kā citādi rīkoties. Sabiedriskā aizsardzība piedāvā spēcīgus līdzekļus iekšējo uzurpāciju apkarošanai, neriskējot izraisīt plašu iekšējo vardarbību.

6. Sabiedriskās aizsardzības ieviešana un gatavošanās tai vismaz zināmos apstākļos var mazināt aizvainoto grupu vardarbību un netiešā veidā rosināt izteikt savas prasības nevardarbīgā veidā.

Iekšējo vardarbību var izraisīt dzījas ideoloģiskās pretrunas, kā arī netaisnības, apspiestības un nabadzības izsauktais naidīgums. Tāda vardarbība var izpausties kā grautiņi, slepkavības, terorisms vai partizānu cīņa. Vardarbību pastrādātāji savu rīcību var attaisnot ar cīņas mērķu svarīgumu, kā arī ar apgalvojumu, ka vardarbība ir pats ietekmīgākais līdzeklis no visiem pieejamajiem. Šo pēdējo argumentu ticamu vērš tas, ka arī sabiedrība kopumā paļaujas uz militāru rīcību, lai risinātu smagākās starptautiskās un pašmāju krizes. Tādējādi vardarbības attaisnošanai un leģitimēšanai «labu» mērķu dēļ — piemēram, valsts aizsardzībai — var būt neparedzēta un nesaprasta ietekme uz dažu akūtu pašmāju konfliktu norisi. Cilvēki, kas ir īpaši neapmierināti, var justies tiesīgi izmantot vardarbību, ja citi līdzekļi liekas nepietiekoši, un tāpēc, ka pati sabiedrība ir akceptējusi organizētās vardarbības lietošanu smagu konfliktu risināšanā.

Pārbrūnošanās rezultātā sabiedrība vairs neuzskatītu vardarbību par pašu ietekmīgāko rīcības veidu. Tās vietā par iedarbīgāku tiktu uzskatīta nevardarbīgā cīņa. Leģitimitāte, kas bija piešķirta vardarbībai kā labu mērķu sasniegšanas līdzeklim, tiktu tai atņemta un atdota nevardarbīgajai cīņai.

7. Sabiedriskā aizsardzība, salīdzinājumā ar militāro, lielākā mērā var paturēt uzmanības centrā konflikta sākotnējos cēloņus un nevis ienaidniekam nodarāmos zaudējumus.

Viena no militārās cīņas tragiskajām iezīmēm ir tā, ka panākumi tiek vērtēti pēc kritušo skaita un postījumiem, kas nodarīti ienaidnieka spēkiem, iedzīvotājiem un zemei. Tās pretrunas, kuras sadursmi izraisījušas, parasti atvirzās, atstājot priekšplānā tos darbības veidus, kuri tiek uzskatīti par nepieciešamiem kara vešanai. Bieži vien militārā uzvara tiek gūta, kad konflikta dzīlākie cēloņi jau ir aizmirsti.

Nevardarbīgai cīņai ir raksturīga pavisam cita dinamika. Nevardarbīgā protesta un pretestības akti parasti ir visiedarbīgākie tad, ja tie tieši pauž cīņas motīvus. Piemēram, pretestība cenzūrai var būt vissekmīgākā, ja tā izpaužas kā izaicinoši brīva runa vai brīva prese un nevis kā to valdības locekļu nogalināšana, kuri cenzūru ieviesuši.

8. Sabiedriskā aizsardzība tāpat kā — plašākā nozīmē — nevardarbīgā cīņa parasti prasa mazāk upuru un postījumu nekā līdzīga mēroga militārie konflikti. Tam ir svarīga nozīme.

Kaut arī mums nav detalizētu statistisko pētījumu, visa pieejamā informācija liecina, ka nogalināto un ievainoto skaits, nemaz nerūnājot par materiāliem postījumiem, konvencionālajos karos ir daudz augstāks nekā ar tiem salīdzināmajās nevardarbīgās cīņās. Salīdzinot ir īemts vērā konfliktu cēloņu raksturs, iedzīvotāju skaits un citi faktori.

9. Valstis, kas ieviesušas sabiedrisko aizsardzību, atmestu savus konvencionālos un kodalieročus un tāpēc būtu mazāk pakļautas uzbrukuma draudiem ar masu iznīcināšanas ieročiem.

Paradoksāli, bet pašreizējie kodolatturēšanas līdzekļi, kuru nolūks ir atturēt no uzbrukumiem, īstenībā tieši rosina citas kodolvalstis gatavoties karam pret valstīm ar šādiem ieročiem un galējās krizēs pat provoce dot šīm valstīm apsteidzošus triecienus, jo tās pašas ir varbūtējās uzbrucējas.

10. Ārzemju iebrukuma iespējamību var mazināt arī «pozitīvākas» ārpolitikas piekopšana, kas spēj stiprināt sabiedrisko aizsardzību, jo mazina starptautisko sasprindzinājumu un palielina citu valstu labvēlibu pret valsti ar nemilitāro politiku.

Sabiedriskās aizsardzības politika drīzāk nekā militārā var veicināt šīs pārmaiņas. Aizsardzības politikas maiņa padarītu pieejamākus ekonomiskos resursus, kurus varētu izmantot pašmāju civilajā ekonomikā, kā arī novirzīt starptautiskajai palīdzībai. Finansiālie, materiālie un cilvēku resursi vairs nebūtu piešaistīti militārajām vajadzībām un tāpēc tos vairāk varētu izmantot, lai palīdzētu apmierināt cilvēku vajadzības gan savā, gan arī citās zemēs. Papildus resursus varētu izmantot arī to starptautisko problēmu risināšanai, kas nebūtu nonākušas līdz vardarbīgiem konfliktiem.

Tāda veida palīdzība, protams, ir vērtīga pati par sevi, tomēr tā ir izdevīga valstīm ar sabiedriskās aizsardzības politiku, jo ļauj iegūt lielāku starptautisko labvēlibu, kas var noderēt gan lai atturētu iespējamos uzbrucējus, gan arī lai nodrošinātu starptautisko atbalstu agresijas gadījumā. Tāda savstarpejās palīdzības politika, kas papildinātu pārbruņošanos, varētu dot ieguldījumu savas nacionālās drošības palielināšanā, kā arī cilvēku dzīves apstākļu uzlabošanā starptautiskā mērogā.

11. Sabiedriskās aizsardzības politikas ieviešana ļautu arī samazināt valdības lielumu, kā arī atturēšanas un aizsardzības izdevumus. Tā kā kari un militārās sistēmas ir bijušas viens no galvenajiem faktoriem, kas veicina valsts aparāta augšanu, tad pāreja uz nemilitāru aizsardzības sistēmu ļautu mainīt šo valdības un aizsardzības iestāžu lieluma un izmaksu pieauguma tendenci.

Kaut arī sabiedriskā aizsardzība prasītu ievērojamus līdzek-

ļus, tomēr tā būtu daudz lētāka par militārās aizsardzības politiku — pirmkārt tāpēc, ka sabiedriskajai aizsardzībai nav vajadzīga militārā tehnika. Turklat atbildība par aizsardzības funkciju veikšanu tiek novirzīta no lielā profesionālā militārā aparāta uz iedzīvotājiem un sabiedrības neatkarīgajām institūcijām. Tas, protams, neizslēgtu, piemēram, profesionālu sabiedriskās aizsardzības izpētes centru, stratēģiskās plānošanas grupu, kā arī sagatavošanās un apmācības iestāžu pastāvēšanu, tikai to lielums būtu daudz mazāks par parasto militāro spēku lielumu. Pie tam sabiedriskās aizsardzības pasākumus vairāk īstenotu sabiedrības neatkarīgās organizācijas un institūcijas nekā lieli profesionālie kadri.

12. Sabiedriskā aizsardzība nomainītu militārajām sistēmām raksturīgās centralizācijas tendences ar nevardarbīgajām sankcijām piemītošajām decentralizācijas tendencēm. Ipaši tas saķāms par patstāvības pieaugumu. Patstāvības pieaugums, savukārt, dotu ieguldījumu mazāk centralizētas un plurālistiskas sociālās un politiskās struktūras izveidē, kur būtu lielāka tautas līdzdalība, varas un atbildības vienmērīgāks sadalījums sabiedrībā. Tas viss, protams, saskan ar demokrātisko sistēmu ideāliem.

13. Vēl viens labums no sabiedriskās aizsardzības politikas būtu mudinājums pilsoņiem pārskatīt savas sabiedrības ideālus un novērtēt, ciktāl sabiedrība tiem atbilst. Nododot atbildību par aizsardzību pašai tautai, šī politika iedrošinātu pilsoņus izvērtēt, kuri viņu sabiedrības aspekti ir sargāšanas vērti, un apsvērt, kādā veidā viņu sabiedrību varētu uzlabot.

14. Nodrošinot atturēšanu un aizsardzību ar sabiedriskām cīņas formām, jaunā aizsardzības politika dod iespēju pakāpeniski nomainīt karu ar mazāk bīstamu alternatīvu. Kad šī alternatīva tiks atzīta par noderīgu, tad veselas valstis varēs atmest militāros līdzekļus, jo tie vairs nebūs vajadzīgi. Paļaušanos uz militāriem līdzekļiem būs iespējams pakāpeniski mazināt tādā mērā, kādā jaunā, sabiedriskās aizsardzības politika pierādīs, ka tā patiešām spēj atturēt no uzbrukumiem un tos atvairīt. Atsevišķas valstis un valstu grupas var spert nozīmīgus solus kara novēršanas virzienā, izstrādājot un arvien vairāk liekot kara vietā tā politisko ekvivalentu.

SABIEDRISKĀS AIZSARDZIBAS TĀLĀKĀ IZPĒTE

Sabiedriskās aizsardzības potenciālu nepieciešams plaši pētīt un pārrunāt iedzīvotāju vidū un sabiedrības institūcijās visās tajās valstīs, kurās pastāv iekšējās vai ārējās aizsardzības

problēmas. Faktiski tas nozīmē — visās valstīs. Kaut arī dažos gadījumos iniciatīva var nākt no valdības vai pat brūnoto spēku puses, tomēr drīzāk jādomā, ka šo jautājumu apspriešana sāksies iedzīvotāju vidū, dažādās neatkarīgās institūcijās, kā arī zinātnieku un politisko analītiku vidū.

Dažādos veidos var izplatīt sabiedrībā zināšanas par šīs alternatīvas būtību un iespējām, kā arī veicināt šīs politikas plašāku izvērtēšanu valsts iestādēs un sabiedrības neatkarīgajās institūcijās. Ar šīm aktivitātēm vajadzētu cesties paplašināt zināšanas, mudināt cilvēkus domāt un veicināt pastāvīgu šīs politikas praktisko iespēju izvērtēšanu. Šiem centieniem **nevajadzētu** būt vērstiem uz to, lai iegūtu «atgrieztos» vai «tieīgos».

Viens no pirmajiem svarīgākajiem pasākumiem ir pašizglītība indīviduāli un nelielās studiju grupās, kas dotu to dalībniekiem iespēju iegūt vai paplašināt zināšanas par sabiedrisko aizsardzību, kā arī palīdzētu viņiem izvērtēt, vai ir nepieciešama šīs politikas tālāka izpēte un izstrāde. Cilvēkiem var rasties vēlēšanās izkopt pašu iemaņas (piemēram, runas un rakstu mākslā), lai palielinātu savus panākumus izglītības darbā vai arī turpināt augstāko izglītību, gatavojoties pētniecības darbam un metodiskai analīzei šajā jomā.

Nevardarbīgo cīņu un sabiedrisko aizsardzību — kā mācību priekšmetu plašāku kursu veidā — vajadzētu iekļaut mūsu izglītības sistēmās, kā arī vajadzētu uzsākt vai paplašināt speciālos kursus par šiem jautājumiem. To mērķim vajadzētu būt — izplatīt zināšanas un veicināt pašus cilvēkus domāt, nevis uzspiest viņiem noteiktu viedokli.

Ir steidzami nepieciešami finansu līdzekļi, lai nodrošinātu pētījumus, metodisko analīzi, izglītības darbu un zināšanu izplatīšanu sabiedrībā gan par nevardarbīgās cīņas vispār, gan arī par sabiedriskās aizsardzības būtību un iespējām. Vietējās, pa-valstu, reģionālās, nacionālās un starptautiskās organizācijas varētu veidot īpašas komisijas, kas pētītu **sabiedrisko aizsardzību** ar mērķi izstrādāt ieteikumus par to, vai šī politika pelna tālāku attiecīgās organizācijas ievērību.

Svarīgākajos brīžos — tad, kad sabiedrībā nepieciešamais sagatavošanās darbs būs pietiekoshi pavirzījies uz priekšu — šīs politikas pētījumus varēs uzsākt komisijas pie likumdošanas iestādēm, parlamentiem, nacionālajām asamblejām un tamlīdzīgi, un līdzīgus pētījumus var un vajadzētu veikt aizsardzības departamentiem, ministrijām un citām militārajām organizācijām.

Mūsdienās pastāv gan ļoti nopietni starptautiskās agresijas un iekšējo uzurpāciju draudi, gan arī to militāro akciju draudi,

kas var tikt veiktas, atbildot uz šiem uzbrukumiem. Kā parādīts šai grāmatā, ir daudz faktu, kas liecina, ka sabiedriskās aizsardzības potenciāls var būt iespaidīgs. Grāmatas nolūks ir pierādīt, ka ar sabiedriskās aizsardzības līdzekļiem iespējams veiksmīgi atturēt pretiniekus no uzbrukumiem un aizstāvēties pret tiem, neizraisot bīstamos un dārgos starptautiskos un pilsonu karus.

Šī alternatīvā politika tomēr ir tikai attīstības sākuma stadijā, un ir nepieciešamas lielākas zināšanas un izpratne par sabiedriskās aizsardzības problēmām un iespējām. Tātad tā ir pamatīgi jāizpēta. Ir jānoskaidro konkrētu valstu reālie apstākļi un pastāvošie draudi drošībai, jo dažādās valstīs ir ļoti atšķirīgas aizsardzības vajadzības, iespējas un problēmas.

Jādomā, ka sabiedriskās aizsardzības politikas komponentu apsvēršana un pakāpeniska ieviešana arī turpmāk vērsīsies plānumā — dalēji tāpēc, ka militārās aizsardzības trūkumi daudzās valstīs kļūs arvien redzamāki. Sabiedriskajai aizsardzībai arvien lielāka uzmanība, droši vien, tiks pievērsta arī tāpēc, ka vienā pasaulē strauji pieaug nevardarbīgas cīņas izmantošana.

Ir laiks šos centienus pāatrināt un krietni izvērst. Sliktākajā gadījumā tie atklātu, ka šī ideja jau piedzimus nedzīva un tai turpmāk nav jāpievērš uzmanība un jātērē līdzekļi. Mēreni rezultāti liecinātu, ka, ja arī pašlaik sabiedriskā aizsardzība nevar noderēt noteiktās situācijās, tomēr tā vismaz var dot svarīgu ieguldījumu atturēšanās un aizsardzības stiprināšanā militāro līdzekļu vietā. Labākajā gadījumā pētījumi atklātu, ka sabiedriskajai aizsardzībai ir daudz lielāks potenciāls, nekā līdz šim atzīts, un ka nākotnes aizsardzības politikā tai ir ierādāma vismaz viena no svarīgākajām lomām. Beigās var izrādīties, ka tautas spēks ir pati stiprākā un drošākā aizsardzības sistēma — postmilitārā aizsardzība.

PIEZIMES

Pārbrunošanās iztirzājumu sk. arī Gene Sharp, *Making Europe Unconquerable* (London: Taylor & Francis, 1985, and Cambridge, Mass.: Ballinger Publishers, 1985; second American edition, with a foreword by George Kennan, Cambridge, Mass.: Ballinger Publishers, 1986), chapter three.

Austrijas aizsardzības ministra Oto Reša citāts ir no vēstules, kuru viņš nosūtīja Dr. Andreasam Meislindžeram 1982. gada 30. aprīlī. Es pateicos Dr. Meislindžeram par šo informāciju.

Informāciju par sabiedriskās pretestības lomu Austrijas aizsardzības politikā sk. *Landesverteidigungsplan* (Valsts aizsardzības plāns) (Vienna: Federal Chancellery, March 1985), pp. 49 and 55. Es pateicos Dr. Heincam

Večeram par daudzajiem dokumentiem, kuros aplūkota Austrijas aizsardzības politika un sabiedriskās aizsardzības komponenta nozīme.

Zviedrijas Nemilitārās pretestības komisijas uzdevumi ir noteikti Zviedrijas valdības 1987. gada 23. aprīļa lēmumā «SFS 1987:199 Förordning med instruktion för delegationen för icke-militärt motstånd». Es vēlos pateikties Lenartam Bergfeldam par šo un citu informāciju nemilitārās pretestības jautājumos Zviedrijā. Es pateicos arī Zviedrijas aizsardzības ministrijai un tās militārajam atašejam Vašingtonā par daudzajiem dokumentiem.

Citāts no Gunāra Gustafsona ir ņemts no viņa rakstītā ievada darbam Hakan Wall **Motstand utan vald** (Pretestība bez vārdarbības) (Stockholm: Sveriges Utbildningsradio AB, 1988), pp. 2 and 3.

Plašāku informāciju par norvēģu pretestību nacistu okupācijai sk. brošūrā Gene Sharp, **Tyranny Could Not Quell Them** (London: Peace News, 1958, un vēlākos izdevumos). Par holandiešu pretestību vāciešiem sk. Werner Warmbrunn, **The Dutch Under German Occupation 1940—1945**, (Palo Alto, Ca.: Stanford University Press and London: Oxford University Press, 1963).

Par norvēģu 1967. gada pētījumu sk. Johan Jorgen Holst, Eystein Fjærli, and Harald Ronning, «Ikke Militært Forsvar og Norsk Sikkerhetspolitikk» (Nemilitārā aizsardzība un Norvēģijas drošības politika) (Kjeller, Norway: Forsvarets Forskningsinstitutt, 1967), pp. 44 and 46.

Citāti par šveiciešu sabiedrības rīcību okupācijas gadījumā ir no Albert Bachmann, Georges Grosjean, **Zivilverteidigung** (Civilistu aizsardzība) (Miles-Verlag, Aarau: Eidg. Justiz- und Polizeidepartement im Auftrag des Bundesrates, 1969), pp. 273—300.

Informācija par Somiju ir ņemta no «Aseeton Vastarinta» (Bezieroču pretestība) (Helsinki: Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunta, 1971), pp. 27—28 (rotoprints). 1975. gadā tika publicēts otrs somu ziņojums, kurā tika atzīts «bezieroču pretestības» — kā bruņotās pretestības papildinājuma — lietderīgums. Sk. «Aseeton Vastarinta ja sen toteuttamisedellytykset Suomessa» (Helsinki: Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunta, 1975), p. 29 (rotoprints). Esmu pateicīgs Stīvenam Hakslijam par citēto somu dokumentu izpēti un tulkošanu.

Ģenerāla Nikolas Ľubičiča citāts ir ņemts no viņa grāmatas **Total National Defense — Strategy of Peace** (Belgrade: Socialist Thought and Practice, 1977), p. 151.

Citāts par pretestības turpināšanu pēc militārās aizsardzības izbeigšanas ir no Lt.-Col. Milojica Pantelic, «Territorial Defense», in Vukotic et al., **The Yugoslav Concept of General People's Defense** (Belgrade: Medunarodna Politika 1970), p. 280, un tas ir citēts darbā Adam Roberts, **Nations in Arms, second edition** (New York: St. Martin's Press, 1986), p. 210.

Nemilitāro pretestības veidu apraksts Dienvidslāvijā ir ņemts no raksta «Pretestības formas valsts aizsardzībā», — Svenarodna Odbrana (Zagreba) 1972. gada augusts — septembris, kā citēts darbā Roberts, **Nations in Arms**, pp. 210—211.

Par politisko, sociālo un ekonomisko organizāciju lomu Dienvidslāvijas aizsardzības plānošanā un īstenošanā sk. Roberts, *Nations in Arms*, p. 179.

Par «Irāngeitas» izmeklēšanu un «slepenās valdības» atklāšanu sk. Report of the Congressional Committees Investigating the Iran-Contra Affair, abridged edition (New York: Random House, 1988).

Par Staļina uzskatiem par militāro draudu ietekmi uz iekšējo diktatūru sk. Isaac Deutscher, *Stalin: A Political Biography* (London: Oxford University Press, 1959), pp. 226, 258, 263, and 285.

Par sabiedriskās aizsardzības iespējām padarīt Eiropas NATO locekļus patstāvīgākus un samazināt Savienoto Valstu militāro lomu sk. Sharp, *Making Europe Unconquerable*.

SABIEDRISKĀS AIZSARDZIBAS UN AR TO SAISTITO TERMINU VĀRDNICA

Administratīvā nesadarbošanās (administrative noncooperation) — valdības administratīvās sistēmas kalpotāju, darbinieku un amatpersonu lielā vairākuma atteikšanās sadarboties ar režīmu, kas mēģina valdīt.

Aizsardzība (defense) — 1. Sekmīga darbība, kuras mērķis ir kaut ko aizsargāt.

2. Militāra vai nemilitāra politika vai darbība, kas tiek izmantota, lai aizsargātu kādu grupu, sabiedrību vai valsti pret ienaidnieku uzbrukumu.

3. Pretestība uzbrukumam; pretstats uzbrukšanai.

Aizsardzības- (defensive) — īpašība, kas raksturīga darbībām, kuras tiek veiktas ar nolūku izturēt ienaidnieka uzbrukumu vai atsist to. Pretstats jēdzienam «uzbrukuma».

Aizsardzības krīze (defense emergency) — situācija, kad pret valsti, tās iedzīvotājiem, sabiedrību, teritoriju, konstitucionālo iekārtu, institūcijām vai amatpersonām tiek vērts uzbrukums un kad ir nepieciešama tūlītēja aizsardzības darbība. Šāds uzbrukums var būt gan iekšējs, gan arī nākt no ārienes.

Aizsargāt (defend) — saglabāt, nosargāt, aizstāvēt, mazināt jaunumu, nodrošināt u. tml. ienaidnieka uzbrukuma gadījumā. Aizsardzības nolūkā var izmantot dažādus — militārus un nemilitārus — līdzekļus, tomēr, neskatoties uz citiem rezultātiem, panākumus nosaka tas, vai tiek sasniegti sākumā minētie mērķi.

Aizsēdēšana (sit-in) — nevardarbīgā iejaukšanās, demonstratīvi sēžot kādas iestādes vai sabiedriskas vietas (ēdītīcas, uzgaidāmās telpas u. tml.) brīvajos krēslos, uz grīdas utt., lai tādējādi pārtrauktu ierasto kārtību un panāktu savu prasību izpildi, piemēram, līdz tam izslēgtas cilvēku kategorijas apkalpošanu vai tml.

Apvērsums (coup d'état) — fiziskās un politiskās varas sagrābšana pār valsts aparātu, ko parasti izdara kāda elite, politiska, militāra vai paramilitāra grupa, kas nāk no valdības aprindām vai no ārpuses.

Ārkātas stāvoklis (state of emergency) — neparastas un negašītas krizes un posta stāvoklis, kas var rasties dažādu iemeslu dēļ un ko formāli izsludina valsts galva (vairumā gadījumu). Parasti tas notiek, ievērojot likumā vai konstitūcijā paredzētās procedūras, kas dod tiesības valdības amatpersonām īsteno izņēmuma pasākumus krīzes pārvarēšanai. Šo pasākumu vidū parasti ir civilo brīvību un valdības normālo konstitucionālo procedūru atcelšana.

Atbrīvošana (liberation) — negribētu ierobežojumu, varas vai kundzības

likvidēšanas process. Līdz ar to atbrīvošana ir solis pretim brīvībai, bet nav identiska ar to.

Atturēšana (deterrence) — iespējamo uzbrucēju atturēšana no agresijas, liekot viņiem saprast, ka uzbrukuma mērķi var palikt nesaņiegti un uzbrukuma cena var būt pārāk augsta. Parasti šis termins tiek lietots, runājot par atturēšanu ar parastajiem militārajiem ieročiem vai atomieročiem. Tomēr arī tās grūtības, kas sagaidāmas, pārvaldot okupētās valsts nepakļāvīgos iedzīvotājus, tāpat var atturēt varbūtējo uzbrucēju.

Sagaidāmās — nepieņemami augstās — izmaksas var izraisīt spēja aizsargāties pret uzbrukumu, vai arī atriebties par to uzbrucējiem, vai arī spēja gan aizsargāties, gan atriebties. Šīs izmaksas var izraisīt tiklab vardarbīgi, kā arī nevardarbīgi līdzekļi. Atturēšana ir viens no vairākiem procesiem, kas var izraisīt «pretpārliecināšanu».

Atturētājs (deterrent) — spēja pretoties vai nodarīt postījumus, kas nodrošina atturēšanu.

Badastreiks (hunger strike) — atteikšanās ēst ar mērķi piespiest pretiniekus piekāpties badastreika dalībnieku prasībām, bet īpaši nemēģinot pievērst pretiniekus savai pārliecībai.

Badošanās (fast) — atteikšanās — uz kādu laiku vai pavisam — ēst noteikta veida vai jebkādu barību, kas var tikt ievērota reliģisku, medicīnišķu vai politisku iemeslu dēļ.

Bezbailība (fearlessness) — personas spēja nebaidīties no tā, ko citi var tai nodarīt tās rīcības dēļ.

Boikots (boycott) — sociāla, ekonomiska vai politiska nesadarbošanās.

Brālošanās (fraternization) — nevardarbīgo cīņu dalībnieku draudzīga personīgā attieksme pret pretinieku karavīriem, policistiem un zemākajiem ierēdņiem, tārī pašā laikā turpinot pretestību un tīšus centienus pamudināt pretiniekus uz neuzticamību savai vadībai.

Darba turpināšana bez kolaboracionisma (work-on without collaboration) — apņemīga un neatlaidīga likumīgi noteiktās politikas, programmu un pienākumu izpilde, ko veic valsts kalpotāji, valdības amatpersonas un vienkāršie iedzīvotāji — par spīti vai arī pretēji pavēlēm, kuras izdevis uzūpacijas ceļā iedibināts režīms.

Dekolaborācija (decollaboration) — process, kurā ar nolūku tiek mazināta kādas iedzīvotāju grupas kolaborācija ar pašmāju vai svešzemju uzurpatoru režīmu, likvidējot kolaborācijas ietekmi uz sabiedrību.

Duālā suverenitāte un paralēlā valdība (dual sovereignty and parallel government) — sk. «paralēlā valdība».

Dumpis (mutiny) — militāro spēku vai policijas, vai to abu kopā atteikšanās izpildīt pavēles.

Ekonomiskais boikots (economic boycott) — ekonomisko darbību — pirkšanas, pārdošanas, pakalpojumu sniegšanas — pārtraukšana.

Ekonomiskais karš (economic war) — starptautisks konfliks starp neat-

karīgām valstīm, ar tādiem paņēmieniem, kuru mērķis ir iedragāt valsts ekonomisko labklājību.

Ekonomiskā nesadarbošanās (economic noncooperation) — atteikšanās turpināt vai uzsākt noteikta veida ekonomiskās attiecības. Ekonomiskās nesadarbošanās formas ir ekonomiskais boikots un streiks.

Ekonomiskā pretestība (economic resistance) — pretestība ar ekonomiskiem līdzekļiem, jo sevišķi ar streika, ekonomiskā boikota un ekonomiskās iejaukšanās metodēm.

Ekonomiskās darbības pārtraukšana (economic shutdown) — visu ekonomisko attiecību apturēšana pilsētā, reģionā vai valstī tādā mērā, kas izraisa tautsaimniecības paralīzi.

Embargo (embargo) — kādas valdības vai valdību īstenotais ekonomiskais boikots.

Fronte (front) — nevardarbīgās cīņas kontekstā fronte ir aktīvā konflikta norises fokuss. Šis fokuss var būt sociāls, ideoloģisks, politisks u. tml., bet tas nav (kā militārā karā) geogrāfisks vai fizisks.

Ieroči (weapons) — rīki vai līdzekļi (ne obligāti materiālas dabas), kurus var lietot cīņā militāros vai nevardarbīgos konfliktos. Ar šo nozīmi saistīts jēdziens «ekonomiskā boikota ierocis».

Iziršana (disintegration) — ceturtais nevardarbīgās rīcības pārmaiņu mehānisms. Iziršanas gaitā nevardarbīgo cīnītāju pretinieku politiskā iekārta izirst vai sabrūk, jo viņiem nav pieejami nepieciešamie politiskā spēka avoti.

Kampaņa (campaign) — koordinēta darbību sērija, kas tiek veikta noteikta veida (militāras, nevardarbīgas vai citādas) rīcības gaitā, pamatojoties uz izvēlēto stratēģiju, un kurai ir viens vai vairāki mērķi, un kura veicama noteiktā laikā, vietā, politiskajā kontekstā vai tml.

Kampaņas plāns (campaign plan) — iepriekš noteiktā kampaņas gaita.

Karastāvoklis (martial law) — parasto civilo likumu, valdības, policijas un tiesu darbības apturēšana, aizstājot tos ar militāro institūciju, jo sevišķi, armijas varu.

Karš (war) —

1. Militārā konflikta stāvoklis starp divām neatkarīgām valstīm, kas saucams arī par «militāro karu».

2. Asimetrisks konflikti, kad tā valsts, pret kuru tiek rīkots uzbrukums, izmanto sabiedrisko aizsardzību, lai pretotos kādas ārvalsts militāram iebrukumam, uzbrukumam vai okupācijai.

3. Kopā ar ierobežojošu apzīmējumu (piemēram, «nevardarbīgs») — plaša un intensīva cīņa starp divām neatkarīgām politiskām vienībām, savstarpēji pielietojot sankcijas, kaut arī tās vienā vai abos gadījumos var būt nevardarbīgas. Ar šo nozīmi ir saistīti jēdzieni «nevardarbīgais karš», «karš bez vardarbības», «ekonomiskais karš», «komerciālais karš», «politiskā karadārbība» u. tml.

Kolaborācija (collaboration) — palīdzība un sadarbošanās ar režīmu, ko iedibinājuši uzurpatori vai okupanti.

Komerciālā pretestība (commercial resistance) — pretestība, kas tiek veikta, tīši ierobežojot tirdzniecību (izmantojot ekonomiskos boikotus, streikus, embargo vai arī to kombinācijas) konfliktā starp divām grupām vai valdībām.

Ledus fronte (ice-front) — visu militārās okupācijas karavīru un ierēdņu sistemātisks sociāls boikots. Tas ir brālošanās pretstats ar nolūku izraisīt savstarpēju nepatiku.

Legitimitāte (legitimacy) — pamatošība, kas rodas no atbilstības pieņemtajiem principiem, kritērijiem un varas normām. Starp tiem var būt morālie un politiskie principi, izcelšanās, tradīcijas, religija, ilgstamība, kā arī atbilstība pieņemtajām procedūrām, konstitūcijai vai likumam.

Līsistratiskā atturēšanās (Lysistratic nonaction) — sieviešu atturēšanās no seksuālajām attiecībām, līdz tiek izpildītas viņu prasības. Terminus radies no Aristofana lugas «Līsistrate».

Lokauts (lockout) — ekonomiskās cīņas forma, kad uzņēmēji uz kādu laiku slēdz savus uzņēmumus vai citādi ierobežo to darbību, lai tādējādi piespiestu darbiniekus izpildīt savas prasības.

Manevrs (maneuver) — 1. Plānota spēku kustība ar nolūku īstenot noteiktu stratēģiju vai taktiku kādā — militārā vai nevardarbīgā — konfliktā.

2. Sabiedriskajā aizsardzībā manevrs ir liela mēroga kustība vietējā, reģionālā vai valsts līmenī, kas ir daļa no apmācībām, lai sagatavotos aizsardzības cīņām nākotnē.

Maršs (march) — organizēts gājiens, kam ir noteikts galamērķis, piemēram, valdības iestāde, kurai demonstranti grib iesniegt savas prasības vai protestu.

Metode (method) — nevardarbīgās rīcības konkrētā forma, piemēram, protesta vēstule, skrejlapa, pikets, maršs, mītiņš, boikots, streiks, nodokļu nemaksāšana u. c. Līdz šim ir konstatētas gandrīz 200 šādas metodes. Tās iedalāmas tādās kategorijās kā nevardarbīgie protesti un pārliecināšana, nesadarbošanās un nevardarbīgā iejaukšanās.

Mikropretestība (micro-resistance) — nevardarbīgā pretestība, ko veic sevišķi cilvēki vai ļoti nelielas, bleži vien pagaidu grupas. Šīs rīcības veids ļauj turpināt cīņu pret pretiniekiem, kuri pielieto sevišķi nežēlīgas represijas, situācijā, kad uzurpatori ir neutralizējuši vai pārņēmuši savā varā lielākas organizācijas un institūcijas, kuras pirms tam ir bijušas pretestības pamats.

Militārā valdība (military government) — sabiedrības pārvalde, ko īsteno nevis parastā civilā valdība, bet gan militārie spēki. Šāda pārvalde parasti pastāv valstī pēc apvērsuma vai arī okupētā teritorijā pēc iebrukuma.

Militārā okupācija (military occupation) — stāvoklis, kad kādu teritoriju pārvalda citas valsts militārie spēki. Teritorijas pārvaldi var pavadīt arī sabiedrības pārvalde un iedzīvotāju pakļaušana, kaut arī ne vienmēr.

Nacionālā atbrīvošanās (national liberation) — nācijas atbrīvošanās no svešzemju varas (koloniālisma, imperiālisma vai militārās okupācijas). Šī parādība ir jānošķir no tā, ka pie varas nāk, piemēram, elitāra politiska partija vai militārā elite.

Neapbruņots (unarmed) — 1. Bez «apbruņojuma», ar ko parasti tiek sa-prasts militārais apbruņojums.

2. Bez «ieročiem», kas aizstāv, palīdz vai stiprina konfliktā vai uzbrukuma laikā, — nozīmē bezpalīdzību un bezspēcību.

Šis jēdziens tātad ir nepiemērots, aprakstot nevardarbīgo cīņu vai sabiedrisko aizsardzību.

Nesadarbošanās (noncooperation) — tīša sociālās, ekonomiskās vai/un politiskās sadarbības ierobežošana, pārtraukšana vai izbeigšana ar neatbalstīmo personu, institūciju vai iekārtu.

Netiešā stratēģija (indirect strategy) — stratēģijas princips, kas balstās uz priekšstatu par to, ka bieži vien lielākus panākumus var gūt nevis ar tiešu frontālu uzbrukumu pretinieku spēka pozīcijām, bet gan ar aplinku uzbrukumiem, kurus pretinieki nav gatavi vai arī nav spējīgi sekmīgi izturēt.

Nevardarbība (nonviolence) — 1. Atturēšanās no vardarbības morālu vai reliģisku principu dēļ, kas parasti nav galvenie motīvi nevardarbīgajā cīnā.

2. Nevardarbīgās rīcības dalībnieku uzvedība, viņiem atturoties no vardarbīgām metodēm un neatbildot uz vardarbību ar vardarbību.

Šai nozīmei atbilst jēdziens «nevardarbīgs».

Nevardarbības disciplīna (nonviolent discipline) — nevardarbības principu, stratēģijas un taktikas, kā arī konkrētā rīcības plāna konsekventa ievērošana nevardarbīgās rīcības kampaņā — arī tad, ja pret nevardarbīgajiem cīnītājiem tiek vērstas represijas.

Nevardarbīgais pozīciju karš (nonviolent positional war) — sk. «selektīvā pretestība».

Nevardarbīgais zibenskarš (nonviolent blitzkrieg) — masveida enerģiskas nesadarbošanās un pretošanās stratēģija, kas domāta ātras uzvaras izcīnīšanai pār uzbrucējiem vai uzurpatoriem. Šai stratēģijā ietilpst īslaicīga totālas pretošanās kampaņa, kad visas iedzīvotāju daļas masveidā pretojas un faktiski ikviens atsakās jebkādā veidā sadarboties ar uzbrucēju spēkiem un ignorē viņu pasākumus.

Nevardarbīgā cīņa (nonviolent struggle) — iesaistīšanās konfliktā ar spēcīgiem nevardarbīgās rīcības paņēmieniem, jo sevišķi pret pārliecinātiem un stipriem pretiniekiem, kuri atbild ar represijām un citiem pretpasākumiem.

Nevardarbīgā cīņa (nonviolent struggle) — iesaistīšanās konfliktā ar spēkādā situācijā ar nevardarbīgām metodēm. Visbiežāk tā mēdz būt fiziska (piemēram, aizsēdēšana), bet var būt arī psiholoģiska, sociāla, ekonomiska un politiska.

Nevardarbīgā obstrukcija (nonviolent obstruction) — tīša pretinieku kustības bloķēšana ar nevardarbīgo pretestībnieku ķermeniem, viņiem lielā skaitā nostājoties, nosēžoties, noguļoties ceļā u. tml.

Nevardarbīgā piespiešana (nonviolent coercion) — viens no četriem nevardarbīgās rīcības pārmaiņu mehānismiem, kas izpaužas kā pretinieku piespiešana izpildīt nevardarbīgo cīnītāju prasības, kaut arī pretinieki paliek pie saviem uzskatiem un viņu varas sistēma netiek sagrauta un neizirst.

KĻUDAS LABOJUMS.

179. Ipp. 3. rindkopai no apakšas jāsākas tā:

Nevardarbīgā iejaukšanās (nonviolent intervention) — tieša iejaukšanās

Nevardarbīgā pretestība (nonviolent resistance) — nevardarbīgā rīcība, kas pamatā tiek veikta ar nesadarbošanās metodēm — tādām kā dažādas streiku formas, ekonomiskais boikots un politiskā nesadarbošanās. Tādējādi tā pamatā ir atteikšanās veikt noteiktas darbības un parasti ir reakcija uz pretinieku rīcību vai politiku.

Nevardarbīgā rīcība (nonviolent action) — nevardarbīga protestu, pretestības un iejaukšanās tehnika, kurā tiek izmantoti:

1) nedarišanas akti — kad cilvēki nedara to, ko viņi parasti dara, ko ir pieņemts darīt saskaņā ar tradīciju, vai arī to, kas viņiem jādara saskaņā ar likumu vai noteikumiem;

2) izdarīšanas akti — kad cilvēki dara to, ko viņi parasti nedara, ko neparēdz darīt tradīcijas, vai arī to, ko darīt aizliedz likums vai noteikumi;

3) abu veidu aktu kombinācijas.

Šajā tehnikā ietilpst dažādas konkrētās metodes, kuras iedalāmas trīs galvenajās kategorijās: nevardarbīgie protesti un pārliecināšana, nesadarbošanās un nevardarbīgā iejaukšanās.

Nevardarbīgās rīcības dinamika (dynamics of nonviolent action) — nevardarbīgās cīņas laikā notiekošie sarežģītie procesi un dažādo spēku mijiedarbība. Tāda asimetriska konflikta dinamika, kad viena no pusēm ar nevardarbīgiem līdzekļiem cīnās pret vardarbīgiem pretiniekiem, parasti izraisa pārmaiņas, izmantojot kādu no četriem mehānismiem, kuri ir pievēršana, pielāgošanās, nevardarbīgā piespiešana un iziršana.

Nevardarbīgie ieroči (nonviolent weapons) — nevardarbīgās rīcības metodes. Tās sauc arī par civilajiem ieročiem.

Nevardarbīgie protesti un pārliecināšana (nonviolent protest and persuasion) — liela nevardarbīgās rīcības metožu grupa, kas parasti izpaužas kā simboliski mierīgās pretestības akti vai arī pārliecināšanas mēģinājumi (piemēram, marši un piketēšana). Šīs metodes ir kās vairāk par vienkāršu sava viedokļa paušanu, bet ir vājāka rīcības forma par nesadarbošanos (piemēram, streiki) vai nevardarbīgo iejaukšanos (piemēram, aizsēdēšana).

Okupācijas izmaksas (occupation costs) — visu veidu kopējās izmaksas, kuras militārā okupācija prasa no okupantiem.

Organizētā pretestība (organized resistance) — nevardarbīgās pretestības aktivitātes, kas tiek veiktas saskaņā ar kādas pretestības organizācijas īpašajām norādēm vai arī tādas, kurām nepieciešama iepriekšējā plānošana un sagatavošanās. Analizējot sabiedrisko aizsardzību, «organizētā pretestība» tiek pretstatīta gan «vispārējai pretestībai», gan arī «spontānajai pretestībai».

Padevība (submission) — kādas citas personas, grupas, valdības vai citas institūcijas vēlmju, pretenziju un pavēlu ievērošana un izpilde.

Pakļaušanās (obedience) — pavēlu izpildīšana vai likumu ievērošana. Pakļaušanās var būt brīvprātīga vai arī to var izraisīt bailes no sankcijām (iebaidīšana).

Panākumi (success) — kādas konfliktā iesaistītās puses nozīmīgu mērķu sasniegšana, kas nav tas pats, kas pretiniekam nodarītie dzīvā spēka zaudējumi un postījumi.

Paralēlā valdība (parallel government) — konkurējoša valdība, kas pastāv līdzās valdošajai vienā un tai pašā zemē. Paralēlā valdība var apdraudēt pretinieku valdības pastāvēšanu un var to aizstāt, ja tā iegūst plašu iedziņotāju atbalstu.

Paralīze (paralysis) — ierastās darbības apstāšanās kādā sociālā vienībā vai institūcijā (jo sevišķi rūpniecībā, ekonomiskajā sistēmā vai valdībā), kas rodas plašas, vispusīgas un neatlaidīgas to cilvēku nesadarbošanās rezultātā, kuri parasti nodrošina minēto vienību vai institūciju darbību.

Parāde (parade) — organizēts gājiens pa noteiktu maršrutu, kura laikā dalībnieki pauž savu protestu vai mēģina citus pārliecināt, izmantojot karogus, plakātus, transparentus, skrejlapas vai arī citādi. No marša parāde atšķiras ar to, ka tai nav noteikts galamērķis.

Pārbruņošanās (transarmament) — pārejas process no militārās aizsardzības sistēmas uz sabiedrisko aizsardzību. Pārbruņošanās procesā vienmēr ietilpst vienu aizsardzības līdzekļu aizstāšana ar citiem, un tā nav — līdzīgi kā atbruņošanās — vienkārša militārā potenciāla ierobežošana vai atmešana.

Pārmaiņu mehānismi (mechanisms of change) — procesi, kuru rezultātā nevardarbīgās cīņas dalībnieki panāk politiskās pārmaiņas. Ir četri pārmaiņu mehānismi: pievēršana, pielāgošanās, nevardarbīgā piespiešana un iziršana.

Pielāgošanās (accommodation) — viens no četriem nevardarbīgās rīcības pārmaiņu mehānismiem, kas izpaužas kā pretinieku daļēja piekāpšanās nevardarbīgo cīnītāju prasībām apstākļos, kad šiem pretiniekiem vēl ir izvēle to nedarīt un kad viņi nav mainījuši savus uzskatus, un nav arī nevardarbīgā ceļā piespiesti. Pielāgošanās var būt tādu ietekmju rezultāts, kuras, ja turpinātos, novestu pie pretinieku grupas pievēršanas, nevardarbīgās piespiešanas vai iziršanas.

Piespiešana (coersion) — pārmaiņu uzspiešana vai nepieļaušana pretēji pretinieku gribai. Pretinieku spēju sekmīgi darboties viņiem var atņemt viņu pašu spēki — tiem sadumpojoties — vai arī pretējās puses pārspēks, piemēram, paralizējot viņus ar nesadarbošanos.

Pievēršana (conversion) — viens no četriem nevardarbīgās rīcības pārmaiņu mehānismiem, kas izpaužas kā pretinieku pārliecināšana par nevardarbīgo cīnītāju mērķu un prasību taisnīgumu un pamatotību.

Pilnīga nesadarbošanās (total noncooperation) — viena no iespējamām stratēģijām sabiedriskajā aizsardzībā, kas izpaužas kā atteikšanās no jebkādas — politiskās, ekonomiskās un sociālās sadarbības ar pretiniekiem.

Pilsotiskā nepakļaušanās (civil disobedience) — tīša, miernīlīga, atklāta, un bieži vien demonstratīva atsevišķu likumu, dekrētu, rīkojumu, lēmumu, armijas un policijas pavēlu utt. pārkāpšana vai nepildīšana, uzskatot tos par nelikumīgiem vai netaisniem.

Politiskais boikots (political boycott) — sk. **politiskā nesadarbošanās**.

Politiskais džiudžitss (political jiu-jitsu) — īpašs process nevardarbīgajā cīņā, kura laikā pretinieku vardarbības triecienu izsit viņus pašus no politiskā līdzsvara, jo tiem neseko ne vardarbīga pretestība, nedz arī padošanās. Šāds asimetrisks konflikts var ievērojami izmainīt spēku attiecības par labu nevardarbīgajiem cīnītājiem. Pretinieku represijas — pretstatā nevardarbīgo cīnītāju disciplīnai, solidaritātei un neatlaidībai — parāda viņus vissliktākajā iespējamajā gaismā. Tā rezultātā parasti notiek uzskatu pārbīde par labu nevardarbīgajai grupai un par sliktu viņu pretiniekem gan trešo spēku vidū, gan arī cietušajā grupā (plašā nozīmē) un pat pretinieku parasto atbalstītāju vidū. Šīs uzskatu pārbīdes pēc tam var izraisīt atbalsta pārtraukšanu pretiniekim, kā arī aktīva atbalsta palielināšanos nevardarbīgajai grupai. Šīs pārbīdes reizēm izsauc pat dramatiskas izmaiņas gan katras pusēs absolūtajā spēkā, gan arī to relatīvajās spēku attiecībās.

Politiskais spēks (political power) — kādas noteiktas politikas nospraušanai un īstenošanai pieejamais visu ietekmēšanas un spiediena līdzekļu kopums. Politiskais spēks var būt valdībām, valstij, institūcijām, opozīcijas kustībām u. c. grupām. Šo spēku var izmantot tieši vai arī turēt rezervē. Piemēram, spēks ir klātesošs gan pārrunās, gan arī karā. Politiskā spēka mērs ir spēja pārvaldīt situāciju, cilvēkus un institūcijas, kā arī mobilizēt cilvēkus un institūcijas noteiktai rīcībai.

Politiskā karadarbība (political warfare) — akūts pašmāju vai starptautisks politisks konflikts, kas tiek risināts ar graujošiem politiskiem līdzekļiem. Tā vēl nav politiskā vardarbība, tomēr tā notiek ārpus normālajām konstitucionālajām procedūrām.

Politiskā nesadarbošanās (political noncooperation) — ierastās politiskās sadarbības, paklausības un citāda veida politiskās līdzdalības pārtraukšana vai arī atteikšanās uzsākt tādu sadarbību, paklausību un līdzdalību ar pretiniekim. Politiskā nesadarbošanās var būt vērsta pret kādu noteiktu rīkojumu, likumu, uzurpatoru grupu, režīmu vai svešzemju valdību.

Politiskā vardarbība (political violence) — vardarbība, kuru izmanto valsts, kāda grupa vai atsevišķi cilvēki noteiktu mērķu sasniegšanai politikā. Politiskajā vardarbībā ieskaitāma politisko pretinieku ieslodzīšana cietumā, grautīni, partizānu karš, konvencionālais karš, atomkarš, atentāti, apvērsumi, pilsoņu karš, kā arī policijas un armijas akcijas pret politisko opozīciju.

Politiskās lamatas (political ambush) — politiskais slazds, kurā iekļūst represijas izmantojoši pretinieki nevardarbīgās cīņas vai sabiedriskās aizsardzības kampaņas laikā. Pretinieki var bez grūtībām izvietot visā valstī policiju, karaspēku un — dažos gadījumos — ierēdņus, un šie spēki var arestēt nevardarbīgos pretestībniekus vai viņiem uzbrukt, vai arī veikt citus pienākumus. Tomēr tā visa rezultāts var būt nevis sekmīga pārvalde, bet gan ļoti nopietna situācija, no kurās viņi nevar izkļūt bez smagiem materiāliem zaudējumiem vai arī — nezaudējot savus atbalstītājus.

Pretestība kultūras jomā (cultural resistance) — neatlaidīga savas tautas dzīves veida, valodas, ieražu, uzskatu, paradumu, sabiedriskās iekārtas un ik-

dienas dzīves kārtības saglabāšana — par spīti citas, valdošās, kultūras spiedienam.

Pretestība mezgla punktos (resistance at key points) — sk. **selektīvā pretestība**.

Pretpārliecināšana (dissuasion) — process, kurā kāda persona, politiskā grupa vai valdība tiek pārliecināta neveikt tās ieplānoto vai iecerēto rīcību. Pretpārliecināšanu var izraisīt racionāli argumenti, morāli aicinājumi, uzmanības novēršana un neprovocējoša politika.

Principiālā nevardarbība (principled nonviolence) — kāds no vairākiem uzskatu veidiem, kuros ietilpst vardarbības noliegšana ētisku, reliģisku vai politisku principu dēļ. Pieturēšanās pie šiem uzskatiem nav parasta parādība starp cilvēkiem, kas izmanto nevardarbīgo cīņu.

Provokators (agent provocateur) — persona, kas nevardarbīgās cīņas vai citas mierīlīgas pretošanās gaitā tīšām mudina vai veicina izdarīt, vai pati izdara vardarbībū ar nolūku diskreditēt, vājināt vai palīdzēt sagraut šādu cīni vai pretošanos.

Psihologiskā vardarbība (psychological violence) — psihologiskais vai sociālais spiediens, piemēram, pazemojoša apiešanās vai bailes no varbūtējas fiziskas vardarbības nākotnē, kā rezultātā rodas emocionālas vai psihologiskas traumas.

Sabiedriskā aizsardzība (civilian-based defense) — tāda aizsardzības politika, kuras mērķis ir kādas sabiedrības brīvības sargāšana no varbūtējiem iekšējiem draudiem (piemēram, valsts apvērsumiem) un ārējiem draudiem (piemēram, iebrukumiem), izmantojot iepriekš sagatavotu visu iedzīvoņāju un sabiedrības institūciju nevardarbīgo cīnu.

Sabiedriskās aizsardzības mērķis ir atturēt pretiniekus vai arī sakaut tādus uzbrukumus, nepieļaujot sekmīgas uzurpācijas ar masveida un selektīvās nesadarbošanās un pretošanās palīdzību.

Šī politika izmanto nevardarbīgās rīcības tehniku, lai nodrošinātu valsts aizsardzību. Vārds «**sabiedisks**» norāda uz tās nemilitāro raksturu, kā arī uz to, ka tās mērķis ir sabiedrības neatkarības un demokrātiskā rakstura aizsardzība.

Sardze (vigil) — nevardarbīgā protesta un pārliecināšanas metode, kad cilvēki — parasti ar plakātiem un citiem uzskates līdzekļiem — protestē vai pauž savu viedokli tādā vietā, kas tieši saistīta ar viņu protesta vai pārliecināšanas cēloņiem un mērķiem, piemēram, pie valdības iestādēm, sūtniecībām, partiju un organizāciju mītnēm, redakcijām utt. Sardze atšķiras no piketa ar to, ka tā ir ilgstošāka — bieži vien tā turpinās cauru diennakti un vairākas dienas vai pat nedēļas un mēnešus ilgi.

Selektīvā pretestība (selective resistance) — sabiedriskās aizsardzības stratēģija, kurā pretestība tiek koncentrēta noteiktos vitāli svarīgos sociālajos, ekonomiskajos vai politiskajos punktos vai jautājumos, vai arī to kombinācijās — tādēļ, ka šiem punktiem ir būtiska nozīme, lai nepieļautu uzbru-

cēju varu pār sociālo un politisko sistēmu. Šo stratēģiju sauc arī par «nevārdarbīgo pozīciju karu» un «pretestību mezgla punktos».

Situatīvais plāns (contingency plan) — savlaicīgi sagatavots darbības plāns paredzamajā konkrētajā draudu vai uzbrukuma situācijā.

Sociālais boikots (social boycott) — «sociālās nesadarbošanās» formas, kurās pielieto pret noteiktiem cilvēkiem — atšķirībā no ceremonijām, rituāliem u. tml.

Sociālā nesadarbošanās (social noncooperation) — daļēja vai pilnīga atteikšanās no normālajām sociālajām attiecībām ar personām vai grupām, kurās pastrādājušas kaut ko nepareizu vai netaisnu, kā arī atteikšanās ievērot noteiktas uzvedības normas vai sociālos paradumus.

Solidaritāte (solidarity) — vienotība ar citiem cilvēkiem uzskates, rīcībā un savstarpējā atbalstā — pat grūtos laikos.

Spēka avoti (sources of power) — politiskā spēka rašanās vietas. To starpā ir: autoritāte, cilvēku resursi, prasmes un zināšanas, netaustāmie faktori, materiālie resursi un sankcijas. Šie avoti nepiemīt valdītājiem vai citiem vārasvīriem personiski, bet gan sabiedrībai.

Katrs no tiem ir cieši saistīts un atkarīgs no iedzīvotāju un sabiedrības institūciju atzīšanas, sadarbības un pakļaušanās. Tāpēc, ja šie avoti tiek ierobežoti vai nogriezti, iedzīvotājiem atsakoties tos piegādāt, tad valdītāju spēks tiek ierobežots vai nomērdēts politiskā badā.

Spēka centri (loci of power) — tās sociālās grupas un institūcijas, kas ir spējīgas neatkarīgi rīkoties, likt lietā savu sociālo un politisko spēku vai arī regulēt citiem piemītošo spēku, jo sevišķi citu spēka centru, valdītāja vai valsts spēku.

Spēka centri parasti ir ģimenes, sociālās šķiras, skolas, reliģiskās grupas, tiesas, pilsētas, provinces un reģioni, mazākas valdības institūcijas, brīvprātīgās organizācijas un politiskās partijas.

Spēks (power) — sk. **politiskais spēks**.

Spontānā pretestība (spontaneous resistance) — pretestība, kas sākas bez iepriekšējas plānošanas vai organizēšanas un bez kādas īpašas vadības grupas lēmuma.

Stratēģija (strategy) — koncepcija par to, kā vislabāk sasniegt savus mērķus kādā konfliktā. Stratēģija nosaka — vai, kad un kā cīnīties, ar kādiem līdzekļiem un kādā veidā panākt vislabākos rezultātus. Stratēģija ir plāns, kā praktiski sadalīt, apgūt un izmantot pieejamos līdzekļus, lai sasniegtu vēlamos rezultātus.

Attiecībā uz pašu cīņas gaitu stratēģija ir pamatideja par to, kā izvēršama cīņa vai kampaņa un kā kombinējami tās atsevišķie elementi, lai vissekmīgāk sasniegtu tās mērķus.

Šajā nozīmē stratēģijā ietilpst: iespējamo noteiktas rīcības rezultātu apsvēršana; plaša darbības plāna izstrāde; prasmīga kaujas grupu izvietojuma noteikšana dažādās mazākās akcijās; izvēlētās tehnikas sekmīgas darbības nosacījumu apsvēršana; kā arī veiksmīga pānākumu izmantošana.

Stratēģija darbojas tālejošās stratēģijas ietvaros. Lai īstenotu stratēģiju, tiek izmantota taktika un metodes. Taktika un metodes ir jāizvēlas un jālieto rūpīgi — tā, lai tās patiešām palīdzētu īstenot stratēģiju un uzlabotu panākumu sasniegšanas nosacījumus, un tās nedrīkst būt neapdomīgas improvizācijas vai arī jau iepriekš izmantotu konkrētu rīcības veidu nepārdomātas iekļaušanas rezultāts, ja vien pēdējie patiešām nenoder stratēgisko mērķu sasniegšanai.

Formulejot nevardarbīgās rīcības stratēģiju, ir jāņem vērā sekojošie elementi: pašu mērķi, resursi un spēks; pretiniekus mērķi, resursi un spēks; trešo pušu pastāvošās un iespējamās lomas; dažādie iespējamie pretiniekus darbības virzieni un cīņas līdzekļi; un pašu dažādie iespējamie darbības virzieni un cīņas līdzekļi — tiklab uzbrukumā kā aizsardzībā; šīs tehnikas panākumu nosacījumi, tās dinamikas īpašības un tās pārmaiņu mehānismi.

Sai nozīmei atbilst arī jēdziens «stratēgisks».

Taktika (tactics) — ierobežots rīcības plāns kādā noteiktā konflikta posmā, kas paredz, kā visiedarbīgāk izmantot pieejamos cīņas līdzekļus, lai konflikta sasniegstu kādu ierobežotu mērķi plašākas stratēģijas ietvaros.

Tautas nepakļaušanās (popular nonobedience) — apzināta likumu vai noteikumu pārkāpšana, tos neievērojot vai ignorējot — it kā to nemaz nebūtu. Tomēr parasti tā nav izaicinoša nepakļaušanās.

Tālejošā stratēģija (grand strategy) — vispārējs plāns visu — kādai nācijai vai citai cilvēku grupai piemēroto un pieejamo — resursu (ekonomisko, politisko, cilvēku, morālo un citu) koordinēšanai un virzīšanai, lai sasniegstu iecerētos mērķus kādā konflikta.

Tālejošajā stratēģijā ietilpst cīņas mērķu formulējums un pamatojums, dažādu cīņas līdzekļu izvērtējums un izmantošanas plānošana, kā arī lēmumi par tiem apstākļiem, kuros paredzēts uzsākt atklātu cīņu.

Tālejošajā stratēģijā noteikti ietilpst izmantojamās konflikta risināšanas tehnikas (vai sankciju) izvēle, atsevišķu stratēģiju formulēšana, kā arī vispārējo uzdevumu paredzēšana un resursu sadale atsevišķām grupām cīņas vešanai. Tālejošajā stratēģijā ietilpst arī apsvērumi par to, kā kopējā cīņa saskan ar tās galamērķiem un vēlākajām sekām.

Tehnika (technique) — sociālās vai politiskās darbības vai cīņas vešanas veids plašākā nozīmē, piemēram: parlamentārā demokrātija, partizānu karš, konvencionālais karš, nevardarbīgā rīcība u. c.

Tiesu nesadarbošanās (judicial noncooperation) — tiesu sistēmas darbinieku (tiesnešu, piesēdētāju u. tml.) atteikšanās pildīt režīma gribu.

Uzurpatori (usurpers) — cilvēku grupa, kas mēģina izdarīt uzurpāciju.

Uzurpācija (usurpation) — nelikumīga vai nelegitīma varas sagrābšana valstī, ko izdara pašmāju vai svešzemju spēki, jo sevišķi apvērsuma vai invāzijas gadījumā.

Valsts drošība (national security) — stāvoklis, kad valsts vai zeme ir drošībā, tas ir — kad to neapdraud kādas ārvalsts vai iekšējs uzbrukums.

Vardarbība (violence) — tīsa cilvēku fiziska ievainošana vai nonāvēšana

ar jebkādiem līdzekļiem vai arī ievainošanas un nonāvēšanas draudi, ieskaitot personu kustības brīvības ierobežošanu ar tādu rīcību.

Rīcība un uzvedība nav iedalāma vienīgi «vardarbībā» un «nevardarbībā». Piemēram, materiālo īpašumu bojāšana ir pavisam kas cits nekā cilvēku ievainošana (vardarbība), bet tā tomēr nav nevardarbīga rīcība.

«Psiholoģiskā vardarbība» arī ir no fiziskās vardarbības nošķirama kategorija.

Vispārējais streiks (general strike) — darba pārtraukšana, ko uzsāk un turpina strādnieku vairākums kāda reģiona vai valsts svarīgākajās rūpniecības nozarēs un kā nolūks ir apstādināt visu ekonomisko darbību, lai panāktu savu prasību izpildi. Vispārējais streiks var neskart noteiktas cilvēku dzīvei vissvarīgākās nozares, tādas kā apgāde ar ūdeni, degvielu, pārtiku, kā arī medicīnisko apkalpošanu.

Vispārējā pretestība (general resistance) — sabiedriskajā aizsardzībā par vispārējo pretestību sauc savlaicīgi (pirms uzbrukuma sākuma) izstrādātas pretestības veidus, kuri tiek īstenoti aizsardzības krīzes situācijā, nenogaidot īpašas pretestības vadības norādes vai instrukcijas.

KO VĒL LASIT PAR SABIEDRISKO AIZSARDZIBU

Brigadier General Edward B. Atkeson, «The Relevance of Civilian-based Defense to U. S. Security Interests,» MILITARY REVIEW, Fort Leavenworth, Kansas, vol. 56, no. 5 (May 1976), pp. 24—32, and no. 6 (June 1976), pp. 45—55.

Adam Roberts, «Civil Resistance to Military Coups,» JOURNAL OF PEACE RESEARCH (Oslo), vol. XII, no. 1 (1975), pp. 19—36.

Adam Roberts, editor, CIVILIAN RESISTANCE AS A NATIONAL DEFENCE: NONVIOLENT ACTION AGAINST AGGRESSION (Harrisburg, Pa.: Stackpole Books, 1968); reprint of THE STRATEGY OF CIVILIAN DEFENCE (London: Faber & Faber, 1967). Brošēts izdevums ar jaunu ievadu: CIVILIAN RESISTANCE AS A NATIONAL DEFENCE: NONVIOLENT ACTION AGAINST AGGRESSION (Harmondsworth, England, and Baltimore, Md.: Penguin Books, 1969).

Gene Sharp, «Making the Abolition of War a Realistic Goal,» pamphlet, Ira D. and Miriam G. Wallach Award essay (New York: World Policy Institute, 1980).

Gene Sharp. MAKING EUROPE UNCONQUERABLE (London: Taylor and Francis, 1985, and Cambridge, Mass.: Ballinger, 1985; second American edition with a forward by George Kennan, Cambridge, Mass.: Ballinger, 1986).

Gene Sharp, NATIONAL SECURITY THROUGH CIVILIAN-BASED DEFENSE, booklet (Omaha: Civilian-based Defense Association, formerly Association for Transarmament Studies, 1985).

Gene Sharp, «The Political Equivalent of War — Civilian-based Defense,» in Gene Sharp, SOCIAL POWER AND POLITICAL FREEDOM (introduction by Senator Mark O. Hatfield, Boston, Mass.: Porter Sargent, 1980).

Literatūras par sabiedrisko aizsardzību bibliogrāfija dažādās valodās ir atrodama grāmatā: Gene Sharp, MAKING EUROPE UNCONQUERABLE, 165.—171. lpp., otrajā Amerikas izdevumā.

CITI IZDEVUMI, KAM IR SAKARS AR SABIEDRISKO AIZSARDZĪBU

Gene Sharp, GANDHI AS A POLITICAL STRATEGIST, WITH ESSAYS ON ETHICS AND POLITICS, Introduction by Coretta Scott King (Cambridge, Mass.: Porter Sargent 1979).

Gene Sharp, THE POLITICS OF NONVIOLENT ACTION, Introduction by Thomas C. Schelling, three volumes (Cambridge, Mass.: Porter Sargent, 1973). Trīs brošēti izdevumi, kas saņemami no tā paša izdevēja, ir: POWER AND STRUGGLE, THE METHODS OF NONVIOLENT ACTION, un THE DYNAMICS OF NONVIOLENT ACTION.

PRIEKŠMETU UN PERSONU RĀDITĀJS

Aizsardzība — A-as militārie līdzekļi: 18; aizsardzība ir iespējama bez militāriem ieročiem: 50; A-as priekšnosacījumi: 17; A-as sabiedriskā izcelšanās: 49—51; definīcija: 17; faktori, kas ietekmē A-as spēju: 51; ierobežojot spēka avotus: 49—51; sk. arī: **aizsargājošā aizsardzība; atturēšana; militārā politika; sabiedriskā aizsardzība**

Aizsargājošā aizsardzība — A. a-as aizstāvji: 35; A. a-as ideju kopsavilkums: 18—20; A. a-as problēmas: 19—20

Aizsēdēšana: 63

Aikatrazas sala: 63

Alžīrija: 19, 29, 55, 58

Alžīrijas 1961. g. valsts apvērsums: 24, 82, 83, 89; aerodromu blokāde: 28; aicinājumi pa radio pretoties apvērsumam: 28; Alžīrijas apvērsuma apraksts: 27—29; apvērsuma dalībnieku «militārā pavēlniecība»: 27; apvērsuma mērkis: 103; franču karavīru protestība apvērsumam: 28; legitimās valdības saglabāšana apvērsuma laikā: 109; Parīzes lidostu slēgšana: 28

Amerikas indiāņi: 63

Amerikas kolonijas — Kontinentālā Asociācija: 64; korespondences komitejas: 69; paralēlās valdības Amerikas kolonijās: 64; «spiesīšanas akti»: 64; Pirmais Kontinentālais kongress: 64

Amerikas Savienotās Valstis: 31, 91, 159, 164; Centrālā izlūkošanas pārvalde: 159; cīņa pret verdzību: 90; «Irāngeitas» lieta: 159; rasu segregācijas izbeigšana: 90; represijas pret pilsoņtiesību demonstrantiem: 76—77; sabiedriskā aizsardzība un ASV: 164; vēlēšanu tiesību nodrošināšana sievietēm: 90

Argentīna: 158

Aristotelis par diktatūrām: 93

Armēnija: 151

Arodbiedrības: 59, 69, 81; arodbiedrības Alžīrijas apvērsuma laikā: 27—28; arodbiedrības Rūras cīņu laikā: 30; arodbiedrību atzišana: 90

Atturēšana — A-as faktori sabiedriskajā aizsardzībā: 104; A-as mērkis: 17; A-as neveiksme un aizsardzība: 17; A-as neveiksme: 17, 106, 114; A. ar militārajiem līdzekļiem, salīdzinājumā ar sabiedriskās aizsardzības līdzekļiem: 104; A. ar sabiedrisko aizsardzību: 20, 104—106; A. bez uzbrukuma potenciāla: 166; A. un tas, kā potenciālie uzbrucēji uztver sabiedrības spēju nepieļaut viņiem sasniegt savus mērķus: 104; aizsardzība un A.: 17; faktiskā aizsardzības spēja un A.: 104, 106; kodolieroči un A.: 104; pretpārliecīšana un A.: 17; sabiedriskā aizsardzība kā papildinājums mili-

tārajai atturēšanai: 145; uzbrucēju mērķu sasniegšanas nepieļaušana un A.: 104; sk. arī: aizsardzība; pretpārliecināšana; sabiedriskā aizsardzība

Austrija: 23, 29, 146, 160; A-as «Valsts aizsardzības plāns»: 153; sabiedriskās aizsardzības komponents A-ā: 153; «Visaptverošā valsts aizsardzība» A-ā: 153

Austrumeiropa: 31, 94, 101, 160

Austrumvācija: 54, 55, 58, 71, 86, 89, 90; 1953. g. A-as sacelšanās: 22, 86; 1953. g. masu mītiņi: 73; 1953. g. padomju kareivju un virsnieku dumpis A-ā: 89; 1953. g. policijas un armijas dumpis A-ā: 89; Leipciga: 63; nevardarbīgā iejaukšanās A-ā: 63; protesta maršs 1989. gadā: 58; valsts drošības dienesta kompleksa nevardarbīgā «inspekcija» 1989. gadā: 63

Autoritāte: 39, 40, 42, 43, 48; A-es neatzišana: 41, 83; Kapa pučs un A-es neatzišana: 83

Bailes — B-u pārvarēšanas piemēri: 72—73; kolektīvā pretošanās un B-u pārvarēšana: 45; nevardarbības disciplīna un B-u pārvarēšana: 73—74; represijas un B-u pārvarēšana: 72; represijas un B.: 44

Belgija — ebreju dzīvību glābšana B-ā: 90; vispārējo vēlēšanu tiesību iegūšana vīriešiem: 90

Boikoti: 59, 62; autobusu boikots Montgomerijā: 72; Dienvidāfrikas preču boikots: 59; Kalifornijas vīnogu boikots: 59

Bolīvija: 89; nesadarbošanās kampaņa pret militāro apvērsumu: 25

Brazīlija: 23, 58, 90, 158

Brīvība — B-as strukturālais pamats: 48—49; B-u «nedod» valdītāji: 49; sociālais spēks kā labākais B-as garants: 49

Cilvēka tiesības: prasības tās ievērot Austrumvācijā: 58; cīnas Padom-

ju Savienībā: 22—23; cīnas Savienotajās Valstīs: 22, 63, 77

Cehoslovakija: 23, 54, 55, 86, 89, 100, 154, 157, 160, 166; 1968.—1969. gada cīnas rezultāti: 92; 1968.—1969. gada pretošanās novērtējums: 33—34; Ārkārtas 14. partijas kongress 1968. gadā: 33; «Harta-77»: 131; kapitulācija 1969. gadā: 34; kolaborantu valdības izveides nepieļaušana: 32; morāles problēmas iebrucēju karavīru vidū: 32; Nacionālās Asamblejas pretestība: 33, 115; nacionālās aizsardzības cīnas apraksts 1968.—1969. g.: 31—34; Padomju Savienības mērķi 1968. gada iebrukumā: 103; padomju karaspēka demoralizācija 1968. gada iebrukuma laikā: 89; politiskā nesadarbošanās: 61—62; pretpadomju grautiņi: 33; protesta maršs 1989. gadā: 58; protesta streiki 1968. gadā: 60, 119; protesti 1989. gadā: 76, 92; sakāve 1969. gadā nebija galīga: 131; sākotnējās pretošanās metodes 1968. gadā: 115; sarunas Maskavā un kompromisa panākšana: 33; 109—110; slepenu radioraidītāju tīkls: 33; 63, 125; valdība un komunistiskā partija kā 1968. gada pretošanās organizētājas: 109—110; valdības niekāpšanās iebrucējiem 1968.—1969. gadā: 109—110; vienīu stundu ilgie vispārējie streiki 1968. gadā: 33; vispārējais streiks 1989. gadā: 60

Cerniks, Oldrihs: 32

Cile: 23, 71

Dānija: 24, 162; dāņu izturēšanās pret vācu karavīriem ar aukstu vienaldzību: 59; dāņu pretošanās vācu okupācijai: 24; ebreju glābšana: 90; pret nacistiem vērstais

- Kopenhāgenas vispārējais streiks: 24; Schalburgkorps: 60
- Daļins, Aleksandrs: 101
- De Golls, Šarls, prezidents: 27, 28, 29
- De la Betē, Etjēns: 40
- De Laruā, Žaks: 88
- Debrē, Mišels: 28
- Dekolaborācija: 134
- Dienvidāfrika: 23; afrikāņu ekonomiskā spēka pieaugums D-ā: 90; D-as preču boikoti: 59, 77, 90; Šarpvillas slaktiņš D-ā: 77
- Dienvīdkoreja: 23
- Dienvīslāvija: 19, 55, 71, 146, 152
- Dienvījetnama — 1963. gada represijas pret budistiem: 77; 1963. un 1966. gada budistu kampaņas pret Saigonas režīmu Dienvījetnamā: 22
- Diktatūras** — Aristotelis par D.: 93; D-ām piemītošās vājās vietas: 94; D-u atkarība no sadarbības: 94; D. kā politiskā sistēma ar visīsāko mūžu: 94; militārie spēki un D.: 167; nevardarbīgā cīņa / rīcība pret D-ām: 22, 94; «plaisas monolītā» un D.: 94; pretestības koncentrēšana D-u vājajās vietās: 94; sabiedriskā aizsardzība un D.: 143; sabiedriskās aizsardzības ieviešana un D-u rašanās varbūtības mazināšanās: 162; sk. arī **nacisti, nevardarbīgā rīcība / cīņa**
- Dubčeks, Aleksandrs: 32, 33, 92, 110
- Ebreji** — E. aktīvistu cīņas Padomju Savienībā: 23; ebreju izglābšana Dānijā: 90; ebreju izglābšana Francijā: 72; ebreju izglābšana Norvēģijā: 90; padomju E. emigrācija: 90; pretestība E. deportācijai no Bulgārijas: 58; Varšavas geto E. sacelšanās pret nacismiem: 73; sk. arī: **holokots; nacisti**
- Eberts, Fridrihs, prezidents: 26
- Europa: 20, 55, 158, 162, 165; Sabiedrīto iebrukums Eiropā: 109; sk. arī: **Viduseiropa, Austrumeiropa, Rietumeiropa**
- Economiskā nesadarbošanās: 87; Amerikas kolonijās: 64; definīcija: 59; sk. arī: **ekonomiskie boikoti; ekonomiskās darbības pārtraukšana; embargo; starptautiskās ekonomiskās sankcijas**
- Economiskās darbības pārtraukšana Somijā 1905. gadā: 61; kā Krievija izmantoja algotus provokatorus S-ā: 74; nesadarbošanās pret Krieviju (1898.—1905.): 23; S-a Psiholoģiskās aizsardzības plānošanas komisija: 155; sabiedriskā aizsardzība un S.: 155
- Economiskās darbības pārtraukšana: 60, 61, 107, 119, 120; Haiti: 61; Somijā 1905. gadā: 61
- Economiskie boikoti: 57, 59, 66, 80, 87, 88, 107; britu preču boikots Indijā: 80; Dienvīafrikas preču boikots: 77, 90; ekonomisko boikotu piemēri: 59; ekonomisko boikotu veidi: 59; primārie boikoti: 59; sekundārie boikoti: 59; sk. arī: **streiki**
- Embargo: 59, 77, 87
- Ervīns, lords (vēlāk: lords Hali-fakss). Indijas vicekaralis, kas pārstāvēja Lielbritāniju: 92
- Filipīnas: 23, 73, 90; armijas daļu «streiks»: 85; skaitlotāju operatoru atteikšanās piedalīties vēlēšanu rezultātu viltošanā: 85
- Francija: 24, 59, 77, 100; Compagnies Républicaines de Sécurité: 27; ebreju izglābšana F-ā: 72, 90; Gendarmerie Nationale: 27; Puan-karē valdība: 92; sk. arī: **Alžīrijas 1961. g. valsts apvērsums; Rūras cīņas**
- Franču un belgu izdarītā Rūras okupācija: sk.: **Rūras cīņas**

Franko, Fransisko, ģenerālis: 144
Gana: 90
Gandijs, Mohandass: 23, 42, 78, 92; sk. arī: **Indija**
Gebelss, Jozefs: 88
Genocīds: 101—102; slepkavošanas tehnoloģija un G.: 102
Gibss, Normans, profesors: 143
Goa — nevardarbīgais masveida iebruikums Goā: 63
Gustafsons, Gunārs: 153
Gvatemala: 22, 55, 71, 81, 89, 158
Haiti: 23; 1956. g. ekonomiskās darbības pārtraukšana: 61; prezidents Pjērs Luiss: 25; 1957. g. vispārējais streiks: 25
Harteneks, ģenerālis: 102
Havels, Vaclavs: 92
Hitlers, Ādolfs: 46
Holokosts: 72, 90, 102; Sk. arī: **genocīds; ebreji; nacisti**
Holsts, Johans Jergens: 155
Husaks, Gustavs: 33, 92

Iebruuki un okupācija — atturēšana ar sabiedrisko aizsardzību pret I. un o.: 104—105; I. un o. kā racionāli plānoti akti: 103; I. un o mērķi: 103; iebruikums Čehoslovakijā un tās okupācija — sk. **Čehoslovakija**; iebruikums Čehoslovakijs un tās okupācija — sk. **Rūras cīņas**; improvizētā nevardarbīgā cīņa pret I. un o.: 30; nacistu iebruikums Norvēģijā: 106; nevardarbīgā zibenskara stratēģija pret I. un o.: 119—120; pilnīga nesadarbošanās pret I. un o.: 122—123; saziņas un brīdinājuma stratēģija pret I. un o.: 116—117; seletīvā pretestība pret I. un o.:

124; teritorijas sagrabšana kā I. un o. mērķis: 102
Iekšējās uzurpācijas: 17, 20, 34, 154, 158; definīcija: 20; nevardarbīgā «zibenskara» stratēģija pret I. u.: 115—116, 119—121; pilnīga nesadarbošanās pret I. u.: 122—123; sabiedriskā aizsardzība pret iekšējām uzurpācijām: 158—160; seletīvā pretestība pret I. u.: 124; spēka centri un I. u.: 50; uzurpatoru autoritātes neatzišana: 41, 83; sk. arī: **Alžīrijas 1961. g. valsts apvērsums; sabiedriskā aizsardzība; valsts apvērsums; Kapa pučs**
Igaunija: 151
Indija: 23, 147, 163, 165; 1930.—1931. g. neatkarības kampaņa: 84, 92; gājiens uz Darasanas sāls noliktavām: 73; Indijas Nacionālā Kongresa komiteja Pešavarā: 84—85; neatkarības iegūšana: 90; neatkarības kampaņas Indijā: 23, 29; slaktiņš Amrica-rā: 167; slepkavības Pešavarā: 85; Vaikomas kampaņa: 78
Irāna: 22, 23, 147; nevardarbīgā revolūcija pret šahu: 22
Irija — īru pretestība Anglijai: 29
Islande: 151, 162
Itālija: 24
Iziršana: 77, 79, 80, 88, 93, 111; definīcija: 81; faktori, kas izraisa I-u: 82—83; I-as iespējamie rezultāti: 82; I-as piemēri: 82; I-as process: 82; pielāgošanās un I.: 79
Izraēlas okupētās Palestīnas teritorijas: 23
Izstumšana no sabiedrības: 59
Jaunkaledonija: 23
Kapa pučs: 26—27; 55, 62, 69, 82, 83, 85, 89, 91, 125, 142, 152; administratīvā nesadarbošanās K. p.,

- Kapa varas neatzišana: 26; 85;
 «Freikorps» loma K. p.: 26; K. p.
 apraksts: 26—27; K. p. mērķi: 103;
 Kara ministrijas atteikšanās pa-
 kļauties Kapa «valdībai»: 85—86;
 nesadarbošanās K. p. laikā: 26—
 27; Reihsbankas atteikšanās iz-
 sniegt Kapam naudu: 85; represi-
 jas K. p. laikā: 20; valsts kalpo-
 tāju un valdības ierēdņu nesadar-
 bošanās K. p. laikā: 20; vardarbī-
 ba K. p. laikā: 20; vispārējais
 streiks K. p.: 20
- Kaps, Dr., Wolfgangs:** 20
- Katkovs, Georgs:** 82
- Kīna:** 23, 55, 71, 94, 148, 163, 165;
 demokrātijas kustība 1989. gadā:
 23; Pekina: 23; slaktinš 1989. ga-
 dā: 77, 95, 167; Tjananmenas lau-
 kums: 23, 77
- Kings, Martins Luters:** 72
- Kodolieroči:** 37—38, 104, 163, 164,
 166, 169
- Kolaborācija:** 32—33, 108, 134; at-
 teikšanās no K-as Šveices aizsar-
 dzības politikā: 155; K-as novēr-
 šana: 117, 125
- Kolektīvā pretošanās:** 45—46
- Koreja — nevardarbīgie protesti Ko-
 rejā (1919.—1922.):** 23
- Kostarika:** 151
- Krepēns, ģenerālis:** 28
- Krievija —** 1905. g. Lielais oktobra
 streiks: 81; 1905. g. revolūcija:
 23, 67; 1917. g. Februāra revolū-
 cija: 23, 82, 89; 1917. g. lielinieku
 valsts apvērsums: 68; ohranka:
 74; Pagaidu valdība: 68; represi-
 jas 1917. g. Februāra revolūcijā:
 76—77; slaktinš pie Ziemas pils
 Pēterburgā 1905. g.: 76; Zemstu
 kongresu dome: 68
- Krīgels, Františeks:** 32
- Kūbe, Vilhelms, ģenerālkomisārs:** 102
- Latīnamerika:** 94
- Latvija:** 151
- Leņins:** 25
- Legitimitāte:** 40; L. neatzišana: 133;
 savas L. saglabāšana: 108—110
- Lielbritānija:** 31, 91; indiešu cīņas
 pret Lielbritāniju: 84—85; religi-
 sko brīvību paplašināšanās L-ā: 90;
 sieviešu vēlēšanu tiesības L-ā: 90;
 sk. arī: Amerikas kolonijas; Indija
- Lietuva:** 23, 151
- Līsistratiskā atturēšanās:** 59
- Londonas Stratēgisko pētījumu In-
 stītūts:** 143
- Lubičičs, Nikola, ģenerālis:** 156
- Ludendorfs, Ēriks, ģenerālis:** 26
- Makartijs, Ronalds:** 64
- Maljore, ģenerālis:** 61
- Markoss, Ferdinands:** 54, 85, 90
- Martiness, Maksimiliano Ernandess,**
 ģenerālis: 55, 71, 81
- Masačūsetsa: religisko brīvību papla-**
 šināšana: 90
- Meksika:** 23
- Mikropretestība:** 128
- Militārā politika — genocīds un**
 M. p.: 101—102; M. p. problēmas:
 17—18; M. p. viedokļi: 17; paci-
 fistu viedoklis par M. p.: 18; teri-
 torijas sagrābšana un M. p.: 101—
 102; sk. arī: aizsardzība; aizsar-
 gājošā aizsardzība
- Militārais spēks — M. s. kā politiska**
 spēka izpausme: 65—66
- Nacisti:** 24, 58; Gestapo: 72, 88, 106;
 holandiešu pretestība nacistu oku-
 nācijai: 67; N-u bailes no augstā-
 ko armijas virsnieku atkāpšanās:

88—89; N-u bailes no vispārējā streika: 88; N-u okupācija Dānijā: 60, 67; N-u okupācija Nīderlandē: 60, 126; N-u okupācija Norvēģijā: 85; N-u politikas izmaiņas okupētajās Padomju Savienības daļās 1941.—1944. g.: .101; N-u viedoklis par masveida nesadarbošanos vispārējā streika formā: 87—88; N. un «dzīves telpa»: 101; nacisti un sadarbība: 101; nacistu iebrukums Norvēģijā: 106; pret nacistiem vērstais Kopenhāgenas vispārējais streiks: 24; Varšavas geto ebreju sacelšanās pret nacistiem: 73; sk. arī: **holokosts, ebreji**

NATO: 160

Neatkarīgās institūcijas — sk.: spēka centri

Nepakļaušanās: 41, 42—43, 47, 61, 66, 71; partijas biedru un karavīru N. Čehoslovakijā: 89; sankcijas un N.: 44; sk. arī: **pilsoniskā nepakļaušanās; nesadarbošanās; paralelā valdība**

Neprovocējošā aizsardzība — sk.: aizsargājošā aizsardzība

Nesadarbošanās: 41, 42, 56, 71, 119; definīcija: 58—59; N. Alžīrijas apvērsuma laikā: 28; N. Amerikas kolonijās: 69; N. ar uzbrucēju režīmu: 108; N. atrauj spēka avotus: 38—40, 53, 66—67; N. Čehoslovakijā 1968.—69.: 62; N. Haiti: 25; N. kā valdības politika: 109, 125; N. kampanja Bolīvijā: 25; N. kampanjas Indijā: 84—85; N. Kapa puča laikā: 26—27; N. Krievijas 1917. g. Februāra revolūcijā: 82; N. metodes: 56; N. Polijā: 25; N. Rūras cīņu laikā: 30—31; N. Somijā: 23; N. un ārvalstu okupācija: 84; N. un Norvēģijas skolotāju pretestība: 85; N. veidi: 58—62; padomju ierēdņu N.: 25; pilnīgas N. stratēģija: 122—124, 128—129; uzbrucēju mērķi un N.: 103; vardarbība un N.: 55—56; sk. arī: **ekonomiskā nesadarbošanās; Kapa pučs; politiskā nesadarbošanās; sabiedriskā aizsardzība; sociālā nesadarbošanās; valsts kalpotāji**

Neuzbrūkošā aizsardzība — sk.: aizsargājošā aizsardzība

Nevardarbības disciplīna: 45, 127; definīcija: 73; N. d-as nostiprināšana: 73—74

Nevardarbīgā iejaukšanās: 56, 119; definīcija: 62—63; N. i. 1953. g. Austrumvācijā: 63; N. i. izmantošana Amerikas cilvēktiesību kampanjās: 63—64; N. i. metodes: 62—63; N. i. piemēri: 63—64; N. i. un Norvēģijas skolotāju pretestība: 85

Nevardarbīgā okupācija — Alkatrazas sala: 63

Nevardarbīgā piespiešana: 77, 80—81, 88; definīcija: 80; faktori, kas izraisa N. p.: 82—83; N. p. piemēri: 80—81

Nevardarbīgā rīcība / cīņa — cilvēka dabas maiņa un N. r/c: 140; definīcija: 54, 56; faktori, kas darbojas N. r/c-ā: 65; faktori, kas veicina panākumus N. r/c-ā: 91—92; iemesli, kādēļ cilvēki kēras pie N. r/c: 54; ievainoto un kritušo skaits ir mazāks tādos konfliktos, kad viena no pusēm izmantojusi nevardarbīgo cīņu: 97; improvizēta N. r/c pret valsts apvērsumiem: 25—29; improvizēta N. r/c valsts aizsardzībā: 29—34; improvizētas N. r/c-as atšķirība no sabiedriskās aizsardzības: 137—138; N. r/c dod triecienu pašiem pretinieku spēka avotiem: 66; N. r/c ieroči: 56—65; N. r/c ietekme uz dalībniekiem: 93; N. r/c izmaina spēka avotus: 67; N. r/c izmanto spēku: 65; N. r/c kā kaujas līdzeklis: 53; N. r/c kā noteikta ieroču sistēma: 56; N. r/c kā oficiāla valdības politika: 30; N. r/c maiņa snēku attiecības: 65; N. r/c metodes: 65 (sk. arī: **nesadarbošanās, nevardarbīgā iejaukšanās, nevardarbīgie protesti un pārliecināšana**); N. r/c neveiksmes cēloni: 91; N. r/c panākumi: 89—90; N. r/c pārmaiņu mehānismi: 77—82 (sk. arī: **pievēršana, pielāgošanās; pie-**

spiešana; iziršana); N. r/c pret diktatūrām: 37, 94; N. r/c un politiskā vardarbība: 65; N. r/c var tikt vērsta pret pašu konflikta cēloņi: 66; N. r/c-as ietekme uz pretiniekim: 93; N. r/c-as panākumu definīcija: 90; N. r/c-as vēsturiskie piemēri: 22—25; «neizšķirts» vai pagaidu noregulējums N. r/c-ā: 92; nepareizi uzskati par N. r/c-u: 54; neveiksme N. r/c-ā: 91; panākumi un neveiksme N. r/c-ā: 89—93; pretinieku problēmas N. r/c-ā: 70—71; represijas un N. r/c: 71—73; sabiedriskās iekārtas maiņa un N. r/c: 141—144; spēka centri N. r/c-ā: 69—70; starptautiskās kārtības maiņa un N. r/c: 141; stratēģijas nozīme N. r/c-ā: 68; zināšanu nozīme N. r/c-ā: 95; sk. arī: Alžīrijas 1961. g. valsts apvērsums; sabiedriskā aizsardzība; Čehoslovakija; holokosts; ebreji; Kapa pučs; Rūras cīnas; stratēģija

Nevardarbīgā uzbrucēju aizkavēšana:
118

Nevardarbīgā zibenskara stratēģija:
119—121

Nevardarbīgais masveida iebrukums Goā: 63

Nevardarbīgās rīcības / cīnas metodes: 65; sk. arī: nesadarbošanās; nevardarbīgā iejaukšanās; nevardarbīgā rīcība / cīna; nevardarbīgie protesti un pārliecināšana

Nevardarbīgie protesti un pārliecināšana — Alžīrijas ielu protesti: 58; antinacistiskās pastorālās vēstules: 57; budistu studentu protesti Dienvidvjetnamā: 57; Čehoslovakijas Nacionālās Asamblejas protesta deklarācija: 57; definīcija: 56—57; ielu protesti Austrumberlīnē: 58; N. p. un p. metodes: 56; protesta demonstrācija Prāgā: 58; protesti Bulgārijā pret ebreju deportāciju: 58; Ungārijas rakstnieku un mākslinieku «memorands»: 57

Nīderlande: 155; 1944.—1945. g. dzelzceļnieku streiks Nīderlandē: 109; holandiešu baznīcas aicina ticīgos nepakļauties nacistiem: 84; 126; holandiešu trimdas valdība II pasaules kara laikā: 109; streiki pret nacistiem: 60

Nikaragva: 148

Niko, ģenerālis: 27

Nikolajs II, Krievijas impērijas cars:
80, 82

Norvēģija: 146, 155, 162; ebreju izglābšana Norvēģijā: 90; nacistu iebrukums Norvēģijā: 106; nacistu okupācija Norvēģijā: 85; Norvēģijas aizsardzības pētījumu institūts: 155; Norvēģijas Atlantijas komiteja: 155; Norvēģijas skolotāju pretestība: 62, 69, 85, 89, 110

Pacifisms: 18

Padomju Sociālistisko Republiku Savienība: 19, 23, 32, 71, 101; cilvēktiesību cīnas P. S-ā: 22—23; ebreju aktīvistu cīnas: 23; streiku kustība Vorkutā: 22

Pakistanā: 23, 90

Palestīna: 23

Palikšana mājās: 120

Panama: 23

Paralēlā valdība: 62, 64, 82, 83, 108; definīcija: 64; P. v-as piemēri: 64—65

Pārbruņošanās: 137—172; daudzpusējās P-ās modelis: 161—162; P-ās definīcija: 146; P-ās priekšrocības valstīm ar ierobežotu militāro potenciālu: 161; pakāpeniskais pārbruņošanās process: 148; pakāpeniskās pilnīgas pārbruņošanās modelis: 160—161; pilnīgas sabiedriskās aizsardzības ieviešanas modelis: 150—152; sk. arī: **sabiedriskā aizsardzība**

Pārmaiņu mehānismi nevardarbīgajā rīcībā/cīņā: 77—82; sk. arī: izirsana; nevardarbīgā piespiešana, pielāgošanās; pievēršana

Pasīvā pretestība: 155

Peru: 158

Pielāgošanās: 79—80

Piespiešana: 80—81; sk. arī: nevardarbīgā piespiešana

Pievēršana: 77—79, 111, 112, 147; P-as definīcija: 77—78; P-as process: 77—78; sociālās distances loma P-ā: 78; P-a Vaikomas kampanā: 78

Pilnīgas nesadarbošanās stratēģija: 122—124

Pilsoniskā nepakļaušanās: 84, 107; definīcija: 61—62; kampaņa Indijā 1930.—1931. g.: 84—85, 92

Pinočets, Augusto, ģenerālis: 71

Polija: 54, 71, 86, 90, 160; alternatīvā neatkarīgā izglītības sistēma P-ā vācu okupācijas laikā: 65; nesadarbošanās ar Jaruzelska režīmu: 25; polu strādnieku kustība: 22; «Solidaritāte»: 54, 69, 90; Varšavas geto ebreju sacelšanās: 73

Politiskā nesadarbošanās: 107, 110; definīcija: 61; P. n. Amerikas kolonijās: 64; P. n. Čehoslovakijā: 61—62

Politiskais džiudžitss: 67, 114, 127; definīcija: 75; P. dž. piemēri: 75—77

Politiskais spēks: 38; autoritāte un P. s.: 40; cilvēku resursi un P. s.: 40; definīcija: 38; materiālie resursi un P. s.: 41; netaustāmie faktori un P. s.: 40—41; nevardarbīgā rīcība/cīņa un P. s.: 65—66; P. s-a atkarība no sabiedrības atbalsta: 42; prasme un zīnāšanas un P. s.: 40; priekšstats par P. s.: 38; sabiedriskā aizsardzība un

P. s.: 21—22; sankcijas un P. s.: 41; sk. arī: spēka avoti

Pretestība kultūras jomā: 128

Pretpārliecināšana: 105; atturēšana un P.: 17; definīcija: 17; P-as neveiksme: 17; starptautiskās attiecības un P.: 105; sk. arī: atturēšana

Provokatori: 71, 74

Puankarē, Raimonds: 31

Reitlingers, Džeraldss: 72

Represijas: 39, 43—45, 128; lai R-as sasniegtu to mērķus, ir nepieciešama sadarbība: 43—45; R-as ir pierādījums tam, ka nevardarbīgā rīcība apdraud pastāvošo kārtību: 72; R-as kā reakcija uz nesadarbošanos: 43; R-as kā sistēmas būtības atmaskojums: 72; R-as nedrīkst būt iemesls panikai: 75; R-as pret nevardarbīgajiem aizstāvjiem: 113, 127; R-as var izraisīt pretējus rezultātus tiem, kurus vēlas sasniegt represiju pielietotāji: 74—75; R-u mērķis ir piespiest pakļauties: 114; sk. arī: politiskais džiudžitss, sankcijas

Rešs, Oto: 153

Rietumeiropa: 18, 162, 163

Robertss, Adams: 156

Rumānija: 71

Rūras cīņas: 24, 30—31, 59, 126, 127, 142, 152, 154; franču-belgū iebrukuma mērķi: 103; politiskā nesadarbošanās R. cīņās: 61; protesta streiks Rūrā: 60; R. c. rezultāti: 91—92; Rūras oglu izmantošana kā viens no iebrukuma mērķiem: 110; smagās represijas Rūrā: 77

Sabiedriskā aizsardzība: 20—22, 100—134, 137—172; apmaiņa ar zināšanām par S. a-u: 129;

ASV un S. a.: 163—164;
atturēšana ar S. a.: 104—106;
atturēšana un aizsardzība bez uz-
brukuma potenciāla S. a-ā: 166;
atturēšana un gatavošanās S.
a-ai: 167;
atturēšanas neveiksme S. a-ā: 114;
atturēšanas priekšnosacījumi S.
a-ā: 104—105;
atturēšanas un aizsardzības sais-
tība S. a-ā: 106;
Austrija un S. a: 153;
autoritātes neatzišana un S. a: 41;
bēgšanas vai kapitulācijas nepie-
ļaujamība S. a-ā: 114;
bruņotās pretestības neveiksme un
S. a: 154—157;
«cilvēka dabas» maiņa un S. a:
140;
citi rīcības veidi un S. a: 112—
113;
citi S. a-as nosaukumi: 20—21;
decentralizācija un S. a: 170;
definīcija: 20;
demokrātija un S. a: 142;
Dienvidslāvija un S. a: 156—157;
diktatūru aizstāvēšana un S. a:
143—144;
faktori, kas ietekmē S. a-as stra-
tēģijas izvēli: 111;
faktori, kas norāda uz S. a-as at-
bilstību noteiktas valsts aizsardzī-
bas vajadzībām: 150;
faktori, kas nosaka S. a-as atturē-
šanas spēju: 104;
faktori, kas nosaka S. a-as iedar-
bīgumu: 113;
gatavošanās un apmācības S. a-ā:
104;
genocīds un S. a: 101—102;
iekšējās uzurpācijas ASV un S. a:
164;
iekšējās uzurpācijas un S. a:
158—160;
iekšējās vardarbības mazināšana
un S. a-a: 167;
iekšējo uzurpāciju un tautas ap-
spiešanas gadījumu skaita mazi-
nāšanās: 167;
iniciatīvas pārņemšanas svarī-
gums S. a-ā: 115;
jaukta aizsardzības politika un
S. a: 157—158;
kā stiprināt S. a-u: 132—133;
kodolbruņojuma izplatīšanās un
S. a: 166—167;

legitimitātes neatzišana un S. a:
108;
legitimitātes un pašpārvaldes spē-
jas saglabāšana S. a-ā: 108;
lielvalstis un S. a: 162—165;
mērķi: 20—21;
mikropretestība S. a-a: 128;
militara atturēšana saīdzinajumā
ar atturēšanu S. a-ā: 104;
militāras aizsardzības un S. a-as
apvienošanas problēmas: 157;
militārās pretestības bezjeuzība
un S. a: 154;
militarie izdevumi un S. a: 169—
170;
nevardarbīgā disciplīna S. a-ā:
113;
nevardarbīgā rīcība un S. a: 21—
22;
nevēiksme S. a-ā: 130;
Norvēģija un S-a: 155;
organizētā pretestība S. a-a: 122;
panākumi un neveiksme S. a-ā:
130—134;
pārbruņošanās uz S. a-u: 137—
172 (sk. arī: pārbruņošanas);
pāreja no S. a-as pie bruņotas cī-
ņas: 128;
pārmaiņu mehānismu izvēle S. a-ā:
111;
partizānu karš un S. a: 157;
pašizglītība par S. a-u: 171;
pastāvošā aizsardzības potenciāla
papildināšana: 145;
pastāvošās sabiedriskās iekārtas
kritika un S. a: 141—142;
plānošana S. a-ā: 110—111;
plānošanas un sagatavošanās
priekšrocības: 137—138;
politiskā spēka teorija un S. a:
21—22;
politiskās sistēmas aizsardzības
svārīgums S. a-ā: 108;
pozitīvā ārpolitika un S. a: 169;
pretestība kultūras jomā un S. a:
128;
Krievija un S. a: 164—165;
represiju izturēšana un S. a:
113—114;
S. a-as ierobežoto komponentu uz-
devumi: 154;
S. a-as ieroči: 21, 107;
S. a-as iespējamās priekšrocības:
165—170;
S. a-as metodes: 107;

S. a-as motīvi: 138—139;
 S. a-as pētījumi un izstrāde: 171;
 S. a-as politikas apsvēršanas modeļi: 150—162;
 S. a-as priekšnosacījumi: 139—144;
 S. a-as stratēģijas izvēle: 111;
 S. a-as tālākā izpēte: 170—172;
 S. a. galīgo rezultātu novērtējums: 133;
 S. a. iedarbīguma novērtējums: 130;
 S. a. iedarbīguma palielināšana: 100;
 S. a. ieviešana: sk. **pārbruņošanās**;
 S. a. kā ierobežots komponents aizsardzības politikā: 152—160;
 S. a. politikas izpētes iespējamie rezultāti: 172;
 S. a. vissliktākajos apstākļos: 128;
 sabiedriskā uzbrukuma stratēģija: 105;
 sabiedriskās iekārtas maiņa un S. a.: 141—144;
 sākotnējā sajukuma pārvarēšana: 106;
 sākumposma stratēģijas nevardarbīgā zibenskara stratēģija: 119—121 (sk. arī: **nevardarbīgā zibenskara stratēģija**);
 sākumposma stratēģijas: saziņas un brīdinājuma stratēģija: 114—119; (sk. arī: **saziņas un brīdinājuma stratēģija**);
 slepenība un S. a.: 129;
 sociālās revolūcijas un S. a.: 147;
 sociālpolitisko apstākļu ietekme uz S. a-u: 142—143;
 Somija un S. a.: 155—156;
 starptautiskais atbalsts S. a-ai: 129—130;
 starptautiskās kārtības maiņa un S. a.: 141;
 starptautisko militāro agresiju biežuma mazināšanās un S. a.: 166;
 stratēģijas maiņa S. a-ā: 121, 128;
 Sveice un S. a.: 155;
 tautas politiskās līdzdalības pieaugums un S. a.: 143—144;
 teritorijas sagrābšana un S. a.: 101—102;
 turpmākās aizsardzības cīnas stratēģijas: pilnīgas nesadarbošanās stratēģija: 122, 122—124 (sk.

arī: **pilnīgas nesadarbošanās stratēģija**);
 turpmākās aizsardzības cīnas stratēģijas: selektīvā pretestība: 122, 124—129 (sk. arī: **selektīvās pretestības stratēģija**);
 upuri: 168—169;
 uzbrucēju iespējamo mērķu noteikšana S. a-ai: 111;
 uzbrucēju nodomu nepieļaušana: 133—134;
 uzbrucēju nolūki un S. a.: 101;
 valsts apvērsumi un S. a.: 158;
 vispārējā pretestība S. a-ā: 121;
 vispārējās vadlīnijas: 121—122;
 Zviedrija un S. a.: 153;
 sk. arī: **nevardarbīgā rīcība/cīna**
Sabotāža — represijas un S.: 112;
 Rūras cīnās: 30—31
Sadarbība — atturēšanās no sadarbības: 46—47, 83—84; autoritātes neatzīšana un S.: 41; bailes no sankcijām un S.: 45; diktatūras un S.: 94; institūciju S.: 42; nacisti un S.: 101; represijām ir nepieciešama S.: 45; represijas un S.: 74—75; uzbrucēju mērķi un S.: 103; sk. arī: **nepakļaušanās, nesadarbošanās**

Salans, generālis: 27

Sale, generālis: 27, 29

Salvadora: 22, 55, 71, 81, 89

Sankcijas: 39, 41, 43, 50; ar S-ām nepietiek, lai saglabātu režīmu: 43; bailes no S-ām nodrošina to mērķu sasniegšanu: 44, 72; definīcija: 41; dumpji un S-as: 88; nesadarbošanās un gatavība izciest S-as: 45; nevardarbīgās S-as — sk. **nevardarbīgā rīcība/cīna**; S-u izdošanās ir atkarīga no pašu pilsoņu sadarbības: 43; S-u izmantošanas iespēju ierobežošana: 88; sk. arī: **politiskais džiudžītss, represijas**

Satjagraha: 65; sk. arī: **Gandījs, Indija**

Saziņas un brīdinājuma stratēģija: 116—119

- Selektīvās pretestības stratēģija:** 124—129
Smrkovskis, Josefs: 32
Sociālā aizsardzība — sk.: sabiedriskā aizsardzība
Sociālā distance: 78
Sociālā nesadarbošanās: 58—59, 110; dāņu «aukstā vienaldzība» pret vāciešiem II pasaules karā: 59; S. n.-ās veidi: 58—59; S. n. Rūras cīņu laikā: 59
Sociālais spēks — stiprākais cilvēku brīvības garants: 49; sk. arī: **sabiedriskā aizsardzība; nevardarbīgā rīcība/cīņa**
Sociālie boikoti: 59, 107, 156; sk. arī: **sociālā nesadarbošanās**
Somija: 146, 162
Spānija: 144
Spēka avoti: 39; autoritāte: 40; autoritātes zušana: 83; cilvēku resursi: 40; cilvēku resursu atraušana: 84 (visa apakšnodaļa); materiālie resursi: 41; materiālo resursu atraušana: 87 (visa apakšnodaļa); netautāmie faktori: 40; netautāmo faktoru atraušana: 86—87 (visa apakšnodaļa); prasmju un zināšanu liegšana: 85—86 (visa apakšnodaļa); S. a-u atraušana: 83—89; sk. arī: **autoritāte, leģitimitāte; nevardarbīgā rīcība/cīņa; politiskais spēks**
Spēka centri: 47, 93, 133, 143; Amerikas kolonijas un S. c.: Čehoslovakijas 1968. gada pretestība un S. c.: 69; gatavošanās cīnai pret iekšējām usurpācijām un S. c.: 159—160; Kapa pučs un S. c.: 69; Polijas astoņdesmito gadu kustība par demokratizāciju un S. c.: 69; S. c. definīcija: 47; S. c. loma nevardarbīgajā cīnā/rīcībā: 69; S. c. piemēri: 47, 69—70; sabiedriskās strukturālais stāvoklis un S. c.: 48; Ungārijas 1956. gada revolūcija un S. c.: 69
Starptautiskās ekonomiskās sankcijas: 50, 87; sk. arī: **boikoti, embargo**
Staļins, Josifs: 163
Stratēģija — metodes, taktika un S.: 107; S.-as definīcija: 106—107; S.-as nolūks: 68; tālejošā S.: 106; sk. arī: **sabiedriskā aizsardzība, nevardarbīgā rīcība/cīņa**
Streiki: 26, 33, 60—61, 66, 87, 88, 126; 1968. g. protesta streiki Prāgā: 60; 1989. gada vispārējais streiks Prāgā: 60; pret nacistiem vērstais Kopenhāgenas vispārējais streiks: 24; S.-u formas: 60; S.-a definīcija: 60
Sudāna: 90
Svoboda, Ludviks: 32, 33
Šveice: 18, 146, 152; «Civilistu aizsardzības grāmata Š.-ē»: 155; pasīvā pretestība Š.-ē: 155; sabiedriskās aizsardzības politikas komponenti Š.-es «vispārējās aizsardzības plānā»: 155
Taizeme: 90, 158
Taktika: 53, 68, 91; definīcija: 107; taktikas maiņa nevardarbīgās cīnās ietvaros represiju gadījumā: 75; sk. arī: **stratēģija**
Terbovens, Josefs, reihskomisārs: 85
Terorisms: 168
Tibeta: 151
Toro, Henrijs Deivids: 42
Totalitārās sistēmas: 48
Trimdas valdības II pasaules kara laikā: 109—110
Ungārija: 22, 71, 86; pretošanās Austrijas varai: 23, 29; 1956. g. revolūcija: 22, 57, 69, 86
Vācija: 26, 90, 100, 152, 159; Berlīnes sieviešu protesti 1943. gadā:

73, 89; Doza (Dawes) plāns un V.: 31; Reihstāga dedzināšana: 87—88; Reinas apgabals: 30, 31, 91; sociāldemokrātiskā partija: 26; Veimāras Republika: 24, 26, 27, 66, 109, 142, 152; sk. arī: Aus-trumvācija; Kapa pučs; nacisti; Rūras cīnas

Valdītāji — definīcija: 38—39; V-u atkarība no spēka avotiem: 41; V-u spēka avoti: 39; V-u spēka robežas: 48; V-u spēks nepieder viņiem pašiem: 38—39; sk. arī: **politiskais spēks, spēka avoti**

Valsts apvērsums: 20—21, 115, 125, 144, 154, 158, 160, 161, 163, 167; Alžīrijas 1961. g. V. a.: 27—29; Kapa pučs: 26—27; nevardarbīgā cīna pret V. a-u: 25; sk. arī: **Alžī-rijas 1961. g. valsts apvērsums; sabiedriskā aizsardzība; iekšējā uzurpācija; Kapa pučs; nevar-darbīgā rīcība/cīna**

Valsts kalpotāji: 25, 125; sabiedriskā aizsardzība un V. k.: 138; V. k. nesadarbošanās Kapa pučā: 26, 85—86; V. k. pretošanās Alžīrijas apvērsuma laikā: 29; Rūras cīnas un V. k.: 30; V. k. streiki: 126

Vardarbība: 45—46; V-as definīcija: 54; V-as negatīvais iespaids uz nevardarbīgās tehnikas panāku-miem: 56

Varšavas līguma organizācija: 32, 119

Versajas līgums: 151—152

Vidusamerika: 162

Viduseiropa: 20

Vilsons, Vudro, prezidents: 57

Vjetnama: 19, 55, 148

Zēverings, Kārlis: 31

Ziemeļu valstis: 162

Zviedrija: 26, 146, 152, 162; komisija par «civilās pretestības» jautāju-miem: 153; «totālās aizsardzības» politikas papildināšana ar sabied-risko komponentu: 153; vispārējo vēlēšanu tiesību iegūšana vīrie-šiem Z-ā: 90

Žuo, ģenerālis: 27

Džīns Šārps

SABIEDRISKĀ AIZSARDZĪBA

Redaktors Ivars Tirans

Tehn. redaktors Gunārs Čakšs

Korektore Irēna Paļcevska

LR Aizsardzības ministrijas valsts uzņēmums
apgāds «Junda», LV-1010, Rīgā, Muitas ielā 1.
Reg. Nr. 2-0758.

Formāts 60×84/16. Iespiests apgāda «Junda»
tipogrāfijā Rīgā, Muitas ielā 1. Pasūt. Nr. 361.

SABIEDRISKĀ AIZSARDZĪBĀ

PAR AUTORU

DŽĪNS ŠĀRPS, D. Phil. (Oxon.), ir vecākais pastāvīgais zinātniskais pētnieks Alberta Einšteina institūtā - bezpeļņas organizācijā, kas nodarbojas ar pētījumiem, politikas studijām un izglītības darbu par nevardarbīgo cīņu. Iepriekš viņš Hārvarda universitātes Starptautisko attiecību centrā ir vadījis programmu, kas saucās "Nevardarbīgās sankcijas konfliktos un aizsardzībā". Džīns Šārps ir politiskās zinātnes goda profesors Masačūsetsas universitātē Dartmotā.

Džīnam Šārpam ir Oksfordas universitātes filozofijas doktora grāds politikas teorijā, Ohaio universitātes socioloģijas maģistra un sociālo zinātņu bakalaura grāds. Pirms viņa uzaicināšanas uz Hārvardu 1965. gadā profesors Šārps desmit gadus dzīvoja Anglijā un Norvēģijā. Džīns Šārps ir daudz lasījis lekcijas starptautiskos forumos, un viņa darbi ir tulkoti vairāk nekā divdesmit pasaules valodās.

*Džēns
Šārps*